

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANTİK YUNAN VE ROMA
TOPLUMLARINDA TOPLUMSAL
CİNSİYETİN ŞEKİLLENMESİ VE
CİNSELLİK KAVRAMI

Özge ŞİMŞEKDİR

Danışman

Prof. Dr. Ergün LAFLI

İZMİR-2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi / Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi olarak sunduğum “Antik Yunan ve Roma Toplumlarında Toplumsal Cinsiyetin Şekillenmesi ve Cinsellik Kavramı” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

Özge ŞİMŞEKDİR

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi

**Antik Yunan ve Roma Topluluklarında Toplumsal Cinsiyetin Şekillenmesi ve
Cinsellik Kavramı**

Özge ŞİMŞEKDİR

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı
Klasik Arkeoloji Programı

İnsanın bilişsel evrimi beraberinde insanın kendini doğanın bir parçası olarak görmekten vazgeçtiği yeni bir dönemi getirdi. Neolitik Dönem ile birlikte insan, artık yiyeceğini tesadüfen bulan bir canlı olmaktan çıkıp onu üreten ve böylelikle toprağı ele geçiren bir güç haline geldi. Toprak ananın fethi bir sürü dönüşümü beraberinde getirdi. Kendi besinini üretebilen insanlar, kaderini tayin edebilmelerinin ötesine geçmiş, küçük topluluklar halinde yaşayan eski konar-göçerler artık yerleşik hayatla tanışmışlar, besini depolamak ve biriktirmekle birlikte, onu koruma altına almak adına devlet organizasyonunu da oluşturmak zorunda kalmışlardır. Artık toplumsal ilişkiler daha da karmaşık hale gelmiş ve toplum içerisindeki fiziksel ve biyolojik farklılıklardan doğan toplumsal cinsiyet rolleri ile birlikte cinsiyetler arasındaki eşitsizlikler belirgin şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Toprağın bereketini, kadının doğurganlığı ile bir tutan ve kan bağının “anne” üzerinden belirlendiği anaerkil dönem son bulmuş, günümüzde de halen varlığını sürdüren ataerkil dönem başlamıştır. Yerleşik hayatın beraberinde getirdiği yeni sistem ile birlikte kadının izi silinmeye başlarken, buna ters düşecek şekilde uzun bir süre Ana Tanrıça kültü etkin olarak varlığına devam etmiştir. Friglerin Kybelesi ile bu kült Yunan ve Roma dünyasında izlerini gösterse de, katı bir erkek egemen kültür bizleri beklemektedir.

Günümüzde hala sürmekte olan kadın mücadelesi içerisindeki en temel sorun olarak değerlendirilen cinsiyetler arası eşitsizliğin ortaya çıkışını çoğu araştırmacı, Antik Yunan olarak göstermektedir. Gerçekten de Yunanlıların yaşam tarzlarına baktığımızda, kadın sadece erkeğin üremesinde rol oynamaktan öteye geçmemiştir. Kadın her daim kyrios denilen erkek efendinin buyruğunda olmak zorunda bırakılmıştır. Kyrios bazen baba, bazen başka bir akraba ya da eş olmuştur; bunlardan hiçbirisi hayatta değil ise kadın kendi oğlunun emrine tabi olmak zorunda bırakılmıştır. Ev içerisinde tek başına dışarı çıkamamakla birlikte hane içerisinde bile erkeğe ait oda olan andron içine girmeleri yasaklanmıştır. Özellikle erkeklerin demokrasi ile birlikte kentler içerisinde aktif rol üstlenmeye başladıkları dönemlerde evde düzenledikleri şölenlerde, hane içerisinde yaşayan kadınların görülmesi bile çok nahoş bir durum yaratabilmekteydi. Antik Yunan düşünürlerinin, kadın ve erkek fizyolojisi üzerinden yaptığı kıyaslarda da, kadın bedenini her zaman yetersiz görüldüğü göze çarpmaktadır. Bu yüzden kadın zekası da erkek zekasının altında kalmaktadır ve erkek evlendiği kadını yetiştirmek ve eğitmek zorundadır.

Toplumda saygı gören ve rahatça hareket eden tek kadın grubu fahişeler içerisinde yer alan Hetaira'lar ise, kendilerini ilginç bir şekilde her alanda yetiştirme şansını elde edebilmişler ve erkekler dünyasına, özellikle de şölenlere dahil olabilmişlerdir.

Kadının bir lanet olarak yaratıldığına inanılan Yunan toplumunda, erkek bedeninin kutsanması ve idealize edilmesi de şaşırtıcı değildir, özellikle Gymnasium'larda erkeklerin çıplak olarak spor aktivitelerinde bulunduğu görülmektedir. Kadınların Sparta dışında Gymnasiumlar'da sporcu olarak kendilerini göstermesini Yunan toplumundan beklememiz yanlış olacaktır. O dönemde Yunanlılar, Sparta'daki genç kızların kendilerini teşhir etmelerini ahlaksız olarak nitelendirmişlerdir. Yunan Arkaik Dönemi eserlerinde de erkek tasvirleri olarak anılan Kurosların çıplak olduğu görülürken, genç kız heykelleri olarak adlandırılan Koreler ise her zaman giyiniktirler. Kadın bedeninin çıplaklığı Helenistik Dönem eserlerine kadar karşımıza çıkmamıştır.

Kadının akıl yönünden de erkeklerden eksik kaldığı kabul edilen bir toplumda, kadının yetiştirdiği erkek çocuğunda hem duygusal hem de sosyal yönden yetersiz kabul edilmesi de, Yunan toplumunda oğlancılık olarak tabir edilen bir geleneği doğurmuştur. Ancak buradaki oğlancılık, eşcinsellik olarak karşımıza çıkmamaktadır. Eşcinsellik kavramının karşılığı, Yunanca'da bulunmamaktadır. Etkin ve edilgen olarak ayrıştırılan iki erkeğin birlikteliği, etkin olanın öğretmenliği ve edilgen olan öğrenciliği olarak düzenlenmiştir. Bu ilişki aslında yeni yetişen erkeğin topluma kabul edilmesinin bir koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Öğrencilik ve yatak arkadaşlığının iç içe girdiği bu ilişkinin başlangıcı, erkek çocuğunun yeni ergenliğe girdiği 12-13 yaşları olarak kabul edilmektedir. Kıllarının çıkmaya başladığı dönem ise ilişkinin bitmesini işaret etmektedir. Bu ilişkide her ne kadar edilgen olan bir taraf olsa da, kadınsı özellikler gösteren erkekler toplum tarafından tecrit edilmiştir. Bu erkeklerin bu özellikleri göstermesinin nedeni fizyolojik olarak vücut ısılarının yetersizliği ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Helenistik Dönem ticari olarak Yunan dünyasında değişimleri getirirken toplumsal olarak kadının da kendini ifade etmesinin kapılarını aralamaya başlamıştır. Bu dönem kadın açısından özgürlüklerin yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladığı dönem olmuş; sanat, felsefe ve edebiyatta artık kadın isimlerinin de ortaya çıkmaya başladığı görülmüştür. Erkeklerin kendi aralarında sürdürdükleri yatak ilişkileri de, bu dönemde önemini yitirmeye başlamıştır.

Yunanlıların artık siyasal olarak önemini yitirmesi ile birlikte karşımıza çıkan Roma toplumunda ise erken dönemde katı bir ataerkil sistem ile kendisini göstermeye başlamıştır. Aile yapısının mutlak hakimi olan babanın, özellikle Erken İmparatorluk Dönemi'nde tam yetki ile kuşanıp hane içindeki bireylerin yaşama haklarına kadar müdahale ettiği bilinirken, kadının herhangi bir söz hakkının bulunmadığını görmekteyiz. Ancak ilerleyen süreç içerisinde kadın, evin içerisinde ve dışında söz sahibi olmaya başlamış ve hatta ülke yönetiminde imparator ile birlikte kendine yer edinebilmiştir. Eşcinsellik ise yine Roma toplumunda da, günümüzdeki anlamından oldukça uzak bir şekilde, yine etkin ve edilgen erkekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kölecilik bir toplum olan Roma

toplumunda da edilgenlik sadece köleler için geçerli olup, özgür bir vatandaşın edilgen olması hoş karşılanmamakta ve hatta yasalar içerisinde bile yaptırıma konu olmaktadır.

Bu çalışma, Yunan ve Roma halklarının, gündelik hayatlarına yalın bir şekilde göz atma olarak özetlenebilir. Birbirinin ardılı olan bu iki kültürün kadına, erkeğe, eşcinselliğe yaklaşımlarına, bu toplumlarda evlilik kurumunun nasıl işlediğine, fahişelerin toplumdaki yerine, insanlarla benzer karakteristik özellik gösteren tanrı ve tanrıçalar alemine değinilecektir.

Anahtar kelimeler: Biyolojik Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet, Kadın, Erkek, Antik Yunan ve Roma.

ABSTRACT
Master's Thesis

**Forming of Gender Mainstreaming in the Ancient Greek and Roman Societies
and Sexuality**

Özge ŞİMŞEKDİR

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Archaeology
Program of Classical Archaeology

The cognitive evolution of human brought with it a new era which human abandoned seeing itself as a part of nature. In the Neolithic period, human became a power that no longer finds its food by coincidentally, producing its own food and thereby capturing the land. The conquest of the mother earth has brought many transformations by itself. The people who can produce their own food, beyond their ability to determine their destiny, the old cones-nomads living in small communities, have already met with resident life, and they have preserved and stored food. Also they have had to create the state organization to protect their food. Social relations have become even more complex and the gender inequalities between the sexes have begun to emerge significantly. The patriarchal period, which still continues its presence, and the matriarchal period which keeping equal fertility of the woman and fertility of soil, the blood bond is determined by the mother is over. The new system brought with the life of the resident, the trail of the woman began to be erased, while the cult of the Mother Goddess continued to exist effectively in such a way that it contradicted it. Although this cult with the Phrygians' Cybele shows its traces in the Greek and Roman world, a strict male-dominated culture is waiting for us.

Most researchers, thinks gender inequality, which is considered to be the most fundamental problem in the ongoing women struggle emergence in

Ancient Greek. In fact, when we look at the life styles of the Greeks, women only played a role in the reproduction of men. The woman has always been obliged to be at the behest of her master called kyrios. Kyrios, sometimes the father, sometimes has been another relative or husband; if none of them were alive, the woman had to be subject to the order of her own son. Although they cannot leave the house alone, they are forbidden even with the household to enter into the andron that room of the man. Especially in the periods when men started to play an active role in cities together with democracy, in the feasts organized by the men, even the women living in the households could create a very unpleasant situation. It is observed that the ancient Greek thinkers always see the female body as inadequate as compared to the male and female physiology. That's why women's intelligence is under the intelligence of men and the man has to educate the woman he married.

Hetairas, the only women group in the community, who were respected and acted in a comfortable manner, were able to develop themselves in every field in an interesting way and were able to participate in the men's world, especially in the feasts.

It is not surprising that the male body was blessed and idealized in the Greek society, which was believed to have been woman body created as a curse, especially in the gymnasium where men were engaged in sport activities as naked. It would be wrong for us to expect Greek women to show themselves as athletes in gymnasium excluding Sparta. At that time, the Greeks' exposing themselves to young girls in Sparta is considered immoral. In the works of the Greek Archaic Period, it is seen that the kuros men' statues are known to be naked, while kores the young girls' statues are always dressed. The nakedness of the female body did not appear until the Hellenistic period.

In a society that is accepted as women incomplete from men in terms of mind, it is assumed that women are both emotionally and socially sufficient. This situation has given birth to a tradition in Greek society, which is termed boyhoodism. However, here boyhoodism is not seen as homosexuality. There is no equivalent of the concept of homosexuality in Greek. The separation of two men, who were effectively and passively separated, was organized as the teacher

of the active and passive student. This relationship is in fact a condition of the acceptance of the new male to society. The beginning of this relationship based on education and bed, is considered to be 12-13 years old when the boy enters the new adolescence. The period when the bristles begin to appear indicates the end of the relationship. Although there is a passive person in this relationship, men who have feminine characteristics are isolated by society. The reason why these males show these characteristics is explained by the inadequacy of the body temperature.

While the Hellenistic period brought about changes in the Greek world, it started to open the doors of women to socialize. This period was in which women's freedoms began to emerge slowly; women's names in art, philosophy and literature are now appearing. The bed relations between the men themselves started to lose their importance in this period.

In the early period, Rome, which emerged with the loss of the importance of the Greeks now, has begun to show itself with a strict patriarchal system. We see that the father, who is the absolute ruler of the family structure, has the full authority in the Early Imperial Period and intervenes the rights of the individuals in the household, while the woman does not have any right to speak. However, in advance of the process, the woman started to have a voice in and out of the house and even with the emperor in the country's administration, she had a place in it. Homosexuality is also active and passive concept in this society, far away from its current meaning. In Rome, a slave society, passivity is only valid for slaves, and it is not welcomed that a free citizen is passive, and even under laws, it is a matter of sanction.

This study can be summarized as a simple look at the daily life of the peoples of Greece and Rome. In these two successive cultures, women, men, their approach to homosexuality, how the institution of marriage works, the place of prostitutes in society, the gods and goddesses who have similar characteristics with people will be mentioned.

Keywords: Biological Sex, Gender, Woman, Man, Ancient Greece, Ancient Rome.

ANTİK YUNAN VE ROMA TOPLUMLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN ŞEKİLLENMESİ VE CİNSELLİK KAVRAMI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	xii
KISALTMALAR	xiv
RESİMLER LİSTESİ	xv

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN-ERKEK ROLLERİNİN DİNSEL ŞEKİLLENİŞİ

1.1.ANA TANRIÇA KÜLTÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI	6
1.1.1.Kybele	9
1.2. YUNAN DİNİNDE TANRI-TANRIÇA İLİŞKİLERİ	11
1.2.1.Zeus	13
1.2.1.1.Zeus ve Metis	14
1.2.1.2.Zeus ve Hera	14
1.2.1.3.Zeus ve Leto	16
1.2.1.4.Zeus ve Maia	16
1.2.1.5.Zeus ve Aigina	17
1.2.1.6.Zeus ve Antiope	17
1.2.1.7.Zeus ve Kallisto	17
1.2.1.8.Zeus ve İo	18
1.2.1.9.Zeus ve Danae	18
1.2.1.10. Zeus ve Europe	18
1.2.1.11. Zeus ve Alkmene	19
1.2.1.12. Zeus ve Semele	19
1.2.1.13. Zeus ve Ganymedes	19
1.2.2.Hera	20
1.2.3. Poseidon	22
1.2.3.Demeter	25
1.2.4.Artemis	30
1.2.5.Apollon	35

1.2.6.1. Apollon ve Daphne	36
1.2.6.2. Apollon ve Koronis	36
1.2.6.3. Apollon ve Marpessa	36
1.2.6.4. Apollon ve Cassandra	37
1.2.6.5. Apollon ve Hyakinthos	37
1.2.6. Athena	38
1.2.7. Hermes	40
1.2.8. Dionysos	41
1.2.9. Pan	51
1.2.10. Aphrodite	53
1.2.10.1. Hermaphroditos	62
1.2.10.2. Priapos	64
1.2.10.3. Eros	66
1.3. ROMA DİNİ	69

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK YUNAN VE ROMA TOPLUMLARINDA KADIN VE ERKEK İLİŞKİLERİ

2.1. ANTİK YUNAN'DA KADIN VE ERKEK ROLLERİNİN ŞEKİLLENİŞİ	77
2.2. ROMA'DA KADIN VE ERKEK ROLLERİNİN ŞEKİLLENİŞİ	91
2.3. FAHİŞELİK	96
2.3.1. Antik Yunan'da Fahişelik	99
2.3.2. Antik Roma'da Fahişelik	107
2.4. EŞCİNSELLİK	115
2.4.1. Yunan Toplumunda Eşcinsellik	116
2.4.2. Roma Toplumunda Eşcinsellik	127
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	135
İNTERNET KAYNAKLARI	141
RESİMLER	150

KISALTMALAR

Çev.	: Çeviren
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
yy.	: Yüzyıl

RESİMLER LİSTESİ

Resim1- Willendorf Venüsü	s.150
Resim 2- Kadın Figürini	s.151
Resim 3- Kadın figürini	s.152
Resim 4- Hitit Dönemi Kadın Figürini	s.153
Resim 5- Kybele	s.154
Resim 6- Kybele ve Attis	s.155
Resim 7- Kybele Steli	s.156
Resim 8- Zeus	s.157
Resim 9- Athena'nın Doğuşu	s.158
Resim 10- Hieros Gamos	s.159
Resim 11- Hermes'in Argos'u öldürmesi	s.160
Resim 12- Zeus ve Europe	s.161
Resim 13- Dionysos'un Doğumu	s.162
Resim 14- Zeus ve Ganymedes	s.163
Resim 15- Zeus ve Ganymedes	s.164
Resim 16- Hera	s.165
Resim 17- Poseidon	s.166
Resim 18- Poseidon, Amphitrite,Triton	s.167
Resim 19- Poseidon, Demeter Kabartması	s.168
Resim 20- Medusa	s.169
Resim 21- Medusa	s.170
Resim 22- Medusa'nın Başını Tutan Perseus	s.171
Resim 23- Perseus, Athena, Medusa'nın Başı	s.172
Resim 24- Demeter,Triptolemos, Persephone	s.173
Resim 25- Hekate	s.174
Resim 26- Hekate	s.175

Resim 27-Demeter	s.176
Resim 28-Artemis	s.177
Resim 29-Aremis	s.178
Resim 30-Artemis	s.179
Resim 31-Artemis ve Apollon Niobe'nin Çocuklarını Öldürmesi	s.180
Resim 32-Niobe(Ağlayan Kaya)	s.181
Resim 33-Kybele Anıtı	s.182
Resim 34-Artemis Potnia Theron	s.183
Resim 35-Artemis Potnia Theron	s.184
Resim 36-Artemis Potnia Theron	s.185
Resim 37-Büyük Artemis Heykeli	s.186
Resim 38-Güzel Artemis	s.187
Resim 39-Belvedere Apollonu	s.188
Resim 40-Lyra Çalan Apollon	s.189
Resim 41-Athena Parthenos	s.190
Resim 42-Hermes	s.191
Resim 43-Sandaletini Bağlayan Hermes	s.192
Resim 44-Herme	s.193
Resim 45-Dionysos'un Doğumu	s.194
Resim 46-Hermes ve Dionysos	s.195
Resim 47-Dionysos ve Satyr	s.196
Resim 48-Dionysos	s.197
Resim 49-Dionysos	s.198
Resim 50-Satyr	s.199
Resim 51-Mainad ve Satyr	s.200
Resim 52-Aphrodite, Pan ve Eros	s.201
Resim 53-İnanna	s.202
Resim 54-İştär	s.203
Resim 55-Astarte	s.204

Resim 56-Aphrodite	s.205
Resim 57-Aphrodite	s.206
Resim 58-Sosandra Aphroditesi	s.207
Resim 59-Aphrodite	s.208
Resim 60-Aphrodite	s.209
Resim 61-Aphrodite Anadyomene (Cyrene Tipi)	s.210
Resim 62-Praxiteles Aphrodite'si	s.211
Resim 63-Knidos Aphrodite Tapınağı	s.212
Resim 64- Knidos Erotik Kandilleri	s.213
Resim 65- Knidos Erotik Kandilleri	s.213
Resim 66-Knidos Erotik Kandilleri	s.213
Resim 67-Aphrodisias Aphroditesi	s.214
Resim 68-Aphrodisias Aphroditesi	s.215
Resim 69-Aphrodite ve Adonis	s.216
Resim 70-Hermaphroditos	s.217
Resim 71-Priapos	s.218
Resim 72-Eros	s.219
Resim 73-Eros ve Psykhe	s.220
Resim 74-Diana	s.221
Resim 75-Gizemler Evi	s.222
Resim 76-Peplos, Chiton ve Himation	s.223
Resim 77-Peplos, Chiton, Himation ve Strophion	s.223
Resim 78- Sappho Başı	s.224
Resim 79-Kyme Amazonu	s.225
Resim 80-Herakles ve Hippolyte	s.226
Resim 81-Roma Döneminde Nişan Yüzüğü	s.227
Resim 82-Alyattes Tümülüsü	s.228
Resim 83-Phrne'nin Mahkemesi	s.229

Resim 84- Aspasia ve Perikles	s.230
Resim 85- Dans Eden Hetaira	s.231
Resim 86- Hetaira	s.232
Resim 87- Hetaira	s.233
Resim 88- Symposion Sahnesi	s.233
Resim 89- Auletrides ve Symposion Sahnesi	s.234
Resim 90- Ephesos	s.234
Resim 91- Pompei Genelev Yapısı	s.235
Resim 92- Pompei Genelev Odası	s.236
Resim 93- Pompei Genelev Freskleri	s.237
Resim 94- Genelev Yön İşareti	s.238
Resim 95- Niankhkhnum ve Khnumhotep Mezar Freski	s.239
Resim 96- Hylas ve Nymphalar	s.240
Resim 97- Akhilleus ve Patroklos	s.241
Resim 98- Alkibiades	s.242
Resim 99- Aristogeiton ve Harmodios	s.243
Resim 100- Eromenos ve Erastes	s.244
Resim 101- Eromenos ve Erastes	s.245
Resim 102- Symaposition sahnesi	s.246
Resim 103- Lezbiyen Sahnesi	s.246
Resim 104- Nisus ve Euryalus	s.247
Resim 105- Homoseksüel Sahne	s.248
Resim 106- Homoseksüel Sahne	s.249
Resim 107- Pompei Biseksüel Fresk	s.250
Resim 108- Pompei Lezbiyen Fresk	s.251
Resim 109- Antinos	s.252

GİRİŞ

Antik dünyadaki toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramını incelemeden önce kavramların neyi ifade ettiklerine kısaca değinmek faydalı olacaktır. Biyolojiye bağlı olarak şekillenen cinsiyet, “sex” olarak isimlendirilirken, toplumsal cinsiyet ise “gender” olarak ayrılmıştır.¹ Cinsiyet kelimesi, üremenin merkez alındığı bir açılım göstermektedir. Türk Dil Kurumu’nun kabul ettiği cinsiyet kavramı “Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiği ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik, seks”² şeklinde açıklanmıştır. Toplumsal cinsiyet ise, cinsiyet kavramından farklı bir anlam olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada biyolojik özelliklerden ziyade, kadın ve erkeğin hayatlarını nasıl yaşayacaklarının toplum tarafından şekillendirilmesi söz konusudur. Toplumsal cinsiyet, toplumun kültürel, ahlaki, sosyal ya da ekonomik yapısına bağlı olarak değişkenlik gösteren bir olgudur. Biyolojik cinsiyet, kadın ve erkek kelimeleri ile ifade edilirken, toplumsal cinsiyet ise kadınlık ve erkeklik olarak isimlendirilmektedir.³ Kadınlık ve erkeklik kavramlarını bireyin, cinsiyeti paralelinde yaşadığı toplumun normlarına göre bir rol içerisinde şekillendirilmesi olarak en basit tanımı yapılabilmektedir.

Antik Yunan ve Roma toplumları tarihsel süreç içerisinde erkek egemen düzeni benimsemişlerdir. Yunan anakarasının ilk sakinleri olan Mikenler’den, Batı Anadolu’ya göç eden Dor, İon ve Aiol boylarına kadar ilk Yunan toplumlarının en belirgin karakteristik özelliklerinin erillik olduğu görülmektedir. Batı Anadolu’nun ilk sakinlerinin, Yunan göçü öncesinde kadınlara söz hakkı verdikleri ve görece olarak kadın ve erkek arasında bir eşitliğin söz konusu olduğu bilinmektedir.

Göçlerden sonra ortaya çıkan kent devletleri döneminde kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin iyice arttığı ve belirginleştiği edebi eserler incelendiğinde de görülmektedir. MÖ 750’lerde yaşadığı tahmin edilen Homeros’un “İlyada” ve “Odysseia” eserlerini incelediğimiz zaman, ozanın yaşadığı toplum hakkında fikir sahibi olabilmekteyiz. İlyada’da erkeklerin savaşçı ve cesur olması beklenirken, kadınların korkaklığına sık sık değinilmiştir. Hatta Hektor’un karşısında savaşmak

¹ Orhan Bingöl, Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi** 16 (Özel Sayı I): 108-114, 2014, s.108.

² <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cde7bddd19f15.03277235> (16.04.2019-21:00).

³ Bingöl, 2014: s. 108.

istemeyen Akhalı erkeklerin onurunu kırmak için Menelaos onların kadın gibi davrandıkları dillendirilmiştir:

*“Sizi ödlekler sizi,
Akha erkekleri denmez size, Akha karıları demeli.
Bir Argoslu çıkmazsa Hektor’un karşısına,
bizim için tam yüzkarası olacak bu.
Böyle miskin miskin oturmak da ne,
şurada su olun, toprak olun daha iyi.
Ona karşı silaha ben kendim sarılacağım,
ama yukarda ölümsüz tanrılar sözleşmişler,
üstünlük kimde olacak, neyleyim, belli.”(VII-96-103)⁴*

İlyada’nın sekizinci bölümünde Hektor’un Diomedes’in geri çekilmesi karşısında benzer bir şekilde bunu korkaklık olarak nitelendirdiği ve aynı vurguyu yaptığı göze çarpmaktadır:

*“Yaşlı Nestor karşılık verdi, dedi ki:
“Hey gidi yiğit Tydeusoğlu,
ne diyorsun böyle,
varsın Hektor ödleğ desin sana, pısırik desin,
ne Troyalılar inanır ona, ne Dardanoslular,
ne de körpe kocalarını toza toprağa buladığın
ulu canlı Troya erlerinin karıları.”
Böyle dedi, geri çevirdi tek tırnaklı atlarını,
kaçıp gittiler kargaşalık içinden,
boyalılarla Hektor bastılar çığlığı,
yağdırdılar öldürücü okları üzerlerine.
Oynak tolgalı iri Hektor bağırdı olanca gücüyle:
“Tydeusoğlu, çevik kısıraklı Danaolar
çok üstün sayarlardı seni,
oturturlardı başköşede,
yedirirlerdi etin en iyisini,
doldururlardı tasım bol şarapla.
Ama bundan böyle komayacaklar seni adam yerine.
Tam bir avrat oldun çıktın sen,
kır boynunu, beş para etmez ciğerin.
Duvarlara tırmanamazsın, yağma yok,
karılarımızı alıp götüremezsin gemilerine” (VIII-151-166)⁵*

Hektor ile eşi Andromakhe arasında altıncı bölümde geçen bir diyalog ise, kadınların savaş ganimeti olarak alınıp köleleştirdiğini göstermektedir. Yine ikili arasındaki konuşmanın devamında kadınların günlük işlerinin özetlendiği görülmektedir:

⁴ Homeros, **İlyada**, Çev. Azra Erhat, A. Kadir, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 24. Baskı, 2008, s. 195.

⁵ Homeros, 2008: s. 211.

“Priamos, onun iyi kargı kullanan halkı.
O vakit ne Troyahların acısı umurumda olacak,
ne Hekabe'nin, ne Kral Priamos'un acısı
ne de kardeşlerimin acısı umurumda olacak,
o kardeşlerim ki hem çok, hem soyludurlar,
gene de düşmana boyun eğip, girecekler toprağa.
Benim üzüntüm sensin asıl,
tunç zırhlı Akhalardan biri alacak hür gününü,
götürecek seni gözyaşları içinde,
düşünüyorum o zaman çekeceğin acıyı,
bu yüzden arkada kalacak gözüm.
Argos'a gidip tezgâh dokuyacaksın,
gireceksin bir yabancı kadının buyruğu altına.
Su taşıyacaksın Messeis Irmağı'ndan, Hyperie Irmağı'ndan,
çökecek omuzlarına kara kader,
çekeceksin bin türlü sıkıntı.
Gözyaşı dökerken görececek biri, diyecek ki:
'Hektor'un karısıydı bu kadın,
Hektor, İlyon'un çevresindeki kavgada,
Troyahların en başında dövüşürdü.'
İşte böyle diyecek bir gün bir adam,
yeniden tazelenecek senin acın,
seni kölelik gününden kurtaracak
böyle bir erkeğin olmadığına yanacaksın.
Köleliğe sürüklenirken çılgınlığını duymaktansa
dağlar gibi toprak örtün beni daha iyi.”
Ünlü Hektor, böyle dedi, uzattı oğluna ellerini.
Çocuk ağladı, iyice sokuldu güzel kuşaklı dadiya,
sevgili babasının görünüşü onu korkutmuştu,
ürkmüştü tunç tolgadan,
tepesinde sallanan yeleden ürkmüştü.
Gülmekten katıldı sevgili babayla ulu ana.
Ünlü Hektor çıkardı başından tolgasını,
ışıldayan tolgayı bıraktı yere,
aldı oğlunu kollarına, öptü, salladı,
Zeus'a, öbür tanrılara yakardı, dedi ki:
“Ey Zeus, ey öbür tanrılar,
benim oğlumun, Troyalılar arasında,
babası gibi kendini göstermesini nasip edin,
babası gibi güçlü, mert olmasını,
İlyon'da bütün gücüyle hüküm sürmesini.
Kanlı silahlarla savaştan dönerken o,
babasından çok daha üstün bu desinler,
mutlu olsun anasının yüreği.”
Böyle dedi, verdi oğlunu sevgili karısının ellerine,
yaşlı gözlerle gülümsedi ana,
güzel kokulu bağrına bastı oğlunu,
kocasını da baktı onlara, içi yandı.
Okşadı eliyle karısını, dedi ki:
“Zavallı karım benim, üzme canını,
günüm gelmeden kimse Hades'e atamaz beni,
ama doğduğu günden bu yana
hiçbir insan kaçamaz kaderinden,

*ister korkak olsun, ister yürekli.
Hadi sen eve git, bak işlerine,
geç tezgâhına, mekiğinin başına,
hizmetçilere buyruklar ver.
Savaşla biz uğraşacağız, başta ben,
İlyon'da doğmuş büyümiş bütün erkekler.” (VI-449-493)⁶*

Homeros, Troia Savaşı'nın nedenini Paris'in Helena'yı kaçırmışına bağlamıştır. Destanın ortaya çıkışı tanrıçalar arasında düzenlenen güzellik yarışmasına hakemlik yapan Paris'in Helena rüşveti ile Aphrodite'i seçmesi ile başlamıştır. Helena'nın çok güzel bir kadın olması hem kendi hem de Troialıların laneti olmuştur:

*“Kulede böyle oturuyordu Troyalı ulular.
Helene'nin görünce çıktığını kuleye
şu kanatlı sözleri söylediler usulcacık:
“Troyalılarla Akhalıların, böyle bir kadın için
yıllardır acı çekmeleri hiç de ayıp değil.
Yüzüne bakan ölümsüz tanrıçalara benzetir onu.
Ama gene de binse gemiye keşke gitse,
gitse de, bizi, çocuklarımızı belaya sokmasa.” (III-154-160)⁷*

Troia Savaşı'nın yarı-tanrı kahramanı olan Akhilleus'un savaş sırasında Briseis'i kendi isteği dışında kaçırp yanında tutsak ettiği görülmektedir. Agammenon'un da aynı şekilde Khryseis'i köle ettiği görülmektedir. Bu köle kadınlar, ikilinin arasında destanın en başında bir anlaşmazlığa neden olan bir durum yaratır. Khryseis'in Apollon'un rahibesi olması nedeniyle geri verilmesi gerekmektedir. Bunun üzerine Agammenon Akhilleus'un elindeki Briseis'i alarak hem kahraman üzerindeki erkini kanıtlamak ister hem de güzel Briseis'e sahip olmak:

*“Phoibos Apollon istiyorsa Khryseis'i ille de,
şu gemimle, yoldaşlarımla göndereceğim onu.
Ama barakandan alacağım kendim gelip
senin onur payını güzel yanaklı Briseis'i.
Senden ne güçlü olduğumu o zaman anla gör.
Korksun boy ölçüşmekten, ibret alsın
kim benimle eşit görmek isterse kendini.” (I-183-187)⁸*

Odyseia'da ise Troia Savaşı sonrasında Odysseus'un evine dönme macerası anlatılır. Destanda Odysseus'un eşi Penelopeia'nın sadakati ve vefakarlığının övüldüğünü görmekteyiz. Ancak dikkat çeken bir husus ise, kadının çaresizliğidir.

⁶ Homeros, 2008: s. 189-190.

⁷ Homeros, 2008: s. 122.

⁸ Homeros, 2008: s. 80.

Odysseus'un savaş sonrasında uzun bir süre yurduna geri dönememesi onun İthake'de öldüğünün sanılmasına yol açar. Bu durumda Penelopeia ile evlenmek isteyen taliplerin saraya nasıl pervasızca yerleştiklerini ve kadını evlenmek için nasıl sıkıştırdıklarını görmekteyiz. Odysseus yurduna geri dönmek için çeşitli serüvenler yaşarken karısı da, taliplerini uzak tutabilmek için kendince çeşitli kurnazlıklar sergilemek zorunda bırakılmıştır. Sonunda Odysseus krallığına geri döner ve kadın sevdiği adamla mutlu bir hayat yaşamaya devam eder.

Homeros'tan kısa bir süre sonra yazın dünyasında Hesiodos'un adı anılmaya başlayacaktır. MÖ 700'lerde Boiotia'da dünyaya gelen ozanın "Theogonia" ve "İşler ve Günler" adındaki iki eseri bulunmaktadır. Bu eserlere baktığımızda özellikle İşler ve Günler'de katı bir kadın düşmanlığı karşımıza çıkmaktadır. Hesidios'un bir kadının yıkandığı suda erkeğin yıkanmasının bile, erkeği kirleteceğini düşünmesi, ozanın kadın düşmanlığı konusundaki görüşlerini özetlemektedir.

Antik dünyanın dinsel inancı üzerinde bu iki ozanın çok önemli bir yer ettiğı bilinmektedir. Din, özellikle bu dönemlerde hayatın her alanında her daim varlığını hissettiren bir kurum olma özelliğindeydi. Bu yüzden Yunan ve Roma toplumlarını incelemeden önce, onların dinsel özelliklerini değerlendirmek yerinde olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN-ERKEK ROLLERİNİN DİNSEL ŞEKİLLENİŞİ

1.1. ANA TANRIÇA KÜLTÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI

Antik Yunan ve Roma dünyasında yaşamış kadınların toplumsal statüsüne değinmeden önce, çok daha öncesine, kadın bedeninin yaşam ve bereket ile bir tutulduğu, Ana Tanrıça kültünün ortaya çıktığı ve anaerkil olarak kabul ettiğimiz dönemlere kısaca değinmek doğru olacaktır. Kadın bedeni nasıl tanrılaştı? Dünyanın en eski tapım objeleri neden cinsel organları belirginleştirilmiş, özellikle iri memeli, dolgun ve çıplak kadın bedenleri idi? Sonrasında kadın bedeni neden ayıplandı?

Bu soruların yanıtlarını Üst Paleolitik Çağ'da bulmak mümkün olacaktır. Bilişsel devrimini tamamlamış Homo Sapiens beyni, artık sadece hayatta kalmakla ilgilenmiyordu. Merak ediyor, cevaplar arıyor, dünyayı büyük bir hızla keşfetmeye çalışıyordu. En önemli sorularından biri de yaşam neydi? Nasıl dünyaya geliyordu? Doğurma yeteneği ile can veren, memelerinden akan sütle doyuran kadın bedeni, ilk atalarımız için çok karmaşık idi. Ancak doğum öncesi irileşen bedenin yeni bir yaşama ev sahipliği yapması tanrısal bir özellik olabilirdi.⁹ Paleolitik Dönem'de yaşayan atalarımızın doğum ile erkek bedeni arasındaki bağlantıyı bilip bilmedikleri tartışmalı bir konudur. Paleolitik Dönem'e ait fallik sembollerin varlığı, erkeğin de bu sürecin pek dışında tutulmadığını düşündürmektedir.¹⁰ Ancak bu farkındalık, kadın bedeninin ilahlaştırılmasına engel teşkil etmemiştir. Kutsanan kadın bedeni, dönem insanları tarafından çeşitli malzemeler ile insanın yaşamının sürdürdüğü her coğrafyada, tanrıça figürinlerine dönüştürülmüştür. Bilinen en eski figürin ise, Willendorf Venüsü olarak anılır ve Avusturya'da bulunmuş olup günümüzden önce 28.000/25.000 yıllarına tarihlenmiştir.¹¹(Resim 1¹²)

⁹ Şengül G. Aydıngül, **Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 12.

¹⁰ İsmail Gezgin, **Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010, s. 32.

¹¹ George Thomson, **Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler Tarihöncesi Ege**, çev. Celal Üster, Homer Kitapevi, İstanbul, 2007, s. 227

¹²<https://www.asu.edu/cfa/Backup/wwwcourses/art/SOACore/Willendorf_portfolio.htm> (24/05/2019).

Paleolitik Çağ'da, Homo Sapiens, hayatta kalmak için sürekli hareket halinde olmasını gerektiren avcı-toplayıcı ekonomiye sahipti. İklim ve deneyimleri, henüz toprağı denetleyecek yeterlilikte değildi. Buzul Çağı'nın bitmesi ile birlikte iklim yumuşamaya başladı ve sonradan tarıma alınacak buğday ve arpa gibi bitkilerle, koyun, keçi ve domuz gibi hayvan türlerinin yabani ataları ortaya çıkmaya başladı. İlk kez Yakındoğu'da MÖ 10.500-7000 yıllarına tarihlenen yeni bir dönem başlıyordu, artık insanlar toprağı hükmedebiliyor ve böylelikle yerleşik yaşamın temelleri atılıyordu.¹³ Bu yüzden Neolitik Çağ, "Neolitik Devrim" olarak da adlandırılır. Değişen ekonomik yapı ile toplumsal roller de değişmeye başladı. Avcılık kas gücüne dayanıyordu, dolayısıyla erkeklerin ortaklaşa giriştikleri bir eylemdi. Neolitik Çağ ile birlikte artık toprağın da ekimi ile, kadının besin üretimindeki rolü arttı. Avcılık yine devam ediyordu ve erkek organizasyonu idi; ancak toprağın işlenmesi ve yerleşik hayatla birlikte ortaya çıkan çömlekçilik kadının uğraşydı.¹⁴ Neolitik Çağ'da kadın ile toprağın bir tutulduğu ve bu tutumun Yunan dininin oluşumunda da etkin olduğu bilinmektedir. Gaia, her ne kadar Homeros da hiç geçmese de, Hesiodos'un "Theogonia"sında her şeyi yaratan toprak anadır.¹⁵ Neolitik Çağ'da, Anadolu coğrafyası başta olmak üzere, tarımın başladığı her yerde kadın figürinleri çokça karşımıza çıkmaya başlar. Figürinler yine Paleolitik Çağ sanatı ile benzerlik gösterir. Dolgun, çıplak, iri memeli bu figürinlerden bir tanesi de Çatalhöyük'te MÖ 6000'in ilk yarısında ele geçmiştir. (Resim 2¹⁶) Bu figürin uzun zaman ana tanrıça figürini olarak bilinse de, son yıllarda bunun, sosyal statü sağlamış olan yaşlı bir kadına ait olduğu düşünülmektedir. Bir taht üzerinde oturmuş kadının iki yanında, leopar olduğu düşünülen iki hayvan konumlanmıştır. Bu leoparların kuyrukları arkadan kadının omzuna dolanmıştır, yine kadın da iki eliyle hayvanların başını okşar vaziyettedir. Dolgun bacakları arasındaki yuvarlak bir nesne göze çarpar. Bunun yeni doğan bir bebeğın başı olduğu düşünülmektedir. Çatalhöyük'te 2016 kazı sezonunda bu sefer ayakta tasvir edilen bir kadın figürü daha bulunmuştur. Bu kadın figürü de dolgun vücutlu, iri memeli ve iki elini memelerinin altına sokmuş

¹³ Veli Sevin, **Anadolu Arkeolojisi**, Der Yayınları, İstanbul, 3.baskı, 2003, s. 18-19.

¹⁴ Laleş Uslu, **Antik Yunan'da Kadın Betimleri ve Kadının Sosyal Statüsü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Erzurum, 2018, s. 7.

¹⁵ Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 10. Baskı, 2001, s. 115.

¹⁶ <https://www.konyakultur.gov.tr/images/uploads/files/Catalhoyuk_Brosuru.pdf> (24/05/2019).

şekilde tasvir edilmiştir. (Resim 3¹⁷) Benzer figürinler, Anadolu'da, Hacılar, Köşkhöyük, Höyücek gibi yerleşimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Kalkolitik Çağ'da kilden yapılmış çok sayıda kadın figürini bulunmuş, ancak bu figürinler gitgide değişim göstermeye başlamıştır. Silindirik gövdeli, şematik ve cinsel organları abartısızdır.¹⁸ Bu dönemde yine kadının yaratan ve doyuran gücü devam etmiştir.

Tunç Çağı ise, yeni bir dünya demektir. İklim oldukça düzelmiş, karalar günümüzdeki gibi şekillenmiş ve buna bağlı olarak insanların nüfusunda belirgin bir artış kendini göstermeye başlamıştır.¹⁹ Bu da daha fazla yiyecek demektir. Artık toprağı ekip biçmeyi öğrenmiş insanlar, sahip oldukları ürünleri depolamaya, ki depolamak demek aynı zamanda depolanan ürünü ve ürünü veren toprağı da korumak demektir, başladılar. Bunun içinde güçlü bir organizasyon gerekmekteydi. Klan ya da köy yaşamı yerini siyasal olarak daha güçlü bir kurum olan devlete bırakmaya başlamalıydı. Özel mülkiyetin ve devletlerin gelişmesi, birçok yaklaşıma göre de anaerki düzenin sonu demektir. Ancak bu dönemin buluntalarına göz attığımız zaman yine kadın figürinlerinin Tunç Çağı'nda da çokça fazla olduğunu görürüz. Samsun'un 55 km kuzeybatısında bulunan İkiztepe'de kadını temsil eden figürinlerle birlikte birçok boğa figürini bulunmuştur.²⁰ Boğa figürinlerinin eril bir unsur taşıdığı ve erkeğin cinsel gücü ile birlikte bereketi de temsil ettiğini söyleyebiliriz. Bunun dışında benzer kadın figürinlerine Demircihöyük, Bademağacı gibi Tunç Çağı yerleşimlerinde rastlanmıştır. Yine Kyklad adalarında ana tanrıça olarak nitelendirilecek figürinler bulunmuştur.

Anadolu'da MÖ 2000'lerde Hitit Uygarlığı'nın egemenliğinde de sıkça karşımıza Ana Tanrıça idolleri çıkmaktadır. Bunlar Neolitik Çağ'ın Ana Tanrıça heykelciklerinden biçimsel olarak farklılık göstermekle birlikte, bereketin, doğurganlığın simgesi olan dişil güce tapımın devamını gösterirler. (Resim 4²¹)²²

¹⁷ <<http://arkeofili.com/catalhoyukte-eksiksiz-bir-kadin-heykelcigi-bulundu/>> (24/05/2019).

¹⁸ Sevin, 2003: s. 79.

¹⁹ Sevin, 2003: s. 116.

²⁰ Necmi Karul (ed.), **Arkeoatlas Özel Koleksiyon**, 2011, s. 209.

²¹ <<https://tr.redsearch.org/images/3254804#images-3>> (24/05/2019).

²² Seher Selin Özmen, Anadolu'da Ana Tanrıça Kybele Kültü, **Uluslar Arası Sosyal Bilimler Dergisi Humanitas**, 2016, s. 383.

1.1.1. Kybele

MÖ 750'lerle birlikte siyasi olarak karşımıza çıkan Phrygler, Midas yönetimi ile birlikte bütün Orta ve Güneydoğu Anadolu'ya egemen olmuşlardır.²³ Balkan kökenli oldukları düşünülen Phryglerin Anadolu'ya ilk göçleri Geç Tunç Çağı'nın son evresinde başlamıştır.

MÖ 6500 yıllarındaki Ana Tanrıça tasvirlerinin izleri Kybele'de vücut bulmaya devam etmektedir. Her ne kadar bugün Çatalhöyük'te bulunan figürün Ana Tanrıça'ya mı, yoksa döneminde statü kazanmış yaşlı bir kadına mı ait olduğu tartışılabilir da figürünün her iki yanında oturur vaziyette tasvir edilmiş iki aslanın, hayvanlar kraliçesi yani Potnia Theron'un ilk izlerini taşıdığı görülmektedir. Daha sonra bu sıfatı Kybele alacaktır, onun ardılı olan Artemis de yine aynı sıfatla tapım görecektir.

Kybele birçok uygarlıkta farklı isimlerle saygı görmüştür. Kültepe tabletlerinde Kubaba, Hititlerde Hepat ve Arinna, Lydia'da Kybebe, Komona Pontika ve Komona Kappadokia'da Ma, Sümerde Marienna, Mısır'da İsis, Syria'da Lat, Girit'te Rhea, Ephesos'ta Artemis; Phryg tanrıçası Kybele ile hemen hemen özdeşir.²⁴

Kybele inancına göre, dünyadaki insanların ve hayvanların üremesi, beslenmesi ve hayatlarını sürdürmeleri Kybele'ye bağlıdır. Tasvirlerinde genellikle ayakta, ileriye bakar şekilde görülür. Üzerinde uzun bir elbise ve başında bir başlığı vardır. MÖ 6.yy'a tarihlenen ve Boğazköy'de bulunan Kybele heykelinde ise, tanrıça üst kısmı çıplak olarak karşımıza çıkar, başında yüksek bir başlık vardır, bir elinde kutsal meyvesi olan narı tutmaktadır. İki yanında kendinden oldukça küçük tasvir edilmiş müzik aletleri tutan erkek çocukları bulunmaktadır. (Resim 5²⁵)

Tanrıçaya ait tek bir efsane bilinmektedir; Attis ile olan aşkı (Resim 6²⁶). Kybele, Attis'e, Pessinus kralının (ya da Midas'ın) kızı ile evlenmek üzereyken görünür ve Attis'in çıldırmasına neden olur. Kendini hemen orada hadım eden

²³ Ekrem Akurgal, **Anadolu Uygarlıkları**, Net Turistik Yayınlar A.Ş., İstanbul, 9. Baskı, 2007, s.191

²⁴ Erhat, 2001: s. 184.

²⁵ <<http://www.atlasdergisi.com/arsiv/kitaplar/50-simgelye-anadolu-tarihi/50/4/2>> (24/05/2019).

²⁶ <<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=7686>> (24/05/2019).

Attis'in kanından bitkiler yeşerir. Kendisi de bir çam ağacına dönüşür.²⁷ (Buna benzer bir söylence daha sonra Aphrodite-Adonis aşkı ile karşımıza çıkacaktır.) Attis'in kendisini hadım etmesi, Kybele rahiplerinin de kendilerini hadım etme zorunluğunu ortaya çıkarmıştır.

Kybele, Phryglerden sonra MÖ 7. ve 5. yy'larda Yunanistan'da, sonrasında da Roma'da tapım görmüştür. Yunan yazılı kaynaklarında Meter Megale (Büyük Ana), Meter Antropon (İnsanların Anası), Meter Theon (Tanrıların Anası) ve Magna Mater deum Idea (Tanrıların İda Dağlı Büyük Anası) olarak geçer.²⁸ Miletos, Smyrna ve Kyme'de Kybele ile ilişkilendirilmiş adak stelleri bulunmuştur. (Resim 7²⁹)

Phryglerin tapımı ile ilgili elimizde sınırlı bir bilgi vardır. Phryglerde tanrıçanın tapınaklarını, kaya anıtları oluşturuyordu. İşlenmesi çok kolay olan volkan tüflü kayalıklar tercih edilmiştir. Ancak bu kaya tipi kolay işlendiği gibi dış etkenlerden de çok çabuk etkilenebilmektedir ve çok hızlı aşınmaktadır. Bu kaya anıtlarının bazılarında tanrıçanın tasvirleri günümüze kadar korunabilmiştir. Başında polos olan tanrıça uzun bir elbise ile karşımıza çıkar. Genellikle aslan ile birlikte betimlenir. Diğer kutsal hayvanları yırtıcı kuşlardır.

Pessinus'taki (Ballıhisar) tapımı hakkında bize yazılı kaynaklar bilgi vermektedir. Burada tanrıçanın vücut bulmuş halinin diopetes adı verilen ve gökten düştüğüne inanılan bir kara taş olduğuna değinilmektedir. Daha sonra bu taş, Peloponnesos Savaşı sırasında Atinalılar tarafından topraklarına alınmış, burada Demeter ile birleşen tanrıça tapımı başlamıştır. Tanrıça kültünün Atina topraklarına getirilmesinin nedeni, onun gücünün tüm sorunları çözeceğine inanılmasıdır.³⁰ Benzer bir durum Roma dünyasında da görülmüştür. 2. Kartaca Savaşı sırasında Hanibal'ı yenilgiye uğratmak isteyen Romalılar Sibylla (tanrıçanın kahinleri) kitaplarına başvurmuşlardır. O dönemde, bu göktaşı Pergamon Kralı Attalos'un elinde bulunmaktaydı. MÖ 204 yılında görkemli bir törenle Roma'ya Ostia limanına getirildi.³¹

²⁷ Erhat,2001: s. 185.

²⁸ Çiğdem Dürüşken, **Antik Çağ'da Yaşamın ve Ölümün Bilinmezliğine Yolculuk Roma'nın Gizem Dinleri**, Sanat ve Arkeoloji Yayınları, İstanbul, 2011, s. 73.

²⁹ <<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/10074,izmir-heykel-katalogu.pdf?0>> (24/05/2019).

³⁰ Erhat, 2001: s. 186

³¹ Dürüşken, 2011: s.70

Phryglerin tanrıçası Kybele'nin ayinlerinde doğadaki sesleri taklit eden müzik aletleri önemli yer tutar. Tiz sesli flütler, kavallar, ziller, çalparalar, teflerle birlikte çığlıklar birbirine karışır. Bu müzik, insanların ruhunda kontrol edilemez bir çılgınlık hali yaratır. Kendilerinden geçerek dans edenler bazen kendilerini yaralarlar. Bu ayinler sırasında erkekliklerinden vazgeçenler, Kybele'nin rahibi haline gelirler. Hellenistik dünyada Yunan felsefesinin etkisiyle bu ayinler, maddi dünyadan arınma olarak görülmüştür.³²

Romalıların, 2. Kartaca Savaşı nedeniyle Kybele kültünü kendi topraklarına getirdiklerinde, ayinlerin çılgınlığı hakkında bir fikirleri olmadığı bilinir. Ancak bir süre sonra Kybele ayinlerini Magalesia Bayramları olarak adlandırıp tüm halka açık hale getirip Phrygia kökenli gizemlerinden arındırmaya çalıştılar. Bu bayram 4-10 Nisan arasında kutlanırdı. Mart ayında tanrıçanın küçük bir heykeli rahipleri tarafından Tiberis'in Almo kıyısında yıkanır. Halk tanrıçanın tapınağına peynir ve otlı salatalardan oluşan bir sunu bırakır ve tiyatro gösterilerine katılırlardı. Ancak İmparator Claudius döneminde yine, imparatorun Kybele gizemlerini benimsemesi ile birlikte, ayinler yine eskisi gibi, insanların kendilerini kaybettikleri çılgın törenlere dönüştü ve insanlar kendilerini yaralamaya, hatta hadım etmeye devam ettiler.³³

1.2. YUNAN DİNİNDE TANRI-TANRIÇA İLİŞKİLERİ

Yunan Panteonu'na baktığımız zaman insanların kişilik özellikleri ile tanrı ve tanrıçaların kişilik özellikleri belirgin paralellik gösterir. Bi nevi Yunan dünyası insanın yansımasıdır tanrı ve tanrıçalar. Aralarındaki ilişkiler, evlilikleri, yaşadıkları aşklar, kişilik özellikleri, hepsi ama hepsi Yunan insanın kendini ifade etme şeklini göstermektedir.

Hesiodos'un "Theogonia"sına göre başlangıçta her şeye Khaos denilen bir boşluk hakimdi. Bu boşluktan ilk dişi olan Gaia, yani toprak ana ortaya çıktı. Gaia Uranos (Gök), Pontus (deniz) ve dağları yarattı. Daha sonra gök ile birleşti toprak ana. 12 tane titan, 3 tane Kyklop ve 3 tane de Hekotonkheir doğdu bu birleşmeden.

³² Dürüşken, 2011: s. 72

³³ Dürüşken, 2001: s. 81

Her şeyin yaratıcısı ve annesi idi Gaia. Uranos'un Kyklop ve Hekotonkheirleri bir türlü sevemediğini, görünüşlerini çok çirkin bulduğunu öğreniriz Hesiodos'tan. Hem iktidarının tehlikeye girmesinden de korkmaktadır. Bu yüzden, bu iki türü Gaia'nın derinliklerine iter, orada hem gözünden uzakta duracaklar hem de kendi erki böylelikle güvende olacaktır. Ancak Gaia bir annedir, Yunan dünyasındaki gibi, kadının en önemli görevi olan çocuklarını doğurmak ve büyütmek ister. Bu yüzden Uranos'un krallığını yıkmak için oğlu Kronos ile anlaşır. Bir tırpanla, babasının hayalarını kopartır oğul Kronos ve kendi hükümdarlık dönemini başlatır. Burada iktidarın el değiştirme şekline baktığımız zaman erkekliğin Yunan toplumundaki önemi göze çarpmaktadır. Kronos sadece babasının erkini almakla yetinmemiş onun erkekliğini de yok etmiştir. Ancak kehanet bellidir: Babasının gibi bir son beklemektedir kendisini. Kendi çocukları tarafından yıkılacaktır tahtı.

*"Korkuyordu Uranos'un mağrur torunlarından biri
Ölümsüzler arasında kral olacak diye.
Gaia ve Uranos bildirmişlerdi ki ona
Ne kadar güçlüler güçlüsü de olsa
Kendi oğluna yenilmekti kaderi.
Buydu çünkü büyük Zeus'un istediği."³⁴*

Babasının yolundan gider O da ve Rhea'dan olan tüm çocuklarını yutar. Böylelikle tehdit ortadan kalkmış olacaktır. Ancak Rhea kabullenemez bu durumu. Gaia ile birlikte bir plan yaparlar. Son doğan çocuk, söylenceye göre Zeus olmuştur. Rhea doğan çocuğunu bu kez Kronos'un midesine göndermeye hiç niyetli değildir. Bu yüzden Zeus'u saklar ve bir taşı kundağa sararak Kronos'a yemesi için takdim eder. Zeus, taşı hiç şüphelenmeden yutan Kronos'un erkinin sonunu getirir. Tüm kardeşlerini de kurtararak, tüm gücü kendi elinde toplar ve Olymposlular çağını başlatır.

Ölümlüler dünyasında da benzer bir hikaye vardır. Laios, İokaste ile evlenir ve Thebai şehrine egemen olur. Ancak doğacak çocukları, Laios'un katili olacaktır kehanete göre. Oidipus, Laios'un tüm önlemlerine rağmen doğar, yaşar ve babasını öldürür. Tanrılar, çocuklarını iktidarlara için bir tehdit olarak görmüşler ve onlardan vazgeçmeyi kendi erkleri için uygun görmüşlerdir. Tanrıçalar, annelik güdülerini ile durumu çocuklarının lehine çevirmiş ve yaşlı olanın gücünü ve iktidarını genç olana

³⁴ Hesiodos, **Eseri ve Kaynakları**, Çev. Azra Erhat-Selahattin Eyüpoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977, s. 45.

devretmesini sağlamışlardır. İlk iki kuşağın erki böyle son bulmuştur. Mevcut mitlerde, aslında hem Gaia'nın hem de Rhea'nın sadece annelik özelliklerine değinilmiştir ve bunun dışındaki özellikleri gölgede bırakılmıştır. Yunan kadının da sadece anne olması ve çocuk yetiştirmesi beklenirdi çünkü kendisinden.

1.2.1. Zeus

Zeus, gökyüzünün ve göksel olayların düzenleyicisidir. Neolitik Devrimden sonra, insanların kaderinin toprağın kaderi ile bir tutulmaya başladığı dünyada, Zeus'un baş tanrı olarak tapım görmesi tesadüf değildir. Kuraklık ya da sel baskını açlık demekti eski çağ insanları için. Farklı kültürlerde Teşup (Hitit), Mithra (Pers), Jüpiter (Roma) gibi tanrılar da yine gök tanrı olarak, tanrıların tanrısı olarak en üst basamakta karşımıza çıkarlar.

Sıfatları arasında “Nephelegeretes” (bulutları devşiren), “Asteropaios” (şimşek fırlatan), “Ksenios” (konukluğun koruyucusu), “Terpikeraunos” (yıldırım seven), “Zeus huei” (bereketleri yağmurları yağdıran), “Soter” (kurtarıcı), “Ktesios”(aile ocağının ve varlıkların koruyucusu), “Eleutherios” (ulusal bağımsızlığın koruyucusu) ve “Horkios” (yeminin kutsallığının koruyucusu) vardır.³⁵ Tasvirlerinde genellikle olgun, sakallı ve güçlü bir erkek olarak resmedilir. Elinde şimşek demetleri tutar. (Resim 8³⁶)

İsmail Gezin, “Fallusun Arkeolojisi” adlı kitabında Zeus için “insanın ve dünyadaki pek çok şeyin var edeni olarak Yunan mitolojisinin en fallik tanrısıdır” ifadesini kullanmıştır.³⁷ Gerçekten de Antik Yunan seramiklerinde de Zeus ve çapkınlıkları çokça işlenmiş ve Zeus'un cinselliğe olan düşkünlüğü yaratılış ile eş tutulup yüceltilmiştir. Çünkü, Antik Yunan toplumunda, tanrı da olsa, eril bir güç ancak dölleme ile yaratma gücüne sahiptir. Sihir sadece kendini dönüştürmek, yani şekil değiştirmek için kullanılan bir araçtır.³⁸ Ancak annesi Rhea, ölümlüler ile aynı fikirde olmamıştır, Zeus'un şehvetinin bir gün başına iş açacağı kehanetini ortaya

³⁵ Derman Bayladı, **Mitoloji Sözlüğü Klasik Mitologyada Tanrılar-Olaylar-Kahramanlar**, Say Yayınları, İstanbul, 2005, s. 502.

³⁶ <<https://www.ancient.eu/image/9052/hermitage-replica-of-the-statue-of-zeus-at-olympia/>> (24/05/2019).

³⁷ İsmail Gezin, **Fallusun Arkeolojisi**, Sel Yayınları, İstanbul, 2012, s. 208.

³⁸ Gezin,2012: s. 218.

atmış ve ona evliğı yasaklamıştır.³⁹ Bu kehanete göre, Zeus’un dünyaya gelecek olan erkek çocuğı onun iktidarını elinden alacaktı. Bu kehanetin Zeus’u pek durdurduğı söylenemez.

Zeus’un gerek ölümsüzler dünyasında gerekse ölümlüler arasında bir çok kadınla ilişkisi olmuştur. Hatta bu beraberliklerinin bir bölümünde, zor kullanarak ya da hile yaparak kadınları kandırması söz konusudur. Yunan mitolojisinde tecavüz, tanrılar, yarı-tanrılar ya da kahramanlar tarafından yapılması meşru bir eylem gibi gösterilmiştir, sonucunda bir yaptırım söz konusu bile değildir. Bu birlikteliklerinden de tanrı ve yarı-tanrı olarak bilinen birçok çocuğı dünyaya gelmiştir.

1.2.1.1.Zeus ve Metis

Zeus’un eş olarak kendisine ilk Metis’i seçtiğı bilinir. Ancak, Rhea’nın kehanetinin tehdidi altında olan Zeus, Metis’ten doğan çocuğunun, kendi erkini elinden almaması için Metis’i yutar. Metis bu sırada Athena’ya hamiledir ve Hermes’in yardımı ile Zeus’un başından doğar Athena. (Resim 9⁴⁰) Zeus, daha sonra Dionysos’u da kendi baldırından doğuracaktı. Sadece kadına atfedilen doğum yetisinin, erkeğe geçmesi ataerkil sistemin egemenliğinin yansıması olarak da görülebilmektedir. Ayrıca Metis, akıl ile özdeş tutulan bir titandı ve iktidar mücadelesi içerisinde Zeus’a akıl vermiştir. Zekâsı, Zeus için tehlikeli olabilirdi ve bir şekilde ortadan kaldırılması erkek iktidar Olympos için hayırlı olmuştur.

1.2.1.2.Zeus ve Hera

Bir efsaneye göre Zeus, kızkardeşi Hera’ya soğuktan üşüyen bir kuş olarak görünür. Kuşun haline acıyan Hera, onu eline alınca, Zeus kendi şekline bürünür ve Hera ile birleşmek ister. Hera direnir bu duruma; ancak evlilik sözü alınca teslim olur.⁴¹ Zeus’un Hera ile evlenmesi “hieros gamos” (kutsal evlenme) olarak

³⁹ Robert Graves, **Yunan Mitleri, Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler**, Say yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2010, s. 63.

⁴⁰ <http://www.ancientgreece.co.uk/gods/explore/ath_sto.html> (24/05/2019).

⁴¹ Bedrettin Cömert, **Mitoloji ve İkonografya**, De Ki Basım Yayım, 3. Baskı, 2010, s. 34.

isimlendirilir. (Resim 10⁴²) Ancak bu evlilik ismi gibi kutsal değildi. Zeus çapkın bir tanrı idi ve Hera'yı devamlı aldatmaktaydı. Zeus ve Hera arasındaki evlilik ilişkisi, kadınların köle olarak görüldüğü Dor Çağının yansımasıdır aslında.⁴³ Hera ise, bu duruma defalarca tepki gösterse de her seferinde bir şekilde bastırılmıştır. Hatta Hera, Zeus'a karşı, Apollon ve Poseidon başta olmak üzere tanrılarla iş birliği yaparak Zeus'un iktidarını devirmeye bile çalışmıştır. Zeus uyurken onu bağlayan tanrıların planı Thetis yüzünden bozulmuştur. En büyük cezayı Zeus, tabi ki de Hera'ya biçmiştir. Ayaklarına örs bağlanan tanrıçayı, altın kelepçeler ile gökyüzüne asmıştır. Çılgınlıkları kulakları delen Hera'yı hiçbir tanrı kurtarmaya cesaret edememiş, ancak sonrasında Zeus bir daha iktidarına karşı bir isyanın ortaya çıkmayacağı garantisini aldıktan sonra Hera'yı azat etmiştir. Apollon ve Poseidon ise, Troia şehrinin inşasında görev alarak cezalandırılmışlardır.⁴⁴ Çoğu zaman da Hera'nın öfkesi antik yazarlar tarafından kötü gösterilmiştir. Azra Erhat'ın "Mitoloji Sözlüğü"nde de dile getirdiği gibi, Homeros Hera'yı "dırdırcı, kıskanç, hırçın, inatçı, ikiyüzlü" gibi olumsuz sıfatlarla nitelemiştir.⁴⁵

Hera ile Zeus'un evliliklerinden Ares ve Hebe dünyaya gelmiştir. Bazı kaynaklar Hephaistos'un da bu ikilinin çocuğu olduğunu belirtir. Ancak bir diğer varyasyon ise; Zeus'un çapkınlıklarından bunalan Hera'nın, Zeus'un erkekliğine meydan okumak, o olmadan da tek başına yaratma kudretine sahip olduğunu göstermek adına Hephaistos'u kendi kendine doğurduğunu söyler. Ancak başarısız olur Hera, çocuk Yunan tanrılarına yakışmayacak bir şekilde çok çirkin ve ayakları da sakattır. Diğer tanrıların karşısına çıkarmaya utandığı için Hera, Olympos'tan aşağı atar bu çirkin çocuğu. Hephaistos'a Nereidler ve Thetis sahip çıkmışlar ve büyütmüşlerdir. Büyüdükten sonra Olympos'a geri döner ve en çirkin tanrı sıfatı ile Üç Güzeller Yarışması'nın galibi Aphrodite'nin kocası olur. Zeus'a doğurma gücünü veren Yunan mitolojisi, Hera'nın (ya da bütün tanrıçaların) elinden erkeksiz yaratma gücünü almıştır, Hephaistos aslında, en azından annesinin gözünde, olmamış bir tanrıdır.

⁴² <<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=7930>> (24/05/2019).

⁴³ Graves, 2010: s. 63.

⁴⁴ Graves, 2010: s. 63.

⁴⁵ Erhat, 2001: s. 135.

1.2.1.3.Zeus ve Leto

Leto, esasında Batı Anadolu coğrafyasında tapım görmüş bir tanrıçadır. Anadolu’da uzun bir dönem egemen olmuş Ana Tanrıça tapımının yansıması olarak, Ephesos’ta Artemis’ten önce, Klaros’ta da Apollon’dan önce Leto tapımı söz konusudur.⁴⁶ Doğumdan sonra bu topraklardaki erkini çocuklarına devretmiş ve sadece “anne” olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Zeus, Leto ile O’nu bildircin şekline sokarak birleşmiştir. Artemis ve Apollon’a hamile kalan Leto, Hera’nın gazabına uğramaktan kurtulamaz. Hera, Gaia’dan yardım ister, Leto’nun “üzerinde güneş doğan” hiçbir kara parçasında doğum yapamaması için. Doğum sancıları başladığında gerçekten de doğum yapacak bir yer bulamaz Leto. En sonunda Leto, Delos adası yakınındaki Ortygia’ya geldi, burada önce Artemis’i doğurur. Artemis doğar doğmaz annesinin ebeliğine soyunur. Çünkü doğum tanrıçası Hebe, Hera’nın kızıydı ve o da yardımlarını Leto’dan esirgemiştir. Artemis’in doğumundan dokuz gün sonra da kardeşi Apollon dünyaya gelir. Efsaneye göre Ortygia adası Artemis ve Apollon doğana kadar su üstünde yüzen bir adaymış; ancak doğumlar bittikten sonra denizde sabit bir konum almış. Sonrasında ise bu ada kimsenin doğmasına ya da ölmesine izin verilmeyen yer olarak anılmaya başlamış.⁴⁷

1.2.1.4.Zeus ve Maia

Maia ile Zeus’un birleşmesi Arkadia’nın Kyllene Dağı’nda olmuştur. Bu birliktelikten Hermes dünyaya gelmiştir. Graves, Maia ile Zeus birleşmenin de yine Zeus tarafından bir tecavüz olduğunu dile getirip bunu Yunanlıların kendi hayatlarına nasıl uyguladıklarını, “Yunan Mitleri” adlı kitabında belirtmiştir:

“Zeus’un kadınlarla zorla birlikte olması, Hellenlerin tanrıçanın kutsal tapınaklarını, Kyllene Dağı’nda olduğu gibi, istila etmelerini; evlilikleri de, meşe kültünün kutsal kralına “Zeus” ünvanının verilmesi şeklindeki eski bir geleneği açıklar. Onun Maia’yla –Yaşlı-kadın kimliğiyle Yer Tanrıçası’nın bir ünvanı- zorla birleşmesi sonucu dünyaya gelen oğlu Hermes de, bir tanrıdan ziyade, cinsel güç sembolü sütununa atfedilen klansal bir vasfi temsil

⁴⁶ Thomson, 2007: s. 260.

⁴⁷ Graves, 2010: s .65.

*etmekteydi. Bu tip sütunlar, Tanrıça onuruna yapılan orgiastik dansın merkezini teşkil etmekteydi.*⁴⁸

1.2.1.5.Zeus ve Aigina

Irmak tanrısı Asopos'un kızı Aigina ile birlikteliğinden Aiakos dünyaya gelir. Asopos'un, kızının Zeus ile beraberliğini onaylamadığı ve bu yüzden Zeus'un Aigina'yı bir adaya dönüştürdüğü söylenceler arasındadır.⁴⁹

1.2.1.6.Zeus ve Antiope

Aigina'nın kardeşi (ya da Thebai kralı Nykteus'un kızı) olan Antiope de Zeus'a uykusunda yakanlamıştır. Zeus, Antiope'ye satyr şeklinde yavaşmıştır.⁵⁰

1.2.1.7.Zeus ve Kallisto

Arkadia kralının kızı ve Artemis'in rahibesi olan Kallisto'nun güzelliği Zeus'un dikkatini çekmiştir. Ancak kendisi de bakire bir tanrıça olan Artemis'in rahibelerinin bakire olması gerekiyordu. Zeus, Kallisto'yu Artemis kılığına girerek kandırır ve birlikte olur. Kallisto'nun hamileliğinin belirgin hale gelmesi nedeni ile Zeus onu korumak için bir ayıya dönüştürür. Diğer bir varyasyonda, bu gebeliği fark eden Artemis Kallisto'yu lanetleyerek ayıya dönüştürür. Başka bir kaynakta ise, Kallisto'yu ayıya Hera çevirir. Bu birleşmeden dünyaya gelen Arkas, genç bir delikanlı olduğunda, ayı kılığındaki annesi ile karşılaşır ve onu öldürmeye niyetlenir. Duruma müdahale eden Zeus, ikisini göğsü olarak Büyük Ayı ve Küçük Ayı olarak bilinen yıldızlara çevirir.⁵¹

⁴⁸ Graves, 2010: s. 66.

⁴⁹ Cömert, 2010: s. 30.

⁵⁰ Cömert, 2010: s. 30.

⁵¹ Cömert, 2010: s. 31.

1.2.1.8. Zeus ve İo

Argos kralı İnakhos'un kızı ve Hera'nın rahibesidir. Zeus bir bulut şekline girerek İo ile birlikte olur ve Hera'dan korumak için İo'yu beyaz bir ineğe dönüştürerek saklamaya niyetlenir. Ancak Zeus'u çok iyi tanıyan Hera ise bu küçük hileye inanmaz; bu yüzden Zeus'tan ineği kendisine hediye etmesini ister. Bu şekilde köşeye sıkışan Zeus çaresizce ineği Hera'ya verir. İo'yu 100 gözlü Argos'a emanet eder Hera. Böylelikle Zeus'un kıza yanaşmasını engelleyeceğini düşünmüştür. Ancak bir diğer plan da Zeus tarafından yapılmıştır çoktan, İo'yu Hera'nın elinden almak için Hermes'i devreye sokar Zeus ve Argos'u öldürtür. (Resim 11⁵²) İo da fırsattan istifade ederek kaçır. Hala inek şeklinde olan İo'ya bu kez bir sinek musallat eder Hera. Sinek kovaladıkça İo kaçır. Böylece pek çok ülke dolaşır İo. Geçtiği ilk denize İonia, ilk boğaza da Bosporos (İnek Geçiti) adı verilir. İo, Nil kıyılarında Zeus tarafından eski haline döndürölür ve Ephapos adında bir çocuğu olur.⁵³

1.2.1.9. Zeus ve Danae

Argos kralı Askrisios'un kızı olan Danae ile Zeus altın yağmurı şekline girerek birleşir. Askrisios'a, Danae'den doğan torununun bir gün kendisini öldüreceği kehanet olarak bildirilir. Kızını bu yüzden herkesten saklar kral. Yine de Zeus'tan sakınamaz ve Perseus dünyaya gelir.⁵⁴

1.2.1.10. Zeus ve Europe

Fenike kralının Agenor'un kızı olan Europe'ye boğa şeklinde görünür Zeus. Europe üzerine binince Zeus, O'nu Girit adasına kaçırır ve onunla orada sevişir. (Resim 12⁵⁵) Bu birleşmeden Minos, Sarpedon ve Rhadamanthys doğır.⁵⁶ Zeus'un

⁵² <<https://www.theoi.com/Gallery/L11.2.html>> (24/05/2019).

⁵³ Cömert, 2010: s. 31.

⁵⁴ Cömert, 2010: s. 33.

⁵⁵ <<https://www.theoi.com/Gallery/K1.10.html>> (24/05/2019).

evlatları onun iktadını dünyaya taşımışlardır. Minos Girit'te güçlü bir krallık kurmuş ve Rhadamanthys Batı Anadolu'da önemli işler yapmıştır.⁵⁷

1.2.1.11. Zeus ve Alkmene

Zeus evli ve erdemli bir kadın olarak Alkmene'yi kocası Amphitryon'un kılığına girerek kandırır. Amphitryon'un savaştan dönmesini beklediği için Alkmene hiç şüphelenmez durumdan ve Zeus'u kendi kocası sanarak birlikte olur. Birkaç saat sonra ise, asıl kocası gelir Alkmene'nin yatağına. O geceden ikiz çocuğu olan Alkmene'nin. Herakles'in babası Zeus olarak bilinir.⁵⁸

1.2.1.12. Zeus ve Semele

Zeus ölümlü kılığında Thebes kralının kızı ile Hera'dan gizli bir aşk yaşıyordu. Ancak bu sır çok uzun bir süre gizli kalamadı ve Hera durumu öğrendi. Kendi kimliğini gizleyerek Semele'nin yanına giden Hera, Zeus'un sonsuz aşkına sahip olabilmesinin tek yolunun Zeus'u tanrı suretiyle görmesi olduğunu söyleyerek kadını kandırdı. Ancak bu Semele'nin ölümü demektir. Durumdan habersiz kadın, Zeus'a bu konuda o kadar ısrar etti ki, sonunda tanrı pes etti ve gerçek bedenini gösterdi kadına. Ancak Zeus'un yıldırımları kadının diri diri yanmasına neden oldu. Semele bu sırada Zeus'tan hamileydi. Hermes'in yardımı ile Zeus çocuğu doğana kadar baldırında sakladı ve Dionysos bu şekilde dünyaya geldi.⁵⁹ (Resim 13⁶⁰)

1.2.1.13. Zeus ve Ganymedes

Ganymedes, Troia'nın kurucu kralı olan Tros'un oğludur. Efsaneye göre daha küçük bir çocukken bile güzelliği dilleri destan olan Ganymedes, Zeus'un da

⁵⁶ Cömert, 2010: s. 34.

⁵⁷ Gezgin, 2012: s. 216.

⁵⁸ Cömert, 2010: s. 34.

⁵⁹ Graves, 2010: s. 66.

⁶⁰ <<https://www.theoi.com/Gallery/K12.13.html>> (24/05/2019).

dikkatini çekmiştir. Zeus, Ganymedes'i kartal şekline bürünerek kaçırmış ve Olympos'a götürmüştür. (Resim 14⁶¹) Eşcinsellik, Yunan dünyasında kabul görmekten ziyade, genç erkeklerin yaşlı erkeklerin eğitmenliğinde hayata başlamalarının ön koşulu gibiydi. Kadınlar tarafından büyütülen erkekler bu aşk ilişkisi esnasında erkekler dünyasını keşfedebildikleri için gereklilikti. Ancak bu mitin eşcinsellik vurgusu yaptığı tartışmalıdır; çünkü açıkça hiçbir kaynakta Zeus'un Ganymedes ile cinsel bir birlikteliğe girdiği belirtilmemiştir. Ganymedes Olympos tanrılarına sakilik görevinde bulunmuştur. (Resim 15⁶²) Daha önce de belirtildiği gibi, Zeus'un çapkınlıklarının altında yatan nedenlerden biri üremektir. Yine de Zeus ve Apollon'un (Apollon-Hyakinthos mitosu) ibadet gördüğü yerlerde kadınların gözden düşmesine neden olmuştur.⁶³ Aslında bu mitosun temelinde cinsellikten ziyade, erkek bedenine duyulan saygı gösterilmiştir. Eril bir zihniyetin erkek güzelliğini kutsaması ve bu güzelliğin anca Olympos'a yakışabileceği ifadesi daha çok kabul gören bir görüştür.

1.2.2. Hera

Hera kelimesinin Yunanca karşılığı kadındır.⁶⁴ Ana Tanrıça kavramı Yunan panteonunda Hera, Demeter, Artemis ve Aphrodite ile karşılığını bulmaya çalışmıştır. Ancak Hera hieros gamos ile birlikte eril iktidarın tam da yanında yer alan bir tanrıçaya dönüşmüş ve katı bir erdem duygusu ile ne kadar aldatılırsa aldatılsın sadakatin timsali haline gelmiştir. Ama öfkesini ya Zeus'un birlikte olduğu kadınlardan ya da dünyaya gelen çocuklarından çıkarmıştır. En büyük zulmü Herakles'e yapmıştır, tüm ömrü boyunca bu kahramanla uğraşmıştır. Bu yüzden antik yazarlar tarafından, özellikle de İoniali Homeros tarafından pek sevilmez.

Hera ile Zeus'un kutsal evliliği Batı Kızları Hesperidlerin bahçesinde olmuştur ve Gaia da bu bahçenin altın elmalarını evlilik hediyesi olarak Hera'ya

⁶¹<<https://joyofmuseums.com/museums/europe/greece-museums/olympia-museums/archaeological-museum-of-olympia/statue-of-zeus-and-ganymede/>> (28/05/2019).

⁶²<http://sites.psu.edu/245spring2015/wp-content/uploads/sites/21459/2015/04/640px-Ganymedes_Zeus_MET_L.1999.10.14.jpg> (28/05/2019).

⁶³ Graves, 2010: s. 144.

⁶⁴ Graves, 2010: s. 60.

vermiştir. Farklı kaynaklarda ise, Gaia'nın düğün hediyesi olarak doğurganlığın simgesi olan narı Hera'ya verdiği yazar.⁶⁵

Dolgun vücutlu, güzel ve ciddi bir kadın olarak tasvir edilen Hera, çıplaklığını gizleyen kıvrımlı giysiler içerisinde giyer. (Resim 16⁶⁶) Üstünde guguk kuşu bulunan bir asa taşır, bu asa aynı zamanda Zeus ile evliliğinin simgesi olarak görülür. Tavus kuşu tanrıçanın kutsal hayvanı, nar da tanrıça ile birlikte anılan meyvedir.⁶⁷

Homeros destanlarında “inek gözlü”, “ak kollu”, ve “altın tahtlı” sıfatları ile anılan Hera tipik bir Yunan tanrıçasıdır.⁶⁸ Özellikle Troia Savaşı sırasında Akhaların yanında saf tutmuş, Troialıların Zeus sayesinde üstünlük sağladığını gördüğünde, kocasını Aphrodite'den aldığı göğüslüğü takarak baştan çıkararak savaşın kaderini değiştirmeye bile çalışmıştır. İlyada'da Hera'nın en sevdiği kentler Mykene, Argos ve Sparta olarak geçmektedir.⁶⁹

Hera'nın Troialılara duyduğu öfkenin diğer bir nedeni de “Üç Güzeller Yarışması”nda Paris'in Aphrodite'i seçmesi olmuştur. Peleus ile Thetis'in evlilik törenlerine davet edilmeyen Eris ortalığı karıştırmak için üzerinde “en güzele” yazan bir elmayı tanrıçaların arasına atar. Hera, Aphrodite ve Athena arasında paylaşılamayan elma büyük bir kavgaya neden olmuştur. Zeus bu karmaşanın bir an önce son bulması adına İda Dağında çobanlık yapan Paris'in en güzeli seçmesine karar verir. Hermes üç tanrıçayı da alarak İda dağına gider. Burada üç tanrıça da Paris'e kendilerini seçmeleri için vaatlerde bulunur. Hera ona güçlü bir krallık, Athena bilgelik ve zafer, Aphrodite ise dünyanın en güzel kadını ile aşk vaat ederler. Paris, Aphrodite'in vaadini daha cazip bularak onun içlerinde en güzeli olduğuna karar verir. Hera bu yenilgiyi asla unutmayacaktır. Yine Paris ile Helena arasında Aphrodite'nin sözünü tutması ile başlayan aşk, Helena'nın Menelaos ile evli olması nedeniyle uygun değildi ve Hera'nın asla onaylayacağı bir durum değildi.

Hera, Yunanistan'da evliliklerin koruyucusu olarak tapım görmekteydi. Plataia kentinde ya da Samos Adası'nda tanrıçayı hep gelinlik giymiş bir yontu temsil ederdi. Yine Atina'da Zeus ile Hera'nın birleşmesini kutlamak için her yıl

⁶⁵ Cömert, 2010: s. 35.

⁶⁶ <<https://www.theoi.com/Cult/HeraCult2.html>> (28/05/2019).

⁶⁷ Cömert, 2010: s. 37.

⁶⁸ Erhat, 2001: s. 136.

⁶⁹ Thomson, 2007: s. 268.

şenlikler düzenlenirdi.⁷⁰ Nauplia gizli tapımlarında her ilkyazda Hera'nın bekaretini yeniden kazanmasını sağlamak için yontusu yıkanır, temizlenirdi.⁷¹

Hera evlilik törenlerinde önemli yer tutmakla birlikte Artemis ve Aphrodite ile birlikte iş birliği söz konusudur. Evlilik öncesi Proteleia adı verilen sunu sırasında genç kızlar Hera, Artemis ve Moiralara saçlarını sunarlardı. Gerdek odasının anahtarını Hera tutarken Aphrodite birleşmenin hazzının hazırlayıcısıydı.⁷²

1.2.3. Poseidon

Kronos'un iktidarı son bulduktan sonra, üç erkek kardeş, Zeus, Poseidon ve Hades kendi aralarında iktidarı bölüşmüşler ve Poseidon'un payına denizler düşmüştür. Üç yanı denizlerle çevrili Yunan halkı için önemli bir tanrı olan Poseidon denizcilerin, balıkçıların ve tacirlerin piri olarak tapım görmüştür. En ünlü tapınağı ise Korinthos'ta idi.⁷³

Elinde tuttuğu trident (üç dişli yabası) ile Poseidon güçlü, kuvvetli ve çıplak olarak tasvir edilir. (Resim 17⁷⁴) Bu yabayı toprağa vurduğunda depremlere, suya vurduğunda ise güçlü dalgalara neden olur. Aslında tridentini sadece insanları korkutmak ve cezalandırmak için kullandığını söylemek pek uygun düşmez; kayalardan ve topraktan çıkan su kaynakları da bu yabanın eseridir, bu yüzden su kaynaklarının tanrısı olarak tapım görmüştür. Atın yaratıcı ve evcilleştiricisi olarak görülen Poseidon'un diğer hayvanları yunus ve ton balığıdır. Çam ağacı da yine bu tanrı ile anılır.⁷⁵

Poseidon, Nereid kızlarından Thetis ile birleşmek istediye de Themis'in kehaneti yüzünden bu fikirden caymıştır. Thetis'ten doğacak çocuk babasından daha kuvvetli olacaktır çünkü. (Yunan dünyasında yeni doğanın eskinin iktidarını tehlikeye sokacağı kehaneti oldukça fazla karşımıza çıkmaktadır.) Thetis'ten vazgeçen Poseidon şansını başka bir Nereid olan Amphitrite'de üzerinde denemeye

⁷⁰ Thomson, 2007: s. 271.

⁷¹ Thomson, 2007: s. 272.

⁷² Yves Bonnefoy, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitoloji Sözlüğü*, I. Cilt, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, s.254.

⁷³ Cömert, 2010: s. 64.

⁷⁴ <<https://www.britannica.com/topic/Poseidon/media/471736/31594>> (28/05/2019).

⁷⁵ Cömert, 2010: s. 65.

karar verir; lakin gönlü yoktur Amphitrite'nin Poseidon'da. Hatta öyle ki, Poseidon'un ısrarlarından bunalan Amphitrite çareyi Atlas Dağlarına kaçmakta bulur. Bu durum da Poseidon'un ısrarlarını sonlandırmaz, araya elçiler koyar ve sonunda pes etmek zorunda kalır Amphitrite. Poseidon ile evlenmeye razı olur. Bu evlilikten deniz tanrısı Triton ve Rhodos meydana gelmiştir. (Resim 18⁷⁶) Ancak kardeşi Zeus'tan pek de farklı olmayan Poseidon da asla sadık kalmayacaktır karısına ve benzer kıskançlıklar da bu ikili arasında çokça sık yaşanacaktır. Özellikle Phorkys'ın kızı Skylla ile Poseidon arasında yaşanan aşk Amphitrite'nin canını çok sıkımsı ve bu yüzden Skylla'nın her gün yıkandığı göre sihirli otlardan hazırladığı iksiri dökerek genç kadını altı başlı on iki ayaklı bir yaratığa dönüştürmüştür.⁷⁷

Poseidon'un bir diğer efsanesi de Demeter ile ilgilidir. Persephone'nin babası bazı kaynaklarda Zeus, bazılarında ise Poseidon olarak geçer. Bunun dışında Arkadia Thelpusa'da geçen efsaneye göre, kaybolan kızı Persephone'yi umutsuzca arayan Demeter'i gören Poseidon tanrıçaya aşık olur ve onunla birleşmek ister. (Resim 19⁷⁸) Tanrıça Poseidon'dan kurtulmak için kendini kısırağa dönüştürür. Ancak Poseidon da aygıra dönüşerek tanrıça ile zorla birleşir. Bu birleşmeden ise kutsal bir at olan Areion ve Desponia dünyaya gelir. Desponia Arkadia bölgesinin Persephonesi'dir. Buradaki birleşme eril ve dişil diamonların birleşmesi olarak görülmektedir, atların tanrısı eril bereketi, tahıl tanrıçası ise dişil bereketi simgeler. Avrupa mitoslarında yaygın görülen birleşme şekillerinden biridir. Yine Poseidon Troizen'de Phytalmios (bitkileri büyüten) olarak tapım görmüştür. Çünkü o sadece tuzlu suyun değil tatlı su kaynaklarından da tanrısıdır ve tarım için önemli bir yere sahiptir.⁷⁹

Poseidon Thrakia kralı Bisaltes'in kızı Theophane ile birleşmek için koç şekline girmiş ve bu birleşme sonucu altın postlu bir koç meydana gelmiştir. Aslında tanrının hayvanları arasında koç yoktur, olasılıkla koç bereket, erkeklik ve güç ile bir tutulduğu için tanrı ile birlikte anılmıştır.⁸⁰

İlksel güç toprak ana Gaia ile de birlikte olmuştur Poseidon ve bu birliktelikten dev Antaios dünyaya gelmiştir.

⁷⁶ <<https://www.britannica.com/topic/Poseidon/media/471736/21561>> (28/05/2019).

⁷⁷ Graves, 2010: s. 71.

⁷⁸ <<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/10074,izmir-heykel-katalogu.pdf?0>> (28/05/2019).

⁷⁹ Özgür Turak, Boğa ve Trident:Poseidon Üzerine Bir İnceleme, **Masrop E-Dergi**, Cilt 12, Sayı 1, Nisan 2018, s. 39.

⁸⁰ Turak, 2018: s.40.

Ovidius'un "Metamorfoz" adlı eserinin dördüncü kitabında; Gorgo Medusa'nın Athena tarafından cezalandırılmasının nedeninin Poseidon olduğunu anlatılır. Poseidon güzelliği dillere destan olan Medusa'ya Athena Tapınağı'nda tecavüz eder. Bu duruma oldukça öfkelenen Athena suçludan değil de kurbandan intikam alma yoluna girer. Güzeller güzeli Medusa yılan saçlı, kendisine bakanları taşa çeviren bir canavara dönüştürülür Athena tarafından.⁸¹ (Resim 20⁸²-21⁸³) Hatta bununla da yetinmez Athena, Perseus'a Medusa'yı öldürmesi için yardımcı da olur. (Resim 22⁸⁴-23⁸⁵) Sonunda tecavüz kurbanı ölür ve konu kapanır.

Poseidon Athena ile birkaç kez de şehir hakimiyeti yüzünden karşı karşıya gelmiştir. Efsaneye göre ilk rekabet Attika bölgesi için olmuş, Atina'daki Akropolis'e tridentini fırlatan Poseidon burada deniz sularından oluşan bir göl meydana getirmiş ve Attika'nın tanrısı olduğu ilan etmiştir. Bunun üzerine Athena da ilk zeytin ağacını Yunan halkına sunarak şehirlerinin koruyucu tanrıçası olmaya aday olduğunu bildirmiştir. Hırçın ve nobran bir tanrı olan Poseidon tanrıçayı teke tek dövüşe davet etmiş, ancak araya Zeus girerek daha demokratik bir yol izlemeye davet etmiştir erk için mücadele eden iki tanrıyı. Hükümdar Kekrops'un tanıklığında tanrı ve tanrıçalardan oluşan bir jüri bir oy farkla Athena'yı, koruyucu tanrıça olarak seçmiştir. Yenilgiyi hazmedemeyen Poseidon tanrıçanın Athenai şehrinin bulunduğu Thriasia ovasını gönderdiği dev dalgalarla sular altında bırakmıştır. Bu şehri terk edip kendi adıyla anılacak olan Atina'yı kuran Athena Poseidon'un eril öfkesinden korunmak adına şehirde kadınları oy kullanma hakkından men etmiş ve erkeklerin annelerinin adlarını kullanmalarını yasaklamıştır.⁸⁶

İonia Birliği'nde Helikonios sıfatı ile tapım gören Poseidon için boğa sunulurdu.⁸⁷ Minos efsanesinde de tanrıya boğa sunusu yapıldığını bilmekteyiz. Girit tahtına egemen olmak isteyen Minos, kardeşleri Sarpedon ve Rhadamanthys'e tanrıların kendi yanında olduğunu ispat etmek ister. Bunun için Poseidon'dan, daha sonra yine tanrıya kurban etmek üzere, denizler içerisinde kendisine bir boğa

⁸¹ Publius Ovidius Naso, **Metamorfoz**, Çev. İsmet Zeki Eyüpoğlu, Payel Yayınları, İstanbul, 1994, s. 115.

⁸² <<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=1712>> (28/05/2019).

⁸³ <<https://www.ancient.eu/article/640/the-temple-of-apollo-at-didyma/>> (28/05/2019).

⁸⁴ <https://www.academia.edu/9985703/Cellinis_Perseus_and_Medusa_the_Public_Face_of_Justice_in_Medicean_Florence> (28/05/2019).

⁸⁵ <<https://www.theoi.com/Gallery/P23.2.html>> (28/05/2019).

⁸⁶ Graves, 2010: s. 72.

⁸⁷ Turak, 2018: s. 40.

göndermesini ister. Dileği kabul olur, boğa sayesinde tahta çıkar; ancak sözünü tutmayı unuttur Poseidon'a. Boğa damızlık olarak Minos'un sürüsündeki yerini alır. Bu duruma tabi ki çok sinirlenen tanrı intikamını çok farklı şekilde alır. Minos'un eşi Pasiphae'nin yüreğine boğaya karşı durduramayacağı bir arzu musallat eder. Girit'in ünlü mucidi Daidalos'a inek heykeli yaptıran Pasiphae boğa ile birleşir. Bu birliktelikten hamile kalan Pasiphae Minotauros adında, boğa başlı insan vücutlu canavarı doğurur ve Girit uzun bir zaman bu canavarı doyurabilmek için gençlerini feda etmek zorunda kalır.⁸⁸ +

1.2.3. Demeter

Toprağı işlemeyi ve ekmeyi insanlara öğreten tanrıça Demeter, Yunan toplumu içinde önemli bir yer tutmuştur. Özellikle buğday ile özdeşleşen tanrıça ekmeği yapmayı insanlara öğretmiştir.⁸⁹ Eğer tanrıça kızarsa kıtlık gösterecektir bilir Yunanlılar. Mevsimlerin oluşmasının nedenidir o. Ge-meter yani "Toprak Ana" olarak da kabul gördüğü olmuştur. Sito (Ekmekli) Demeter varlık ve bereket, Hadeephagia (Obur/Doyasıya Yiyen) Demeter ise yokluk demektir.⁹⁰ Toprak ile bu kadar bağlantılı olan her tanrıça gibi Demeter'in de en önemli söylencesi, onun dişil yönüne vurgu yapan anneliği ile ilişkilidir.⁹¹

Söylencesi ise, Zeus'tan olma kızının, Zeus'un göz yumması ile, Hades tarafından gizlice yeraltına kaçırılması ile başlamaktadır. Günlerce kızını endişeli bir şekilde arayan Demeter dokuzuncu günde tanrıça Hekate ile karşılaştı. Hekate ona herşeyi gören Helios'a danışmasını salık verdi, kızını kim, nereye kaçırmış ise cevapları anca Helios'tan alabilirdi. Ancak hemen ertesi gün Poseidon ile karşılaştı ve tanrı onu kendisiyle birlikte olmaya zorladı. Bu olaydan sonra, kılık değiştirerek bir ölümlü gibi Eleusis'e geldi ve burada Kral Keleos ve eşi Metaneira karşılaştı. Kral ve kraliçe tanrıçanın kim olduğundan bihaber onu evlerine kabul ettiler ve oğulları Demophon'un süt anneliğini yapmasını istediler. Tanrıçaya bir gün kralın büyük oğlu Abas'ın çok obur olduğunu söylemesi, tanrıçanın öfkelenmesine neden

⁸⁸ Erhat, 2001: s. 206.

⁸⁹ Bayladı, 2005: s.121.

⁹⁰ Yves, 2000: s. 154.

⁹¹ Erhat, 2001: s. 85.

oldu ve bu yüzden Abas tanrıça tarafından bir kertenkeleye dönüştürüldü. Öfkesine yenildiğini geç fark eden ve yaptığını kendi de hoş karşılamayan Demeter hatasını telafi etmek için, Abas'ın küçük kardeşi Demophon'u ölümsüz yapmaya karar verdi. Ancak, bunun için çocuğu ateşe tutması gerekiyordu. Tam bu ritüel esnasında kraliçe Demeter'in ateşe tuttuğu oğlunu görüp çılgılık attı. Dikkati dağılan tanrıça Demophon'a ölümsüzlüğü veremedi çocuk canından oldu.⁹² Tanrıça, anne babanın acısını bir nebze olsa da gidermek için diğer çocukları Triptolemos'a buğday tohumu, tahta sapan ve yılanların çektiği bir araba vererek, ona tarımın tüm sırlarını öğretmeye karar verdi. (Resim 24⁹³) Triptolemos ise Demeter'in kızının kaçırılma anına tesadüfen tanıklık etmiş, ancak kimin kaçırdığını görememişti. Sadece çılgılık atan bir kızın yeraltından çıkan bir araba ile, yine yeraltına götürüldüğünü görmüştü. Bu kanıtla birlikte Demeter, Hekate'yi de yanına alarak, Helios'a gitti ve tüm gerçeği öğrendi. Özellikle Zeus'un hiç birşey yapmaması tanrıçayı çok öfkeliendirdi ve Olympos'a bir daha dönmemeye karar verdi. Bu kararla birlikte, kendi payına düşen görevleri de yerine getirmemeye başladı.⁹⁴ Bu da ölümlüler dünyasında kıtlık demekti, bu yüzden tüm Olympos'un insanlar üzerindeki otoritesi tehlikeye girdi. Antik Yunan'da tanrılar insanlar için ne kadar önemli ise, insanların ibadetleri ve kurbanları da tanrılar için o kadar önemliydi. Kıtlık çeken bir halkın, hala tanrılara biat etmesi beklenemezdi ve bu yüzden Zeus'un da harekete geçmesi gerekiyordu. Hermes ile Hades'e haber göndererek Persephone'nin annesine verilmesini istedi Zeus. Ancak, eğer Persephone yeraltında bir şey yemiştir ise bir daha dönmesi mümkün olamazdı. Günlerce tek bir lokma ağzına sürmemiş Persephone'yi kandıran Hades O'nun tek bir nar tanesi yemesini sağladı ve bu yüzden Persephone her yılın üç ayını yeraltında Hades ile geçirmek zorunda kaldı. Demeter'in kızından ayrı kaldığı üç ay ölümlüler dünyasında kışa denk geliyordu. Ana kızın her buluşmasında ise bahar başlar, toprak yeşerir, çiçekler açar.

Hekate, bu mitostan sonra da Demeter ve Persephone ikilisi ile birlikte anılmaya devam etmiştir. Bu üçlü tarımın sırlarına sadece kadınların vakıf olduğu

⁹² Graves, 2010: s. 109

⁹³ <<https://museum.classics.cam.ac.uk/collections/casts/relief-eleusis-demeter-triptolemos-and-persephone>> (28/05/2019)

⁹⁴ Graves, 2010: s. 110

dönemlerde Bakire, Peri ve Yaşlı Kadın tanrıça üçlemesini oluşturmuşlardır.⁹⁵ Hekate'nin Anadolulu bir tanrıça olduğu varsayılmaktadır. Hesiodos'un "Theogonia"sında, Zeus'un onu herkesten üstün tuttuğunu ve karalarda, denizlerde ve göklerde ona yetki verdiğini öğrenmekteyiz. Bu özellikleri ile Ana Tanrıça Kybele'nin evrensel niteliklerini taşımaktadır. Karia'nın Lagina kentinde, MÖ 2.yy'ın son çeyreğine Hekate'nin bir tapınağı vardır.⁹⁶ Ayrıca Phrygia ve Lydia'da da tanrıçanın tapım gördüğü bilinmektedir. Titan soyundan gelen Hekate ay tanrıçası olarak da bilinse de, daha çok karanlıklar alemi ile ilgili olan büyü ve sihiri yönetmektedir. Tanrıçanın büyücülük alanları üç yol ağızlarıdır ve bu yüzden Trioditis (üç yolun birleştiği kavşak) sıfatı ile anılır ve üç yol ağızlarına da tanrıçanın üç başlı heykelleri dikilirdi. Bu heykellere Batı Anadolu'da da çok fazla rastlanmıştır.(Resim 25⁹⁷-26⁹⁸) Tanrıçanın ayın üç halini de temsil ettiği düşünülmekteydi. Yunanlı kadınlar ayın son günlerindeki aysız gecelerde yerleri süpürerek çöpleri üç yol ağzına Hekate'ye sunu olarak bırakırlarmış. Buradaki sununun regl dönemi ile alakalı olduğu, kadınların vücutlarındaki eski yumurtaların kalıntılarından kurtulmak için bunu yaptıkları düşünülmektedir. Bu görüşe göre Hekate'nin sembolize ettiği üçleme; kadın rahmindeki yumurtanın oluşumu, bozulması ve yok olmasıdır.⁹⁹ Ancak yaygın olarak kabul görmüş bir başka görüşe göre ise, kadınların bu ritüeli büyü olarak karşımıza çıkmaktadır ve buradaki amacın ölüleri diriltmek olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Bu yüzden Keos'ta kadınların bu ritüeli yapmaları yasaklanmıştır.¹⁰⁰ Yine ayın on altısında, ay dolunay olduktan sonra kadınlar tarafından üç yol ağzına "parlayan şeyler" adını verdikleri mumlu çörekler Hekate'ye sunulurdu. Aynı sunumların Artemis için de hazırlandığı bilinmektedir. Antik yazarlarca da bazen Artemis ve Hekate bir tutulmuşlardır.¹⁰¹

Demeter'in diğer bir söylencesi ölümlü İasion ile yaşadığı aşk hikayesidir. İasion'un kız kardeşi Harmonia'nın Kadmos ile düğününde karşılaşan ikilinin, düğün esnasında, üç kez sürülmüş bir tarlada seviştikleri söylenir. Bir ölümlünün hem kız

⁹⁵ Graves, 2010: s. 112

⁹⁶ Erhat, 2001: s. 125.

⁹⁷ <<https://dergipark.org.tr/download/article-file/456308>> (28/05/2019)

⁹⁸ <http://kutahyamuzesi.gov.tr/wp-content/uploads/2015/12/Anadolu-Hekate-Korpusu-ve-M%C3%BCzelerde-Hekate_Eserleri_zerinde_al_malar.pdf> (28/05/2019).

⁹⁹ Mehmet Ateş, **Mitolojiler ve Semboller**, Aksiseda Matbaası, İstanbul, 2001 , s.138.

¹⁰⁰ Thomson, 2007: s. 218.

¹⁰¹ Thomson, 2007: s. 220.

kardeşi hem de kendi hareminden olan bir tanrıça ile sevişmesine çok sinirlenen Zeus da yıldırımları ile İasion'u öldürmüştür. Bu birleşmeden Plutos dünyaya gelmiştir.¹⁰²

Demeter genellikle tasvirlerinde yüzünde hüznü bir ifade olan heybetli bir kadındır. (Resim 27¹⁰³) Elinde bazen, kızını aradığı günlere gönderme olarak meşale, haşhaş ya da nar vardır. Nar meyvesi birçok tanrıçanın simgesi haline gelmiştir Yunan dünyasında. Atina'daki Zafer Taşıyıcısı Athena'nın sol elinde de nar vardır ya da Hera'nın Argos'taki yontusunun elinde. Demeter'in kızı Persephone'nin de simgesi nardır. Narın, Yunan kültüründe ölümle eş tutulduğu durumlar söz konusudur. Örneğin, bir kimse rüyasında nar görmüşse bu onun yaralanacağına işaretir. Ya da Persephone'nin ölüm meyvesi olarak narı yemesi ve yeraltından tamamen çıkamaması. Ancak diğer taraftan da doğumda ve regl döneminde kadınlar için ilaç olarak kullanılmıştır. Nar aynı zamanda bereketin ve doğurganlığın da simgesidir.¹⁰⁴ Bu yüzden de tanrıça tasvirlerinde kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

Demeter adına düzenlenen Thesmophoria Bayramı'nın amacı, Yunanlılar için ekinlerinin bereketini arttırmaktı. Bu bayramın ritüellerine erkekler katılmazdı. Hatta bir şekilde orada bulunmalarının cezası hadım edilmektir. “Kendilerini aşk hazlarına kaptıran kadınlar” da bu ritüellerin dışında kalmak zorundaydılar. Sadece yasal eşler olan “Arı-Kadınlar” tarafından kutlanılan bayram, aslında bir bereket ayinidir ve ekin ekme zamanı olan Pyanopsion ayının (Ekim-Kasım) 11, 12 ve 13.günlerine denk gelmektedir.¹⁰⁵ Thesmophoria'nın, Demeter'in sıfatı olan Thesmophoros'tan türediği ve Demeter'in salt tarım değil aynı zamanda evlilik tanrıçası olduğuna gönderme yapıldığı düşünülmektedir.

Thesmophoria öncesinde, haziran ya da temmuz ayında Demeter için kadınlar tarafından domuzlar kurban edilir ve büyük bir mağarada Thesmophoria dönemine kadar saklanırdı. Daha sonra çürüyen domuz etleri tahıl tohumu ile karıştırılır ve ekilirdi. Bu bayramda domuzların kurban edilmesi ile ilgili çeşitli varsayımlar ortaya atılmıştır. İlki Demeter'in kızı Persephone yer altına kaçırıldığı anda, orada bulunan bir domuz çobanının ve domuzlarının da yer altına çekildiği mitosudur. İkinci

¹⁰² Erhat, 2001: s. 151.

¹⁰³ <https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=460416&partId=1> (28/05/2019).

¹⁰⁴ Thomson, 2007: s. 210.

¹⁰⁵ Bonnffoy, 2000: s. 154.

varsayım, domuzun doğurganlığı ile ilgilidir. Üçüncü varsayımda ise, domuz ile kadın özdeş tutulmuştur. Yunan dilinde domuz için kullanılan Khoims sözcüğü, aynı zamanda bir kadını edep yerini karşılamaktadır. Dahası domuz kanı, kadının regl kanı ya da loğusalık akıntısı ile bir tutulmaktadır.¹⁰⁶

Üç gün boyunca kutlanan Thesmophoria Bayramı'nın ilk günü "Anados" olarak adlandırılmıştır. Daha çok yerleşme, tanışma ve kaynaşma günüdür kadınlar için. İkinci gün Nesteia olarak bilinir ve sadece narın yenildiği bir oruç günüdür. Üçüncü gün ise güzel doğum anlamında kullanılan Kalligenia'dır.¹⁰⁷

Thesmophoria boyunca kadınların cinsel ilişkiye girmeleri yasaklanmıştır; ancak fallik simgeler ve cinsel şakalar adeta bu şenliğin ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Bu iki olgu bereket kültürlerinin vazgeçilmez ritüelleri olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Thesmophoria Bayramı, Yunan kadının evinden özgürce çıktığı ve üç gün boyunca Demeter Tapınağı'nda adeta kamp yaptığı, diğer kadınlarla özgürce vakit geçirdiği, erkek gölgesinden uzakta nefes aldığı zaman dilimidir.

Batı Anadolu'da Thesmophoria Bayramı kadınlarca kutlanmıştır. Aigina, Pergamon ve Ephesos'ta Demeter Thesmophoros tapınakları kurulmuştur.¹⁰⁸ Herodotos "Tarih"nde Ephesos kadınlarının Thesmophoria Bayramını kutladıklarına değinmiştir:

*"Gemileri çok zarar gören ve düşman tarafından kovalanan Khioslular, Mykale'ye sığındılar. Gemilerini karaya oturtup orada bıraktılar. Sonra kara yolculuğuna çıktılar. Ephesos topraklarına vardılar; geceydi ve Ephesos kadınları Thesmophorialarını kutluyorlardı; Khios denizcilerinin başlarına gelenlerden haberi bulunmayan Ephesoslular, silahlı bir kuvvetin ülkelerine girdiğini görünce, bunları kadınlarını kaldırmak üzere gelmiş haydut çetesi sandılar; bütün kent, kadınlarını korumak üzere atıldı ve bütün Khioslular kılıçtan geçirildiler. Alın yazıları böyle oldu."*¹⁰⁹

Knidos Demeter Kutsal Alanında ise Thesmophoria Bayramı'nda kullanıldığı düşünülen çok fazla domuz yavrusu yontusu ele geçirilmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁶ Thomson, 2007: s. 211-212

¹⁰⁷ Bonnfoyy, 2000: s. 154

¹⁰⁸ Uslu, 2018: s. 133

¹⁰⁹ Herodotos, **Tarih**, Çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 6. Baskı 2010, s. 449.

¹¹⁰ <[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=5284&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=5284&html=ages_detail_t.html&layout=web)> (11.02.2019).

Akropolisin dışında yer alması ve elips formlu bir kurban çukuruna rastlanması ve bu çukurun içerisinde hayvan kemiklerinin çıkarılması bu görüşü kuvvetlendirmiştir.

1.2.4. Artemis

Artemis, tapımında üç farklı varyasyon ile karşımıza çıkmaktadır: Olymposlu Bakire Artemis, Ephesoslu ve bereketi simgeleyen Artemis ve arkaik totemdeki Nympha Tanrıçası Giritli Vahşi Kadın.¹¹¹

Zeus ve Leto'nun kızı olan Olymposlu Artemis, Apollon'un kız kardeşidir. Leto, Artemis'i Ortygia'da, Apollon'u ise Delos'ta doğurmuştur. Ortygia'nın nerede olduğu konusunda oldukça farklı tartışmalar söz konusudur. Tarihçi Tacitus'un aktarımına göre, Ephesoslular kendi ülkelerindeki bir koruluğun Ortygia olarak anıldığını, Leto'nun iki kardeşi de bu korulukta bulunan bir zeytin ağacının orada doğurduğunu söylerlermiş.¹¹² Gerçekten de Ephesos'ta, yukarıda da belirtildiği üzere, Artemis öncesi bir Leto tapımı mevcuttu. Belki de Hera'nın gazabından korunmak için, Leto burayı kendine sığınak olarak seçmiş olabilir. Yine Strabon "Geographika" adlı eserinde, Ephesos kentinin orada, denizden yüksekte, her türlü ağacın yetiştiği Ortygia adlı bir koruluğun bulunduğunu söyler. Doğumdan sonra, bu koruluğun yanından geçen Kenkhrios Çayı'nda da yıkanmıştır Leto. Koruluğun yukarısında yer alan Solmissos Dağlarında da Kuretler Hera'ya karşı gözcülük yaparak tanrıçayı korumaya çalışmışlardır.¹¹³

Artemis'in adının kökeni "artemes" sıfatından gelmektedir, "dokunulmamış", "bozulmamış" anlamındadır.¹¹⁴ Tanrıça, babası Zeus'tan özellikle sonsuza kadar bakire kalmayı talep etmiş ve bu asla bozulmamıştır. Annesinin Apollon'u doğururken çektiği doğum sancılarına tanıklık etmesinin de bakireliği bu kadar kutsamasının bir nedeni olarak gösterilir. Artemis'in bir aşk hikayesi de yoktur, erkek şehvetine karşı asla tolerans göstermez. Kendisine aşık olan nehir tanrısı Alpheios tanrıçanın peşi sıra tüm Yunanistan'ı gezmiştir, tanrıça ile

¹¹¹ Graves, 2010: s. 10.

¹¹² Bayladı, 2005: s. 82.

¹¹³ Strabon, **Geographika**, Çev. Prof. Dr. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 6. Baskı, 2009, s. 195.

¹¹⁴ Erhat, 2001: s. 56.

karşılaştıklarında ise Artemis hem kendi yüzüne hem arkadaşlarının yüzüne beyaz çamur sürmüştür. Diğerlerinden Artemis'i ayıramayan Alpheios alaylar eşliğinde bu aşktan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Yine Aristaios'un oğlu Aktaion'u kendisini derede çıplak gördü diye geyiğe dönüştürüp elli köpeğe parçalatmıştır. Rahibelerinin de kendisi gibi bakire olmasını istemiştir Artemis. Kallisto söylencesinin bir varyasyonunda, tanrıça rahibesinin babasından hamile kaldığını fark edince onu ayıya dönüştürmüştür.¹¹⁵

Bir çok sığata sahip olan Artemis, Semele ve Hekate gibi, aynı zamanda ay tanrıçasıdır. (Resim 28¹¹⁶) Ay, antik kültürde birçok şeyin nedeni olarak görülmüştür. Aristoteles ve Empedokles'e göre kadınların regl zamanı ayın soluklaştığı zamanlardır. Plutarkhos'a göre ise bir ceninin oluşması ise dolunay zamanında mümkün olmaktadır.¹¹⁷ Cicero için ise ay, canlıları büyüten ve her şeyi olgunlaştıran sıvı bir akıttı. Dolunay, evlenmek ve tohum ekmek için en uygun zaman olarak görülmüştür. Ay taşı ise, hastalıkları iyileştirmede, aşk büyüsü yapmakta, çocukları ve bitkileri korumada kullanılan en önemli muskalardan biridir.¹¹⁸

Leto Artemis ve Apollon'u dünyaya getireceği zaman, Hera doğumları engellemek için elinden geleni yapmıştı. Annesinden acısız bir şekilde dünyaya gelip üstüne de, kardeşi Apollon'un ebeliğini yapan Artemis'e Fatalar tarafından doğum tanrıçılığı verilmişti.¹¹⁹ Ancak doğumların sadece sorunsuz geçmesi değildir Artemis'in görevi bazen doğum sırasında ölen kadınlardan da tanrıça sorumludur.¹²⁰

Hera ve Aphrodite gibi evlilik tanrıçasıdır Artemis. Bekaretini, evlilik ile kaybedecek bir kadın ilk önce kefareti Artemis'e ödemek zorundadır. Bebekler, oyuncaklar, saçlar gibi sunular dışında Attika'da bir kadın evlilik öncesinde kısa bir süre olmak koşulu ile Artemis'in hizmetine girer.¹²¹ Attika'da yer alan Artemis Brauronia Tapınağı'nda da evlilik öncesi genç kızlar safran giysiler giyerek ayı dansı yaparlar ve tanrıçanın gönlünü alırlardı.¹²² Artemis'in rahibeleri de geleneklere göre evlenebilir ve tanrıçanın hizmetinden kendi evlerinin hizmetlerine geçebilirlerdi.

¹¹⁵ Graves, 2010: s. 101.

¹¹⁶ <<https://www.theoi.com/Gallery/S6.6.html>> 28/05/2019.

¹¹⁷ Thomson, 2007: s. 205.

¹¹⁸ Thomson, 2007: s. 206.

¹¹⁹ Graves, 2010: s. 100.

¹²⁰ Erhat, 2001: s. 58.

¹²¹ Bonnefoy, 2000: s. 254.

¹²² Thomson, 2007: s. 265.

Ancak eğer bir rahibe, kendi babasının onayını almadan bir erkek ile ilişki yaşarsa, tanrıçanın hışmından kaçamazdı. Patros kentinde Artemis rahibesi Komaitho gönlünü kaptırdığı Melanippos ile, hem de Artemis tapınağının bir odasında, yasak bir ilişki yaşamıştır. Tanrıça, bu yüzden tüm kenti cezalandırmıştır, insanlar hastalıklardan ölmüş, toprak hiçbir ürün vermemeye başlamıştır. Delphoi bilicilerinden akıl alan kentin sakinleri, tanrıçayı sakinleştirmek için bu iki sevgiliyi tanrıçaya kurban etmişlerdir. Dahası, Patroslular her yıl kentin en güzel kız ve oğlanını tanrıçaya kurban vermek zorunda bırakılmıştır.¹²³

Kardeşi gibi ok yay kuşanan tanrıça, av tanrıçasıdır. Rahat avlanabilmesi için babasından dizlerine kadar uzanan safran elbiseler istemiştir.¹²⁴ Artemis'in tasvirleri de genellikle çevik ve narin genç bir kız şeklinde, kısa ve açık bir giysi içinde, sandaletli, yay ve okları ile yanında geyik ya da köpek ile betimlenmiştir. (Resim 29¹²⁵-30¹²⁶) Ok ve yaylarını sadece hayvanları avlamak için kullanmaz, insanlara da ölüm getirir bu oklar. Apollon'un okları erkekleri öldürürmüş, Artemis'inkiler ise kadınları. Annesine tecavüz etmeye yeltenen dev Tityos'u da okları ile delik deşik etmiştir Artemis.¹²⁷

Efsaneye göre, Leto çocuklarının şöhreti ile her yerde övünür, hiç kimse de ona karşı tek bir söz edemezmiş. Leto'nun çocukluk arkadaşı olan Niobe'nin yedisi erkek, yedisi kız olmak on dört çocuğu varmış ve Leto'nun sadece iki tane çocuk doğurmasını küçümseme gafletinde bulunmuş. Bunun üzerine çok sinirlenen Leto'nun intikamını çocukları Artemis ve Apollon almışlar. İki kardeşin okları ile Niobe'nin tüm çocukları canlarından olmuşlar. (Resim 31¹²⁸) Bu acıya dayanamayan Niobe'ye tanrılar acımış da onu bir taşa çevirmişler. Bugün Niobe'nin taşa dönmüş bedeni olduğuna inanılan kaya, doğum yeri olarak bilinen Sipylos'ta hala durmaktadır. Bu kaya halk arasında "Ağlayan Kaya" olarak da bilinmektedir. (Resim 32) Bu kayanın az ilerisinde, Sipylos Dağı'nın yamaçlarında, tüm canlıların ve cansızların anası olarak kabul görmüş Kybele'nin anıtı da bulunmaktadır. (Resim

¹²³ Bonnefoy, 2000: s. 66.

¹²⁴ Graves, 2010: s. 100.

¹²⁵ <<https://www.theoi.com/Gallery/S6.1.html>> (28/05/2019).

¹²⁶ <<https://www.ancient.eu/image/8700/statue-of-artemis-from-mytilene/>> (28/05/2019).

¹²⁷ Bayladı, 2005: s.83.

¹²⁸ <<http://13classicswithallaker.pbworks.com/w/page/727183/The%20Niobid%20Painter>> (28/05/2019).

33¹²⁹) Bugün Manisa’da hala devam eden Mesir Macunu Şenlikleri’nin de bereket ile ilişkilendirilip kökeninin Kybele’ye kadar uzandığı düşünülmektedir. Kybele’nin sevgilisi Attis adına kutlanan bahar bayramlarının günümüze yansımış hali olarak değerlendirilmekte, halka dağıtılan mesir macununun da kadınlar üzerinde doğurganlığı arttığına inanılmaktadır.

Artemis’in Potnia Theron, yani vahşi hayvanların tanrıçası olma özelliği, Kybele ile koştut tutulur. (Resim 34¹³⁰-35¹³¹-36¹³²) Bu da tanrıçanın Anadolu kaynaklı olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Yunan Panteonu’nda başka bir tanrının bu sıfatla ilişkilendirildiği görülmemiştir.

Vahşi mekanlar olarak anılan otlaklar, genellikle denizle birleşen ormanlar, dağlar, burunlar, bataklıklar, deniz kıyısındaki çayırlar, göl ve ırmak kıyıları tanrıçanın sevdiği yerler arasındadır. Kente çok sokulmaz Artemis. Bu yüzden tapınakları da genellikle ekili toprakların bitimindeki bölgelerde yer alır. Bir inanışa göre, geceleri Nymphalarla birlikte çiçekli çayırlarda dans edermiş tanrıça. Onu taklit eden Sparta’nın genç kadınları da geceleyin Arkadia ile kendi ülkeleri arasında kalan meşe ormanında bulunan Artemis Karyatis heykelinin önüne dans etmeye gelirlermiş. Sparta da ayrıca Artemis Orthia heykelinin önünde genç erkekler, rahibeler huzurunda kendilerini kamçılıyarak tanrıçaya olan bağlılıklarını gösterirlermiş.¹³³

Artemis tapımında insanlar da kurban edilmekteydi. Pire’deki Munikhia Dağı’ndan adını alan Munikhia Şenlikleri’nde, tanrıça için erken dönemlerde genç kızların kurban edildiği, ancak Klasik Dönem’e gelindiğinde bu uygulamadan vazgeçildiği düşünülmektedir. Genç kızların yerini, güzelce süslenen ve pahalı takılarla donatılan keçiler almıştır. Munikhion ayının 16’sında yapılan bu şenlikte, gündüzleri geçit töreninde ellerinde amphiphontes’leri (ay şeklinde yapılmış,

¹²⁹ <<http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR-73048/korunan-alanlar.html>> (28/05/2019).

¹³⁰ <<https://www.theoi.com/Gallery/K6.3.html>> (28/05/2019).

¹³¹ <<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-105507/efes-2014-kazilarindan-2600-yillik-heykelcik.html>> (28/05/2019).

¹³² <<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-105507/efes-2014-kazilarindan-2600-yillik-heykelcik.html>> (28/05/2019).

¹³³ Bonnefoy, 2000: s. 65.

üzerinde mum olan pişmiş çörek/kek) ile geçen genç kızlar, geceleyin de tanrıçanın ay ile ilişkisini vurgulamak adına mumlarla bir çember oluşturdular.¹³⁴

Ephesoslu Artemis Ana Tanrıça tapımı ile şekillenmiştir. Bütün doğanın hakimi olan tanrıça, toprağın verimliliğinin de nedeniydi. Hayvanların yaşamı onun yönetiminde olup vahşi hayvanları evcilleştirir, evcil hayvanları korurdu. Yaşam ve ölüm onun elindeydi. Aynı zamanda sağlık tanrıçasıydı, hastalıkları iyi ederd. Ölen ruhlarla ise öte dünyada yol göstericiliği yapardı.¹³⁵

Ephesos'ta bulunan iki Artemis heykeli de Yunan Artemisi'nden farklı bir görünüm sergilemektedir. Heykellerden biri "Büyük Artemis" olarak anılırken (başında üç katlı tapınak taşıyan), diğeri "Güzel Artemis" ismini almıştır. (Resim 37¹³⁶-38¹³⁷) Büyük Artemis'in başının üstündeki üç katlı bir tapınak, şehirlerin koruyucusu olduğunu gösterir. Bakire Artemis şehirlere pek sokulmak istememiştir. Ensesindeki ay şeklindeki disk, onun da ay tanrıçası olduğuna vurgu yapar. Diskin her iki yanında ise beşer griffon (kartal başlı aslan) yer alır ve boynunda zodiak işaretlerinden oluşan kalın bir gerdanlık taşır. Gerdanlığın hemen bitimindeki yumru şeklindeki kabartmalar bazı araştırmacılar tarafından meme, bazıları tarafından arı ya da boğa testisi olarak yorumlanmıştır. Sonuçta fikir birliğine varılamamış olsa da, bu yumruların bereketle ilişkili olduğu aşıkardır. Bu yumrular 17 ile 40 arasındadır. Eteği altı tane plakaya bölünmüştür ve her katta farklı hayvanlar kabartma şeklinde işlenmiştir: aslanlar, keçiler, boğalar, griffonlar, sphenksler, arılar. Bu kabartmalar da tanrıçanın hayvanlarla olan ilişkisini vurgulamaktadır. Efesli tanrıçanın da rahibeleri bakire olmak zorundaydı. Evlendiklerinde görevlerini yeni rahibelere bırakırlardı.¹³⁸ Güzel Artemis'in başının iki yanında dikey olarak sıralanmış grifonlar göze çarpmaktadır. Boynundaki gerdanlığına burçlar, Güneş-Ay ve gezegenler resmedilmiş olup gerdanlığının bitiminden beline kadar Büyük Artemis'inki ile aynı olan yumrular işlenmiştir. Etek kısmı dörtgen plakalara bölünmüştür; her plakanın içinde boğa, keçi, aslan, arı, griffon ve sphenks figürleri vardır.

¹³⁴ Ayşen Sina, **Eski Çağ'da Atina'da Şenlikler**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yıl:2, Sayı:1, s.51 (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/166412>).

¹³⁵ Thomson, 2007: s. 259.

¹³⁶ <<https://www.aktuelarkeoloji.com.tr/efes-artemis-tapinagi-0>> (28/05/2019).

¹³⁷ <<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/Eklenti/59078,izmir-tanitim-brosuru-turkce--2014-pdf.pdf?0>> (28/05/2019).

¹³⁸ Erhat, 2001: s. 60.

Vahşi Kadın olarak tapım gören Artemis, Artemis Laphria olarak bilinmekteydi. Onun için yapılan sunularda bitkiler ve hayvanlar yakılmaktaydı. Bu tapımın Patrai’de Klasik Çağ ile son bulduğu bilinmektedir. Yine hayvanların canlı canlı yakıldığı uygulama Messina kentinde de görülmüştür. Hierapolis’te ise, tapınakta oluşturulan yapay bir ormanda ağaçlara kurban asılmaktaydı.¹³⁹

1.2.5. Apollon

Apollon’u tanımak için “Apollon’a Övgü” hymosunu yazan Kyrineli Kallimakhos’a bir göz atmak da fayda olacaktır:

“Kimse Apollon gibi sanata yatkınlık göstermez. Yetenek haznesinde okçuluk ve ozanlık vardır; ok ona aittir, şarkı da. Kahinlik ve falcılık onun yeteneklerindendir, Phoibos’tur, yani doktorlar gibi ölümü geciktirme bilgisine sahiptir. Phoibos’tur, ama çoban gibidir de... Phoibos’un izinde kentler kurulur, Phoibos bunların kurulmasına sevinir ve kendi eliyle temellerini atar.”¹⁴⁰

Artemis genç kızlar için ne kadar önemli ise, kardeşi Apollon da erkek çocuklar için o derece önemliydi. Bakir erkeklerin tanrısı olan Apollon’a ergenliğe giren erkek çocuklar, saçlarından bir bukleyi sunarlardı. Antik Yunan dünyasının erkek güzeliydi Apollon, ölümsüz gençliğin tanrısıydı.¹⁴¹ (Resim 39¹⁴²) Mükemmel erkek bedenini temsil eden Apollon’un giysili tasvirleri hemen hemen hiç yoktur, genellikle çıplaklık temsil edilir. Giyinik tasvir edildiğinde müzisyen yönü vurgulanır ve geniş kıvrımlı bir khiton giyer. (Resim 40¹⁴³) Yine sakallı ya da yaşlı bir tasviri söz konusu değildir.¹⁴⁴

Tanrıların en yakışıklısı olan Apollon, babası Zeus gibi çapkın bir tanrıdır. Kardeşinin aksine adı birçok aşk macerasına karışmakla birlikte hiçbirisi mutlu sonla bitmemiştir. Tanrı hep reddedilmiştir. Sadece kadınlar değil, erkekler de çelmiştir

¹³⁹ Graves, 2010: s. 103.

¹⁴⁰ Bonnefoy, 2000: s. 48.

¹⁴¹ Serkan Çelik, **Apollon ve Müzik** (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı, İzmir, 2008, s. 13

¹⁴² <<http://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezioni/musei/museo-pio-clementino/Cortile-Ottagono/apollo-del-belvedere.html>> (28/09/2019).

¹⁴³ <<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=1264>> (28/05/2019).

¹⁴⁴ İsmail Gezgin, **Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010, s. 17

Apollon'un yüreğini.¹⁴⁵ Erkekler arasında aşk ilişkisi, Yunan kültüründe kabul gördüğü için, tanrılarının söylencelerinde kendisine yer bulmada zorlanmamıştır.

1.2.6.1. Apollon ve Daphne

Tanrı Teselya Irmağı'nda Peneus'un kızı Daphne'ye aşık olur. Ancak aşkı karşılık bulmaz. Bu durum tanrıyı durdurmaz ve peri Daphne ve Apollon arasında bir kovalamaca başlar. Bu kovalamaca öyle uzun sürer ki, Daphne sonunda toprak ana Gaia'dan yardım ister. Apollon Daphne'ye tam sahip olacakken Gaia kızı defne ağacına dönüştürür ve bu şekilde Apollon'un amansız tacizi son bulur.

1.2.6.2. Apollon ve Koronis

Thessalia kralı Pheigyas'ın kızı Koronis Apollon'dan hamile iken onu ölümlü İskhys ile aldatmıştır. Aldatıldığını bir kuzgundan öğrenmiştir Apollon. İhanetinin bedelini canıyla ödemek zorunda kalmıştır Koronis. Ancak tanrı henüz doğmamış çocuğunun ölmesine razı gelmemiş, onu annesinin karnından alarak Kentauros Kheiron'a vermiştir. Kheiron'un da hekimlik bilgisi ile donatılan Asklepios, Medusa'nın kanını kullanarak, ölüleri hayata döndürecek kudrete sahip olmuştur. Ancak Zeus bunu büyük bir hadsizlik olarak görmüş, Asklepios'u öldürmüştür. Apollon da oğlunun intikamını Zeus'un yıldırımlarını yapan Kyklopları öldürerek almıştır. Yunanlılar Bergama'da Asklepios adına bir tapınak inşa etmiştir.¹⁴⁶

1.2.6.3. Apollon ve Marpessa

Apollon'un aşık olduğu Marpessa, Poseidon'un yardımıyla İdas tarafından kaçırlır. Apollon ile İdas Marpessa için savaşacakken araya Zeus girer ve kararı Marpessa'nın vermesini ister. Marpessa, sonsuza kadar yakışıklı ve genç kalacak

¹⁴⁵ Bayladı, 2005: s. 71

¹⁴⁶ Bayladı, 2005: s. 86.

tanrının kendisini ilerde yaşlanınca terk edeceğinden endişelenir ve kararını İdas'tan yana verir.¹⁴⁷

1.2.6.4. Apollon ve Cassandra

Troia kralı Priamos'un kızı Kasandra iyi bir bilici olmak istiyordu. Apollon'un kendisine bu yeteneği bağışlamasını isteyen Kasandra'dan Apollon karşılığında kendisini sunmasını istedi. Başta evet dediyse de Cassandra bakire kalmak istiyordu. Kehanet yeteneğine sahip olduktan sonra tanrıya kararını değiştirdiğini söyledi. Apollon'un intikamı oldukça kötü oldu: Cassandra geleceği olduğu gibi görecekti, ancak kimseyi kendisine inandıramayacaktı. Nitekim, İlyada Destanı'nda, Troia yıkılırken her şeyi bildiği halde, elinden hiçbir şey gelmeden umutsuzca insanların kendisine inanmasını bekledi.

1.2.6.5. Apollon ve Hyakinthos

Hyakinthos'un yakışıklılığına vurulmuştu Apollon. Birlikte çokça vakit geçirmeye ve iyi anlaşmaya başlamışlardı. Batı rüzgarı Zephyros da bu oğlana aşıktı ve Apollon'a karşı gücünün yetemeyeceğini bildiği için kıskançlıktan gözü dönmüştü. Bir gün Apollon ile Hyakinthos disk atarak eğleniyorlardı. Bunu fırsat bilen Zephyros, Apollon'un diski attığı anda rüzgarın yönünü değiştirdi, disk Hyakinthos'un başına geldi. Genç anında öldü ve toprağa saçılan kanından da sümbüller fişkırdı. Hyakinthos'un Lakonia'daki Amyklai şehrinin kralı Amyklos'un oğlu olduğu kabul edilir. Bu kentteki Apollon Tapınağı'nda, tanrının kült heykelinin hemen yanında Hyakinthos'un mezarının bulunduğu inanılmış. Şehirde mayıs ayında Apollon ve Hyakinthos adına da şenlikler düzenlenirmiş.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Bayladı, 2005: s. 331.

¹⁴⁸ Bayladı, 2005: s. 224.

1.2.6. Athena

Taktiksel savaşın, bilgeliğin, zanaatın tanrıçası Athena da bakire kalmaya yemin etmiş tanrıçalardandır. Ne var ki, bir diğer zanaat tanrısı Hephaistos ile işlikte birlikte çalışırken tanrıça, bu tanrının tacizine uğramıştır. Efsaneye göre, bu taciz girişiminde, Hephaiston'un menisi Athena'nın dizine bulaşmış, tanrıça kendini bir yün parçası ile temizlemiş ve yün parçasını Atina yakınlarında bir yere atmış. Oradan tesadüfen geçen Gaia'yı döllemiş Hephaistos'un tohumları. Erikhthonios bu şekilde dünyaya gelmiş. Gaia, bu çocuğun bakımında sorumluluk almayı reddedince, Athena onu Atina kralı Kekrops'un kızı Aglauros'a, bir sepet içinde emanet etmiş. Gaia'dan doğma diğer çocuklar gibi Erikhthonios'un yılanı benzer bir kuyruğu varmış. Kekrops'un kızları sepetin içini görünce delirerek intihar etmişler.¹⁴⁹ Athena'nın bundan başka bilinen cinsellik içeren söylencesi yoktur. Pallas Athena'nın bekareti Yunanlılar için kentlerinin yenilmezliği ile neredeyse özdeş tutulmuştur. Bu yüzden tanrıça ile ilgili bu olay dışında başka bir cinsel içerikli söylence söz konusu olmamıştır.

Yine bir söylenceye göre, Poseidon ile Athena arasındaki Atina şehrinin tanrısı olma mücadelesi kral Kekrops'un zamanında gerçekleştiği rivayet edilmektedir. Kimin şehir üzerinde hak iddia edeceğine karar vermek için Atina'da meclis toplanmış yapılmış. (Söylencenin başka bir versiyonunda tanrılar ve tanrıçalar arasında oylama yapılmıştır.) Kadınlar Athena'ya, erkekler ise Poseidon'a oy vermişler. İlk başta, Atina'nın kadınlarının zafer kazandığı düşünülse de kadınların hezimetini ile sonlanmış bu seçim. Kadınlar meclisten kovulmuş, oy hakları ellerinden alınmış ve çocuklar bir daha anne isimleri ile anılmamaya başlanmıştır.¹⁵⁰ Athena'nın da Poseidon'un öfkesini üzerine çekmemek adına, kadınların başına gelen bu talihsizliğe ses çıkarmadığını, hatta bazı kaynaklarda da kendisinin bizzat kadınlara bunu yaptığı söylenmektedir. Poseidon'un kendi tapınağında rahibesine tecavüzünde de tanrıça Poseidon'a karşı tepki vermemiştir. Gorgo Medusa söylencesinde tecavüz madurunu acımasızca cezalandırmıştır Athena.

¹⁴⁹ Erhat, 2001: s. 104.

¹⁵⁰ Thomson, 2007: s. 256.

Tanrıçanın güzelliğine oldukça güvendiği “Üç Güzeller Yarışması”nda Hera ile Aphrodite’e meydan okumasından bellidir. Hatta flüt çalmayı bile sırf yüzünü çirkin gösteriyor diye bırakmıştır. Kendi dişî bedenini bu kadar önemsemesine rağmen dişîl bir tanrı olma imgesinden uzak kalmıştır Athena. İsmail Gezgın, “Fallus’un Arkeolojisi” adlı kitabında Athena’yı şöyle yorumlamıştır:

“Savaş ve zanaatın tanrıçası olan Athena, cinsiyetinin aksine dişîl bir karakter taşıyan bir figür değildir. Tam tersine eril bir karakter olduğunu bile ileri sürebilirim. Yunan Panteonu’nda Apollon ile neredeyse özdeş bir erillik içerir. Hem fiziksel hem de düşünsel bir güce sahip olan Athena’nın eril iktidar dünyasında dönüştürülmeye çalışılan bir dişîl karakter olduğu söylenebilir...Elinde uzun ve ağır mızrağı, üzerinde keçi derisinden (bir rivayete göre de Medusa’nın derisinden) yapılmış, ortasında Perseus tarafından kesilen Medusa’nın başı bulunan zırhı, kalkanı ve miğferi ile Athena cinsel kimlikten ve çiftleşmekten bir hayli uzak görüntü çizer.(Resim 41¹⁵¹) Bu haliyle dişîlden çok bir erili andırır. Yunan sanatında zarif bir savaşçı olarak tasvir edilen Athena, taşıdığı aksesuarlar bakımından annesinin arkaik kitonyen izlerini taşımaktadır. Athena’nın vahşi kitonyen toprağın kızlarının erilin kafasından geçerek cinsiyetsizleştirilmesinin örneği olarak okunması da mümkündür. Erili tehdit eden cinsel güçlere sahip Metis’in, Zeus’un kafasından doğan cinsiyetsiz (ille de bir cinsiyet atfedilmek istenirse eril denebilecek) Athena’ya dönüştürülmesinin mitidir. Fallik tanrı yeni düzene, eski kitonyen Titan’dan (Metis’ten) kırparak yeni bir cinsiyetsiz tanrıça yaratmıştır. Yeni dişîl biçimi, zanaatkar ve zihinsel yetenekleri olan bir kadına dönüşmüştür. Metis’in erkeğin aklını kirleten kitonyen doğası operasyona maruz kalmıştı. Artık onun yerini yeni dünya düzenine uyum sağlayacak daha az tehlikeli, akıllı dişîl karakterler alacaktı. Yunan felsefesi bunun üzerine yükselir. Kadın ve bedeni doğayla özdeş, onunla sembolize edilir. Oysa ki erkek akılla, uygarlıkla bir araya getirilmiştir. Erkeğin uygarlık yaratan aklının önündeki tek engel bedene duyacağı zafiyettir. Antik Yunan dünyası bunun binlerce örneği ile doludur. Zeus’un aklını çelen, ölümüne çiftleşmesini sağlayan Metis’in cazibesi, yerini Athena’nın sarı frijitliğine bırakmıştır.”¹⁵²

Athena’nın babasının başından doğmasının Yunan dünyasındaki bir diğer yansıması, kadının çocuğun doğumundaki rolünün önemsizleştirilmesidir. Önemli olan erkeğin tohumlarıdır. Aiskhylos’un “Oresteia” tragedyasını inceleyecek olursak Kral Agamemnon karısı Klytaimestra ve sevgilisi Aigisthos tarafından öldürülür. O zamanlar daha çocuk olan Orestes büyüdüktan sonra annesini ve annesinin sevgilisini öldürerek babasının intikamını alır. Lakin öç perileri Erinysler peşini bırakmazlar Orestes’in. Erinyslere göre, Orestes kan bağı olan annesini öldürerek suç işlemiştir. Konuya tanrılar dahil olur ve bir mahkeme kurulur. İşte tam da bu mahkemede söz alan Apollon; annenin, içine ekilmiş tohumu besleyip büyüttüğünü

¹⁵¹ <<https://www.ancient.eu/article/785/athena-parthenos-by-phidias/>> (28/05/2019).

¹⁵² Gezgın, 2012: s. 214.

bu yüzden de çocuk üzerinde bir hakkı olamayacağını söyler. Hatta annesiz de baba olunabileceğini, örneğinin de Athena olduğunu söyler. Athena da onu onaylar. Sonunda bir kadının kocasının öldürmesinin, bir çocuğun annesini öldürmesine göre daha büyük bir suç olduğu sonucuna varılır. Orestes'in intikamı meşru bulunur.¹⁵³

Athena yine de ahlak konusunda Artemis kadar katı değildir. Kendisini yıkanırken çıplak gören Teiresias'ı sinirlenerek kör eder, öfkesi azalınca yaptığından pişman olur ve Teiresias'a zihinsel görme yeteneği vererek, hatasını telafi etme yoluna gider.

Her ne kadar Yunan Panteonu'ndaki erilleşmiş dişil tanrıça olsa da Athena için düzenlenen ve sadece kadınların yetkin olduğu festivaller de mevcuttur. Atina'da her yıl mayıs ayında belirlenmiş bir gecede, arphoroi(gizleri taşıyan) diye anılan Athena rahibesi iki genç kız ellerinde içerisinde ne olduğunu bilmeleri kesinlikle yasak olan bir sepetle akropolisten çıkarlar. Bir mağaraya gelirler ve orada başka bir sepet bulurlar. Elleriindeki sepeti bırakıp diğerini alarak kente geri dönerler.¹⁵⁴ Bu ritüel, Erichthonios söylencesine gönderme niteliğindedir.

1.2.7. Hermes

Arkadia'da Kyllene Dağlarında dünyaya gelen Hermes, Zeus ve Maia'nın oğludur. Olympos'un en kurnaz tanrısı olan Hermes,ü Zeus'un elçisidir ve haberci tanrıdır. Yeraltı dünyası Hades'e kolaylıkla girip çıkabilmektedir, ki bu rahatlık başka hiçbir tanrıya verilmemiştir, çünkü O ölülerin ruhlarını Hades'e taşımakla görevlidir. Çobanların ve bereketli hayvan sürülerinin tanrısıdır Hermes. Ayaklarındaki kanatlı sandaletler sayesinde çok hızlı hareket edebilmektedir; bu yüzden de yolların tanrısıdır. Aynı zamanda hem ticaretin ve tacirlerin tanrısıyken hem de tacirleri soyan hırsızların tanrısıdır.

Üvey kardeşi Apollon gibi O da ideal erkek güzelliğinin tanrısı konumundadır. Yunan kültürünün fallik tanrıları arasında yer alan Hermes, Arkaik

¹⁵³ Özlem Duva, Mitostan Logosa Yargının Cinsiyetlendirilmesi ve Hukukun Eril İnşası, **Ankara Barosu Dergisi**, 2015, Sayı:4, s. 33.

¹⁵⁴ Başak Emir, **Antik Çağda Kadınların Dinsel Ritüelleri –Thesmophoria Örnek İncelemesi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, 2012, s. 25.

Dönem’de olgun ve sakallı tasvir edilirken (Resim 42¹⁵⁵), Klasik Dönem’de birden genç, yakışıklı, atletik bir vücuda bürünmüştür (Resim 43¹⁵⁶).

Hermes adına dikilen Herme’ler dikdörtgen prizma şeklindeki bir taşın ortasına işlenmiş bir fallus ve taş bloğun üst kısmındaki sakallı bir baş ile temsil edilmektedirler.¹⁵⁷ (Resim 44¹⁵⁸) MÖ 6. yy ile kullanılmaya başlanan hermeler, ya yol kenarlarına dikiliyordu ya da mezar taşı olarak kullanılıyordu. Atinalıların daha ekonomik olması nedeniyle mezar taşı olarak hermeleri kullanmalarına özendirilmiş oldukları düşünülmektedir. Aynı şekilde Daskyleion’da MÖ 2.yy’a tarihlenmiş mezar taşı olarak kullanılmış bir hermeye de rastlanmıştır.¹⁵⁹ Hermelerin bir başka işlevi ise mülkiyetle ilgilidir, sınır taşı olarak kullanılmışlardır. Evlerin girişlerinde ve bahçeler de hermeler bulunmuştur.

Pan ve Dionysos adına yapılmış hermeler de mevcuttur. Özellikle Dionysos adına yapılan hermelerin cinsellikle ilgili olduğu düşünülmektedir.

1.2.8. Dionysos

Dionysos da kardeşi Athena gibi, babasından dünyaya gelmiştir. (Resim 45¹⁶⁰) Ancak; Athena ne kadar dişil bir bedendeki erilliği temsil ediyorsa, Dionysos da eril bedendeki dişiliği temsil etmektedir. Tapımı, özellikle Yunan dünyasında kadınlar ve köleler tarafından fazlaca kabul görmüştür. Çağdaş felsefede de Nietzsche ile birlikte tekrar gündeme gelmiş ve bu kez de Apollon’un karşıtı olarak karşımıza çıkmıştır. Apollon ölçülülüğü ve aklı temsil ederken, Dionysos ise tam tersini coşkunluğu ve hayvansal dürtüleri temsil etmiştir Nietzsche’nin dünyasında. Yunan Panteonu’na sonradan dahil olmak ile birlikte aslında, MÖ 2.binden itibaren bilinen bir tanrıydı Dionysos. Bereket tanrısıydı O; üzüm, bal, asma ile bereketi

¹⁵⁵ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Head_of_Hermes,_Alcamenes,_5th_century_BC_Agora_Museum_Athens,_080639.jpg> (28/05/2019).

¹⁵⁶ <<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=3923>> (28/05/2019).

¹⁵⁷ Gezgin, 2012: s. 275.

¹⁵⁸ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hermes_ithyphallicus_Herm_520_BC,_NAMA_3728_102564.jpg> (28/05/2019).

¹⁵⁹ F. Eray Dökü, **Anadolu’da Eril Bereket, Koruyucu Kültler ve Tanrılar-Phallik Sembol ve Ritüeller** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, 2002, s. 37.

¹⁶⁰ <<https://www.theoi.com/Gallery/K12.14.html>> (28/05/2019).

Yunanlılara O öğretmiştir. İlk dönemler, üzümle ilişkilendirilen basit bir bereket tanrısı olarak çıkar karşımıza.¹⁶¹ Onun, antik dünyayı etkisi altına alan bir tanrı haline gelmesi için uzun bir süre geçmesi gerekmiştir. Şarabın, tiyatronun, çılgınlığın tanrısı Dionysos MÖ 6.yy Atinası'nda asıl gücünü kazanmıştır.

Dionysos Anadolu kökenli bir tanrıdır. Bugün, Euripides'in "Bakhalar" tragedyası Dionysos'u keşfetmek için temel kaynak olarak görülmektedir ve bu eserde de tanrı açık açık Asialı olduğunu ilan etmektedir. Kendisinin Lydialı olduğunu yine aynı eserde birkaç kez dile getirmiştir tanrı Dionysos. Tanrı toprakla ilişkilendirilir ve topraktan yeşeren bitkiler içinde, insanı en çok etkileyenler Dionysos'un sayesinde gelişirler. Tanrının yaşamı yabandır; O ormanlarda yabani hayvanlar birlikte yaşar.¹⁶² Phrygia tanrıçası Kybele ile benzerlik gösterir tapımı. Kendinden geçen insanlar, tef ve davul, iki tanrının alaylarında benzer noktaldır. Bakhalar'da da iki tanrının ilişkisi gayet açık ortaya konmuştur:

"Ne mutlu, yoluyla kutlayana
Kybele anamızın cümbüşlerini"¹⁶³

MÖ 4.yy'da ortaya çıkan ve özellikle de Yunan toplumunun hor görülen sınıfları arasında rağbet görmüş olan Orpheus gizem öğretilerinde, Zagreus adı ile anılan "Birinci Dionysos", Zeus ve Persephone'den olma idi. Zeus yılan kılığına bürünerek kızı Persephone'yi döllemişti. Zeus, Zagreus'a özel bir sevgi beslemiş ve varisi olarak görmüştü. Hera'dan sakınmak için, çocuğu Apollon ve Koureter'in korumasına verdi Zeus. Koureterler, çocuğu Parnassos Dağı'nda gizlice büyötmeye başladılar. Ne var ki, Hera kısa bir süre içinde çocuğun yerini öğrendi ve titanları Zagreus'u öldürmekle görevlendirdi. Çocuğun korumasız ve yalnız kaldığı bir anı kollayan titanlar sonunda amaçlarına ulaştılar ve Zagreus'u parçalayarak bir kısmını çiğ, bir kısmını da pişirerek yediler. Ondan geriye sadece hala atmakta olan kalbi kaldı ve Athena Zagreus'un kalbini bularak babası Zeus'a getirdi. Bu olaydan sonra, Zeus titanları yok etti. Kalbi de Semele'ye yutturarak "İkinci Dionysos"un tekrar bir rahimde bedene bürünmesini amaçlamıştır. Ancak, Semele de Dionysos'a hamileyken, Hera'nın oyunu sayesinde, Zeus'un yıldırımları ile can verdi. Zeus bu

¹⁶¹ Gezgın, 2012: s. 234.

¹⁶² Erhat, 2001: s. 94.

¹⁶³ Erhat, 2001: s. 92.

kez oğlunu kendi baldırından doğurmak zorunda kaldı. Dionysos'a Dithyrambos, yani iki kez doğan sıfatı bu yüzden verilmiştir.

Dionysos'un çocukluğu, tanrıça Hera'nın onu öldürtme girişimleri ile geçti. Zeus Dionysos'u Hermes'e vererek, (Resim 46¹⁶⁴) Hera'dan korumak için, ilk önce Semele'nin kız kardeşi İno ve eşi Athamas'ın yanına Boiotia'ya gönderdi. Hera kısa bir süre içinde yeni doğanın yerini öğrendi ve İno ile Athamas'ı çıldırtarak kendi çocuklarını öldürmelerine neden oldu. Delilik halinden sıyrıldığında gerçeği fark eden İno intihar etmiştir. Hermes, Dionysos'u bu kez koça (ya da oğlağa) dönüştürerek Nysa Dağı'nda Nymphalara emanet etti. Dionysos burada gençlik yıllarına kadar sakın bir yaşam sürdü ve üzümden şarap yapımının inceliklerini öğrendi. Hera'nın Dionysos'u tanımaması için, Nysa Dağı'ndaki yaşamı boyunca Dionysos'a dişi kıyafetleri giydirilmiştir. Ancak ne giysiler ne de tanrının kadınsı davranışları Hera'yı yine durduramamış ve Dionysos'u da delirtmeyi başarmıştır Hera. Çılgınlık haliyle bütün dünyayı, yanında Silenos, Mainad ve Satyrlerden oluşan bir grupla gezen Dionysos, sonunda Prygia'da tanrıça Rhea (ya da Kybele) tarafından arındırılıp sağaltılmıştır.

Phrygia'dan sonra Avrupa'ya doğru yol alan Dionysos'a, burada tanrıça Rhea Mysterionlara katılma ayrıcalığı sunmuştu. Dionysos, Trakya'yı istila etti. Styrmone nehri kıyısında, Edinialıların kralı Lykurgos'un saldırısına uğruyan Dionysos'un bütün ordusu esir düştü. Kendisi de Thetis'in mağarasına kaçmak zorunda kaldı. Rhea torununun düştüğü duruma çok öfkeleni ve Lykurgos'u delirterek hıncını aldı. Kral Dionysos'un kültünün simgesi olan asmaları kestiğini sanarak, kendi oğlunu Dryas'ı baltayla paramparça etti. Delilik halinden anca oğlunun cansız bedenindeki burnunu ve kulaklarını budadıktan sonra sıyrılabilirdi kral. Ancak bu cinayet bütün Trakya halkını etkiledi. Krallarını öldürene kadar, Trakya kuraklığa mahkum oldu. Kralın ölümü kendi halkının elinden oldu.¹⁶⁵

Dionysos'un sonraki durağı Thebes oldu. Buradaki kadınları Kithaeron dağındaki şöenlere davet etti. Thebes kralı Pentheus, Dionysos'un burada bulunurken sergilediği tutumu ahlaksızca buldu ve O'nu hapsetmek istedi. Ancak Pentheus, Dionysos yerine bir boğayı yakalayarak hapsetti ve gerçeği sonradan fark

¹⁶⁴ <<https://www.britannica.com/topic/Hermes-Carrying-the-Infant-Dionysus>> (28/05/2019).

¹⁶⁵ Graves, 2010: s. 128.

etti. Bu arada kadınlar Kithaeron Dağındaki şölene katılmışlardı bile. Kral dağa giderek kadınların ne yaptığını öğrenmek istedi. Bir yere gizlenerek şölenni izlemeyi amaçlı. Fakat kısa bir süre içinde fark edildi. Şölenin ruhlarında yarattığı coşku ile kendinden geçen kadınlar içlerine sızan adama çok öfkeleniler ve onu parçalayarak öldürdüler. Bu kadınlar arasında, kralın annesi Agaue de vardı.

Kral Minyas'ın üç kızı; Alkithoe, Leukippe ve Arsippe, tanrının davetine gitmemişlerdi. Dionysos, üç kız kardeşi çıldırtarak cezalandırdı. Kızlar ne yaptıklarını bilmez halde, önce Leukippe'nin oğlu Hippasus'u kurban ederek yediler. Ardından dağlara çıkıp önlerine gelene saldırıp öldürerek yemeye devam ettiler. Hermes duruma müdahale ederek, bu üç kız kardeşi yarasaya çevirerek sakinliği sağlamıştır. Söylence daha sonraları, Agrionia (vahşete isyan) adlı her yıl düzenlenen şenliğe dönüşmüştür. Dionysos'un rahibeleri önce her yerde tanrıyı ararlar, orada olmadığına emin olduklarında bir çember oluşturarak birbirlerine bilmeceler sorarlar. Bilmecelerle başlayan oyunlar, ilerleyen anlarında tanrının tapınağından çıkan bir rahibenin eline kılıç alıp dışarıdan birini öldürmesiyle bitebilirdi.¹⁶⁶ Boiotia halkı tanrının erkinin farkına vararak ona gereken saygıyı gösterdikten sonra tanrı buradan da ayrıldı.

Tüm Ege adalarını dolaşan tanrı, burada halka hem hazzı hem de korkuyu tattırarak inancını yaydı. Naksos'da, sevgilisi Theseus tarafından terk edilen Ariadne ile karşılaştı. Ariadne'nin acı çekmesi tanrıyı oldukça etkiledi ve kadınla evlenmeye karar verdi. Argos'a ilk geldiğinde Kral Perseus, tanrının kim olduğundan bihaber bir şekilde, Dionysos'un yoldaşlarından bazılarını ülkede düzeni bozdukları için öldürttü. Bir süre sonra, kadınlar kendi öz çocuklarını çiğ çiğ yemeye başladılar. Perseus,buna neden olanın Dionysos olduğunu fark etmede gecikmedi. Tanrıyı sakinleştirmek adına, Argos'ta Dionysos onuruna bir tapınak inşa ettirdi. Kültünü artık her yere yayan Dionysos, Olympos'a gelerek 12 tanrının arasına katıldı. Tanrılar içindeki en sessiz tanrıça olan Hestia yerini Dionysos'a bırakarak Yunan şehirlerinden birinde yaşamaya karar verdi. Ölen annesini Persephone'nin yardımı ile yeraltı dünyasından çıkarak Troizen'deki tapınağına getiren Dionysos, Semele'yi

¹⁶⁶ Gezgın, 2012: s. 240.

herkese Thyone olarak tanıttı.¹⁶⁷ Sonunda tanrı kültü yaymış, Olympos'ta kabul görmüş ve annesini de kurtarmıştı.

Dionysos da Demeter gibi bereket ile özdeşleştirilmiştir. Onun ayağının değdiği yerler yeşerir, toprak ürün verir, ölü ormanlar canlanır. Dionysos tasvirleri ise dönem içerisinde oldukça fazla değişikliğe uğramıştır. İlk önceleri fallus biçiminde tahta imgelerle, üreme gücünü simgelerken, sonraki dönemde güçlü, sakallı ve giysili olarak görülür. Başında asma ya da sarmaşık yapraklarından çelenk vardır bu dönem tasvirlerinde. (Resim 47¹⁶⁸) Geç dönemlerde ise, zarif ve çıplak oğlan tipindedir. (Resim 48¹⁶⁹) Cinsel ve kadınsal unsurları geç dönemde karşımıza çıkmaktadır.¹⁷⁰ (Resim 49¹⁷¹)

Dionysos'un alaylarında her zaman Satyr ve Mainadlar yer alır. Satyrlerin alt bedenleri keçi şeklinde olup üst kısımları insandır. Çıplak olarak tasvir edilen satyrlerin arkalarında uzun ve süslü kuyrukları vardır. (Resim 50¹⁷²) Genellikle abartılı penislere sahiptirler. Dionysos'u, Nysa Dağı'nda koruyanlar arasında bir Satyr'in olduğu ve onun adının da Silenos olduğu söylenmektedir. Silenos, Dionysos'u özellikle doğa konusunda eğitmiş, şarap yapmanın inceliklerini öğretmiştir. Mainadlar, ruhları teslim alınan kadınlar anlamına gelmektedir. Söylenceye göre kendisini büyüten nymphaları efsunlayarak onları Mainadlara dönüştüren Dionysos'tur. Yarı çıplak bir şekilde dolaşırlar, hayvanlara hükmetme yeteneğine sahiptirler. (Resim 51¹⁷³) Canları ne zaman ne isterse yapmakta özgürlerdir. Genellikle Satyrler ile birlikte erotik tasvirlerde yer alırlar.¹⁷⁴

Helenistik Dönem'de Dionysos gizem törenlerinde, erkeklerin de zaman zaman önemli görevler üstlendikleri olmuşsa da asıl rol her zaman kadınlarındır. Tanrının söylencesinin geleneği olarak, peşine takılanlar evleri içindeki dokuma tezgahlarından, kocalarından kopan kadınlardır. Bu kadınlar yanlarında bazen emzirme dönemindeki çocuklarını getirirler, çocukları ile birlikte kurt, karaca ve

¹⁶⁷ Graves, 2010: s. 130.

¹⁶⁸ <<https://www.theoi.com/Gallery/K12.3.html>> (28/05/2019).

¹⁶⁹ <https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=459916&partId=1&searchText=dionysos+statue&museumno=1861%2C0725.2&page=2> (28/05/2019).

¹⁷⁰ Cömert, 2010: s. 73.

¹⁷¹ <<https://www.mfa.org/collections/object/statuette-of-dionysos-sabazios-152102>> (28/05/2019)

¹⁷² <<https://www.theoi.com/Gallery/T60.5.html>> (28/05/2019).

¹⁷³ <<https://www.theoi.com/Gallery/T60.1.html>> (28/05/2019).

¹⁷⁴ Gezgini, 2012: s. 257.

yılan yavrularını da emzirirlerdi. Bu kadınlara “Sütanalar” denmekteydi ve Dionysos tarafından ele geçirildiklerine inanılırdı. Her ne kadar aşk hazlarından, diğer kadınlar gibi, uzak dursalar da sütanalar ocak tanrıçası Hestia’nın ve evlilik tanrıçası Hera’nın düzeninden ayrılmış kadınlardır.¹⁷⁵

Dionysos kurban törenleri de farklılık göstermektedir. Yunan dünyasında bir tanrıya kurban sunmak, yaygın bir gelenektir. Tanrıların gönlünü hoş etmek, öfkelenmemek ya da onlardan yardım istemek için kurban sunmak ilk akla gelen yöntemdir. Alışlagelmiş kurban törenlerinde acısız bir şekilde öldürülen hayvan, iki parçaya ayrılırdı. Kurbanın kemik ve yağlarından oluşan ilk bölümü, ıtırli bitkilerle birlikte yakılarak dumanı, ölümsüzlere, yani Olympos tanrılarına sunulurdu. İkinci bölümü, hayvanın iç organları ve eti oluşturmaktaydı, iç organlar şişte, et ise kazanda kaynatılarak insanlar arasında pay edilirdi. Tenedos’da (Bozcada), Anthroprorhaistes (İnsangöçüren) Dionysos için, öncelikle hamile bir inek seçilirdi. Doğum yapan inek, lohusa gibi özenle beslenirdi. Yeni doğan, ayaklarına takunyalar giydirilerek kurban edilirdi. Buzağıyı bir balta ile kurban eden kişi, taş yağmuru altında denize kadar kovalanırdı.¹⁷⁶

Dionysos kurban ritüellerinin aslında en farklı özelliği, çiğ et yemek şeklinde kendini gösterir. Zorla yakalanmış, evcil olmayan bir hayvanın gövdesinden parça parça kopartılan etler, pişirilmeden insanlar tarafından çiğnenmekteydi. Daha uç örneklerde, kadınların kendi çocuklarını, hayvan yavrusu sanıp parçalama eğilimi gösterdikleri olmuştur. Miletos’ta, MÖ 3.yy’da, Dionysos Bakkhios rahibesi, kamuya açık kurban günlerinde, kutsal bir sepetin içine bir lokma çiğ et koyarak tanrıya sunuda bulunurdu.¹⁷⁷ Çiğ et ve kanın insanın vahşileşerek, sosyal varlığını unutmasına ve hayvansal güdülerine teslim olmasına zemin hazırladığına inanılmaktadır.

Dionysos, diğer Olympos tanrılarından farklı bir kültürün temsilcisidir. O kölelerin, yabancıların ve kadınların tanrısıdır. Toplumsal hayatta, siyasal, ekonomik ve ahlaksal kalıplarla kuşatılmış Dionysos müritleri, tanrı sayesinde hiçbir kurala uymadan, sınırlandırılmadan tanrının dinini yaşamaya başladıkları zaman ilkin üst sınıf için bir tehdit oluşturdular. Birçok Yunan kenti tanrının tapımını yasakladı.

¹⁷⁵ Bonnefoy, 2000: s. 174.

¹⁷⁶ Bonnefoy, 2000: s. 174.

¹⁷⁷ Bonnefoy, 2000: s. 175.

Kısıtlanmış, bastırılmış ve ötekileştirilmiş insanların, şarabın da etkisiyle, kendilerinden geçmeleri ve kitlesel çılgınlık hali Yunan düzenini temelden yıkabilirdi. Özellikle evli kadınların ve genç kızların Dionysos ritüellerinde kendilerini Mainadlara benzetmeleri eril sistemin kadın tasvirine hiçbir şekilde uymuyordu. Yasaklanan dinin mücadelesi bir demokrasi mücadelesine döndü sonunda. Yöneticiler yeraltı örgütlenmelerinin de önüne geçmek adına, sonunda kendilerinden taviz vererek bu tapımı tanımak zorunda kaldılar.

Dionysos'un kültü MÖ 6.yy'ın sonlarına doğru Korinth, Sikyon ve Atina'da tanınarak şenlikleri resmi kimlik kazanmıştır. MÖ 560 yılında Atina'da tyranlığı oluşturan Peisistratos, kendi hükümdarlık zamanına kadar yasaklanan Dionysos tapımını serbest bırakmış ve Büyük Dionysia Bayramı'nın kutlanmasını izin vermiştir.¹⁷⁸

Eleusis'de Demeter ve Persephone ile birlikte Dionysos'un da onuruna düzenlenen Haloa Festivali'ne, sadece kadınlar katılabilmekteydi. Festival ismini meyve bahçesi ya da meyve ağaçlarından almaktadır. İçinde gizli ritüelleri de barındıran festivalde asmaların budanması ve önceki yıldan depolanan şarapların tadına bakılması söz konusuydu. Kadınlar ellerinde fallus tasvirleri taşıyarak, erkeğin doğadaki dölleyici yönüne vurgu yaparlardı. Haloa Festivallerinin çıkış söylencesine gelince, Dionysos kendi kültürünü yaymak için dünyayı dolaştığı dönemlerde, Yunanistan'a gelmiş, İkarios'un evine konuk olmuştur. Tanrının bu adamdan etkilendiğini ve bu yüzden şehvet uyandıran şarabını bu adamla paylaşmaya karar verdiği düşünülmektedir. İkarios şarabın tadını çok beğenir ve çobanlarına da ikram eder. Ancak sarhoşluğun etkisiyle zehirlendiklerini düşünen çobanlar, İkarios'u öldürürler. Bu olaydan sonra, Atinalı kızlar çıldırmaya, ulu orta ayıp ve utanç verici şeyler yapmaya başlarlar. Atina halkı bu durumun çözülmesi için kahine danışır ve kahin çamurdan yapılacak ve tanrıya adanacak fallik tasvirlerinin, bu laneti kaldırmaya yeteceğini söyler. Bu olayın anısına her yıl Poseidon (Ocak-Şubat) ayında Haloa Festivalleri düzenlenmekteydi. Festivalde, kadınlar canları ne isterse onu yapmakta özgürlerdi. Rahibeler, geceleri kadınların yataklarına gelirler ve onlara cinsel içerikli sözler fısıldayarak aşk yapmayı teklif ederlerdi. Kadınlar ise onlara küfürlerle cevap verirler ve ellerinde tuttukları kadın ve erkek cinsel organ tasvirleri

¹⁷⁸ Gezgin, 2012: s. 259.

ile cinsellik içeren davranışlarda bulunurlardı. Festival boyunca sınırsız şarap ve yiyecek kadınlara ikram edilirdi.¹⁷⁹

Büyük Dionysia Bayramı, mart ayının ikinci yarısında başlayıp bayram beş ya da altı gün sürmekteydi. Antik tiyatronun ortaya çıkması, bu şenlik sayesinde. Atina yurttaşları günlük kıyafetleri ile omuzlarına astıkları askoslarındaki (deriden yapılmış tulumlar) şarap ile askophoroi denilen geçit törenini oluşturlardı. Yabancılar ise mor renk giyerek ve skaphia (sunu tepsisi) taşırldı; onların alayı da skaphephoroi olarak adlandırılırdı.¹⁸⁰ Festivalde başlarında çiçek çelenkleri ve sarmaşıklara bürünmüş dansçılar ve korodakiler kendilerinden geçene kadar içerler, dans ederler ve törenin en coşkun yerinde dağlara kaçarlardı. Dağda Dionysos'un kutsal hayvanlarını (keçi ve boğa) yakalayarak çiğ çiğ yerlerdi. Kent Dionysiası'nın başlangıcında Dionysos Eleutheros Heykeli, Eleutherai yolu üzerindeki Akademi'nin yakınlarındaki tapınağa götürülürdü. Burada tanrıya adaklar sunulduktan sonra, heykel tiyatroya taşınır; festivalin ilk gününden itibaren tiyatro gösterileri sergilenirdi.¹⁸¹ Şarapla kendinden geçen insanlar, sokaklarda tanrının onlarla birlikte olmasından duydukları hoşnutluğu dile getiren ilahiler söylerdi. Geçit töreninde, tanrıya kurban edilecek hayvanlar ile başlarında kurbanda kullanılacak aletlerin olduğu sepetler taşıyan bakire kızlar geçerlerdi. Tanrının yoldaşları olan Mainadlar, kadınlar tarafından canlandırılırdı bu festivalde. Çıplak bedenlerini ceylan postları ile örtüp başlarına asmadan taçlar takan kadınların ellerinde thyrsos ile sarhoş bir şekilde, çılgınca dans ederlerdi. Yol kenarlarında sarmaşık yapraklarından hazırlanmış yataklarda halk yiyip içerlerdi. İlk gün havanın kararması ile bu şekilde biterdi. Diğer günler ise tiyatrodaki yarışmalara ve kutlamalara ayrılırdı.¹⁸²

Kırsal Dionysia Bayramı, Atina dışındaki küçük kırsal köylerde kutlandığı için bu isimle anılmıştır. Bu bayram sayesinde büyük köylere tiyatro yapıları inşa edilmiştir. Poseidon ayının ikinci yarısında kutlanan bayramda yerel farklılar söz konusuydu. Şenlik, kadınların yer aldığı bir geçit töreni ile başlardı ve kortej

¹⁷⁹ Ayşen Sina, Eleusis'te Demeter Kültü ve Kadın Ritüelleri, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi**, 2004, s. 47.

¹⁸⁰ Meltem Çağlayan Takımcı, **Antik Çağda Bayramlar ve Festivaller** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı, 2016, s. 41.

¹⁸¹ Çağatay Yücel, Dionysos Bayramları ve Şenlikleri, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2015, Sayı:4, s. 160.

¹⁸² Gezgini, 2012: s. 265.

ereksiyon halinde abartılı ahşaptan yapılmış bir fallus taşırdı. Kortejde aynı zamanda Kanephoroi (seper taşıyan kadınlar) ve güçlü bir keçi bulunmaktaydı. Geçit töreninden sonra erkeklerden ve çocuklardan oluşan bir koro şarkılarını (dithyrambos) söylerdi. Sonraki gün komediler sergilenirdi. Geriye kalan üç gün trajedi alanında yarışmalara ayrılırdı. Birinci olan trajedinin ödülü, kortejdeki keçi olmaktaydı; ancak kazanan sanatçı onu tanrıya kurban etmek zorundaydı.¹⁸³ Bu festivale evli kadınlar katılamaz, sadece genç kızlar dahil olabilirdi.

Anthesteria Bayramı, Anthesterion ayının 11, 12 ve 13.günlerinde kutlanan en eski Dionysos bayramıdır. Tanrının, Atinalı kadınların arasına karıştığına inanılan bayramın ilk gününde içilmeye hazır hale gelen şaraplar içilir, erkekler tulumlar üzerinde tepinir, genç kızlar salıncaklarda sallanırdı. Ertesi gün kalan şaraplar tapınağa götürülerek halka dağıtılırdı. Basileus'un önderliğinde içki yarışması yapılırdı. Basileus'un karısı, Boukokion denilen eski kraliyet malikanesine getirilir ve burada Dionysos ile evlendirilirdi. Düğün anında ruhların sokaklarda özgürce dolaştığına inanan halk, onlardan korunmak için akdiken çiğner ve evlerinin önüne zift sürerdi. Bayramın ikinci ve üçüncü gününde yapılan tahıl lapası, tanrı Hermes'e sunulurdu. Hermes'in ölü ruhları yer altına götüren tanrı olmasından dolayı, halk ruhları sokaklardan kovarak bayramı noktaldı.¹⁸⁴

Lenaia Şenlikleri de tanrı onuruna her yıl aralık ayında kutlanırdı. İlk zamanlarda "çılgın kadınların bayramı" olarak anılan bayram Atina'da resmîlik kazanıp MÖ 487/486 içerisinde komedi yarışmaları eklenmesi ile, Atina komedisinin doğuşunu sağlamıştır. Bu bayram da en önde kurban sepetleri taşıyan genç kızlar ile onların hemen arkasındaki fallus tutan erkeklerden oluşan koronun yer aldığı bir kortej ile başlardı. Koronun doğaçlama ilahilerinin özellikle nüktedan bir üslup ile dillendirildiği ve halkı çok eğlendirdiği, hatta komedinin ortaya çıkmasında rol oynadığı da dile getirilmektedir. Kortejin yürüyüşü esnasında bir hayvanın kurban edilip kanın etrafa saçılması da yine tanrının hayatına gönderme olarak yorumlanmaktadır.¹⁸⁵

¹⁸³ Gezgın, 2012: s. 263.

¹⁸⁴ Yücel, 2015: s. 157.

¹⁸⁵ Gezgın, 2012: s. 270.

Herodotos “Tarih” adlı eserinin ikinci kitabında, Dionysos adına düzenlenen şenliklerde domuz da kurban edildiğinden ve Dionysos kültünün de Mısır kökenli bir gelenek olduğunu iddia etmiştir:

“Dionysos için, kutsal akşam yemeği günü, herkes kapısının önünde bir küçük domuz keser ve domuzu kendisine satmış olan domuz çobanına verir, o da alır götürür. Bu bayramın bütün ayrıntıları, Mısırlılarda ve Yunanlılarda, açıkça belli olacak kadar birbirinin aynıdır; yalnız Mısırlılarda dans korosu yoktur; bir de phallos yerine, bir dirsek kadar boyunda heykelcikler yaparlar, bunları kadınlar alırlar, heykel gövdesinin geri kalan bölümünden daha az büyüklükte olmayan ve ipliklerle oynatılan phallosunu bir kaldırıp indirerek, alay halinde köy köy dolaşırlar. Alayın önünde bir flüt yürür, kadınlar, Dionysos’a adanmış dinsel havalar çağırarak onun peşinden yürürler. Phallos neden gövdenin geri kalan bölümlerinden daha büyük tutulmuştur ve neden yalnız o oynatılır? Bunu kutsal bir hikaye açıklamaktadır. (48)

Öyle sanıyorum ki, Amythaon oğlu Melampus bu tören hakkında bir şeyler bilmiyor değildi. Gerçekte Dionysos adını, ona kurban sunma törenlerini ve phallos için düzenlenen töreni Yunanistan’a sokan bu Melampus’tur. O, bu dini tam olarak anlayamamış, üzerindeki örtüyü aralayamamıştır, ama ondan sonra gelen bilgiler biraz daha ileriye gidebilmişlerdir. Kesin olan bir şey varsa, phallosun şatafatlı gösteriler ve alaylar düzenlenerek Dionysos’a götürülmesi törenlerini Yunanistan’a sokan odur ve Yunanlılar bugün ne yapıyorsa, ondan öğrenmişlerdir. Kendi hesabıma doğruluyorum, evet, Melampus derin bir bilge olarak kendisinde peygamberce bir güç görüyordu ve Mısır öğretisi sayesinde Yunanistan’a, öbür görenekler arasında Dionysos dinini de o getirmiştir, ama hafifçe değiştirerek getirmiştir. Zira bu tanrıya Mısır’da ve Yunanistan’da aynı biçimde tapılıyor diyemem; öyle olsaydı, yeni getirilmiş olmak yerine, ilkel ve çağdaş özelliklere aynı zamanda sahip olması gerekirdi. Mısırlıların bu dini ve daha başka görenekleri Yunanlılardan almış olduklarını da söyleyemem. Bence en büyük olasılık, Melampus’un Dionysos dinini Tyrlu Kadmos’tan ve onunla beraber gelip, bugün adına Boiotia denilen topraklara yerleşmiş olan Fenikelilerden öğrenmiş olmasıdır. (49)”¹⁸⁶

Dionysos kültü Anadolu’da oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Alabanda, Aphrodisias, Apollonia, Salbakos, Attuda, Euromos, Halikarnassos, Harpasa, Iasos, Kidramos, Knidos, Mastaura, Myndos, Nysa, Orthosia, Sebastopolis, Tabae, Tralleis, Trapezopolis de sikke ve yazıtlarda tanrının izlerini bulmak mümkündür.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Herodotos, 2010: s. 142-143.

¹⁸⁷ Yücel, 2015: s. 163.

1.2.9. Pan

Pan'ın babasının Hermes olduğu antik yazarlarca üzerinde birleşilen bir husus olsa da, annesinin kim olduğu konusunda farklı görüşler söz konusudur. Bazı kaynaklarda Dryope ya da Oineis olarak adındaki bir Nympha'dan bahsedilirken bazı kaynaklarda Odysseus'un eşi Penolope'nin Pan'ın annesi olduğu yazmaktadır. Pan Olympos içerisinde kabul görmeyen tanrılardan biri olup yaşamını Arkadia'da geçirmiştir. Homeros ilahilerinde de Pan'ın annesi olarak Dryope kabul edilir ve annesi tarafından Pan'ın yarı insan yarı keçi vücudunun kabul görmemesi ve tanrının özelliklerinden değinilir. (Resim 52¹⁸⁸)

*“Ey Musalar! Anlatın bana yüce Hermes'in oğlu
Keçi ayaklı, iki boynuzlu, gürültüyü seven tanrıyı.
Dansı seven nymphalarla dolaşır durur ağaçlarla kaplı vadilerde.
Hoşlanır nymphalar yüksek kayaların tepelerinde gezinmekten
Keçilerle beraber ve çağırırlar çoban tanrı Pan'ı
Parlak ve dağınık saçlı tanrıyı. Dünyaya pay edilirken
aldı o karlarla örtülü dağları,
Sivri doruklu tepeleri ve keskin kayalık uçurumları.
Sık çalılar arasında dolaşır durur Pan,
Bazen çağıl çağıl çağıldayan dere boylarında gezer
Bazen de tırmanır kayalık sarp uçurumlara, çıkar.
Sürüleri otlatığı dağların en yüksek yerine ve dalar seyre etrafı.
Ama çoğu kez dolaşır beyaz parlak kayalı dağlarda,
Kimi zamanda avlanır yamaçlarda keskin bakışlarıyla, ıskalamadan
Öldürür vahşi hayvanları. Akşamleyin döndüğünde avdan eve
Bir başına, tatlı şarkılar çalar
Kavayla. Öyle güzel çalar ki, kuş bile boy ölçüşemez onun şarkısıyla.
İlkbaharın çiçekli dalları arasında şakıyan kuş
Etrafı yapraklarla örtülü yerden bal gibi tatlı bir sesle öter durur.
Sonra billur ses dağ nymphaları dolaşarak
Ormandaki gölgeli pınarları Pan ile beraber şarkılar söylerler.
Ve hemen ardından cınlar Echo dağların doruklarında.
Pan kayar dans ederek bir o yan bir bu yana,
Sıçrar durur çevik ayakları ile korkuların ortasında,
Omuzlarına kahverengi bir vaşak postu atmış olarak.
Yüreğinin tatlı şarkılarla coştığı yumuşacık çimenlerin üzerinde
Karişir otlara, çiğdem ve mis kokulu sümbül.
Mutlu tanrıları ve yüce Olympos'u şarkılarıyla överler.
Ama diğerlerinin arasında en çok şans getiren, şanlı Hermes'in
Anlatırlar nasıl bütün tanrıların hızlı habercisi olduğunu
Ve en çok pınarlı Arkadia koyunlar yurduna
Nasıl geldiğini, Kutsal Kyllene Dağı da buradaydı.
Tanrı olmasına rağmen, bol yünlü koyunları otlatıyordu,
Tıpkı ölümlü bir insan gibi.*

¹⁸⁸ <<https://www.theoi.com/Gallery/S10.4.html>> (28/05/2019).

*Çiçeklenince içinde yumuşacık bir arzu
Drypos'un güzel bukleli kızına büyük bir aşkla bağlanmıştı.
Sonra görkemli bir düğünle evlendiler ve mutlu yuvalarında doğurdu
Hermes'in sevgili çocuğunu, gözleri neşeyle bakan
Keçi ayaklı, iki boynuzlu, tatlı gülüşlü çocuğunu.
Yavrusunu görünce fırlayıp kaçtı annesi, çocuğunu oracıkta bırakıp
Korkmuştu görünce onun ürkütücü soylu yüzünü.
Ama şans getiren Hermes beşiğinden kaldırıp kucağına
Aldı yavrusunu, o anda engin yüreği büyük bir sevinçle doldu.
Hemen ölümsüzlerin oturduğu yere gitti; çocuğunu sardıktan sonra
Bol tüylü bir yaban tavşanının kürküne.
Oturdu Zeus ve diğer ölümsüzlerin yanına,
Gösterdi onlara oğlunu.
Sevinç duydu yüreklerinde
Bütün ölümsüzler, en çok Bakkhos Dionysos.
Öylesine bir neşe verdi ki ölümsüzlerin hepsine,
"Pan" koydular bundan dolayı adını."¹⁸⁹*

Pan avcılara yardımcı olan bir tanrıdır; ancak ilginç bir şekilde diğer tanrılar gibi insanların yüreğine korku salamadığı görülmektedir. Çünkü avcıların avı yetersiz bulduklarında tanrının yaşadığına inanılan Arkadia'daki mağaraya adasoğanı atarak tanrıyı protesto etme cüretini gösterebildikleri bilinmektedir.¹⁹⁰

Pan'ın aşk serüvenleri de oldukça fazladır. Echo başta olmak üzere birçok periyi baştan çıkarmış ve Dionysos'un alayında yer alan Mainadların tümüyle birlikte olmuştur. Ancak, aynı zamanda tanrının sonu hüsrarla biten aşk hikayeleri de söz konusudur. Pitys adlı perinin Pan'dan kaçmak için kendini çam ağacına dönüştürdüğü ve tanrının bu yüzden her daim başında çamdan yapılmış bir tacı taşıdığı efsanesinde yer almıştır. Yine kendi ile aynı adla anılan Pan flütü bulması da sonuçsuz kalan aşk macerasının ürünüdür. Syrinks adlı bir periyi Ladon Nehri'ne kadar kovalamış, kendisinden kurtulamayacağını anlayan Syrinks ise çareyi bir kamışa dönüşmekte bulmuş. Nehirdeki diğer kamışlarla arasında bir fark yokmuş ve Pan birkaç tane kamış toplayarak Pan flütü yapıvermiş hemen oracıkta. Diğer bir hikayesinde de Semele'yi baştan çıkararak onunla birleşmiş. Ancak Olymposluların Pan'ın gönül maceralarından hoşlanmadıkları da bilinmektedir.¹⁹¹

Pan diğer tanrı ve tanrıçalar gibi ölümsüz değildir. Onun ölümünü dünyaya Thamos adlı bir gemicinin duyurduğu rivayet edilir. Ancak tanrının ölüm haberinden 100 yıl sonrada Pausanias, Yunanistan'da tanrıya tapımın devam ettiğini

¹⁸⁹ Homeros, **İlahileri**, Çev. Ayşen Eti Sina, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

¹⁹⁰ Graves, 2010: s. 123.

¹⁹¹ Graves, 2010: s. 124.

söylemektedir.¹⁹² Roma’da Pan Faunus adını alarak kendine bir yer edinmiştir. Faunus adına 15 Şubat tarihinde düzenlenen Luperculia/Lupercalia Bayramı’nda üzerlerinde sadece koyun postu bulunan çıplak erkekler sokaklarda koşarlar ve karşılaştıkları kadınları ellerindeki kayışla kırbaçlardı. Bunun kadınların doğurganlığını arttıran bereket ritüeli olduğuna inanılmaktaydı. Çobanların ve doğanın tanrısı Roma kültüründe bereket ile özdeşleşmiştir.¹⁹³

1.2.10. Aphrodite

Aşkın, güzelliğin ve şehvetin tanrıçası olarak bilinen Aphrodite’in doğuşu üzerine Homeros ve Hesiodos’un farklı anlatımları söz konusudur. Homeros, tanrıçayı Zeus ve Dione’nin kızı olarak belirtir. Hesiodos’a göre ise, tanrıçanın doğumu çok daha önceye dayanır. Uranos’un çocuklarını Gaia’nın derinliklerine sokarak onlardan kurtulmak istediğine daha önce değinmiştik. Kronos babasının hayalarını Gaia’nın verdiği bir tırpanla keserek denize atar. Böylelikle, denizin köpüklerinden doğar Aphrodite. Yunanca’daki “aphros”un karşılığı da “köpük” demektir. Hesiodos, “Theogonia”da Aphrodite’in doğumunu şu şekilde anlatır:

*“Dalgalı denize atar atmaz onları
Gittiler engine doğru uzun zaman,
Ak köpükler çıkıyordu tanrısız uzuvdan:
Bir kız türeyiverdi, bu ak köpükten
Önce kutsal Kythera’ya uğradı bu kız
Oradan da denizle çevrili Kıbrıs’a gitti,
Oradan karaya çıktı güzeller güzeli tanrıça,
Yürüdükçe yeşil çimenler fişkırtıyordu
Narin ayaklarını bastığı yerden.
Aphrodite dediler ona tanrılar ve insanlar,
Bir köpükten doğmuş olduğu için.”¹⁹⁴*

Aphrodite’e çeşitli adlarla seslenmiştir insanlar; denizden “su yüzüne çıkan” anlamında “Anadyomene” ve Kıbrıs adasında Paphos kentinde ilk karaya bastığı için “Kipris” (Kıbrıslı) ve Paphoslu.

Paphos, Kıbrıs’ın güneybatısında ilk olarak Fenikeliler tarafından kurulduğu düşünülen bir kent olup bir deprem ile yıkılmıştır. MÖ 1200’lerde ise eski kentin on

¹⁹² Graves, 2010: s. 126.

¹⁹³ Gezgın, 2012: s. 290.

¹⁹⁴ Erhat, 2001: s. 42.

mil uzağına, aynı adla Yunanlılar bir kent kurmuşlardır. Kent zamanla Aphrodite kültünün en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.¹⁹⁵

Aphrodite'in Yunan Panteonuna Fenikeliler aracılığıyla girdiği düşünülmektedir. Akdeniz ticaretinde etkin olan Fenikeliler, Mezopotamya kültürü ile tanışmışlar ve benimsemişlerdir. Fenikelilerin kendi dinlerine soktukları Mezopotamyalı tanrılar, Yunan Panteonu'nda da kendilerine yer edinmiştir. Sümerlilerin İnannası (Resim 53¹⁹⁶), Akadlarda İştâr (Resim 54¹⁹⁷) olarak anılmış, Fenike'nin Astertesi'ne (Resim 55¹⁹⁸) ilham olmuş, oradan da Yunanistan'ın Aphroditesi'ne dönüşmüştür. Bu tanrıçaların insanlar ve doğa üzerinde atfedilen özellikleri benzerlik göstermektedir. ¹⁹⁹ İnanna, İştâr ve Asterte, her biri, kendi toplumlarının savaş, aşk ve cinsellik tanrıçalarıdır. Doğurganlık ve verimlilik özellikleri de olan bu tanrıçalardaki asıl vurgulanmak istenilen yönleri cinsellik üzerindedir.²⁰⁰

Aphrodite Kıbrıs'tan çıkıp Olympos'a kabul edildiğinde güzelliği ile hem ölümsüzlerin hem de ölümlerin başını döndürmüştür, herkesin gönüllerin hakimi oluvermiştir. İnsanların kalplerine aşkı, mutluluğu, neşeyi ya da öfkeyi yerleştiren tanrıça, doğaya da hükmedebiliyordu. Yeryüzünü güzelleştiren, bitkilerin bereketini sağlayan hep Aphrodite'dir. Onun geçtiği yollar bile birden çiçekleniverirmiş. İlyada'da Troia Savaşı'nda, Troialıların yanında yer almıştır.²⁰¹ Her ne kadar, Yunan Panteonu'nda tanrıçaya savaş ile ilgili bir özellik atfedilmemişse de yine de İlyada'da Paris'in yanında yerini almış ve onu ölümden uzak tutmaya çalışmıştır.

Yunan tapımında iki farklı Aphrodite vardır: Aphrodite Urania (Göksel) ve Aphrodite Pandemos. Hesiodos'un anlatımını referans alan antik dünyanın filozofları, Aphrodite'i "Khaos'tan" düzene geçmeyi sağlayan birleştirici güç olarak görmüşlerdir; Aphrodite Urania canlı ve cansız unsurların birleşerek yeni varlıkların

¹⁹⁵ İlknur Gürgen, **Aphrodite'nin Kökenleri**, Recep Yıldırım Anı Kitabı, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2017, s. 447.

¹⁹⁶ <<https://www.ancient.eu/image/3093/goddess-nisaba/>> (28/05/2019).

¹⁹⁷ <https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=33323001&objectId=1355376&partId=1> (28/05/2019).

¹⁹⁸ <<https://www.ancient.eu/image/7204/goddess-astarte-votive-plaque/>> (28/05/2019).

¹⁹⁹ Gürgen, 2017: s. 450.

²⁰⁰ Gürgen, 2017: s. 451.

²⁰¹ Yusuf Kılıç-Ebru Uncu, Eski Mezopotamya İnanç Sisteminin Yunanlılara Etkisi (İştâr-Aphrodite Örneği), **History Studies International Journal of History**, Cilt:3, Sayı:1, 2011, s.196

yaratılmasını sağlayan, temiz sevgilerin tanrıçasıdır.²⁰² Tanrıça, bu isimle, Argos ve Atina’da saygı görüyordu.²⁰³ Aphrodite Urania’nın en eski tapım yerini Herodotos “Tarih”inde, Suriye’deki Askalon kenti olarak gösterir ve bu tapınağın İskitler tarafından yağmalanmasını şu şekilde anlatır:

“...Skythler geri dönüyorlardı, Suriye’ye varmışlar, Askalon kentine girmişler ve hatta en büyük bölümü bu kenti, kılına dokunmadan geçmişlerdi ki, az sayıda Skyth, Göksel Aphrodite Tapınağı’nı yağma etti. Bu tapınak araştırmalarımın vardığı sonuca göre bu tanrıçaya adanmış tapınakların en eskisidir; Kıbrıs’taki tapınak da ondan örnek alınarak yapılmıştı, Kıbrıslılar kendileri söyler bunu ve Kythere’deki de Suriye’nin bu bölgesinden gelme olan Fenikelilerin elinden çıkmadır. Skythlerden Askalon Tapınağı’nı yağma etmiş olanları tanrıça çarpmış, sapıklığa uğramışlar, babadan oğula hepsi kadın olmuşlardır; Skythler de bunların işledikleri bu günah yüzünden hastalanmış olduklarını söylerler; ama Skythia’dan geçen yolcular, Skythlerin “Enareler” dedikleri bu adamların ne çeşit bir hastalığa tutulmuş olduklarını kendi gözleriyle de görürler. (Tarih I, 105)”²⁰⁴

Aphrodite Pandemos ise, cinsel aşkın ve şehvetin tanrıçası olarak bilinmektedir. Thebai ve Thessalia’da Aphrodite kültü tanrıçanın bu özelliğinden gelmekteydi. Thessalia’da yaşayan Lais adlı bir fahişenin, güzelliği yüzünden, diğer kadınlar tarafından taşlanarak öldürülmesinden sonra Aphrodite Anosia (Günahkar) tapımı ortaya çıkmıştır. Aphrodite Pandemos’a atfedilen özelliklerin kökeni Mısır, Fenike ve Suriye olup Batı Anadolu’da kabul görmüştür. Ünlü kadın şair Sappho’nun tanrıça için yazdığı şiirler Lesbos Adasında çok büyük saygı görürken; Aphrodite’in en önemli tapınaklarından ikisi tanesi Karia’daki Knidos ve Kos adasında bulunmaktaydı.²⁰⁵

*BİRİNCİ BETİK I
Afrodit'e Yakarış
Tahtı renkler saçan ölümsüz Aphrodite
Zeus'un oyuncu kızı, ey ece,
üzdüler kaygılarla yüreğimi
ne olur ezme.
Gel gene eskiden olduğu gibi
duyunca uzaklardan yakarmamı
altın evini babanın bırakıp
geldiğin gibi
arabamı hızla sürüp göklerden
yeryüzüne getirirlerdi seni
sık kanatlarını çırpıştırarak*

²⁰² Turhan Yörükhan, **Yunan Mitolojisinde Aşk Ünlü Kahramanların Aşk Öyküleri Üzerine Bir İnceleme**, Babil Yayınları, Ankara, 2. Baskı, 2005, s. 8.

²⁰³ Yörükhan, 2005: s. 26.

²⁰⁴ Herodotos, 2010: s. 60-61.

²⁰⁵ Yörükhan, 2005: s. 31.

*güzel serçeler
konuverirlerdi yere ve sen
ölümsüz yüzünde gülümsemeyle
başına gelenleri sorardın, neden
çağırdığımı,
deli gönlümün dileğini, sorardın:
"Peitho kimi getirsin kollarına,
sana bugün böyle haksızlık eden
kimdir ey Sappho;
şimdi kaçsa da tez düşer ardına
armağan almayan gelir sunmaya
istemese de, sevmese de bugün
er geç sevecek."
Gel kurtar ne olursun gene beni
bunca zorlu kaygısından gönlümün
oldur olmasını dilediğini,
katıl savaşıma²⁰⁶*

Aphrodite Pandemos aşk evliliklerinin yapılabildiği, Ephesos ve Korinthos gibi, liman şehirlerinde tapım görmekteydi; yine bu şehirlerin fahişeleri de Aphrodite'in rahibesi olarak görülmekteydi.²⁰⁷ Attika bölgesinde Aphrodite adına Pandemos Şenlikleri düzenlenirdi. Atina'da Pandemos Şenlikleri fahişeler tarafından kutlanırdı. Tanrıçanın tapınağında, tanrıçanın kutsal hayvanlarından biri olan güvercin ve beyaz bir keçi kurban edilirdi. Çiçekler ve tütsüler de tanrıçanın sunularındandır.²⁰⁸

Yunanlı sanatçılar, Aphrodite'in güzelliğini tasvir etmekte oldukça zorlanmışlardır. Sanatçılar, onun güzelliğine vurgu yapmak için uğraştıkça tanrıçanın tanrısal yönü silinmiş, insani, hafifmeşrep bir kadına dönüşmüştür. Arkaik dönem heykellerinde tanrıça giyinik olarak tasvir edilir, hatta başı bile örtüktür. (Resim 56²⁰⁹-57²¹⁰-58²¹¹) MÖ 5.yy'ın 2. yarısından sonra yapılan heykellerde, hafif hafif çıplaklık vurgusu yapılmaya başlanır; bir omuz açıkta bırakılır (Resim 59²¹²) ya da

²⁰⁶ Sappho, **Şiirler**, Dünya Klasikler Dizisi, Çev. Azra Erhat, Cengiz Pektaş, Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık, s. 199.

²⁰⁷ Yörük, 2005: s. 33.

²⁰⁸ Asil Arslanlar, **Karia Bölgesinin Arkaik ve Klasik Dönemlerinde Ana Tanrıça Kültürleri** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, 2017, s. 93.

²⁰⁹ <<http://journal.phaselis.org/wp-content/uploads/2016/11/Pha.16016.pdf>> (28/05/2019).

²¹⁰ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Neues_Museum,_Berlin_2017_051.jpg> (28/05/2019).

²¹¹ <<https://www.museoarcheologiconapoli.it/en/room-and-sections-of-the-exhibition/sculptures-of-roman-campania/>> (28/05/2019).

²¹² <<https://www.theoi.com/Gallery/S10.7.html>> (28/05/2019).

bir memesi görünür tanrıçanın (Resim 60²¹³). Helenistik dönemde ise, çıplıklık karşımıza çıkmaya başlar artık²¹⁴ (Resim 61²¹⁵).

MÖ 390'larda Atina'da doğmuş olan ünlü heykeltıraş Praxiteles giyinik ve tamamen çıplak olmak üzere, iki Aphrodite heykeli yapmıştır. Giyinik Aphrodite heykeli Kos halkı tarafından satın alınırken, çıplak Aphrodite'ye Knidos talip olmuştur. (Resim 62²¹⁶) Knidoslular bu heykel için tanrıça onuruna Tholos biçiminde bir tapınak inşa etmişlerdir (Resim 63²¹⁷). Heykeltıraşın Paros mermerin yaptığı heykel, antik dünyada öyle bir merak uyandırmış ki, dünyanın her yerinden insan bu heykeli görmek için Knidos'a akın etmiş.²¹⁸ Sanatçının yaptığı bu heykel kendinden yüzyıllar sonra bile etkileyiciliğini korumaya devam etmiştir. MS 23-79 yılları arasında yaşayan Gaius Plinius Secundus, "Naturalis Historia" adlı eserinde: "Praxiteles, bu eseri ile, mermer işleyen bir sanatçı olarak, kendini bile aşmıştır... Onun bu eseri, sadece kendi yaptığı eserler içerisinde en üstün olanı idi. Birçok kimse, denizler aşarak onu Knidos'ta görmeye geliyordu" (Naturalis Historia, 36,20) diyerek, Praxiteles'in Aphrodite heykelinin, heykeltıraşın eserlerinin arasındaki en muazzam eser olduğunu vurgulamıştır. Samsatlı Lukianos (MS 120-200) da "Aşkılar" kitabında heykeltıraştan övgü ile söz etmiştir: "Bahçedeki bitkilerden yeterince haz duyduktan sonra, tapınağa girdik. Tanrıçanın Paros mermerinden yapılmış olağanüstü güzellikteki heykeli, tapınağın ortasında duruyordu... Vücudunun tüm güzelliği, herhangi bir örtü ile gizlenmiş değil. Sadece bir eliyle, iffetini korumak istercesine önünü kapatıyordu. Sanatçının sergilediği üstünlük, taşın katı ve inatçı tabiatını kırmış, onu, her uzvun şekline uyum sağlamak zorunda bırakmıştı." (Aşkılar 13-14)²¹⁹

Praxiteles, bu meşhur heykeli yaparken güzelliği ile o dönem dikkati çeken sevgilisi hetaria Phyrne'den ilham almıştır. Heykel, Knidos'ta sadece fahişeler arasında rağbet görmemiş, halk için de büyük öneme sahip olmuş; öyle ki, daha geç dönemlerde Kral Nikomedes, Knidoslulara heykeli kendisine vermelerine karşılık vergi borçlarını silmeyi teklif etmiş; ancak Knidoslular bunu kabul etmemişler.²²⁰

²¹³ <<https://www.theoi.com/Gallery/S10.9.html>> (28/05/2019).

²¹⁴ Cömert, 2010: s. 64.

²¹⁵ <https://ncartmuseum.org/art/detail/statue_of_aprodite_anadyomene_cyrene_type> (28/05/2019)

²¹⁶ <<https://www.theoi.com/Gallery/S10.3.html>> (28/05/2019).

²¹⁷ <https://www.google.com/url?sa=i&source=images&cd=&ved=2ahUKEwjBraDRnL3iAhUH66QKHZz7D84Qjhx6BAGBEAM&url=http%3A%2F%2Fdosim.kulturturizm.gov.tr%2Fmuze%2F61&psi=AOvVaw1bq_3v4KKvdM48N8PDpLZR&ust=1559098487333426> (28/05/2019).

²¹⁸ Elif Uğurlu, **Heykeltıraş Praxiteles**, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:3, 2002, s. 380.

²¹⁹ Yörükan, 2005: s. XV.

²²⁰ Uğurlu, 2002: s. 381.

Knidos Aphroditesi, daha sonraki Aphrodite heykellerinin prototipi haline gelmiştir. Bundan sonraki Aphrodite'ler tamamen çıplak bir şekilde tasvir edilmeye başlamıştır.

Bir liman kenti olan Knidos, sadece çıplak Aphrodite heykeli ünlenmemiştir. Kabartmalı seramik pazarında önemli bir üretici durumundaydı. Özellikle erotik figürlü seramikleri de çok fazla rağbet görmekteydi. Pseudo Lukian'ın "Erotes" adlı kitabında bahsettiği erotik içerikli kandiller de, yapılan kazılar sonucunda gün yüzüne çıkmıştır.²²¹ (Resim 64²²²-65²²³-66²²⁴)

Adını tanrıçadan alan Aphrodisias, Aydın ilinin Karacasu ilçesinin Geyre beldesinde yer alan Karia kentidir. Lelegler ve Palasglar tarafından kurulan kentin ilk ismi Lelegopolis iken, yerleşme daha sonraları Ninoe olarak anılmaya başlamış. Mezopotamya'daki Nineve kenti ile benzerlik göstermesi nedeniyle, buraya o dönemde Asurlular tarafından tanrıça İştâr'ın kültünü getirdikleri düşünülmektedir. Geç Helenistik Dönem'de yerleşme, artık Aphrodite ile ilişkilendirilmeye başlamıştır. MÖ 2.yy'a kadar sadece bir kutsal alan işlevinde olup burada sadece rahipler ve tarlalarda çalışan insanlar yaşamışlardır. Kent statüsüne kavuşup Aphrodisias adını alması da MÖ 2-1 yy'larda gerçekleşir. Aphrodite Tapınağı'na da Ephesos Artemis Tapınağı gibi iltica hakkı verilmiştir.²²⁵ Meclis Binası'nın yakınında bulunan kült heykeli olasılıkla Aphrodite Urania'yı tasvir etmektedir (Resim 67²²⁶). Çünkü Praxiteles'in Knidos Aphrodite'sine tezat oluşturacak şekilde giyiniktir tanrıça bu heykelde. Ephesos Artemis'i gibi, başında bir başlık vardır ve başlığın üzerini bir örtü kaplar. Yine Efes Artemis kült heykeli ile benzerlik gösteren uzun giysisi, beş adet kompozisyona bölünmüştür. Birinci parça tam göğüs bölümüne gelmektedir, burada içe dönük şekilde bir hilal tasviri söz konusudur ve dişilikle ilişkili olduğu düşünülmektedir. İkinci bölümde; "Üç Güzeller" ayakta ve çıplak tasvir edilirken iki yanlarında Hera ve Zeus olarak düşünülen portreler resmedilmiştir. Üçüncü bölüm Helios ve Selena'ya ayrılmıştır. Dördüncü bölümde,

²²¹ <[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=5284&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=5284&html=ages_detail_t.html&layout=web)> (21.02.2019).

²²² <<https://tediki.files.wordpress.com/2011/08/knidos1.pdf>> (28/05/2019).

²²³ <<https://tediki.files.wordpress.com/2011/08/knidos1.pdf>> (28/05/2019).

²²⁴ <<https://tediki.files.wordpress.com/2011/08/knidos1.pdf>> (28/05/2019).

²²⁵ <[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=5244&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=5244&html=ages_detail_t.html&layout=web)> (27.02.2019).

²²⁶ <<http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/tr/tr-aphrodite.html#prettyPhoto>> (28/05/2019).

tanrıça alışlagelmiş şekliyle karşımıza çıkar ve deniz hayvanları birlikte görülür. Son bölüm Eros'a ayrılmıştır, tanrı bir kurban sahnesinin üç ayrı seremonisini gerçekleştirir. (Resim 68²²⁷)

Aphrodite, en az diğer Olymposlu tanrılar gibi, kendisine saygı duyulmasını önemseyen ve tersi durumda da öfkesini sakınmayan bir tanrıçadır. Kıbrıslı genç kızlardan bazıları, O'nu tanımadıklarını açıklama gafletinde bulunmuşlar. Bunun üzerine Aphrodite onları doymak bilmez bir şehvetle cezalandırmış. Propoitidler olarak anılan bu kızların ilk fahişeler olduğu rivayet edilir. Ovidius, bu kızlar için ruhsuz kaya benzetmesi yapmıştır.²²⁸

Aphrodite söylencelerde özellikle gönül maceraları ile karşımıza çıkmaktadır. Kybele-Attis, İnanna-Dumuzi, İstar-Temmuz mitleri ile oldukça benzerlik gösteren bir aşk hikayesi vardır Aphrodite'nin. Söylenceye göre Kıbrıs kralı Kinyras'ın (bazı kaynaklarda Suriye kralı Theias) kızı Smyrna (ya da Myrrha) babasına aşık oldu. Babasını bir şekilde kandırarak babasıyla birlikte olan Smyrna, babasından hamile kaldı. Gerçeği fark eden kral deliye dönüp kızını öldürmek istedi. Ancak tanrılar Smyrna'ya acımışlar ve O'nu bir mersin ağacına dönüştürerek babasının elinden kurtarmışlar. Smyrna'nın babasına aşık olmasının nedeni de aslında Aphrodite'dir, Smyrna'nın Aphrodite'den daha güzel olduğunu söylemesi, tanrıçanın onu böyle cezalandırmasına neden olmuştur.

Mersin ağacı, on ay sonra çatlamış ve içinden dünya güzeli bir bebek, yani Adonis çıkınca, Aphrodite çocuğa aşık oldu. (Resim 69²²⁹). Adonis büyüyene kadar ona bakması için onu yeraltında yaşayan Persephone'ye verdi. Ancak bu tanrıça da çocuğa aşık olunca, iki tanrıça arasında çıkan kavgaya Zeus hakemlik yapmak zorunda kaldı. Zeus sonunda şu hükmü verdi: Adonis yılın dört ayını Aphrodite ile, yine bir dört ayını Persephone ile geçirecekti. Kalan dört ay için ise karar Adonis'e aitti, hangi tanrıçanın yanında kalacağına kendi karar verecekti. Adonis, Aphrodite'i seçti. Bu karara sinirlenen Persephone, Aphrodite'in bir diğer aşığı olan Ares'e gitti. Aphrodite'in bir ölümlüyü arzulamasının tanrıya hakaret olduğunu söylemesi, Ares'i oldukça sinirlendirdi. Böylelikle, Ares kıskançlıkla bir domuza dönüştü ve Lebanon

²²⁷ <<http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/tr/tr-aphrodite.html#prettyPhoto>> (28/05/2019).

²²⁸ Bayladı, 2005: s. 456.

²²⁹ <<https://www.greekmyths-greekmythology.com/myth-aphrodite-adonis/>> (28/05/2019).

dağında avlanmakta olan Adonis'i, Aphrodite'in gözünün önünde boynuzları ile öldürdü. Adonis'in kanından toprakta dağ laleleri bitiverdi.

Aphrodite Adonis'in tamamen yeraltına ait olmasını kabul edemeyip Zeus'a yalvararak sonunda sadece yaz aylarında da olsa Adonis'in ruhunun yeryüzüne çıkmasına sağladı. Adonis dünyaya gelince tabiat da onunla birlikte canlanırdı. Atinalı kadınlar, her yıl temmuz ayında Adonis onuruna bir gece süren şenlik tertip etmişlerdir. Bu şenlik gayri-resmi bir şenlik niteliği taşımış; hatta erkekleri rahatsız etmiş; ancak herhangi bir kısıtlama yoluna gidilmeden kutlanmıştır.

Temmuz ayında kadınlar, şenlikten iki hafta önce, evlerin çatılarında, küçük saksılara marullar ekerlerdi. İlk sürgün verene kadar özenle gübrelenerek sulanan bitki, bundan sonraki aşamada bakımsız bırakılırdı. Bitkinin tamamen ölmesi, şenliğin vaktinin geldiğini göstermektedir. Bu saksılara "Adonis Bahçeleri" adı veren kadınlar Adonis'e ağıt yakar gibi, ölen bitkiye ağıt yakarlardı. Ancak Adonia yas tutma değil, eğlenme vaktiydi kadınlar için. Tüm gece boyunca uyumadan içki içen, dans eden kadınlar; cinsel arzularını uyandırmak için çeşitli baharatlar ve mür tomurcukları yakarlardı. Adonia şenlikleri açık seçik şakaları ve seks ile ün salmıştı.²³⁰ Kadınlar bu gece istedikleri gibi mahallelerde gezebilmekteydiler, çatılarda kendilerini davet eden diğer tanımadıkları kadınların evlerine gitmekten çekinmezlerdi. Bu şenlik için özellikle, hiçbir sokak lambasının yanmadığı karanlık yerler tercih edilirdi.²³¹

Adonis Bahçeleri olarak anılan saksılara marul tohumunun ekilmesi, bu marulların ilk sürgünleri verene kadar özenle bakılması ve sonrasında da susuz bırakılarak, bitkinin öldürülmesinin anlamlı bir nedeni vardı. Marul, özellikle Antik Yunan kültüründe anti-afrodizyak olarak bilinmekteydi. Cinsel istekleri fazla olan erkeklere de marul suyu içmesi tavsiye edilirdi. Saksıdaki marulların ölmesini sağlayan kadınlar bi nevi kendi cinsel güdülerini üzerindeki sınırlandırmayı kaldırarak kendilerini özgür bırakıyorlardı.²³²

Aphrodite'in bir diğer ölümlü aşkı İlyada'da adı geçen Aineas babası Ankhises'tir. İda Dağı'nda çobanlık yaparken gördüğü Ankhises'e vurulan tanrıça,

²³⁰ Richard Sennet, **Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir**, Metis Yayınları, İstanbul, 3.baskı, 2001, s. 65.

²³¹ Sennet, 2001: s. 66.

²³² Sennet, 2001: s. 65.

Ankhises ile Prygialı bir genç kız kılığına sevişir. Tanrıça sevişmelerinin sonunda kendi kimliğini açıklar, Ankhises'ten doğacak çocuğun Troia'ya kral olacağını söyler. Ancak Ankhises'in tanrıça ile sevişmesini kimseye söylememesi gerekmektedir; çünkü bu sır açığa çıkarsa Zeus'un yıldırımları ile çarpılacaktı Ankhises. Nitekim, sarhoş olduğu bir gün Ankhises Aphrodite ile sevişmesini ulu orta anlatmaya başlayıp bununla övünür ve yıldırımların hedefi olur. Bunun sonucunda, Ankhises kör ya da topal kalmıştır.²³³

Olympos'un en güzel tanrıçası, Olympos'un en çirkin tanrısı olarak anılan zanaatlar tanrısı Hephaistos ile evlendirilmiştir. Efsaneye göre, Zeus'un Athena'yı başından çıkarmasını kıskanan Hera, kendi kendine bir çocuk yapmaya karar vermiştir. Ortaya çıkan çocuk o kadar çirkindir ki, Olympos'tan aşağıya atar Hera onu. Hephaistos Lemnos Adası'na düşer ve orada yanardağ içinde demir işlemeye başlar. Büyüdükten sonra intikam için, Olympos'taki annesine içinde zincirler sakladığı bir taht gönderir. Hera tahta oturur oturmaz kısıvrak bağlanır ve kurtulamaz. Tahtın zincirlerinin sökülmesi için, Hephaistos'un Olympos'a gelmesi gerekmektedir. Dionysos Hephaistos'u çağırma görevini üstlenir. Şarapla sarhoş ettiği tanrıyı Olympos'a getirir Dionysos. Ancak, annesini kurtarmak için bir şartı vardı Hephaistos'un: Aphrodite ile evlenmek. Zeus, bu şartı kabul eder ve Aphrodite bu çirkin tanrı ile evlenmek zorunda kalır.

Evliliğine pek sadık kalma niyetinde olmayan Aphrodite'in ilk aşığı Ares'ti. Hephaistos her sabah işliğine gider gitmez Ares geliyordu, Aphrodite'in yanına. Herşeyi gören Helios (Güneş) gördüklerini Hephaistos'a anlatınca bir plan yaptı tanrı; Lemnos'a gideceğini, birkaç günde dönmeyeceğini söyleyerek evden çıktı. Zanaatların tanrısı evden çıkmadan önce her şeyi ayarlamıştı: yatağa gümüşten bir ağ kancalamıştı. Bu ağ çok ince gibi gözükse de oldukça sağlamdı, ağa takılan hareket ettikçe daha da dolanıyordu ağa. Nitekim, Hephaistos'un yokluğunu fırsat bilen Aphrodite Ares'i çağırdı hemen yanına. Yatağa geçtiklerinde ise, Hephaistos'un hazırladığı ağ onları cırılçıplak hapsetti. Birkaç gün sonra gelen Hephaistos yataktaki manzarayı tüm tanrılar görsün diye, tüm Olympos'u evine çağırdı. Tanrıçalar, bu durumun izleyicisi bile olmayı kendi ahlaki değerleri açısından utanç verici buldukları için gitmeyi reddederlerken, tanrılar eve, sırf Aphrodite'in

²³³ Erhat, 2001: s. 39.

mahcubiyetinden eğlenmek için, koşa koşa geldiler. Hephaistos, Zeus'a verdiği düğün hediyelerinin kendisine geri verildiğinde ancak ikiliyi serbest bırakacağını söyledi. Zeus ev içi mahremiyetin bu kadar ulu orta sergilenmesini mide bulandırıcı bulduğunu ve bu yüzden bu işe karışmayacağını ve hediyeleri de geri vermeyeceğini söyledi.

Aphrodite'in çıplak bedeni tanrıları oldukça etkilemişti. Özellikle Poseidon Aphrodite'e aşık olmuştu bile, arabulucu rolü üstlenerek tanrıçaya yardım etmeye karar verdi. Düğün hediyelerini Zeus geri vermiyordu; ama Ares serbest bırakılırsa zararı karşılayabilirdi. Poseidon Ares'e kefil oldu ve şayet Ares hükümlülüğünü yerine getirmezse Aphrodite ile evlenmeye bile razı geldi. Hephaistos ikna edildi, serbest bırakılan Ares Trakya'ya gitti, Aphrodite ise bakireliğini suyunda yıkanarak kazandığı Paphos'a. Tabii, Ares sözünde durmadı. Hephaistos da Aphrodite'e aşık olduğundan ondan vazgeçemedi ve konu böyle kapandı.²³⁴

Aphrodite, Ares'ten baska Hermes, Poseidon ve Dionysos ile de birlikte olmuş ve tanrıçanın bu tanrılardan da çocuklar dünyaya getirmiştir.

1.2.10.1. Hermaphroditos

Aphrodite'nin Hermes ile birlikteğinden Hermaphroditos doğar, ilk olarak erkek olan bu tanrı daha sonra erdişiye (çift cinsiyetli) dönüşmüştür. Hermaphroditos'un çift cinsiyetli olması bir aşk hikayesinin sonucudur. Dünyayı gezmeyi meraklı bir genç olan Hermaphroditos, Karia'da Halikarnassos'a gelmiş. Burada suyu çok berrak bir göl varmış, gölde Salmakis adında bir su perisi yaşarmış. Hermaphroditos'u görünce aşık olmuş, ancak daha çok küçük olan Hermaphroditos onu reddetmiş, dahası gölün çevresinden de uzaklaşmak istemiş. Bunun üzerine Salmakis, onun gitmesine gerek olmadığını, kendisinin gölden ayrılacağını söyleyerek gözden uzaklaşmış. Lakin, sadece saklanmış Salmakis. Hermaphroditos göle girince, bu su perisi de dalmış suyun içine. Gence sarılarak öpüp okşamaya başlamış, bu arada tanrılara da yalvarmaya başlamış, hiç ayrılmamak üzere gençle tamamen birleşmek için. Tanrılar iki bedeni tek bir beden yaparak Salmakis'in isteğini yerine getirmişler ve Hermaphroditos'un bedeninde hem dişi hem eril öğeler

²³⁴ Graves, 2010: s. 82.

birleşmiş (Resim 70²³⁵). Hermaphroditos da annesi ve babasına yakarmış: “Bu gölde yıkanan her erkek yarı erkek olarak çıksın oradan” diye. Aphrodite ve Hermes de oğullarının isteği üzerine erkeği kadınlıştıran bir özellik vermişler bu göle. Selmakis gölcüğünün hemen yanında Hermes ve Aphrodite’ye adanan iki tapınak varmış eski zamanlarda, bu tapınakların bu söylencenin üzerine yapıldığı düşünülmektedir.²³⁶

Hermaphroditos’un annesi Aphrodite için de zaman zaman erdişi ifadesi kullanılmıştır. Özellikle Geç Roma Dönemi’nde Vergilius “Aeneas Destanı”nda Aphrodite’i tanrıça değil de, tanrı olarak zikretmiştir. Geç Antik Dönem filozoflarından Macrobios ve Servius da yine Virgilius’u doğrular nitelikte, Aphrodite’nin çift cinsiyetli olduğunu ve Kıbrıs’ta onun bu halini gösteren bir heykelin bulunduğunu söylerler. Onların aktarımına göre, bu heykelde kadın vücuduna ve kadın kıyafetlerine sahip olan Aphrodite’in yüzünde sakallar mevcuttur ve eril bir vurgu ile Aphroditos diye bahsederler Aphrodite’den. Bu aktarımı doğrular nitelikte Amathus, Larnaca ve Aya İrini’de, Geç Arkaik Dönem’e tarihlenen Aphrodite heykelcikleri bulunmuştur.²³⁷

Erdişi yani çift cinsiyetlik, eril ve dişil güçlere sahip tanrılar aracılığı karşımıza çıkar. MÖ 6.yy’larda Orphic düşünce, kendi yaratılış söylencesini yaratırken erdişiye rol vermiştir: başlangıçta, her şeyden önce Kronos ve Aither vardı. Kronos Aither içine bir yumurta bırakır ve bu yumurtadan eril ve dişil organları bir arada bulunan Phanes/Protogenos doğar. Helen mitolojisinin gerçek ilk erdişi olan Phanes, Orphic öğretiye göre zıtlıkların bütünleştiği mükemmelliğin temsilidir. İlk önce Nyks’i (Gece) kendi kendinden doğurur Phanes; Nyks ile birleşir ve Uranos, Gaia, Güneş ve Ay’ı yaratır.²³⁸

MÖ 4.yy’lara gelindiğinde ise, bu kez, çoğalma/üreme yetisinden azade olarak bir erdişi olgusu, Hermaphroditos olarak karşımıza çıkar. Yazılı kaynaklarda ilk kez Hermaphroditos, yine aynı yüzyılda, Theophrastos’un Karakterler’inin XVI. bölümünde geçer. Attika bölgesinde Hermaphroditos kültü yayılmaya başlar ve

²³⁵ <<https://www.ancient.eu/image/8684/statue-of-hermaphroditus-from-pergamon/>> (28/05/2019).

²³⁶ Bayladı, 2005: s. 208-209.

²³⁷ Gül Işın, Evren, Tanrı ve İnsan Yaratılışlarında Çift Cinsiyetlilik, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı:40, Temmuz-Ağustos 2014, s. 100.

²³⁸ Işın, 2014: s. 98.

özellikle cinselliğin ön planda olduğu ve ereksiyon halinde penisi ile Hermaphroditos terracotta figürinleri yapılmaya başlar.²³⁹

1.2.10.2. Priapos

Aphrodite'in Dionysos ile birleşmesinden Priapos dünyaya gelmiştir. Ne var ki, bu çocuk Aphrodite'in çapkınlıklarından dolayı, evlilik tanrıçası Hera'nın lanetine uğramış ve abartılı bir penise sahip olarak dünyaya gelmiştir. Bazı kaynaklarda, Priapos'un babası olarak Zeus geçer ve Hera'nın bu yüzden çocuğu lanetlediği ileri sürülür.

Priapos Yunan dinine sonradan dahil olmuştur, genellikle Anadolulu olduğu kabul edilir. Lampsakos, Hellespontus veya Phrygia onun doğum yeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Lampsakos'ta MÖ 5.yy'da, tanrı ile aynı adı taşıyan bir kasaba mevcuttur. Priapos, Yunan dünyasında MÖ 3.yy'dan itibaren ortaya çıkmış ve hızla yayılan bir külte sahip olmuştur.²⁴⁰

Priapos'un doğduktan sonra abartılı cinsel organının çirkinliği yüzünden Aphrodite tarafından ormana terk edilmiştir. Onu çobanlar bulmuştur; penisinin anormalliği yüzünden onun bir tanrı olduğunu fark eden çobanlar, ona bir kült tahsis etmiştir. Bu nedenle o "çobanların tanrısı" olarak anılmaya başlamıştır. Pastoral kültürün ihtiyaç duyduğu bereket tanrısı oluvermiştir böylelikle.²⁴¹

Priapos genellikle devasa erkek organını teşhir etmek için, iki eliyle meyvelerle dolu eteğini kaldırmış olarak tasvir edilir (Resim 71²⁴²). Aşırı büyük erkeklik organı sayesinde kurduğu komik otorite ile müstehcen yazıt ve resimlerin en çok tercih ettiği figür haline gelmiştir. O, Yunan ve Latin yazıtlarında, incir ağacından yontulmuş ve kırmızıya boyanmış penisi ile müstehcen bir tehdit unsurudur.²⁴³

Her ne kadar bereket tanrısı olarak kültü olsa da diğer bereket tanrılarının karşısında cılız bir görünüm sergiler. O, daha çok günlük hayatın sıradan

²³⁹ Işın, 2014: s.99.

²⁴⁰ Gezgın, 2012: s. 292-293.

²⁴¹ Gezgın:2012: s. 294.

²⁴² <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Priapos_-_Ephesus_Archaeological_Museum.jpg> (28/05/2019).

²⁴³ Bonnefoy, 2000: s. 929.

alışkanlıkları içerisinde basit bir muska işlevi görmekten fazlası değildir. Küçük bir tarlaya ya da cılız bir bahçeye dikilen heykelinin toprağı bereketlendireceğine inanılır. Bir diğer görevi de, cinsel şiddeti tehdit kullanarak bahçe ve tarlaları kem gözlerden ve hırsızlardan korumaktır; bi nevi korkuluk görevi üstlenmiştir aslında tanrı. Ancak koruduğı bahçeler incelendiğinde, genellikle cılız bitkilerin ya da kurumuş asmaların bulunduğu hemen göze çarpar. Vergilius, bu yüzden tanrı için “kurumaya yüz tutmuş küçük bahçelerin nöbetçisi” unvanını layık görmüştür. Bu bahçelerdeki tasvirleri, üstün körü bir biçimde, zahmetsizce yontulmuş tahta parçaları şeklindedir. Sunulan adaklar buruş buruş incirler, ender bulunan birkaç meyve ya da antik yazarların onun onuruna yazdıkları şiirlerdir. Roma Dönemi’nde balıkçıların tanrısı olarak da tapım görmüştür; ancak yine önemli sunularla onurlandırılmamıştır. Balıkçılar O’na, eski bir balık ağından arta kalanları, bir yengeci ya da kabuksuz bir ıstakozu adak olarak sunmuşlar, karşılığında o gün karınlarının doymasını ve yeteri kadar ısınmayı dilemişlerdir.²⁴⁴

Babası Dionysos ise eukarpos, yani güzel meyvelerin tanrısıdır; ancak Priapos doğuştan lanetlidir ve amorphus’tur(çirkin ve biçimsiz). Priapos kabartmaları için, antik yazarların önerdiği tek malzeme incir ağacıdır. Başta bu seçimin, tanrının özellikle incir meyvesini koruması ile paralel gittiği düşünülse de nedeni incir ağacının ucuz bir malzeme olmasından öteye gitmez.²⁴⁵

Priapos Roma Dönemi’ne kadar evli kadınların da tanrısı olmuştur; O kadınlara daha fazla çocuk yapabilmek için gerekli bereketi sağlayan tanrılardan biriyken, Roma Dönemi ile birlikte her iki cinsiyet içinde bedensel hazsın bir simgesi haline gelmiş ve asıl fahişelerin tanrısı olarak anılmaya başlamıştır. Tanrının betimi de cinselliği oldukça ortaya çıkardığı için yine bu dönemde özellikle ya genelevlerde ya kandillerde ya da fresklerde kendini göstermiştir.

Priapos sahip olduğu cinsel güce rağmen hiçbir zaman istediğini yaşayamamıştır. O, tecavüzün simgesi haline gelmiştir. Dionysos onuruna düzenlenen bir bayramda, Nympha Lotis ile karşılaşmış ve Lotis’e aşık olmuş. Ancak Lotis onu istememiş ve bunun üzerine Priapos bir plan yaparak gece herkes uyurken Lotis’e tecavüz etmeye karar vermiş. Tam kızın yanına geldiğinde, Silenos’un eşiği anırmaya başlayarak herkesi uyandırmış, böylelikle Lotis, tanrının

²⁴⁴ Bonnefoy, 2000: s .930.

²⁴⁵ Bonnefoy, 2000: s. 930.

çirkin davranışından kurtulmuş. Yine benzer bir olay, tanrıça Hestia’da yaşanmış. Bekaret yemini etmiş tanrıçalardan biri olan Hestia’ya uyurken tecavüz etmeyi planlayan Priapos’un bu eylemi yine bir eşeğin anırması ile amacına ulaşamamış.

Priapos’un tecavüzlerini engelleyen hep eşek olmasının nedeninin, Priapos ile eşek arasında yaşanan penis büyüklüğü rekabeti olduğu bir öykü ile perçinlenir. MÖ 1. yy’da yaşamış olan Hyginus’un “Astrologica” adlı eserinde, Priapos ile eşeğin bu rakabetinin sonucunda, Priapos’un galip geldiğini ve hıncını alamayıp eşeği öldürdüğünü anlatır. Bu olaydan sonra Priapos kendine kurban olarak eşeğin sunulmasını istemiştir Lampsakoslulardan. Priapos’un tecavüzünden, eşek sayesinde, kıl payı kurtulan Hestia’nın kutsal hayvanı da eşektir. Özellikle Roma Dönemi’nde tanrıça onura düzenlenen kutlamaların bazılarında, eşeklerin boynuna çelenk takılarak gezdirildikleri bilinmektedir.²⁴⁶

Antik çağ yazarları Priapos’un devamlı ereksiyon halinde olmasını bir rahatsızlık olarak tanımlamışlardır. Aristoteles “doğanın erkeklik organına ereksiyon olma, sonra da boşalma işlevini verdiğini ve bu organ sürekli ereksiyon halinde olursa bunun bir rahatsızlık durumu yaratacağını” söyler. Yine antik çağ hekimleri bir hastalığa da, Priapos’tan esinlenerek, priapizm adını vermişlerdir. Mikrop bulaşması sonucunda oluşan ağrılı ve ölümcül hastalıkta penis sertliğini, hasta öldüğünde bile kaybetmez. Yine Galenos hastalığı “emphsemata” grubunda sınıflar; benzer bir hastalık olan satyrizmden ayırır. Satyrizmde hastada boşalma ve bunun sonucunda cinsel bir rahatlama söz konusu iken, priapizmde hiçbir gevşeme görülmez.²⁴⁷

Priapos’un Yunan toplumuna ders verici nitelikte olan cinsel gücünü kontrol edememesi, Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürlerce insan doğasına aykırı bulunmuştur. Sonucunda tanrı bu yüzden devamlı acı çekmiştir.²⁴⁸

1.2.10.3. Eros

Aphrodite’nin doğumundaki ikilik, Eros’ta da karşımıza çıkmaktadır. Aristoteles, Hesiodos, Pausanias gibi yazarlar Eros’un evrensel bir yumurtadan doğduğunu ve diğer tanrıların onsuz yaratılamayacağı için ilk tanrının O olduğunu

²⁴⁶ Gezin:2012, s.296

²⁴⁷ Bonnefoy, 2000: s. 931.

²⁴⁸ Bonnefoy, 2000: s. 932.

söylerler.²⁴⁹ Hesiodos, “Theogonia”ında, evrenin yaratılışına ayırdığı bölümde üç ilke sayar: boşluk anlamına gelen Khaos, toprak ve yer anlamındaki Gaia ve birleştirici unsur olarak Eros.²⁵⁰

*Khaos'tu hepsinden önce var olan,
Sonra geniş göğüslü Gaia, Ana Toprak,
Sürekli, sağlam tabanı bütün ölümsüzlerin,
Onlar ki tepelerinde otururlar karlı Olympos'un
Ve yol yol toprağın dibindeki karanlık Tartaros'ta,
Ve sonra Eros, en güzeli ölümsüz tanrılarının,
O Eros ki elini ayağını çözer canlıların,
Ve insanların da tanrılarının da elinden alır
Yürekerini, akıl ve istem güçlerini. (Theog., 116-122)²⁵¹*

Aristophanes Eros'u ilk yumurtadan çıkan olarak tanımlar ve onun birleştirici yönüne vurgu yapar, yazara göre Eros olmasa idi, ölümsüzler de olamazdı:

“Başlangıçta, Boşluk ve Gece ve kara Erebus ve geniş Tartaros vardı; ancak ne toprak, ne hava, ne de gökyüzü bulunuyordu. Erebus'un uçsuz bucaksız bağrında ilk önce kara kanatlı Gece, mevsimler boyunca arzuyla beklenen, parlayan sırtı altın kanatlı, rüzgarın kasırgalarına benzeyen Eros'un doğacağı tohumuz bir yumurta yapar. Geniş Tartaros'ta geceyi kanatlı Boşluk'la birleştirerek, ırkımızı yaratan ve gün ışığına ilk çıkartan odur. Eros tüm öğeleri bir araya getirmeden önce ölümsüzler ırkı diye bir şey yoktu. Birbirleriyle karışmaları sonucunda Gökyüzü ve Okeanos ve Toprak ve mutlu tanrılarının yok olmaz ırkı doğar” (Kuşlar, 693-702)²⁵²

Eros, Aphrodite doğar doğmaz Himeros (arzu) ile birlikte tanrıçanın peşine takılır. Eros'un Aphrodite ile devamlı anılması, O'nun Aphrodite'den doğduğu şeklinde de yorumlanmıştır. Sahneye Aphrodite'in çıkması ile birlikte Eros ikincil bir konuma düşmüştür. Hatta altından kanatları ile etrafta dolaşan ve kalplere ilahi aşkın ateşini düşüren hınzır bir çocuk olarak tasvir edilmeye başlamıştır (Resim 72²⁵³). Özellikle geç dönemlerde Eros, annesi Aphrodite'e karşı bile acımasız, kaprisli ama duygusal ve çekicidir. O, artık cinsel sevginin tanrısıdır.²⁵⁴

Eros'un annesini Aphrodite olarak tanımlayan yazarlar, bu kez de babası konusunda fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Sappho, Eros'un, Aphrodite ile Uranos'un birleşmesinden doğduğunu söylerken; Cicero'ya göre, Eros Aphrodite ile Hermes'ten

²⁴⁹ Graves, 2010: s. 69.

²⁵⁰ Hesiodos, 1977: s. 49.

²⁵¹ Hesiodos, 1977: s. 108.

²⁵² Bonnefoy, 2000: s. 225.

²⁵³ <<https://hiveminer.com/Tags/3rdcenturybce%2Cgreek/Recent>> (28/05/2019).

²⁵⁴ Cömert, 2010: s. 63.

olmadır. Pindaros ve Rhodoslu Apollonios ise Eros'un baba tarafına hiç girmeden sadece Aphrodite'in çocuğu olarak kabul ederler.²⁵⁵

Zamanla tensel aşkın simgesi haline gelen Eros'un da Yunan söylencesinde bir aşk hikayesi vardır. Bir Miletos söylencesi olan bu aşk hikayesini, Latin yazar Apuleius "Dönüşümler" adlı eserinde "Eros ile Psykhe" başlığı ile masallaştırmıştır. Miletos kralının üç kızından biri olan Psykhe'ye aşık olmuştur Eros (Resim 73²⁵⁶). Sözcük anlamı "ruh" olan Psykhe'nin güzelliği Aphrodite'i gölgede bırakacak hale gelince, tanrıça kıskançlıktan çıldırmış; ki Psykhe yüzünden artık tapınaklarına da kimse gitmez olmuş. Aphrodite oğlu Eros'tan yardım istemeye karar vermiş, Eros'un okları sayesinde, Psykhe dünyanın en çirkin, en fakir adamına aşık olacakmış. Psykhe'nin diğer iki ablası evlendiği halde, onunla kimse evlenmek istememiş, sadece erkekler onun güzelliğine hayran olmakla yetinmişler. Babası kızının evlenmesi için Miletos Apollon Tapınağı'na adaklar sunmuş, dilekler dilemiş. Ancak Apollon'un rahiplerinden biri ona, kızın evlenmesi için bir dağa bırakılması gerektiğini söylemiş. Orada kismetle karşılaşacakmış Psykhe, kral ve kraliçe ne kadar üzülürse üzülsünler sonunda Psykhe'yi, rahibin dediği gibi bir dağa bırakmaya karar vermişler. Eros burada kızın yüreğine aşk ateşi düşürecekmiş; ama işler Aphrodite'in isteği gibi olmamış; Eros vurulmuş kızın güzelliğine. Psykhe'yi alıp bir saraya yerleştirmiş. Tek şart, Psykhe'nin hiçbir şekilde Eros'u görmemesiymiş, bunun için geceleri gelirmiş Eros sevgilisinin yanına. Bir gün merakına yenilen Psykhe, Eros'un uyumasını fırsat bilerek bir kandilin ışığında sevgilisini görmeye karar vermiş. Kanatlı, yakışıklı tanrıyı yatakta birden görünce şaşakalmış; elindeki kandilin kızgın yağı dökülmüş Eros'un omzuna. Uykusunda uyanan Eros, Psykhe'nin yaptığına kızıp kadını terk etmiş. Uzun bir süre ayrı kalmış çift. Aphrodite Psykhe'ye bir ölümlünün yapamayacağı görevler vermiş, eğer bu görevleri yerine getirirse Psykhe Eros'a yeniden kavuşacakmış, Zeus'un da yardımları ile sonunda iki sevgili yeniden birleşebilmişler.

²⁵⁵ Bonnefoy, 2000: s.226.

²⁵⁶ <[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sculpture_of_Eros_and_Psyche_-_Ephesus_Museum_-_Efes_\(Ephesus\)_-_Turkey_\(5754986320\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sculpture_of_Eros_and_Psyche_-_Ephesus_Museum_-_Efes_(Ephesus)_-_Turkey_(5754986320).jpg)> (28/05/2019).

1.3. ROMA DİNİ

Roma'nın dinsel şekillenişinde İtalya'nın yerli kültürlerinin ve ticaret ile askeri ilişkilerle İtalya dışı kültürlerin inanışları rol oynamıştır. Dinsel gelişimin ilk evresi İtalya yerel inanışları tarafından şekillendirilmiştir. Bu dönemde, büyülerin insan yaşamında oldukça önemli bir rol oynadığı görülmektedir. “Bir kişinin canına ya da malına zarar amaçla yapılan büyüler ölümle cezalandırılacaktır” maddesi 12 Levha Kanunları'nda da kendine yer edinmiştir. Bunun dışında hastalıklara karşı, özellikle de kısırlık için, büyüler yapıldığı bilinmektedir.²⁵⁷

Kentleşme sürecinde ev içinde baba otoritesine bağlı olan aile içi tapımlarla birlikte resmi Roma dini son şeklini almıştır. Roma'daki dinsel yapının başlangıçta Yunanlılarınki ile hiçbir benzerliği yoktu; ancak sonraki etkileşim ve Yunan kültürüne duyulan hayranlık Yunan dinindeki tanrıların Roma içinde isim değiştirerek varlıklarına devam etmelerine olanak sağlamıştır. Bu yüzden Roma'da di intigetes (yerli tanrılar) ve di novensiles (dışarıdan alınmış tanrılar) ayrımı söz konusudur.²⁵⁸ Romalılar tanrıları soyut enerji olarak algılamış ve Yunanlılar gibi kişileştirmemişlerdi. Onlar için tapınak yapmaya da gerek duymamışlardı. Dev tapınaklar Roma dünyasına Yunanlılar ile birlikte girmiştir. Ocak tanrısı Vesta en başından haneyi Janus ile birlikte korumaktaydı. Bunun dışında her bireyin koruyucu bir ruhu olduğuna inanılmaktaydı. Her ailenin de kendine özgü bir dini vardı ve bu dinin tapımını da evin hakimi olan baba yürütmekteydi. Ancak aile dininin devlet tarafından kabul görmesi ile tanrılar ile asıl iletişimi irfan sahibi pontifices olarak anılan, rahiplerden oluşan bir heyet sağlamaya başladı. Yunan kültürünün Roma'yı etkisi altına almasıyla birlikte, Yunanlı tanrılar kendilerine Latince karşılık bulmuşlardır.

Iupiter (Jupiter): Yunan dinindeki Zeus'un karşılığıdır. Doğa güçlerinin ve ışığın tanrısı olan Iupiter, Roma Capitolium'da, Optimus Maximus Tapınağı'nda

²⁵⁷ Alp Kaan Kara, Yunan Mitolojisinden Roma Mitolojisine Geçen Dini Kavramlar Üzerine Bir İnceleme, https://www.academia.edu/35213766/YUNAN_M%C4%B0TOLOJ%C4%B0S%C4%B0N_DEN_ROMA_M%C4%B0TOLOJ%C4%B0S%C4%B0NE_GE%C3%87EN_D%C4%B0N%C4%B0_KAVRAMLAR_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_%C4%B0NCELEME_A_REVIEW_OF_THE_ELAPSING_TERMS_FROM_GREEK_MYTHOLOGY_TO_ROMAN_MYTHOLOGY, s. 3

²⁵⁸ Egon Friedell, **Antik Yunan'ın Kültür Tarihi**, Çev.Necati Aça, Dost Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, 2004, s. 143.

Iuna ve kızı Menerva ile birlikte tapım görürdü. Cumhuriyet Dönemi'nde konsüller görevlerine başlamadan önce ona dua ederlerdi. Galip komutanlar savaş sonrası O'na beyaz boğa kurban ederek teşekkürlerini sunarlardı. Yunan dinindeki Zeus'a atfedilen adalet özelliği Iupiter'e de yansımıştır. Bu yüzden hukuk ve diğer ülkelerle olan ilişkilerin düzenlenmesi için tanrının rahiplerine görev verilmiştir.²⁵⁹

Iuno: Hera. Iuna'nun kocası Iuputer'dir. Annelik ve Doğum Tanrıçası'dır. Roma Dönemi'nde evlenmiş her kadının kendine ait bir "Iuno"su vardır. Mart ayının her ilk gününde Iuno onuruna Matronalia (evli kadınlar) Bayramı kutlanırdı. Doğum Tanrıçası olarak Iuno Lucina sıfatı ile anılırdı, eğer tanrıçaya bu niyetle sunu yapılacaksa herkesin kemer ya da kuşağını çözüp bu sunuyu yapması gerekirdi. Çünkü bu düğümlerin, hamile kadının kurtulmasını engellediğine inanılırdı.²⁶⁰

Apollo/Phoebus: Apollon. Gerçeğin ve ışığın tanrısı olarak tapım görmüştür.

Diana: Artemis. Roma'da panteonuna Yunan dininden geçmiştir. Tanrıça için Tauris'teki insan kurban etme geleneği Roma'daki Latium'da devam etmiştir. Latium'da Nemi Gölü kıyısındaki korulukta tanrıçanın bir tapınağı vardır. Baş rahip olmak isteyen kişi, kendinden önceki baş rahibi Diana'ya kurban ederek bu göreve gelebiliyordu. Roma'da Diana, Artemis'in avcı tanrıça özelliğinden sıyrılmış ve Apollo'nun kardeşi ışık tanrıçası olmuştur.²⁶¹ Ancak Roma Dönemi heykellerinde hala hayvanlarla olan ilişkisi vurgulanmaya devam etmiştir (Resim 74²⁶²).

Ceres: Demeter. MÖ 496 yılında Roma'da büyük bir kıtlık yaşanmıştır. Bu soruna çare olarak Sbylla kitaplarına başvuran Romalılar, kitapların tavsiyesi gereğince MÖ 493 yılında Bachus (Dionysos), Ceres (Demeter) ve Proserpina (Persephone) kutsal üçlüsüne Aventinus Tepesi'nde bir tapınak inşa etmişlerdir.²⁶³ Böylelikle Roma dini içerisinde bu üç tanrı hemen kendilerine yer edinmişlerdir.

Roma dinine Ceres olarak geçen Demeter'in kızını arama mitosu ve mitos etrafında şekillenen ritüelleri Roma inanç sisteminde de değişmeden devam etmiştir. Öyle ki, Ceres kültünü kabul eden Romalılar Eleusis gizem törenlerine katılmak için her sene yılda iki kez Eleusis'e gitmeye başlamışlardır.

²⁵⁹ Bayladı, 2005: s. 252.

²⁶⁰ Erhat, 2001: s.163.

²⁶¹ Erhat, 2001: s. 88.

²⁶² <<https://www.theoi.com/Gallery/S6.8.html>> (28/05/2018).

²⁶³ Dürüşken, 2011: s. 84.

Eleusis gizem törenleri, Küçük Gizemler ve Büyük Gizemler olmak üzere iki ayrı dinsel törenden oluşuyordu. Küçük Gizemler bahar ayında, Büyük Gizemler Eylül ayı sonu Ekim ayının başlangıcında kutlanıyordu. Büyük Gizemlere kabul edilecekler, Küçük Gizemlere katılanlar arasından seçildiği için iki gizem törenine katılmak zorunluydu. Küçük Gizemler, esasında insanları Büyük Gizemlere hazırlamak içindi. Küçük Gizemler oruç, arınma, tanrıçaya kurban sunma ve yine tanrıçanın kızını ararken yaşadıklarını canlandırılan küçük gösterilerden oluşuyordu. Büyük Gizemlerin başlamasından bir gün önce Ceres dinini benimseyenler ya da ilk kez dine geçecekler, Eleusis'te toplanıyordu. Burada Ceres'in başrahibinin önderlik ettiği bir kortej oluşturuyor; bu kortej, hiera adı ile anılan içinde ne olduğunu kimsenin bilmediği sepetleri taşıyan rahibeleri ve halkı da kapsıyordu. Amaç, Atina Ceres Tapınağı'na gidip hiera'ları tanrıçanın mabedine bırakmaktır. Büyük Gizemlerin resmi gününde, ilk önce herkes Ceres'in dinine davet ediliyordu. Bu dine geçmek için maddi ve manevi olarak temiz olma ve akıcı bir şekilde Yunanca konuşma şartı aranıyordu. Yunancanın gerekli olmasının nedeni, tanrıçanın hieros logos'unu (kutsal sözler) herkesin eksiksiz olarak anlayabilmesiydi. Ancak Roma'nın bu toprakları egemenlik altına almasından sonra bu şart ortadan kalktı.²⁶⁴

Resmi günün hemen sonrasında arınma törenleri başlıyordu. Her aday kucaklarında taşıdıkları domuz yavruları ile birlikte denize giriyordu; bu şekilde temizlendiklerine inanılıyordu. Beşinci gün ise bu kez ters istikamette bir yolculuk söz konusuydu; yani Atina'dan Eleusis'e geri dönüş. Yolculuk boyunca oruç tutulurdu. Akşam ise tanrıçanın içeceği olduğuna inanılan bir içecek hazırlanıyordu, nane yaprakları ile öğütülmüş buğdayın suyla karıştırılmasından oluşan bu içecek ile insanlar karınlarını doyuruyorlardı. Bu törenlerde şarap kullanılmadığı bilinmekte olup ancak, içeceğin kendisinin sanrı uyarıcı bir etkisi olduğu düşünülmektedir.²⁶⁵ Törenler boyunca başrahibe Ceres'in rolüne bürünür, onun gibi her yerde kızını arardı. Daha sonra başrahip ile başrahibe hieros gamos sahnesini yaşarlardı. Bazı kaynaklarda yer altında bir tünelde çiftin birleştiği yazsa da gizem törenlerinin sır olarak kalma zorunluluğundan dolayı çok fazla fikir edinilememiştir.²⁶⁶

²⁶⁴ Dürüşken, 2011: s. 118.

²⁶⁵ Dürüşken, 2011: s. 119

²⁶⁶ Dürüşken, 2011: s. 12

Eleusis gizemleri Romalı imparatorlar tarafından da oldukça önemli bir yer edinmiştir; hatta Eleusis'teki Telesterion'un benzeri bir tapınak, MÖ 5.yy'da Roma'da inşa edildi. Neon döneminde de tapınağın başrahibine dokunulmazlık hakkı tanındı. Tapınak, MS 170 yılında Kostobokos akınları sırasında büyük ölçüde zarar gördü, akınların sonrasında yeniden inşa edildi. Ceres tapımı, Roma'da Mithras dininin tanınmaya başlaması ile gücünü yitirmeye başladı.

Neptunus: Poseidon'un Roma dinindeki karşılığıdır. Denizlerin ve depremlerin tanrısı olarak tapım görmeye devam etmiştir.

Mars: Yunan dinindeki Ares'in karşılığı olan savaş tanrısıdır. Yunan mitolojisinde Athena ile Ares savaş tanrılığını aralarında paylaşmışlardır. Athena stratejinin ve zekanın savaş alanındaki temsilcisi olurken Ares, kaba gücün sembolü haline gelmiş; bu yüzden de Yunan halkı tarafından çok itibar gören bir tanrı olamamıştır. Ancak Mars, Roma dininde hem toprağın bereketini sağlayan tanrı hem de savaş tanrısı olarak saygı görmüştür. Roma'nın kurucuları sayılan Romulus ve Remos'un da babasıdır tanrı. Yunan dininde Hera ve Zeus'un oğludur Ares, ancak Iuno Roma söylencesinde oğlunu babasız, tek başına dünyaya getirmiştir.

Minerva: Capitolum Üçlüsü'nden biri olan Minerva Etrüsk kökenli bir tanrı olup Yunan dininin etkisi ile Athena ile özdeşleşmiştir.

Vulcanus: Etrüsk kökenli bir tanrı olup en eski Latin tanrılarında biridir. Tanrı'nın Tiber nehri ile özdeşleştiği bilinmektedir. Cacus denilen yarı insan yarı satyr bir canavarın da babası olarak kabul edilir.²⁶⁷ Yunan dininin etkisi ile Vulcanus, Hephaistos'a dönüşmüş ve demircilerin tanrısı olmuştur.

Mercurius: Hermes'in Latince karşılığıdır.

Bacchus: Yunan dünyasındaki Dionysos'un Roma'daki karşılığı Bacchus'tur. Roma dünyasının Bacchus ile tanışması, Yunan kolonilerindeki köleler aracılığıyla olmuştur. Roma Devleti uzunca bir süre bu dinin karşısında durmayı tercih etmiş, ancak MÖ 496 yılında yaşanan kıtlık yüzünden Sibylla kitaplarına başvurulmuş ve MÖ 493 yılında Ceres ve Proserpina ile birlikte Bacchus kendine Roma'da bir tapınak bulabilmiştir.

Bacchus onuruna düzenlenen törenler ise, Roma Devleti tarafından yine de uygun bulunmamaya devam etmiştir. Bu törenlere katılan kişilerin kendilerine hiçbir

²⁶⁷ Bayladı, 2005: s. 499

sınırlama getirmeden istedikleri gibi hareket etmeleri ve taşkınlıklar çıkarmaları otoritenin hiç hoşuna gitmemiştir. İlk yasaklama da Bakkhanalia Bayramı'na gelmiştir. Üç yılda bir kutlanan bu bayramın önceleri katılımcıları yalnızca kadınlardı ve sayıları kalabalık olmadığı için bir tehlike olarak görülmezlerdi. Ancak erkeklerin merakını uyandırmaya başlayan bu gizli bayrama erkeklerin katılmaması tabusu yıkılınca, artık daha geniş bir kitleye ulaşmaya başlandı. Bakkhanalia Bayramı'na ilk erkeğini, Pacula Anna adındaki bir kadının soktuğu Livius tarafından aktarılmıştır. Artık gündüzün aydınlık ortamından gecenin karanlığa taşınan bayramda, kadınlar ve erkekler birlikte yiyip içiyorlar ve sarhoş olduktan sonra cinsel birliktelikten de kaçınmıyorlardı.²⁶⁸

Livius, Bacchus dininin Roma toplumu üzerindeki etkisini kendi bakış açısı ile dile getirirken duyduğu rahatsızlığı gizlememiştir:

“Adı sanı bilinmeyen bir Yunanlı, Etruria’ya gelmişti. Yüksek eğitilmiş Yunan ırkının, ruhumuzun ve bedenimizin bakımını bize öğrettiği şu birçok yetiden yoksun bir adamdı bu. Daha çok bir falcı ve kurban kesiciydi. Bir çeşit gezici vaiz de değildi bu adam, dinsel sistemini açıkça ortaya koyacak ve hem kendi niyetlerini hem de inancını kamuya beyan ederek safsatalarla halkın zihnini bozacak nitelikte. Hayır, bu adam gizemli gece ayinleri düzenleyicisiydi. Gizem dininin gizleri ilk başta sadece birkaç kişiye açıktı, ama hemen sonra yayılarak hem erkeklere hem de kadınlara öğretilir hale geldi. Şarap ve şölenden alınan zevkler de dinsel törenlere eklendi, çok sayıda halkın zihnini çelmek için. Şarap ruhları alevlendirdiğinde, karanlık gece ve erkeklerle kadınların, yaşlısı genciyle birbirine karışması, her tür iffet duygusunu yok etti; her çeşit ahlak bozukluğu ortaya çıkmaya başladı, çünkü her birey zihninin kendisini yönettiği her sapıklığı kabul etmeye hazırdı. Bu işte tek bir ahlaksızlık yoktu, karmakarışık ve sapkın tek bir ilişkide de; bunların yanında yalancı tanıklar, sahte mühürler, miraslar ve belgeleri de ortaya çıktı, zehirlenmeler ve cinayetler de. Cinayetler öyle gizliydi ki, bazen bedenler gömütlere yerleştirilemiyordu bile. Sahtekarlıkla, daha çok şiddet kullanılarak birçok zorbalığa kalkışıldı. Fakat yüksek sesli inlemeler ve davullarla zillerin çınlamaları yüzünden sapık ilişkilerden azap çekenlerin çığlıkları ya da işlenen cinayetler duyulmadığı için bu şiddet gizli tutuldu. Bu berbat kirlenme, Etruria’dan Roma’ya yayıldı, tıpkı bir veba salgını gibi. Başlangıçta, kentin büyüklüğü, çok geniş olup bu yüzden böyle kötülükleri hoş görebildiği için, bu tür insanları saklayabildi... (Liv.39.8.9.14.17.17)”²⁶⁹

MÖ 186 yılına gelindiğinde ise Bacchus adına o döneme kadar kurulmuş tüm dernekler kapatıldı ve törenler yasaklandı. Ancak tanrıya tapım bu kez yeraltı

²⁶⁸ Gezgın, 2012: s. 260.

²⁶⁹ Gezgın, 2012: s. 261.

örgütlenmesi şeklinde devam edince, isimleri belirlenen katılımcılar ya hapis cezası almış ya da idam edilmişlerdir.²⁷⁰

Bacchus gizem törenlerinin içeriği ilgili başka bir bilgi kaynağı da, 1909 yılında arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan “Gizemler Evi” olarak tanımlanan ve MÖ 1.yy’ın ilk yarısına tarihlenen Herculaneum’daki bir evdir. Bu evin bir odasının dört duvarındaki freskler, Bacchus’a adanmış olup gizli ayinlerin ipuçlarını taşımaktadırlar. Fresklerde Semele’nin Zeus’tan hamile kalması, ölmesi, Bacchus’un çocukluğu ve eğitimi konu aldığı gibi, Bacchus’un alayındaki kadınlar ve satyrlerde yer almaktadır.²⁷¹ (Resim 75²⁷²)

Vesta: Yunan mitolojisinin sessiz tanrıçası Hestia’nın Roma dinindeki karşılığı Vesta’dır. Tapımı Pontifex Maximus’un yönetiminde olan Vesta’nın rahibeleri de soylu ailelerin kızları içerisinden seçiliyordu. Vesta rahibeleri bakire olmak zorundaydılar. Sayıları altı olan bu rahibelerin görevi ignis vestae olarak adlandırılan Roma formunun güneybatısındaki Vesta Tapınağı’ndaki kamusal ocağın sürekli yanmasını sağlamaktı. Rahibelerin görevleri 30 yıllık bir süreyi kapsıyordu, bu sürenin 10 yılı çırak, 10 yılı hizmetli ve 10 yılı öğretmen olarak geçiyordu. Bu süre içinde evlenmeleri yasaktı, ancak görevlerini tamamladıktan sonra isterlerse evlenebilirlerdi. Baba evlerinden evlilik ritüelini andıran bir şekilde alınan rahibeler, en yaşlı rahibe olan Virgo Maxima’nın koruması altındaydılar. Eğer görev süresi içerisinde bir rahibe, bir erkek ile cinsel bir beraberlik yaşarsa cezası Collina Kapısı’nın bulunduğu yerde diri diri toprağa gömülerek öldürülmekti. Ancak Vesta Rahibeleri için Velia Tepesi üzerinde bulunan taştan yapılmış ereksiyon halindeki Priapos penisi kutsal sayılıyordu. Bu penis, Romalı evli kadınlar içinde kutsal kabul ediliyordu. İlginç bir gelenek geliştiren kadınlar eğer bu penisin üzerine otururlar ise, sağlıklı çocukları olacağına inanıyorlardı.²⁷³

Vesta Tapınağı’nın içinde kamusal ateş haricinde Romalıların Troia’dan kaçarken getirdikleri Athena heykeli gibi kutsal emanetler de saklanıyordu. Bu yüzden sivil halkın tapınağa girmesi yasaklanmıştı. Ancak bazı özel günlerde tapınağın kapıları açılıyordu. 9 Ocak tarihinde evli kadınlar ayakları çıplak bir

²⁷⁰ Takımcı, 2016: s. 79.

²⁷¹ Dürüşken, 2011: s. 94.

²⁷² <<https://www.archaeology.org/issues/182-1507/trenches/3364-trenches-villa-of-the-mysteries>> (28/05/2019).

²⁷³ Gezgın, 2012: s. 296

şekilde tapınağa girip tanrıçaya yiyecek sunusu yapabilirlerdi. Yine 7 ile 15 Temmuz arasında evli olsun olmasın kadınlar çıplak ayakları ile tapınağın içine girme hakkına sahiptiler.²⁷⁴

Roma dininin gelişimi, Latium yerli halklarının aile kültürünün izlerini taşımaktadır. Bu yüzden başlangıçta sadece aile ocağının tanrıçası olan Vesta, sonra devlet ocağının tanrıçası haline gelmiş ve Romalıların gözünde vazgeçilmez bir tanrıça olmuştur. Romalı genç kadınlar evlenmeden bir gece önce eski kıyafetlerini ve oyuncaklarını tanrıçaya adarlardı. Böylelikle tanrıça evlilik törenleri içerisinde de kendine yer edinmişti.

Venüs: Roma mitolojisinde ilk önceleri bitki ve bereket tanrıçası olan Venüs, MÖ 2. yy başlarında Yunan etkisi ile birlikte Aphrodite ile özdeşleştirilmiştir. Yunan söylencesinde Aeneas'ın annesi olarak kabul edilen Aphrodite, Venüs'e dönüştürüldüğün de Romalılar için öneminin yitirmedi. Hatta Caesar Venüs'ün soyundan geldiğini iddia bile etmiştir. Venüs Genetrix kültü ile Venüs hem tanrıça hem de Caesar'ın annesi olarak Romalılar tarafından saygı görmüştür. İmparator MÖ 46 yılında Caesar Formu'nun kuzeyine bu yüzden Venüs Genetrix Tapınağı'nı inşa ettirmiştir.

Venüs Genetrix heykelleri, Roma dünyasının erotik heykel grubunu oluşturmaktadır. Islak stilde yapılan heykellerde, tanrıçanın giydiği khiton vücuduna yapışmaktadır ve bir göğsü her daim açık şekildedir.

Venüs için 27 Mart'ta Lavatio Şenliği düzenlenirdi. Rahipler heyeti ile kalabalık bir halk grubunun katıldığı şenlikte Venüs'ün küçük bir heykeli Tiber Nehri'nin bir kolu olan Almo Nehri'ne götürülerek yıkanır.²⁷⁵ 23 Nisan tarihinde Collina Kapısı'na, Dişi Kurtlar olarak anılan fahişeler, Yabanıl Venüs'e kendilerini bağışlaması için yalvarmaya geliyorlardı. Bedenlerini halkın önünde çıplak soyan fahişeler tanrıçadan bu şekilde af diliyorlardı.

Roma dinsel olarak sadece Yunanlılardan etkilenmedi. MÖ 1. yy'ın ilk yarısında Mısır tanrıçası İsis'in dini de Roma'nın inanç sistemine köleler aracılığı ile girmiştir. İsis'in söylencesi kardeşi ve kocası olan Osiris ile paralel gitmektedir. İki kardeş Mısır'ı erdemli şekilde yönetirken, kötüyü temsil eden diğer kardeşleri Seth,

²⁷⁴ Takımcı, 2016: s. 80

²⁷⁵ Onur Sadık Karakuş, Menologia Rustica Colotianum: Roma Taşrasına Ait İstisnai Bir Takvim, **Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 324.

Osiris'i kaçııp bir tabuta koyup Nil Nehri'ne atar. Her yerde kocasını arayan İsis, sonunda Byblos Kralığı'na gelir. Burada tabutu bulup Mısır'a geri getirir. Ancak bir daha Seth ortaya çıkar ve Osiris'in bedenini parçalara bölerek her parçayı başka bir yere atar. İsis dünyanın her yerindeki parçaları bularak birleştirerek Osiris'e tekrar can verir ve böylelikle Horus dünyaya gelir. İsis Roma'ya geldiğinde kendine yer edinmede hiç zorlanmadı. Kızını arayan Ceres ile parçalarından yeniden doğan Bacchus ile benzerliği onu hemen kadınlar arasında popülerleştirmeye başladı. Mısır ile Roma arasındaki devamlı değişen dengeler yüzünden din Roma'da bir yasaklanıp bir serbest bırakıldı. Ancak halk arasında tutarlı bir taraftar grubu hep oldu. Bu dine girebilmek için insanların İsis'i bir kez rüyalarında görmeleri gerekiyordu.²⁷⁶ İsis, Yunan dininde Demeter, Hestia, Vesta, Hera ve Aphrodite; Fenikelilerde Kybele; Babil'de İştar ile özdeşleştirilmiştir.

Roma'nın kuruluş hikayesi de bir mitolojik öyküye dayanmaktadır. Troia Savaşı'ndan sonra Aeneas, babası Ankhises ile oğlu Askanios'u yanına alarak Orta İtalya'daki Latium kentine yerleşmiştir. Askanios, Latium'da Alba Longa kentini kurmuştur. Efsaneye göre Askanios soyu burada uzun bir süre huzur içinde hüküm sürer. Ancak, Kral Numitor kardeşi Amulius tarafından tahttan indirilir. İlerde Numitor'un erkek çocuklarının sorun çıkarmaması için, Amulius emri öldürölür. Numitor'un kızı Rhea Silvia'yı da Vesta Tapınağına rahibe olarak gönderir; bir Vesta rahibesinin hamile kalması söz konusu bile olamazdı ve böylelikle Numitor'un varislerinin önünün kesilmiş olduğunu düşündü yeni kral. Ancak Rhea Silvia, savaş tanrısı Mars'tan hamile kaldı ve ikiz çocuk dünyaya getirdi: Romulus ve Remus. Amulius anneyi ve ikiz bebekleri bir sepet içinde Tiber Nehri'nin sularına attı. Rhea Silvia boğularak öldü. Ancak çocuklar bir şekilde kıyaya çıkmayı başardılar. İkizleri, onları bulan dişi bir kurt emzirdi ve bir çoban tarafından büyütölüldüler. Delikanlılık çağına gelen Romulus ve Remus, Amulius'u öldürölüp dedelerini yeniden Alba Longa'nın kralı yaptılar. Kendilerine de yeni bir kent kuracaklardı. Palatinus Tepesi'nde kurmaya karar verdikleri kent için Romulus sabanla kent sınırlarını çizerken Remus sabanın izlerinin üzerinden atlayınca, Romulus bir anlık öfkeyle kardeşini öldürölü. Romulus, haydutlardan, kaçakçılardan kısacası suçlu erkeklerden

²⁷⁶ Dürüşken, 2011: s.139

oluşan bir topluluğu kentine getirdi. Komşu Sabinlerin kadınlarını zorla kaçırarak kadınları bu erkeklerle evlendirtti.

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK YUNAN VE ROMA TOPLUMLARINDA KADIN VE ERKEK İLİŞKİLERİ

2.1. ANTİK YUNAN'DA KADIN VE ERKEK ROLLERİNİN ŞEKİLLENİŞİ

*“Bütün yaşayan ve bir yargıda bulunabilecekler içinde
Biz kadınlar en zavallı yaratıklarız.*

*Aşırı bir görgüsüzlükle isteniyor bizden, en başta
Bir koca satın almamız ve bedenlerimiz için bir efendi;
Hiç almamak çünkü, çok daha kötü.*

*Ve şimdi soru ciddi, iyisini mi yoksa kötüsünü mü
Aldığımız; çünkü kolay bir kaçış yok kadın için,
Ne de hayır diyebilir evliliğe.*

(....)

Bir erkek, evindeki beraberlikten yorulduğunda,

Çeker gider ve can sıkıntısı biter

Ya arkadaşına ya da yaşıtı bir eşe döner.

Ama bizler tek bir adama bakmaya mecburuz

Bizim hakkımızda söyledikleri, onlar cephede savaşırlarken

Bizim güven içinde evimizde oturduğumuz.

Ne kadar yanıılıyorlar. Bir çocuk doğurmaktansa

Üç kez savaşın önünde dikilmeyi yeğlerdim.”²⁷⁷

Kadının yaratılma mitosu, aslında kadına bakış açısı ile ilgili çok iyi bir fikir vermektedir. Azra Erhat, “Mitoloji Sözlüğü”nde bu konuya yer verirken “kadını her kötülüğün, her dert ve belanın başlangıcında görmek Yunan görüşlerine pek uymaz” diyerek, bu konuya sadece Hesiodos’un değinmesinin, kadın düşmanlığının Yunan kültüründe yer edinmeyeceği vurgusu ile sunmuştur.²⁷⁸

“İapetosoglu, sivri akıllı kişi,

Seviniyorsun ateşi çaldın, beni aldattın diye,

Ama bil ki dert açtın kendi başına da:

Çaldığın ateşe karşılık bir bela,

Öyle bir bela salacağım ki insanlara,

Sevmeye, okşamaya doyamayacaklar bu belayı.”²⁷⁹

²⁷⁷ Euripides, Medea.

²⁷⁸ Erhat, 2001: s. 236.

²⁷⁹ Hesiodos, 1977: s. 28.

Zeus'u kandırarak ateşi tanrılardan çalan Prometheus'a duyulan öfke sonucunda yaratılır ilk kadın Pandora. Yani, kötü bir eylemin amansız cezası. O güne kadar kadın diye bir cinsiyet yokmuş, insanlık sadece erkeklerden ibaretmiş gibi. Belki de, Yunanlıların kadın olmadan hayat ve doğumun olması ile kurduğu hayal olarak özetlenebilir. Pandora, tanrılar katında büyük bir özenle hazırlanır. İnsanın aklı başından alacak kadar güzel, hamarat, şehvetli, yalancı, meraklı, söz dinlemeyecek kadar asi.

*“Ve Zeus bir nimete karşılık
Böylesine güzel bir belayı yaratınca,
Götürdü onu tanrıların ve insanların önüne
Tanrı kızı gök gözlü Athene'nin bütün süsleriyle.
Ölümsüz tanrılar ve ölümlü insanlar
Şaşakaldılar görünce bu aldatıcı güzelliği,
İnsanları baştan çıkaracak olan.
Bu derin, bu sonsuz büyü kaynağını.”²⁸⁰*

Epimetheus'a hediye edilen Pandora'nın yanında bir de kutu olduğu söylenmektedir. Bu kutu tanrılar tarafından ona verilirken kesinlikle açmaması da buyrulmuştur. Ancak merakına yenik düşen Pandora, kutuyu açar ve kutunun içinden hastalık, keder, delilik, ölüm ortalığa saçılır. Korkuyla kutuyu kapatan Pandora, sadece umudu, kutunun içine hapseder. Bazı efsanelere göre, kutu aslında Epimetheus'un evinde saklıdır ve Pandora, yine kutuyu izinsizce açmıştır. Hesiodos, “Theogonia”da, mitin sonuç bölümünde, “Kadınların soyu kadınlardan çıkmıştır” diyerek, ilk kadını insanlığın anası olmak yerine, kadınların anası olarak sınırlandırmıştır.²⁸¹

Yunanlar, MÖ 10.yy'dan itibaren Batı Anadolu kıyılarına yerleşmeye başladılar. Bu kolonizasyon hareketi ister istemez kanlı başladı. Özellikle, İonlar yerleştikleri bölgelerde ailelerini öldürdükleri Kariyalı kadınlarla zorla evlenmişler, ancak bu kadınlar, ailelerinin katili olan bu yeni ve istilacı kocaları ile birlikte yemeğe oturmamaya, onların adlarını ağızlarına almamaya yemin etmişlerdir. Bu kadınların kendi seçimlerini yaşamaya çalışmaları, Yunan göçü öncesi bu coğrafyada kadınların, kabul görür haklara sahip olduklarının göstergesi olmaktadır.²⁸²

MÖ 8. yy ile 6. yy arası Arkaik Çağ olarak kabul edilir. Bu dönemde Batı Anadolu'ya göç eden halklar kendi sınırlarını belirleyip bu sınırlar içerisindeki

²⁸⁰ Hesiodos, 1977: s. 33.

²⁸¹ Bonnefoy, 2000: s. 477.

²⁸² Thomson, 2007: s. 159.

politik kurumlarını oluşturmuşlardır. Özellikle MÖ 7. yy'da başlayan kolonizasyon hareketi ile kaynaklar ile birlikte üretim arttırılmış ve buna bağlı olarak varsıl bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu varsıl sınıf yöneten konumunda iken, diğer tarafta fakir bir halk söz konusu idi. Yoksul halkın ayaklanması sonucunda yönetimde değişikliğe gidilmiş, Tyranlık dönemi başlamış ve dünya tarihinin ilk demokrasisinin adımları atılmıştır. MÖ 6. yy Pers tehdidine kadar da bu demokrasi hareketi gelişerek devam etmiştir.

Ancak bu demokrasi hamlesi günümüzde kabul gören herkes için eşitlikçi bir anlayışı kapsamıyordu, katı bir ataerkil zihniyet ile kadınları yok sayan bir görüş hakimdi. Kadınların yurttaş olarak kabul edilmeleri bile, anca erkek çocuk doğurmalarına bağlıydı.

Antik Yunan toplumunda, doğum öncesi rahim sıcaklığının çocuğun cinsiyetinde rol oynadığı düşünülmekteydi, sıcaklık yeterli ölçüde ise çocuk erkek olarak dünyaya geliyordu.²⁸³ Tıbbın babası olarak hala günümüzde saygın bir yere sahip olan Hipokrat (MÖ 460-375) ise, kadının vajinal akıntısında ve erkeğin menisinde var olan iki tip spermden söz etmektedir. Eğer çift kaliteli ve güçlü spermelerini birleştirebilirlerse, çocuk erkek olmaktadır. Tam tersi durumda, yani zayıf sperm birleşmesi halinde dünyaya kız çocuk getirmektedirler.²⁸⁴ Erkek çocuk, aile için gerekliydi ve istenilen çocuktur. Yunan geleneklerine göre bir kız çocuğun evlenmesi demek, aile için maddi anlamda kayıp demektir. Çünkü, evin efendisi olarak adlandırılan kyrios, baba, amca ya da herhangi bir erkek akraba, kızının evleneceği damada drohoma adı verilen bir çeşit çeyiz vermek durumundaydı. Drohoma, özellikle fakir aileler için oldukça zorlayıcıydı. Yunanlıların herhangi bir doğum kontrol yöntemi uygulamadıkları ve dönemin tıbbi bilgisinde kürtajın ölümcül sonuçlara neden olduğu bilinmektedir. Neyse ki, dönemin yasaları çocuk öldürmeyi yasaklamıştır. Bunun yerine hasta ya da istenilmeyen kız çocukları, annenin izni alınmadan, babanın uygun görmesi ile şehir dışında bir tepeye bırakılırdı.²⁸⁵ Bu uygulamanın Batı Anadolu'daki Efes kentinde yasak olduğu bilinmektedir.

²⁸³ Sennet, 2002: s. 34.

²⁸⁴ Sennet, 2002: s. 34.

²⁸⁵ Nigel Rodgers, **Antik Yunan, Arkeoloji, Sanat ve Tarih Tutkunları İçin 1000 Fotoğraf Eşliğinde Kapsamlı Bir Araştırma**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 491

Kadınlar erkeklerin daha soğuk versiyonu olarak görölmelerine rağmen tragedya yazarı Sophokles'in de ifade ettiğı gibi kadın sadece erkeğın yatağıını ısıtmada bir araç olarak görölmüştür. Ancak bu araçtan keyif almak da Yunanlı erkekler için yakışşı kalır bir durum değildi. MÖ 4. yy'da yaşamış politikacı Demosthenes: "Zevk için hetairalarımız, günlük ihtiyaçlarımız için cariyelerimiz ve bize meşru çocuklar verip ev işleri ile ilgilenmeleri için de karılarımız var." diyerek Antik Yunan'da kadının statüsünü ortaya koymuştur.

Bir kadının ev içindeki görevleri yemek pişirme, çocuk yetiştirme, oikos içindeki yiyecek miktarını kontrol etme, köleleri denetleme, yün örme, giysi dikme ve onarmaktı. Ancak dokuma kadınla özdeşleşmiş durumda olup Yunan yazınında birçok kez kadınların dokuma tezgahı ile olan ilişkisine atıfta bulunulmuştur. Homeros'un "Odysseia" eserinde Odysseus'un eşı Penolope'nin dokuma tezgahından bahsedilir. Destana göre Odysseus Troia Savaşı'ndan sonra İthaka'ya uzun bir süre dönemez. Eşı Penolope'nin kyriossuz kaldığını düşünen bir grup erkek, Penolope'ye talip olduklarını belirterek Odysseus'un sarayına yerleşirler. Kadın bu adamlardan birini eş olarak seçmeye zorlanır. O da dokuma tezgahında dokuduğı kefeni bahane ederek bu eş adaylarını başından savmaya çalışır. Gündüz Odysseus için dokuduğı kefeni gece sökerek evlenmemeye çalışır Penolope.

Kadınların en önemli uğraşları olan dokumada, özellikle Pergamon, Tralleis ve Laodikeia gibi kentler isimlerinden bahsettirmişlerdir. Miletos ve Kolophon da yün boyamacılığında önemli merkezlerdendi. Kadınların becerilerini sergilemek ve ev içinde olup biteni gözlemleyebilmek adına, dokuma tezgahlarını herkesi görebilecekleri ve herkesin de onu çalışırken görebileceğı bahçede konuşturıldıkları bilinmektedir.²⁸⁶ Zanaatların tanrıçası olarak bilinen Athena'nın da dokuma konusundaki ustalığı kadınlar arasında kabul gördüğünden, Athena tapınaklarına kadınlar dokuma ağırsaklarını sunu olarak sunmuşlardır. Yine Athena ile ilgili bir mitosta Kolophonlu Arakhne arasında nakış konusunda bir yarışma söz konusu olmuş, sonunda Arakhne'nin işlediğı nakış daha güzel olunca Athena öfkeye kapılıp kızın nakışını parçalamış. Bunun üzerine Arakhne intihar etmiş, ancak tanrıça onu bir örümceğe dönüştürmüş ve sonsuza kadar ağ örme ile lanetlemiş.

²⁸⁶ İsmail Fazlıoğlu, **Eski Çağda Dokuma**, Ege Yayınları, İstanbul, 2001, s. 8-9

Kadının evden tek başına çıkması da Yunanlılar için ayıp sayılırdı. Bunun için belli kısıtlamalar getirilmişti. Bir kadının tek başına dışarı çıkması için oldukça yaşlı olması gerekirdi. Böylelikle diğer erkeklerin ilgisini çekmezlerdi. Bunun dışında alışveriş yapmak için genç bir kadın dışarıda ise, yanında muhakkak ya eşi ya da kölelerinin olması gerekliydi. Fakir kadınların sokakta olmaları, pazarlarda çalışmaları serbestti. Ayrıca bazı dini kutlamalar ve tiyatro festivallerinin yapıldığı zamanlarda, kadınlar özgürce dışarı çıkabilmekteydi.

Sadece ev içinde okuma yazma öğrenmesi, eğitimi için yeterli olan kız çocuğu, 14-15 yaşında evlendirilirdi. Ancak Milet ve Teos'ta Klasik ve Helenistik Dönem'de kız çocuğunun okula gönderilmesi zorunlu tutulmuştur. Teos'taki bir okulda ise kız erkek karışık eğitim verildiği de bilinmektedir.²⁸⁷

Perikles zamanına kadar kadınların Atina'da vatandaşlık hakkı söz konusu değildi. Perikles'in döneminde ise bir kadının vatandaş sayılabilmesi için özgür ve vatandaş statüsüne sahip bir babadan doğması ve yine özgür ve vatandaş statüsüne sahip bir erkekle evlenebilmesi ve erkek çocuk doğurması şartı aranıyordu.²⁸⁸

Yunan kadını doğduğu andan ölene kadar "kyrios" adı verilen erkeklerin himayesinde varlığını sürdürmek zorundaydı. Baba, erkek kardeş, evlendikten sonra kocası ve hatta yetişkin oğlu bir kadının kyrios'u olabilmekteydi. Bir kadının 16 yaşına geldiğinde evlenmesi bekleniyordu. Evlilik damat ile kızın babası arasında yapılan bir anlaşmadan ibaret olup bu noktada kızın herhangi bir fikri alınmazdı. Kız çocuklarının aileleri, damada drohoma adı verilen çeyiz parasını ödemek durumundaydılar, olası bir ayrılık da bu para kızın ailesine geri ödenirdi. Drohoma da ailelerin ekonomik durumuna değişiklik gösteriyor ve zengin aileler için 2 talent ile 80 mina arası sınırken, fakir aileler için 20 ile 10 mina arasındadır.²⁸⁹

Üç gün süren düğün kutlamalarının başlangıcında kyrios, gelini damada teslim ederek, artık kadın üzerindeki hakimiyetin ona geçtiğini belirtir. Yunanlıların dolunayın evlenmek için en uygun zaman olduğu yönünde bir inancı vardı. Kutlamalardan bir gün önce Artemis, Hera ve Aphrodite'ye kurbanların sunulması

²⁸⁷ Hale Gönül, **Batı Anadolu'daki Antik Yunan Konutu Araştırmalarında Başlıca Konu ve Sorunlar** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, 2008, s. 100.

²⁸⁸ Ayşe Gül Akalın, Eski Çağ'da Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:33, 2003, s. 24.

²⁸⁹ Akalın, 2003: s. 28.

gerekmekteydi. Aynı gece artık çocukluktan çıktığını göstermek için gelin, tüm oyuncaklarını Artemis'e sunmaktaydı. Son günde ise, gelinin babasının düzenlediği bir şölenle ise kadın ve erkekler bir arada yemek yerlerdi. Bu toplumda her iki cinsin ender olarak birlikte oldukları anlardan biriydi.²⁹⁰

Yunan toplumun en küçük birimi oikosun (ev) temelini evlilik kurumu oluşturmuyordu. Polis'in bireylerden değil oikoslardan oluştuğu Platon ve Aristoteles gibi filozoflarca da dile getirilmiştir. Oikosun kelime karşılığı ev olmakla birlikte, bu ev, içerisinde yaşayan bireyleri, sahip olunan tarım arazisini, çalışanları ve hayvanları kapsamaktaydı. Erkekler gün içerisinde oikos içerisinde bulunmazlardı, oikosun düzeni kadınlar tarafından sağlamaktaydı. Bir oikosun sürekliliği de yine kadının doğurduğu çocuklara bağlı olduğu için, evlendikten sonra üremek kadının yegane görevi haline gelmiştir. Ancak, en önemli görevi olan hamilelik süresince ve doğumdan sonraki birkaç hafta kadın kirli sayılır ve bu kirlilik süresi boyunca tapınaklara ya da kutsal mekanlara girmesi yasaklanmıştır.²⁹¹ Çocuk doğuracak kadınların birini öldürmüş ya da ölen birine dokunmuş kadar pis olduğu algısı hakimdir. Yine adet kanaması da Yunanlılarca kirlenmişlik olarak görülür. Bu dönemde erkeğin kadınla birlikte olması yasaktır.²⁹² Hem adet kanamasının hem gebeliğin hem de gebelikten sonraki bir kaç haftanın kirlilik olarak görülmesi, aslında Yunan dünyasında kadının dişiliğinin de kirli görülmesi anlamındadır. Aristoteles erkek menisi ile kadın regl kanı arasında bir kıyaslamaya girmiştir. Ona göre regl kanı soğuk kan iken, meni pişmiş kandır, yaşam barındıran meni daha üstün bir konumdadır, kadının kanı ise atıl durumdadır.²⁹³

Antik Yunan söylencelerinin temelini atan Hesiodos'un kadına duyduğu nefret eserlerine de yansımış ve kadının toplumsal rolü üzerinde etkili olmuştur. Pandora'yı yaratan tanrılar kadını insanlığın başına bela etmiştir Hesiodos'a göre. Bu belaya fazla yüz vermemek gerekir, kardeşi Perses'e "İşler ve Günler" adlı eserinde aynı öğüdü tekrar eder Hesiodos:

"Takıp takıştırıp kıcını sallayıp
Aklını çelmesin kadının biri.

²⁹⁰ Rodgers, 2015: s. 490.

²⁹¹ Duygu Kocabaş Atılgan, Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili, **Yedi:Sanat, Tasarım Ve Bilim Dergisi**, Yaz 2013, s. 16.

²⁹² Thomson, 2007: s. 194.

²⁹³ Sennet, 2001: s. 34.

Gözü ambarındadır diller dökerken sana.

Ha kadına güvenmişsin, ha bir hırsıza. (İşler ve Günler 373-75)²⁹⁴

Ancak erkeklerin var olabilmesi için kadın gerekliydi ve Hesiodos da erkeğin en büyük zenginliğinin kendi kanından olan bir erkek çocuk olduğu görüşündeydi. Bu yüzden eğer bir kadın ile evlenilecek ise bu kadın küçük olmalıdır ki, erkek onu istediği gibi eğitebilsin. Ancak erkek için bir yaş sınırlandırması getirmiştir ozan:

“Vakti zamanı gelince evine bir kadın al

Bu işi ne otuzundan çok sonra yap,

Ne de çok önce, o aradadır zamanı”²⁹⁵

Antik dünyada kabul gören bir görüştür bu. Aristoteles de ideal evlilik yaşının erkek için 30 olduğunu söylerken, kadın için bu yaşı 16-18 olarak belirler. Yine erkeklerin zekasına nazaran ykadın zekası filozofa göre yetersizdir. Ksenophon da, kadınların cahilliğinden yakınır durur ve erkeklerin evlendikleri kadınları eğitmesi gerektiğini savunur. Evlilik, Antik Yunan toplumunda kadın ve erkeğin ortaklaşa hayat sürdürdüğü ve birbirlerine sevgi ile bağlandığı bir kurum olmanın çok ötesindedir. Erkeğin kadına duyacağı aşk tehlikelidir.

Zina ise, Atina’da en büyük suçlardan biri olup kadının günahı olarak sayılıyordu. Eğer bekar bir kadın zinaya karışmış ise, ailesi onu köle olarak satabilirdi. Bu kadın evli ise, cezası ölümdü. Hatta Solon yasaları daha da ileri gitmiş, zina yapan bir kadının herkesin içerisinde öldürülmesini söylemiştir. Eğer kadın öldürülmez ise, kalan hayatı boyunca kamu binalarına girmesi yasaklanacaktı, bayramlık özel giysiler giymesi de söz konusu olmayacaktı. Bunlara uymazsa, dili kesilerek idam edilecekti.²⁹⁶

Antik Yunan söylencelerinde tanrıların ya da yarı tanrıların tecavüzlerinin meşru görülmesi gibi gerçeği karşı karşıyız. Zeus’un ölümlüler ile girdiği her ilişki tecavüz şeklinde olmaktadır. Yine elimizde Poseidon tarafından tecavüze uğrayan Medusa’nın tanrıça Athena tarafından cezalandırıldığı bir mitos var. Herakles’in bir gecede elli kadının ırzına geçmesi gibi hikayelerde, tecavüz edenin herhangi bir yaptırıma maruz kalmaması, Yunan dünyasındaki kadın algısı ile ilgilidir.

²⁹⁴ Hesiodos, 1977: s.41.

²⁹⁵ Hesiodos, 1977: s.97.

²⁹⁶ Akalın, 2003: s. 30-31.

Tecavüzün suç kapsamında değerlendirilmesi, kadının yaşadığı haksızlık olarak görülmeyp babasının ya da kocasının, yani kadının tabii olduğu kyrios'un uğradığı zarara denk düşmektedir.

Çıplaklık kadınlar için oldukça utanç verici bir durumdu. Öyle ki, antik yazar Plutarkhos'un aktardığı bir olayda bu durum bariz ortaya çıkmaktadır. Miletos'ta genç kızlar nedeni bilinmeyen bir şekilde intihar etmeye başlamışlar. Hiçbir önlem kızların intiharlarını durduramış; ta ki yöneticiler intihar eden kızların bedenlerinin çıplak olarak halka sergileneceğini söyleyene kadar. Tüm intiharlar bu açıklama ile birlikte kesilmiş.²⁹⁷ Özellikle Arkaik Dönem heykellerinde koreler üzerlerinde vücut hatlarını belli etmeyen giysilerle tasvir edilirdi. Bu dönemin kadın giysileri peplos, khiton ve himation şeklinde isimlendirilmiş olup khiton ve himation erkekler tarafından da kullanılmıştır. (Resim 76²⁹⁸-77²⁹⁹) Peplos, dikdörtgen şeklinde bir kumaş olup iğnelerle tutturularak tuniği andıran bir giysi biçimine dönüştürülürdü. Kadının ekonomik yapısına bağlı olarak dokunduğu kumaş yün, keten ya da ipek olabilir. Yine üst sınıfa sahip kadınların peplosları daha parlak renklerle ve desenlerle zenginleştirilmiş olurdu. Kadınların ve erkeklerin ortak giysilerinden olan khiton da ise, omuzlardan bronzlarla tutturularak giyilirdi. Himationu kadınlar khitonların üstüne giyerek kullanmayı tercih ederlerken, erkekler tek başlarına giyerlerdi.³⁰⁰ Khiton'un üzerine genç kızlar "zona" adı verilen bir kuşak takıyorlardı. Bu kuşak bir kadının bakire olduğunu gösteren bir simge şeklini almış olup evlendikten sonra bu kuşak bir daha kullanılmıyordu.³⁰¹

Aristokrat ailelerin kızları daha şanslı durumdaydılar, onlar isterlerse tapınaklarda rahibe olabiliyordu, böylelikle evlilik kurumuna girmek zorunda kalmıyorlardı. Ayrıca eğitim görmek isterlerse eğer onlara bu imkan sunulmaktaydı. Aristokrat bir ailenin kızı olan Sappho (Resim 78³⁰²) bu konudaki en iyi örnektir. MÖ 630 yılında Lesbos Adası'nın Mytilene şehrinde dünyaya gelen Sappho yönetimde gerçekleşen bir darbe sonuncunda Sicilya'ya sürüldü. Geri döndüğünde ise genç kızlardan oluşan bir çevre edinen Sappho'nun Aiol lehçesinde yazdığı

²⁹⁷ Gezgın, 2010: s. 16.

²⁹⁸ <<https://www.patreon.com/posts/ancient-greek-2-15362375>> (28/05/2019).

²⁹⁹ <<http://hauteodeliciousak23.blogspot.com/2015/12/greek-fashion-history.html>> (28/05/2019).

³⁰⁰ Arzu Evecen-Filiz Nurhan Ölmez, Antik Çağ Giysi ve Donatılarında Ekinel Göndermeler, **Art-E**, Kasım-Aralık 2014, Sayı:14, s. 373.

³⁰¹ Evecen-Ölmez, 2014: s. 383.

³⁰² <<http://arkeofili.com/istanbul-arkeoloji-muzelerinde-gorulmesi-gereken-25-heykel/>>

şiiirleri erotik bir tutku içerir. Evli ve bir çocuğu olduğu halde bazı şiiirlerinde kız öğrencilere duyduğu aşkı ön plana çıkar. Hatta günümüzde kullanılan lezbiyen terimi, ozanın yaşadığı Lesbos Adasından türemiştir.³⁰³

Helenistik Dönem ile birlikte kadınların üzerindeki baskı azalmaya başlamıştır. Özellikle Atina dışındaki yerleşmelerde, erkeklerle aynı eğitimi almaya başlayan kadınlar, erkeklere özgü olarak bilinen meslek dallarında çalışmaya başlamışlar; tıpta ve sanatta yeteneklerini göstermeye başlamışlardır. Bu dönemde erkekler arasında yaşanan eşcinselliğin de gözden düşmeye başladığı dönemdir. Çıplak Aphrodite heykelleri ile kadın bedeninin güzelliği vurgulanmaya başlamıştır. Büyük İskender'in Yakındoğu ile kurduğu ilişki ticaret alanını değiştirmiş, üretim ilişkilerini yeniden şekillendirmiştir. Bu dönemle birlikte Mısırlı ve Mezopotamyalı kadınlar kamusal alanda yönetici olarak Hellen erkekleri ile karşılaşmışlardır.³⁰⁴

Helenistik Dönem'in kadınlar için en önemli artılarından biri de, kyrios'un kadının üzerindeki yaptırımının azalması olmuştur. Artık kadınlar evlilik şartlarını belirleyip kendi evlilik anlaşmalarını da yapabilecek duruma gelmişlerdir. Keos, Delos, Tenos ve Amargos gibi adalarda kadınların toprak alıp satma gibi mülk edinme haklarına sahip oldukları, dönemin yazıtlarından çıkarılabilmektedir. Hatta Anadolu coğrafyasındaki ele geçirilen yazıtlarda da malk mülk sahibi zengin kadınlardan bahsedilmektedir. Bu kadınlar, kamu işlerinde de görev alabilmişlerdir. Örneğin Kyme'de MÖ 2. yy'a tarihlenen bir yazıtta, Arkhippe adlı bir kadından bahsedilmiş, onun şehre olan hizmet ve yardımlarından övgüyle söz edilmiştir. Priene'de ise Phile adlı bir kadının şehre su getirdiğı yine yazıtlar sayesinde günümüze ulaşmıştır. Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Histria'da, Apollonis adlı bir kadın MÖ 2. yy'a tarihlenen bir yazıtla arkhon olarak görev yaptığını öğrenebilmekteyiz.

Sanatta da artık kadınların görünür olması yine Helenistik Dönem'in sağladığı rahatlatma ile birlikte gelmiştir. MÖ 2. yy'a tarihlenen Delphi'deki bir yazıtta Kymeli bir kadın müzisyenden bahsedilir. İskenderiyeli Niko olarak bilinen bir kadın müzisyen de, özgür bir vatandaş olarak nitelendirilmiş ve mezar taşına arp

³⁰³ Rodgers, 2015: s. 422.

³⁰⁴ Oktay Al, Helenlerde İktidar ve Hegomanya Bağlamında Cinsellik, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı:2, 2007, s: 94.

işlenmiştir.³⁰⁵ Kyzikoslu Laia adlı bir kadının Plinius'un aktarımıyla portre ressamı olduğu bilinmektedir. Yine bu dönemde şair kadınların olduğu bilinmektedir, hatta yarışmalarda ödül bile kazanmışlardır. Bunlardan Erythaili Aristomakhe MÖ 3. yy'da, Smyrnalı Aritodama ise MÖ 3. yy'ın sonunda ödül almışlardır.³⁰⁶

Antik Yunan mitolojisinin savaşçı kadınları Amazonlar, erkek egemen Yunan toplumuna başkaldırmış kadınlardır. (Resim 79³⁰⁷) Ares ve Harmonia'nın (ya da Aphrodite'nin) kızları olarak kabul edilirler. Amazon kelimesinin kökenine yönelik tartışmalar günümüzde de devam etmekle birlikte, mazon kelimesinin meme anlamına geldiği ve a harfinin de olumsuzluk eki görevi yaptığı düşünülmektedir, yani amazon kelimesinin memesiz olarak kullanıldığı genel kabul görmektedir. Bu kadınların savaş esnasında rahat hareket edebilmek için, özellikle de iyi yay atabilmek için sağ memelerini kesmeleri ya da büyümemesi için memelerini dağlamaları da, kelimenin memesiz anlamına gelmesini güçlendirir niteliktedir. Ancak diğer bir görüş ise, amazon kelimesinin Ermenicedeki ay kadın karşılığına geldiğini savunur. Özellikle Amazonların taşıdıkları kalkanlardaki ay figürü de bu görüş tarafından kullanılmaktadır. Yine ok ve yay ile birlikte resmedilen Artemis'in de ay tanrıçası olması ve bu kadınların bir şekilde Artemis ile ilişkilendirilmesi de bu görüşe paralel gitmektedir. Ephesos'ta da Artemis'e savaşçı kadınlara benzeyen küçük yontular sunulmuştur.³⁰⁸ Yine Ephesos'ta savaş ve tarımla ilgilenen kadınların, bellerindeki kuşaktan (zonai) ve ekin biçmekten (amao) kelimelerinden amazon'un türediği düşünülmektedir.

Amazonlar ile ilgili en önemli özellik erkeklere olan düşmanlıklarıdır. Kadın egemen bir toplumun simgesi olan Amazonlar evlenmezlerdi. Savaş sırasında erkek öldüren Amazon'un çocuk doğurma hakkı vardı. Bu sırada bekaret kemerini çıkarır ve hamile kalınca yurduna geri dönerdi. Amazonların birlikte yaşadığı yere, erkeğin girmesi söz konusu bile değildi. Doğan çocuk kız olursa, kadınlar arasında kalır, savaşçı olarak yetiştirilir ve erkeklerden nefret etmesi öğretilirdi. Bebek erkekse ya babaya teslim edilir ya da sakat bırakılırdı.

³⁰⁵ Akalın, 2003: s. 37.

³⁰⁶ Uslu, 2018: s. 58-59.

³⁰⁷ <<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/Eklenti/59078,izmir-tanitim-brosuru-turkce--2014-pdf.pdf?0>> (28/05/2019).

³⁰⁸ Naile Sağlam, Antik Dünyanın Savaşçı Kadınları: Amazonlar, **Aktüel Arkeoloji**, Eylül 2007, Sayı:7, s. 8.

Amazonlarla ilgili en büyük sorunsal bu kadınların gerçekten var olup olmadıklarıdır. Kuzey Karadeniz ve Rusya’da yapılan kazılarda, bazı kadın mezarlarından çıkan ok uçları, mızraklar, baltalar ile birlikte küpeler, ağırşaklar, bilezikler bu kadınların gerçekte de yaşamış olduklarını düşündürmektedir. Varlıkları ile ilgili kesin bir kanıt olmamasına rağmen hem bu mezarlar hem de Yunan sanatındaki Amazon figürü MÖ 6 ila 5. yy’a tarihlenmektedir.³⁰⁹

Herodotos’un “Tarih” kitabında da geniş yer tutmaktadır Amazonlar:

“Suuromatlara gelince, bunlar için söylenceler de şunlardır: Amazonlara ki, Skythler bunlara Oiorpata derler, yani Yunanca karşılığı erkek öldürenler –çünkü Skyth dilinde oior erkek demektir, pata da öldürmek- savaş açan Yunanlılar diye anlatırlar, Thermodon Savaşı’nı kazandıktan sonra, canlı olarak yakaladıkları üç gemiye doldurup denize açılmışlar; Amazonlar açık denizde erkeklerin üzerine atılıp döve döve öldürmüşler. Ama bir gemi nasıl yönetilir bilmiyorlardı, dümen nasıl tutulur, yelken nasıl kullanılır, kürek nasıl çekilir, haberleri yoktur. Erkekleri öldürdükten sonra rüzgarın ve dalgaların önüne katılmışlar. “Dik Bayır” denilen Palus Maiotis’e varmışlar. Buraları Özgür Skythler toprakları içinde kalır. Amazonlar burada karaya çıkarlar ve ülkenin insanların yaşadıkları bölgesine giderler; otlayan atlara rastlayınca bunları alıp üstlerine atlarlar ve Skyth topraklarını yağmaya başlarlar. (110)

Skythler başlarına gelene bir anlam veremiyorlardı; bunların ne dillerini anlıyor, ne giyimlerini tanıyor, ne de kim olduklarını biliyorlardı; nereden çıktı bunlar diye şaşırıp kalmışlardı, bunları genç ve zorlu erkekler sanıyorlardı; sonunda savaştılar; çarpışmadan sonra ölüleri gören Skythler, bunların kadın olduklarını anladılar; aralarında damıştılar ve ne olursa olsun bunları bir daha öldürmemeye karar verdiler. Bakacaklar, görünüşe göre bunlar kaç kişidir? Kendi aralarından ve en gençlerinden o kadar delikanlı ayıracak ve karşlarına onları çıkaracaklardı; bunlar kamplarını gidip kadınların kampının hemen yanına kuracaklar ve kadınların davranışlarına göre davranacaklardı; eğer kadınlar üstlerine yürürlerse savaşa girmeyecekler ve arayı biraz açmakla yetineceklerdi; sonra onlar durunca bunlar da duracak ve kamplarına döneceklerdi. Skythler böyle düşünmüşlerdi; çünkü bu kadınlardan çocukları olsun istiyorlardı. (111)

Delikanlılar aldıkları emri yerine getirdiler. Amazonlar bunların kendilerine ziyarı dokunmayacağını anlayınca onlara aldırılmaz oldular. Delikanlılar her gün çıkıp öbür kampa yaklaşıyorlardı. Onların da Amazonlar gibi at ve silahtan başka bir şeyleri yoktu; onlar da at ve yağma ile yaşıyorlardı. (112)

Öğle vakit olunca Amazonlar şöyle yapmayı adet edinmişlerdi: Birer ikişer dağılıyorlar ve tabii ihtiyaçlarını gidermek için birbirlerinden ayrılıyorlardı. Buna göre Skythliler de öyle yapmaya başladılar. Ve içlerinden birisi bu tek başına kalmış kızlardan birisini yere yatırmak istedi; Amazon, olmaz demedi ve delikanlının kendi gövdesine yaptıklarına karşı öfkelenmedi. Ona bir şey söyleyemezdi, –çünkü ikisi de birbirinin dilinden anlamıyordu- ama işaretlerle ona anlattı ki, yarın gene gelsin, bir arkadaşını da getirsin, kendisi de bir başka kız daha getirecekti. Delikanlı döndü, olanı biteni öbürlerine anlattı. Ertesi gün yanına bir arkadaşına alıp gitti; Amazon, yanında bir başka Amazonla beraber bekliyordu. Durumu gören öbür oğlanlar da geri kalan Amazonları insanlaştırmaya koyuldular. (113)

Ondan sonra kamplarını birleştirip beraber yaşamaya başladılar. Herkesin karısı, ilk olarak buluşmuş olduğu kızdı. Erkekler kadınların dilini sökmemişler, ama kadınlar erkeklerin sözlerini anlamayı başarmışlardı. Birbirleri ile anlaşabildikleri zaman delikanlılar, Amazonlara şöyle dediler: “Bizim ne babalarımız, malımız mülkümüz var. Artık böyle yaşamayı bırakalım; bizimkilerle birleşelim, onlar gibi yaşayalım. Bizim karılarımız olacaksınız, üstünüze başka kadın getirmeyeceğiz.”

³⁰⁹ Sağlam, 2007: s. 10.

Cevap verdiler: “Biz sizin evlerinizdeki kadınlarla bir arada oturamayız; törelerimiz birbirine benzemez. Sizin kadınlarınız dediklerimizin hiçbirisini yapmazlar; kadın işleri yaparlar, arabalarının içine kapanıp otururlar, ne ava giderler, ne de başka bir yere; onun için biz onlarla anlaşamayız. Ama siz eğer bizleri karı olarak almak ve bize iyi davranmak istiyorsanız, gidip babalarınızı bulunuz, payınıza düşeni alıp geliniz, burada kendi yasalarımıza göre yaşayalım. (114)

Delikanlıların akılları yattı, öyle yaptılar. Paylarına düşenleri alıp Amazonların yanına döndükleri zaman, kadınlar şunları söylediler: “Sizleri atalarınızdan ayırdık ve kaç defa mallarınızı yağma ettik, bu olanlardan sonra bu ülkede kalmaktan çekiniyoruz, biraz da ürküyoruz. Bizi madem ki karılarınız olarak istiyorsunuz, hep birlikte şöyle yapalım; bu topraklardan gidelim, Tanais’i geçip öbür yanda birleşelim.” (115)

Delikanlılar buna da olur dediler. Tanais’i geçtiler. Tanais’in doğusunda yaya üç günlük yolda bulunan bir ülkeye kadar ilerlediler, burası Palus-Maiotis’dan kuzeye doğru gene üç günlük yaya yol tutuyordu. Buraya geldiler ve buraya yerleştiler, çocukları bugün de burada otururlar. O zamandan beri ve bugünde Sauromat kadınları büyükanneleri gibi yaşarlar. Kocaları ile beraber ya da kendi başlarına ata binip ava giderler, savaşa giderler ve erkekler gibi giyinirler. (116)

Sauromatlar, Skyth dili konuşurlar, yalnız ta baştan beri birçok yanlış yaparlar, çünkü Amazonlar hiçbir zaman bu dili iyice öğrenememişlerdi. Evlenme konusuna gelince, töreleri şudur: Bir kız, bir düşmanı öldürmeden evlenemez. Bu yasanın gereğini getirmede için bekar olarak ihtiyarlayan kızlar vardır. (117)³¹⁰

Herodotos, Amazonların İskitliler sayesinde “insanlaştırmış” olduğunu söyler ve İskitlilerle evlenen amozanlar da bir kadından istinilen ve beklenileni nihayet gerçekleştirmişlerdir. Amazonların nereden geldikleri konusu da tartışmalıdır. Kafkasya ya da Libya’nın Amazonların ilk yurdu olduğu söylenmektedir. Ancak efsanelerinin çoğu Anadolu’da geçmektedir. Anadolu’ya gelmeleri ile ilgili iki farklı söylence vardır. Bunlardan birinde Amazonların soyu İskitli prensesler Scolopotus ve Hylinos’a dayanır. Bu iki prenses Kafkasya’ya gelerek burada bir devlet kurarlar ve böylelikle Anadolu’ya kadar ilerler. Bir diğer söylence de, Tanais ile ilgilidir. Tanais savaşa düşkünlüğünden dolayı kadınlara ve evliliğe ilgi duymuyormuş. Aphrodite’i kızdırmış bu durum ve onu öz annesine aşık olmakla lanetlemiş, ancak Tanais annesi ile bir ilişki yaşamaktansa kendini Don Nehri’ne atarak ölmeyi tercih etmiş. Oğlunun ruhundan kaçmak için Lysippe kızlarını da yanına alarak alarak Karadeniz’e geçmiş. Lysippe, Amazonları Anadolu’ya getiren kraliçe olarak anılır, Sinope kentinin adını da Lysippe’den aldığı varsayılır. Yaygın bir görüşe göre de, Amazonlar Thermedon çayının kıyısındaki Themiskyra kentini kurmuşlar ve orada yaşamışlardır.

Lysippe’nin kadınları tekrar anaerkil bir sistemi kurmuşlardır. Böylece artık Amazonların secereleri annelerine göre düzenlenmekteydi. Kadınlar savaşırken

³¹⁰ Herodotos, 2010: s. 339-342.

erkekler ev işlerini yapmaktaydı. Sakat bırakılan erkek çocukları kadınların hizmetçiliğini üstlenmişti. Antik yazarlar ayrıca, bu kadınların ilk süvari birliklerini kurduklarını söyler. Lysippe'nin ölümünün de savaş meydanında olduğu rivayet edilmektedir.³¹¹

Ege kıyılarındaki kentlerin Amazon kraliçelerinin adlarını taşıdıkları anlatılır: Pitane, Myrina, Kyme, Gryneion, Smyrna ve Ephesos. Özellikle de Smyrna ve Ephesos'u kuranların Amazonların olduğu varsayılmaktadır.³¹²

Ephesos'da Artemis ile ilişkilendirilen Amazonların, tanrıçanın Ephesos kıyısında bir meşe ağacının altına heykelini diktikleri Kallimakhos tarafından aktarılmıştır. Bu heykelin çevresinde kalkanlarına vurarak yaptıkları savaş raksının sesleri Sardes'e kadar ulaşmış.³¹³ Aynı şekilde tanrıça adına Amazonlar tarafından bir festival düzenlendiği de Strabon'un "Coğrafya" adlı eserinde dile getirilmiştir:

"Yılın iki ayı Amazonlar, Gargarianlar ile aralarında uzanan dağa çıkarlar. Gargarianlar ile bazı eski adetler ile uyumlu bir şekilde onlarla birlikte de bir kurban ayini kutlarlar, çocuk yapmak için belli bir partner olmaksızın, karanlığın örtüsü altında sessizce Amazonlarla birleşirler."

Amazonlar, Yunan geleneksel yapısına oldukça tezat bir görünüm sergileyen özgür kadınlardı. Belki de bu yüzden Yunan söylencesinde kendini yer etmiş erkek kahramanlarla defalarca karşı karşıya getirilmişlerdir. Herakles, Akhilleus ve Theseus ile Amazonların mücadelesi sanat eserlerinde de kendilerine yer edinmişlerdir.

Herakles ile Amazonların karşı karşıya gelmesi, Hera'nın Herakles'i çıldırtması ile başlar. Herakles kendi oğullarını ve yeğeninin oğullarını Hera'nın efsunu altındayken öldürmüştür efsaneye göre. Akli başına geldiğinde günahlarından arınmak için Delphoi'deki kahine başvurur. Buna göre Tirnys'e gidip Eurystheus'un emrine girip kendine ne görev verilirse verilsin yapması gerekiyordu. Mitolojiye konu olan Herakles'in on iki görevi böyle başlamıştır. Bu görevleri tamamladığında ise, ölümsüzlükle ödüllendirilcekti. İşte bu görevlerin birinde Amazonlarla karşı karşıya geldi Zeus'un oğlu (Resim 80³¹⁴).

³¹¹ Graves, 2010: s. 657.

³¹² Sağlam, 2007: s. 10.

³¹³ Erhat, 2001: s. 33.

³¹⁴ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amazonomachy_Halicarnassus_BM_1014.jpg> (28/05/2019).

Eurystheus'un kızı Admete için Ares'e ait olan; ama Amazon kraliçesi Hippolyte'nin taktığı bir kemeri Herakles'in ele geçirmesi gerekiyordu, dokuzuncu görevi bu idi. Efsaneye göre, Thermiskyra'ya gelen Herakles ile Hippolyte karşılaşır. Burada söylence birkaç farklı şekil alır. Birinci varyasyona göre; Hippolyte Herakles'in güçlü vücudundan etkilenir ve kendi isteği ile kemeri sorunsuz verir Herakles'e. Ne var ki, Hera'nın Herakles'e duyduğu kin, tanrıçanın Herakles'in sorunsuz geri dönmesine izin veremezdi. Amazon kılığına giren Hera, kraliçenin kaçırılacağı söylentisini etrafa yayarak Amazonları kışkırtır. Herakles'in Thermiskyra'ya geldiği gemiyi kuşatır Amazonlar. Herakles, bunun üzerine başta Hippolyte olmak üzere, birçok Amazon'u öldürerek bu görevi tamamlar.

İkinci varyasyona göre, Herakles'in yardımına gelen Theseus, Hippolyte'yi kaçıtır ve kemeri Herakles'e verir.

Üçüncü varyasyonda, kemer için ölümcül bir kavga ederler Hippolyte ile Herakles. Kavganın sonunda Herakles galip gelir ve Hippolyte bir erkeğe esir düşmektense ölmeyi tercih eder ve intihar eder.

Amazonlarla birlikte anılan bir diğer Yunanlı kahraman Theseus'tur. Söylencelerde yine farklılık söz konusu olmakla birlikte Theseus, Amazon kraliçesi Antiope'yi kaçırmış ve onunla evlenmiştir. İlk versiyonda Amazonlar, Atina'ya saldırmışlar ve Attika ülkesinin kralı Theseus Amazonları geri püskürtmekle kalmamış, kraliçelerini de kendine zorla eş olarak almıştır. Diğer versiyonda, Herakles'e Hippolyte'den kemeri almasından dolayı, Herakles'in şükran duygusu ile Antiope'yi Theseus'a vermesi söz konusudur.

Amazonlar, Troia Savaşı'nda da karşımıza çıkmaktadır. Yunanlılar Troia'ya saldırınca Kral Priamos'un yanında saf tutarlar Amazonlar. Amazon kraliçesi Penthesilea savaş esnasında Akhilleus tarafından öldürülür.

Amazonların gerçekten yaşayıp yaşamadıkları bugün hala şaibeli olsa da, sadece mitolojik birer kahraman olsalar da, kadınları yok sayan Yunan kültüründe bu kadar geniş yer almaları oldukça ilginçtir. Söylencelerin çoğunda bu kadınlar hem çok güzel hem güçlü hem de onurlu savaşçılardır. Çoğu zaman teslim olmaksızın ölmeye tercih ederler. Onlar evde oturup kadınlara yüklenen ev içi işlerle sınırlanan hayatı reddetmiş, erkeklerin dünyasında silahları ile raks etme cüretini göstermişlerdir. Antik Yunan kültüründe bir kadının evlenmeden biriyle birlikte

olması büyük ayıptı ve babası tarafından bu kadın köle olarak satılabilmekteydi bu eylemi sonucunda. Ancak Amazonlar bu tabuyu da yıkmışlardır. Erkeklerle sadece soylarını devam ettirmek için birlikte olmuşlardır. Antik yazarlar tarafından ahlaksızlıkla yaftalanmışlardır bu yüzden. Yunan mitolojisinin erkek egemen dünyasının içine sızmışlardır. Günümüz Feminist hareket içerisinde de Amazonlar hala kendilerine yer bulabilmekte ve kadınların simgesi olmaya devam etmektedirler.

2.2. ROMA'DA KADIN VE ERKEK ROLLERİNİN ŞEKİLLENİŞİ

Roma aile yapısının oluşumunda, Roma'nın tarım toplumu olmasının etkisi büyüktür. Başlangıçta feodal bir kültürle şekillenen Roma aile yapısı çekirdek bir aileden oluşmuyordu. Romalılar, sahip oldukları toprağın içinde bir hanede birçok akraba birlikte yaşıyor ve pater familias adı verilen en büyük erkeğin yani babanın sınırsız otoritesi altında bulunuyorlardı.³¹⁵ Pater familias ve karısı ile birlikte oğulları, evlenmemiş kızları, oğullarının çocukları, köleleri ve mal ve mülkü bir familia'yı oluşturmaktadır. Gens ise ortak bir atadan gelen familia'lar topluluğunu oluşturmaktaydı.³¹⁶

Pater Familiasın, hane içindeki bireylerin yaşamları ve ölümleri üzerinde sınırsız yetkiye sahip olması Roma'nın 12 Levha Yasaları içerisinde kendine yer edinmektedir. Bu yasa ile birlikte, pater familias yeni doğan çocukların yaşamları hakkında da karar verebilmekte, kız çocuklarını isterse satabilmekteydi.

Roma'da ilk önceleri her ailenin kendine özgü bir dini vardı, bu aile dinine göre ailenin yaşadığı evin kutsallığını koruyan ve bereketi ve refahı sağlayan koruyucu tanrılar söz konusuydu. Vesta, Roma'nın ocak tanrısıydı ve aile içinde herkesin birlikte olduğu merkez ise, ev içerisindeki Vesta'ya adanmış ocaktı. Bu ocak her daim yanmak zorunda olup bu görev hane içindeki genç kızlarındı. Vesta dışında, ailenin sürekliliğin sağlayan Lares, kilerin koruyucusu Penates, kapı bekçisi Janus, ailenin kutsal gücünün simgesi Genius diğer ev tanrılarıdır. Ailenin

³¹⁵ Özlem Söğütü Erişkin, Roma Toplumunda Kadının Konumu, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2013, s. 2.

³¹⁶ Thomson, 2007: s. 85.

dağılmamasını sağlayan ata ruhlar ise Dii Manes olarak anılmaktaydı.³¹⁷ Bu dinsel yapının bir sonucu olarak, eğer bir kadın bir adamla evlenirse, o aileye dahil olabilmek için kendi ailesi olan bağını kesmek zorunda kalıyordu. Çünkü Romalılar için her ailenin dini farklıydı ve iki dine birden inanmak söz konusu değildi. Evlendiği adamın hanesindeki pater familiasın egemenliği giren kadının kocası, hanenin reisi pater familias'ı ise, kadın onursal bir lakap olan mater familias olarak anılıyordu. Bu isim herhangi bir statü sağlamamakla birlikte, hiçbir mater familias, pater familias'ın talebi üzerine satılamazdı. Buna cüret eden pater familias'ın cezası tanrılara kurban edilerek öldürülmekti.³¹⁸

Roma'da Cumhuriyet'in ilk döneminde üç tip evlilik söz konusuydu. Usus olarak anılan evlilik tipi, eski Etrüsk gelenekleri andırıyordu. Herhangi bir bağlayıcılığı söz konusu değildi. Çiftin malları da kendilerinde kalıyordu, istedikleri zaman ayrılabilirlerdi. Bu evlilik tipi Roma'daki plepler arasında geçerliydi. Plepler, toprakları olmayan küçük çiftçiler olup Roma nüfusunun orta ve alt sınıfını oluşturuyorlardı. Bu sınıf ya patriciler denilen yöneten sınıfın topraklarını kiralayarak tarım yapıyorlar ya da zanaatla uğraşıyorlardı. Kiraladıkları toprağın kirasını ödeyemezler ise, patricilerin köleleri durumuna düşebiliyorlardı. Patricilerin evlenmesi ise, confarreatio denilen bir usule dayanmaktaydı. Confarreatio da kadının haklarının sınırlandırılması söz konusu olup kadını, eşinin yetkisi altına sokma biçimiydi. Daha sonraları plepler için confarreatio'ya benzer bir evlilik biçimi ortaya çıkmış ve coemptio diye anılmaya başlamıştır. Coemptio, erkeğin kadının sahibi olduğunu belirten bir sözleşme biçimiydi. Zamanla plepler ve patriciler arasındaki sınıf ayrımı ortadan kalkmış ve evlilikler usus biçimindeki gibi esnekleştirilmiş; ancak özel mülkiyet vasiyetler düzenlenerek güvence altına alınmıştır.³¹⁹

Düğünler dini ve ailevi seremonilerden oluşuyordu, evlilik akdi gerçekleşmeden önce günümüz kültürlerinde de devam eden nişanlanma söz konusuydu. Bu nişanlılık, erkeğin evleneceği kadına, genellikle üzerinde iki elin birbirini sıktığı bir motif bulunduran bir yüzük vermesi ile sağlanıyordu (Resim 81³²⁰). Bu yüzüğü kadın sol elinin yüzük parmağında taşırdı. Evlilikten bir gece önce

³¹⁷ Çiğdem Dürüşken, **Roma Dini**, Ege Yayınları, İstanbul, 2003, s. 8.

³¹⁸ Söğütü, 2013: s. 3.

³¹⁹ Thomson, 2007: s. 86.

³²⁰ < <https://www.ancient-origins.net/history-ancient-traditions/roman-engagement-and-wedding-rings-joining-hands-and-hearts-007644> > (28/05/2019).

kadın, evlilik öncesi kıyafetlerini ve oyuncaklarını Vesta ve Iarenlere adardı. Düğün günü başına kırmızı bir duvak (flammeum) takılan kadın beyaz, uzun bir tunik (tunice recta) giyerdi, bu kıyafet bi nevi gelinlik olarak anılabilmektedir. Yine evlilik akdi öncesinde gelin evinde bir kurban kesilir ve hayvanın iç organlarına bakılarak evliliğin, tanrılar katında onaylanıp onaylanmadığı öğrenilirdi. Bundan sonraki süreçte evlilik antlaşması hazırlanır ve çiftin evliliği gerçekleşirdi.³²¹

MÖ 234 yılında yaşamış olan hukukçu ve politikacı Cato, “Karını seni aldatırken yakalarsan, onu yargılamadan öldürebilirsin ve en küçük bir ceza yemezsin; ama eğer sen karını aldatırsan, karın senin kılına bile dokunamaz”³²² diyerek, Roma’nın ilk döneminde evlilik kurumundaki kadın erkek eşitsizliğinin en keskin örneğini vermiştir. Klasik hukuk dönemi ile birlikte, erkek artık aldatan karısını öldürdüğünde hukuki müeyyide ile karşılaşılıyordu; ancak yine işlediği suçun hafifletici nedeni sayılıyordu kadının aldatması. İlk İmparatorluk Dönemi ile aldatan kadından, erkeğin boşanması zorunlu kılınmıştı, erkek bu boşanmayı gerçekleştirmez ise, muhabbet tellallığı ile suçlanıyordu. İlk dönemler kadının aldatan erkek üzerinde herhangi bir yaptırımı söz konusu olmamakla birlikte, eğer erkek, evli bir kadın ile ilişki yaşıyorsa, yine kadının kocası adamı öldürebilme hakkına sahipti. Daha sonraları ölüm yerine daha hafif cezalar getirilmiş, aldatılan koca, adamın mallarını el koyarak onu sürgüne gönderme hakkına sahip olmuştur. Hristiyanlık ile birlikte, artık erkek de zina suçunda kadınla eşit bir şekilde suçlanır olmuş ve mallarına el konularak yaptığı sadakatsizliğin bedeli ödetilmiştir.³²³

Roma’da bir kadının bir sadece bir erkekle evlenmesi hoş karşılanırdı. Kocası ölen bir kadın, yeni bir evlilik yapacağı zaman evlilik ritüellerinin hiçbirini yapmaz ve tapınaklara giremezdi.

Cumhuriyet Dönemi’nin sonu ve İmparatorluk Dönemi’nin başında, kadınlar artık rahatlıkla boşanmaya ve boşandıktan sonra başka bir erkeğin egemenliğine girmeyi reddetmeye başlamaları nedeni ile evlilik oranları düşmeye başlamıştı. Özellikle aristokratlar arasında evlilikler tükenme noktasına gelmişti. Bunun üzerine Augustus MÖ 17 yılında Lex Julia adında bir kanun çıkarmış, bu kanunda kız çocuklarının ve dul kadınların evlenmeleri zorunlu hale getirilmiştir. Bu kanun ile

³²¹ Hüseyin Söylemez, **Antik Roma’da Yaşam ve Roma Ailesinin Bir Günü**, (Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri, Antalya, 2015, s. 32.

³²² Thomson, 2007: s. 86.

³²³ Söğütü, 2013: s. 23.

aile babasının aile fertleri ve köleleri üzerindeki, Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki öldürme yetkisi geri getirilmiştir. Yeni doğan nüfusunu arttırmak için, üç veya daha fazla çocuğu olanların devlet nezdinde ayrıcalıklı bir konuma getirilmesi sağlandı. Evlilik kurumuna yakışmayan davranış sergileyen çiftlerin mallarına el konulmak suretiyle sürgüne gönderme cezası verildi. Zina ile ilgili yasalarda ağırlaştı, hatta Lex Julia kanunları bilinen ilk zina kanunları olarak tarihe geçmiştir. Zina yapan kadın veya erkek sürgün ile cezalandırılıyordu. Yine aile içinde soyun saflığını korumak adına çeşitli yasaklar da bu kanun içerisinde yer almaktaydı. Örneğin kocası ölen bir kadın 1 yıl evlenemezken, boşanan bir kadın için bu süre 6 aya düşürülmüştür.³²⁴

Augustus, dönemi içinde yaşananları cinsel yozlaşma olarak görerek sadece hukuki alanda değil sosyal alanda da kadınlara yönelik kısıtlamalar getirmiştir. Özellikle erkeklerin çıplak olarak yarıştıkları atletik oyunlar ve gladyatör mücadeleleri bu dönemde, Vesta Rahibeleri haricindeki kadınlara yasaklandı. Bunun nedeni olarak, Romalı kadınların gladyatör bedenlerine duydukları haz gerekçe gösterildi. Yine tiyatro oyunlarını kadın ve erkeklerin bir arada seyretmesi yasaklandı.³²⁵ Dönemin soylu kadınları tepkilerini dile getirme de gecikmedi; en sert tepkiyi de Augustus'un kızı Julia verdi, Roma forumlarında yaşadığı ilişkiler yüzünden Augustus tarafından aynı yasa kapsamında sürgüne gönderildi.

Şair Ovidius (MÖ 43-MS 17) da “Aşk Sanatı” kitabı yüzünden MS 8 yılında Augustus tarafından sürgüne gönderilenler arasındadır. Kitabın içeriğindeki kadın ve erotizm unsurlarının Roma toplumunun ahlaki yapısına zarar verdiği gerekçe gösterilmiştir.³²⁶

Yunanlı bir kadınla kıyaslandığında Romalı kadının durumu oldukça iyi durumdadır. Romalı bir kadın evinden tek başına dışarı çıkabilmekteydi, erkekler sokakta yürüyen bir kadın gördüklerinde ona yol vermek zorundaydı. Kocası ile birlikte eğlencelere katılabilen kadın, aynı zamanda kendi evinde düzenlenen kadınların ve erkeklerin birlikte katılımı söz konusu olan yemekli eğlencelerde, ev sahipliği yapabilmekteydi. Ev içerisinde de, kocasından sonraki en önemli statüye

³²⁴ Arda Kısakürek-Evin Esmen Kısakürek, **Bizimkiler Roma Anadolu Merkezli Dünya Tarihi**, 2009, s.161.

³²⁵ Kevser Taşdöner, Principatus Dönemi Sosyal Düzenin Yeniden Yapılandırılmasında Kadın Algısı, **Journal of History School**, Yıl:II Sayı:XXXVII, Aralık 2018, s. 419.

³²⁶ Nurcan Batman, Cumhuriyetten İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Roma'da Yaşanan Siyasi ve İdari Yapıdaki Değişim ve Dönüşümler, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, Volume:2, 2016, s. 888.

sahip olup ev içerisindeki yönetim ona aitti. ³²⁷ Ancak, bir kadın salt kadın olduğu için değerli görülüyordu toplum tarafından, onu yücelten ideal bir eş ve özverili bir anne olmasıydı.

Romalı kadının giyinme tarzı Erken Cumhuriyet Dönemi içerisinde oldukça muhafazakar bir görünüm sergilemekteydi. Evinden dışarı çıkan bir kadının kesinlikle başını örtmesi beklenirdi. Ancak İmparatorluk Dönemi içerisinde çeşitli kazanımlar elde eden kadın, kıyafetlerinde de daha rahat bir görünüme kavuşmuştur. Özellikle Augustus Dönemi ile, artık sadece Vesta rahibelerinin başlarında örtü görülmeye devam etmiştir. ³²⁸

Romalı kadının iç çamaşır kavramı ile tanıştığı bilinmektedir. Göğüslerini örtmek ya da bazen tam tersine güzel bir göğüs dekoltesi sağlamak amacıyla fascia adı verilen göğüslükler kullanmışlardır. Yine özellikle adet dönemlerinde kullanılan subligaculum adı verilen külotlar da Antik Romalı kadınların iç çamaşırlarındandır. İlk dönemlerde erkek ve kadınlar için kıyafetler ayrışmamış ve “toga” her iki cinsinde kıyafeti olarak kabul edilmiştir. Daha sonraları Yunanlı kadınların khiton olarak adlandırdığı kıyafet Roma’da tunica olarak kadın dolaplarında kendine yer edindi. Tunicaların boyu da sınıflar arasındaki farka göre değişiklik göstermekteydi. Soylu bir kadının tunicası ayaklarına kadar uzun olup belde bir kemer ile giyilirken, köle ya da çalışan fakir bir kadının tunicası baldırlarında bitmekteydi, bu tunicalar kemer yerine bir iple belde bağlanırdı ya da bazen hiç bağlanmazdı. Özellikle İmparatorluk Dönemi kadın kıyafeti ise stola olarak adlandırılmış ve bu dönemle birlikte Roma kadının vazgeçilmezi haline gelmiştir. Stola da, tunicayla benzerlik gösteren bir giysidir, ancak kenarları dikildiği için bir tüp görünümü alır ve omuzdan iğne ile tunicanın üzerine giyilirdi. Vücut hatlarını gizlediği için özellikle evli kadınlar tarafından tercih edilmiş ve bi nevi dokunulmazlık kıyafeti görevi yapmıştır. ³²⁹

³²⁷ Söğütü, 2013: s. 7.

³²⁸ Dilara Sözen, Antik Roma Sosyal Yaşamında Kadının Giyim Kuşamı, **TABVLA Dergisi**, Sayı:2, 2012, s. 18.

³²⁹ Sözen:2012, s.20

2.3. FAHİŞELİK

Fahişelik mesleği dünyanın en eski mesleklerinden biri olarak kabul edilir günümüz dünyasında. Özellikle, özel mülkiyet ve miras kavramlarının ortaya çıkması ile tekeşlilik ve evlilik kurumu şekillenirken, erkeğin soyunun devam etmesi önem kazanmıştır. Antik dünyada, soyun devamı kişinin ölümsüzlüğü demektir adeta. Bu yüzden, bir kadının eşinin dışında bir adamla birlikte olması affedilemezdi. Evli olmayan bir erkeğin de, cinsel gücünün dizginlenmesi ve kontrol altına alınması gerekirdi iktidar tarafından. İşte bu noktada kadın fahişeler, bu kontrolün sağlanması için önemli bir işlev kazanmışlardır. Antik dünyada esasen, ileride görüleceği gibi, eşcinsellik yaygındı ve özellikle Yunan kültüründe teşvik ediliyordu, ancak erkek fahişelerin o dönem kültürü içerisinde, meslek olarak kabul görmediği bilinmektedir. Sadece Knidos, Pire gibi limanlarda erkeklerin kadın kıyafetleri giyerek, feminen bir görünüm sergileyip bedenlerini müşterilerine sunabilmekteydiler. Bir liman kenti olan Knidos'un genelevleri ve erotik içerikli kandilleri nam salmıştı. Ayrıca yine Knidos'un bir sokağının cinselliği ket vurmada yaşamak isteyenler için tam bir cennet olduğu ve burada kadın kıyafetleri içerisinde bedenlerini pazarlayan erkeklerin de kadınlar kadar rağbet gördükleri aktarılmaktadır.

Fahişelik ile ilgili en eski yazılı kaynak şüphesiz ki, MÖ 3.bin yıla tarihlenen Gılgamış Destanı'dır. Gılgamış'a rakip olarak tanrılar tarafından yaratılan Enkidu, hayvanlarla birlikte ormanda büyüyen yabandır. Bir avcı tarafından fark edilen Enkidu'nun varlığı Gılgamış'a bildirilir. Gılgamış, insandan çok bir hayvan gibi davranan Enkidu'nun kendi huzuruna getirilmesi için Sangasu adında bir adamını görevlendirir. Ancak Sangasu, Enkidu'nun çok iri yarı olduğunu duyduğundan bu işi tek başına yapmak istemez. Enkidu'yu fiziksel güçle yenmek çok zor olacağı için, Sangasu Gılgamış'tan yanına en görkemli fahişelerinden birini vermesini ister, böylelikle Enkidu'nun aklını çelip fiziksel bir çaba harcamayacaktır. Gılgamış, Shamhat adındaki bir fahişeyi yollar Sangasu ile birlikte. Nitekim ormanda Shamhat ile Enkidu karşılaşır ve Enkidu kadını karşısında görünce şaşırır, bir şekilde Shamhat baştan çıkarır Enkidu'yu ve yedi gün altı gece sevişirler. Bu kadınla sevişen Enkidu artık eski Enkidu değildir, birden ormandaki hayvanlarla kurduğu iletişim

yeteneğini yitirir ve insanlar dünyasının bir ferdi haline gelir bu deneyiminden sonra. Çaresizce ormandan çıkarak Shamsat'ın arkasında medeni dünyaya adım atar.

Bu mitos hem fahişelik mesleğinin Uruk'ta MÖ 3.binden önceleri olduğunu göstermesi bakımından hem de cinsellikle medeniliği aynı potada eritmesi bakımından önemlidir.

Sümerlerdeki Aşk ve Savaş tanrıçası İnanna aynı zamanda “göğün fahişesi” olarak anılmaktadır, öyle ki Dumuzi bile antik metinlerde İnanna'nın fahişeliğini kabul edip “benim fahişem” olarak anar eşini. Yine tanrıça, fahişelerin koruyucusu olarak kabul edilmektedir. Ancak Sümerlerde fahişelik, sadece tapınak içinde meşru görülmekte olup İnanna rahibelerin kendilerini tanrıçaya adama şekliydi.

Herodotos, Tarih adlı kitabında “Lydia ve Lydialılar Hakkında Bilgi” başlığı altında Lydia'daki Alyattes'in mezarının yapımının hakkında bilgi verirken, bu mezarın yapımında genç kızların kendi bedenleri üzerinden kazandıkları parayı bağış olarak verdiklerinden ve Lydia'daki fahişelik geleneğinden bahseder:

“Lydia toprağı öbürlerinde olduğu gibi, öyle pek adı anılacak olağanüstü şeylere sahip değildir, yalnız Tmolos'tan akıp gelen altın kumu vardır. Ama Mısır ve Babil'deki anıtlar bir yana, öyle bir anıtı vardır ki, bilinen bütün öbürlerini aşar. Bu, Kroisos'un babası Alyattes'in mezarıdır, etekleri büyük taşlarla örülmüş bir toprak yığındır. Küçük esnafın, el işçileri ve aşk satıcısı küçük kızların topladıkları paralarla yükseltilmiş bu anıt. En yüksek yerinde, ben oradan geçtiğim zamanda da beş tane taş blok vardı, üzerlerine kazılı olan yazılarda, buna katılan her meslek dalının ne kadar verdiği yazılıydı, bu rakamlara göre en çoğunu bu küçük kızcağızlar vermiş oluyorlardı. Şunu da belirtiyim; Lydialı halk kızlarının hepsi de kocaya varıncaya kadar kendilerini satarlar, çeyizlerini bu zanaatla yaparlar, zaten kocaları bile bu kızları ancak kızın kendi isteği ile yanlarında tutabilirler.-Bu mezar, çepeçevre altı stad ve iki plethrondur; genişliği on üç plethrondur. Yanında büyük bir göl vardır ki, Lydialılar hiç kurumaz derler; adı Gyges Gölü'dür. İşte bu konudaki sözüm bu kadardır. (Herodotos I.93).³³⁰ (Resim 82³³¹)

Lydia kralı Kroisos'un babası Alyates MÖ 561 yılında ölmüştür. Buna göre o tarihlerde ve öncesinde genç kızlar bu gelenek kapsamında geçici olarak, yani evlenene kadar fahişelik yapmaktaydı. Herodotos'un aktarımında dikkat çekici bir diğer unsurda, Lydia'da kızların Yunan oikos'undaki gibi bir kyrios'un egemenliğini tamamen girmeyi reddetmeleridir. Ancak kendi istekleri ile bir eşin yanında duran bu kadınların, tarihçinin aktarımına göre istedikleri zaman evlerini terk etme hakları

³³⁰ Herodotos, 2010: s. 55.

³³¹ <<http://www.arkeorehberim.com/2015/02/alyattes-tumulusunde-ask-kzlar-n-emegi.html>> (28/05/2019).

mevcuttur. Herodotos, Yunan gelenekleri ile Lydia gelenekleri arasında benzerliklerin olduğunu söylese de, “Lydiyalılar kız çocuklarını orospuluğa bırakırlar”³³² diyerek iki kültürün ayrıştığı noktayı belirtir.

Babil’deki Aphrodite Tapınağı da Herodotos’un aktarımına göre her kadının en az bir kez fahişelik deneyimini yaşadığı bir genelev görevi görmüştür:

“Bunlara karşılık Babillilerin en yüz kızartıcı adetleri de şudur. Her kadın ömründe bir kez, Aphrodite Tapınağı’nda oturmalı ve kendini yabancı birisine vermelidir. Parasına güvenen ve kalabalığa karışmak istemeyen kadınlar, tapınağın yanına kadar araba ile giderler ve peşlerinde bir sürü hizmetçi bulunduğu halde beklerler. Ama çoğunluk için şöyle olur: Aphrodite duvarları içerisinde, başları kurdele ile çatılmış birçok kadın oturur; kimileri gider, yenileri gelir; yerler gerili iplerle bölünmüştür; yabancılar önlerinde dolaşır, istediklerini seçerler. Bu duvarlar içerisinde gidip oturan kadı, bir yabancı gelip de tapınağın dışında onunla çiftleşmek için dizleri üzerinde bir para atmadıkça evine dönemez; parayı atarken aynen şunları söylemek zorundadır: “Senin şahsında tanrıça Mylitta’yı çağırıyorum.” Mylitta, Aphrodite’nin Asurcasıdır. Kaç para verdiği önemli değildir; kadının kabul etmemesi korkusu yoktur; din bunu yasak etmiştir, çünkü bu para kutsal olur. Kadın, kendisine ilk para atanın peşinden gider ve kim olursa olsun geri çevirmez. Birleşmeden sonra kadın tanrıçanın gönlünü yapmış olarak evine döner ve bundan sonra ona ne verseniz, artık bir daha baştan çıkaramazsınız. Yaradılışın güzel bir yüz ve güzel bir endam vermiş olduğu kızlar çabuk dönerler evlerine; ama öyle olmayanlar, yasanın gereğini yerine getiremedikleri için, tapınakta uzun süre beklerler, üç dört yıl bekleyenleri olur.-Kıbrıs adasının kimi yerlerinde de buna benzer bir adet vardır. (Herodotos I.199)”³³³

Babil’de bu kadınlar haricinde tapınakta daimi görev yapan fahişe-rahibeler mevcuttu ve bunların arasında yeteneklerine göre bir hiyerarşi söz konusuydu. Endu ve naditu olarak anılan rahibeler en yüksek düzeydeki fahişeleri temsil etmekteydi. Onların hemen ardından kadištu olarak anılan kutsal kadınlar ve kendilerini İştâr’a adayan iştaritular geliyordu. Bu kadınlar müzik, dans ve şarkıcılık alanlarında uzmanlaşmışlardı. Bir de hem tapınakta hem de sokakta fahişelik yapan harimtu denilen kadınlar vardı ki, bunlara dünyevi fahişeler denmekteydi. Tapınak harimtuları, genellikle Babillilerce savaş esnasında esir düşen kadınlardan oluşmaktaydı. Bu kadınlar da yine İştâr’ın dünyevi tezahürü sayılmakla birlikte, tapınak yöneticilerin ve rahiplerin denetimi altındaydılar.

Fahişeler ile diğer kadınları ayıran ilk yasal uygulama Asurlular tarafından düzenlenmiştir. Buna göre bir fahişe sokakta deri ceket giyecek ve evli kadınların

³³² Herodotos, 2010: s. 55.

³³³ Herodotos, 2010: s. 107-108.

yüzlerine örttükleri peçelerden kullanmayacaktı. Aksi takdirde sopa ile dayak ve başından aşağıya zift dökülmekle cezalandırılacaktı.³³⁴

2.3.1. Antik Yunan'da Fahişelik

Antik Yunan'da fahişeliğin resmîlik kazanması Solon'un iktidarı zamanında olmuştur. Atina'da fahişeliğin artmasını fırsat bilen Solon, MÖ 6.yy'da fahişelerin bir genelev içerisinde çalışmalarını zorunlu kılmıştır. Tabi bu genelevler, devlete vergi vermek zorundaydılar. Solon'un bu uygulaması Atina şehir devletinin askeri sistemini yeniden kurmasına ve Pire Limanı'nın inşasına olanak sağladı. Bu vergilendirme daha sonra Korinth gibi seks ticaretinin yaygın olduğu kentlerde de uygulanmaya başladı.³³⁵

Solon'a göre iki tip kadın vardı: biri evli olan kadın ya da evlenecek olan kadın, diğeri ise fahişe olan kadın. Gerçekten de Antik Yunan'da bir kadının tek başına yaşamını idame ettirmesi oldukça zordu ve fakir kadınların çoğu fahişelik yapmak zorunda kalıyorlardı. Ayrıca bu genelevlerdeki kadınların bir bölümü, Asya'daki savaşlarda kaçırılan tutsaklardan oluşuyordu.³³⁶ Naukratesli Athenaios, Deipnosophistai adlı eserinde Solon'un açtırdığı genelevlere atıfta bulunmuştur:

*“Sen, Solon, ülkenin azmış gençlerle dolu olduğunu ve doğal iştahlarının bunları olmamaları gereken yerlere sürüklediğini görerek bazı kadınlar getirdin ve herkesin onlara ulaşabileceği yerlere yerleştirdin. Orada çıplak çıplak duruyorlar. Onlara iyice bak oğlum. Beğendin mi? Hazır mısın? Onlar da hazır. Kapı açık ücreti bir obol. İçeri gir, burada saçmalıklar, gevezelikler ve hile yok. Sen ne istersen öyle davranırsın. Ve sonra çekip gidersin. Senden başka bir şey istemez.”*³³⁷

Ancak Solon'un fahişeleri genelevlerin içine hapsetme politikası çok fazla işe yaramadı. Bu genelevlerde doğru düzgün ücret alamayacaklarını bilen kadın fahişeler ve genelevlerde bedenlerini satmaları hoş karşılanmayan erkek fahişeler, Pire Limanı'nda seks ticareti yapmaya devam ettiler. Bu limana genelde Korinth'ten de fahişelerin geldiği bilinmektedir.

Korinth'deki Aphrodite Tapınağı'nda hierodouli olarak anılan kutsal fahişelerin görev yaptığı ve sayılarının oldukça fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bu

³³⁴ Gezgın, 2010: s. 114.

³³⁵ Nickie Roberts, **Batı Tarihinde Fahişeler**, Sabah Kitapları San ve Tic A.Ş., İstanbul, 1998, s. 19.

³³⁶ Roberts, 1998: s. 20.

³³⁷ Roberts, 1998: s. 19.

fahişeler de, tıpkı Babil'deki gibi tanrıça Aphrodite'in dünyadaki tezahürü sayılıp müşterileri tarafından saygı görmekle birlikte bir köleden fazlası değildiler. Öyle ki, MÖ 464 yılında Olimpiyat oyunlarını kazanan Korinthli Xenopohon kazandığı ödülle tapınağa, yüz tane hierodouli bağışlamıştır ve bu durum, Pindaros'un övgüsüne neden olmuştur:

*“Pek çok konuğa kucak açan genç kızlar, varlıklı Korinth'in ikna edici hizmetkarları; sizler taze günlüğün altın gözyaşlarını tıttırıp, aşkların cennetteki anası Aphrodite'e düşüncelerinizle yolluyorsunuz. O size, kızlar, hiç çekinmeden güzel yataklarda narin ilkbaharın meyvelerini toplama izni verdi; çünkü aşkın gerekleri karşısında her şey mubahtır.”*³³⁸

Antik Yunan'da evlilik kurumu, erkeğin soyunu devam ettirmesi ile sınırlandırılmış ve yasal eşten alınan haz kötü sayılmıştı. Kadının cinsel arzusu zaten külliye yok sayılan bir konu olup aşk da erkeğin iradesini kıran bir zaafıtan öteye geçememiştir, hatta bazı yazarlarca yıkıcı bir duygu olarak lanetlenmişti bile. Aiskhylos “Eros, toplumun bütün boyunduruğa koşmuş kurallarını yıkar ve kötüye kullanır.” derken, Sophokles de “Eros adil adamların akıllarını adaletsizliğe ve yıkıma sürükler” diyerek aynı görüşü paylaşmıştır. Yani, kısaca Antik Yunan'da evlilik kurumunun temelinde aşk yoktu ve erkeklerin eşlerine sadık olma zorunluluğu da söz konusu değildi. Cinsel haz için erkekler ya fahişelere ya da oğlanlara yönelmekteydi. Yunan oikoslarında erkeklerin ve kadınların odaları ayrıydı ve erkeklerin diğer erkekler ile birlikte yemek yedikleri symposiumlara yasal eşlerin katılması ahlaki olarak kesinlikle hoş karşılanmazdı. Bu ziyafetlere sadece hetaria adı verilen üst sınıf fahişeler iştirak edebilirlerdi.

Antik Yunan'da hetairalar, statü bakımından diğer kadınların çok üstündeydiler. Hetaira'nın sözlük anlamı esasen “refakatçi” demektir. Hetairaların en önemli özellikleri her konuda, bir erkekle rekabet edecek bilgilerinin olmasıydı. Bu kadınlar Yunan toplumunun entelektüel kadınlarıydı. Erkek dünyası içerisinde kabul gören hetairalar, toplumun iffetli kadınlarının aksine mal mülk edinebilmekte, kendi paralarını yönetebilmekte ve en önemlisi sokaklarda özgürce dolaşabilmekteydiler. Kısacası erkeklerden sonra en yüksek statüye sahiptiler.

Hetairalar ayrıca gastronomi konusunda da uzmanlardı. Bunun nedenlerinden biri de, sık sık symposiumlarda görev yapmaları olmalıdır. Özellikle hazımsızlık

³³⁸ Roberts, 1998: s. 21.

konusunda Yunan erkeklerine çok yardımcı oluyorlardı. Şifalı bitkiler konusunda da bilgi sahipleri olan hetairalar, cinsel sorun yaşayan müşterileri için afrodisyak reçeteleri hazırlayabilmekteydiler.³³⁹

Hetairaların ücretleri diğer fahişelere göre oldukça yüksek olup bazen yüzlerce drahmiyi bulabilmekteydi, müşterilerini kendileri seçebilmekteydiler. Bu fahişeler genelevlerden ve tapınaklardan bağımsız çalışıyorlardı. Atina'daki Kerameikos Mezarlığı'nı müşterileri ile haberleşme amacıyla kullandıkları bilinmektedir. Müşterilerin buradaki bir mezar taşına verecekleri parayı ve adresi yazarak bir hetaira tutmak istediklerini ifade etmeleri yeterli olmaktaydı.³⁴⁰

Adını günümüze kadar taşımayı başarmış pekçok hetaira vardır. Knidos Aphroditesi'ne ilham veren Phyrne bunlardan birisidir. Güzelliği ile tüm Atina'ya nam sarmış olan Phyrne aynı zamanda Aphrodite'in rahibesi olarak Aphrodite ve Poseidon şenliklerinde tanrıçayı temsil ederek halkın gönlünü fethetmişti. Ancak Solon döneminde, tanrıçayı bir fahişenin temsil etmesinin saygısızlık olarak nitelendirilmesiyle mahkemeye çıkartılmıştı. Bu mahkeme oldukça ilginç bir şekilde son bulmuştur. Başlarda davayı tam kaybetmek üzere olan Phyrne'nin avukatı Hyperides'in kadının yanına gelip elbisesini yırtması mahkemenin seyrini değiştirmişti. Kadının vücudunun, özellikle de memelerinin ancak tanrıçanın armağanı olduğuna karar verilmiş ve Phyrne'nin tanrıçayı temsil etmesinin suç sayılamayacağı, aksine bu güzelliği cezalandırmanın tanrıçaya karşı gelmek olacağı sonucuna varılmıştır. Phyrne'nin mahkemesi modern sanatında çok sevdiği konulardan biri olup 19. yy resimlerinde kendini göstermiştir. (Resim 83³⁴¹)

MÖ 450 dolaylarında Atina'da tyranlık yapmış Perikles'in yasal olmayan ikinci eşi Miletli Aspasia da ünlü hetairalardan birisidir.(Resim 84³⁴²) Aspasia'nın ailesi ile kesin bir bilgi olmamakla birlikte, babasının adının Axiochus olduğu bilinmektedir. İyi eğitim aldığı hesaba katılırsa ailesinin zengin ve soylu olduğu düşünülmektedir. Bionell'e göre MÖ 460 yılında Atina'dan sürgün edilen II. Alkibiades, Milet'e geldiğinde Aspasia'nın kız kardeşi ile evlenmiştir. Tekrar Atina'ya dönerken Alkibiades eşi ile birlikte yanında Aspasia'yı getirmiştir. Aspasia

³³⁹ Gezgini, 2010: s. 127.

³⁴⁰ Gezgini, 2010: s. 130.

³⁴¹ < <http://www.pilloledistoria.it/3766/storia-antica/pittura-storia-bellissima-etera-frine-nuda-davanti-giudici?lang=en> > (28/05/2019).

³⁴² < http://www.classicalathensgoldenage.com/pericles_aspasia.htm > (28/05/2019).

ile Perikles'in tanışması ve evlenmesinde Alkibiades'in rol oynadığını düşünmektedir Bicnell.³⁴³

Perikles ile evlendikten sonra Aspasia, alışlagelmiş Yunan evli kadın portresinin çok dışında bir hayat yaşayabilmiştir. Hem yabancı hem hetaira olmasının verdiği avantajla sosyal hayatta kendini var edebilmiştir. Öyle ki, dönemin ünlü filozofları ve yazarları olan Sokrates, Sophokles, Anaxagoros, Archimedes gibi isimlerin Aspasia'nın evinde toplandıkları bilinmektedir. Güzel konuşma yeteneğini, bilgisini ve parlak zekasını güzelliği ile harmanlamış olan Aspasia'nın evine evli kadınlar bile eşlerinin rızası ile girebilmiş ve onun hatipliğini dinleme şansını elde edebilmişlerdir. Hatta Sokrates'in de Aspasia'dan ders aldığı ve bugün günümüzde Sokratik yöntem olarak adlandırılan sorgulama tekniğini, filozofun Aspasia'dan öğrendiğini Platon sayesinde bilmekteyiz.³⁴⁴

Aspasia kız çocuklarının da erkekler kadar eğitim almasının gerekli olduğunu düşünüyordu. Güçlü bir konuma geldikten sonra ilk işi, kendi evini bir okula dönüştürmek oldu. Özellikle İonia'dan gelen hetairaların eğitim aldıkları bu evde dersleri de Aspasia kendisi vermekteydi; bu dersler felsefe, edebiyat ve güzel sanatlardan oluşmaktaydı. Zaman içinde Aspasia'nın çevresi akıllı kadınlarla dolmaya başladı ve bu erkek egemen Atina toplumu için bir tehdit olmaya başladı ki Aspasia'ya karşı isyanlar da gecikmedi.³⁴⁵ Özellikle Perikles'in MÖ 440/439 yılında düzenlediği Samos seferinden Aspasia'yı sorumlu tutanlar arasında Plutarkhos ve Aristophonos yer almış ve Plutarkhos seferin sadece Aspasia'yı memnun etmek için gerçekleştiğini söyleyerek Perikles'i eleştirmekle yetinirken Sophokles biraz daha ileriye gitmiş ve "Aharniyahılar" eserinde Aspasia'dan söz ederken çok sert bir dil kullanmıştır.³⁴⁶

"Şimdilik belâ ciddi değildi ve bunu çekenler yalnız bizdik. Ama şimdi bazı genç sarhoşlar Megara'ya gidip fahişe Simaetha'yı kaldırdı; bundan hemen etkilenen Megaralılar karşılık olarak Aspasia'nın evinden iki fahişeyi kaldırdı, sonunda üç fahişe için tüm Yunanistan'ı alevler sardı. Sonra Olimpia kadar yüksek öfkesiyle Perikles şimsekleri saldı, yıldırımı başıboş bıraktı, Yunanistan'ı altüst etti ve şarkı gibi şu kararı çıkarttı: Megaralılar hem şehrimizden hem pazarlarımızdan, hem denizden hem de karadan sürülmelidir."

³⁴³ Lales Uslu, Antik Yunan'ın Sıradışı Kadınları:Filozoflar, **Sosyal Bilimler Dergisi/The Journal of Social Science**, Yıl:5, Sayı:24, Haziran 2018, s. 431.

³⁴⁴ Uslu, 2018: s. 432

³⁴⁵ Gezgini, 2010: s. 130

³⁴⁶ Uslu, 2018: s. 432

Bu eleştiriler zamanla yerini suçlamalara bırakmaya başladı, önce dinsizlikle suçlandı Aspasia. Sonra Atina'nın evli kadınlarının başını çektiği bir grup tarafından evinin geneleve dönüştüğü iddiası ortaya atıldı. Perikles'in Atina üzerindeki etkinliği göz önüne alınırsa, bu suçlamalardan Aspasia'nın zarar görmemesi gayet anlaşılır olacaktır. Nitekim, bu cesur kadın suçsuzluğu ortaya çıktıktan sonra konferanslarını vermeye devam etmiştir.³⁴⁷

Perikles'in ölümünden sonra Aspasia bu kez Lysikles ile evlendi; ancak evlilikten bir sene sonra Lysikles de savaş meydanında öldü. Yalnız kalan Aspasia'nın Atina'daki dersleri iki eşini de kaybettikten sonra sürdü ve dönemin retorik hocası olarak ünü devam etti. Özellikle Sokrates tarafından desteklendi ve bir filozof olarak kabul edilerek saygınlığını korudu. Aspasia, Klasik Dönem heykeltıraşları arasında da oldukça popüler olmuş bir figürdür. Hetarialığından daha çok felsefeye olan ilgisi heykellerinde işlenmiştir.

Plutarchos'un Aspasia'nın örnek aldığı savunduğu İonialı Thargelia da MÖ 6.yy'da yaşamış olan bir hetariadır. Pers kralı Kyros ile aşk yaşayan Thargelia, bu ilişkiyi daha üst boyuta da taşımış, Kyros'un ajanlığını yapmıştır. Hatta bu konuda o kadar başarılı olmuş ki, İonia'nın kan dökülmeden Perslere teslim edilmesini sağlamıştır.³⁴⁸

Herodotos'un "Tarih"inde de kendine yer edinmiş bir diğer hetaira ise Rhodopis'tir. Yaşamının büyük bir bölümünü Mısır'da geçirmiş ve kendisi için burada bir piramit bile inşa ettirecek güce kavuştuğu bile söylenmektedir antik dünyada. Mısır'daki Mykerinos'un piramidinden bahsederken Herodotos, Rhodopis'ten de bahsetmeyi unutmamıştır:

"Babasıninkinden çok daha küçük bir piramit bırakmıştır; bir yanı üç plethrondan yirmi ayak azdır. Kare biçimindedir ve yarıya kadar Ethiopia taşından yapılmıştır; bunu yosma Rhodopis'e mal eden Yunanlılar vardır, ama yanılmaktadırlar, hatta bana öyle geliyor ki, Rhodopis'in kim olduğunu bilmeden konuşmaktadırlar; yoksa böyle bir piramidin masrafını öyle bir kadının omuzlarına yükleyemezlerdi, çünkü bu masraf binlerce talantla bile hesap edilebilecek gibi değildir; şunu da unutmamalı ki, Rhodopis, ömrünün çiçeğini Mykerinos zamanında değil, Kral Amasis zamanında yaşamıştır. Gerçekte Rhodopis, piramit bırakan krallardan çok sonra gelmiştir; bu kadın Trakyalıdır, Hephaistopolis oğlu Samoslu İadmon'un kölesiydi ve işte bunu doğrulayan hatırı sayılır bir kanıt: Delphoiler, Aisopos'un ölümünden ötürü kime diyet vermeleri gerektiğini ısrarla araştırdıkları zaman tek bir kişi ortaya

³⁴⁷ Gezgın, 2010: s. 130

³⁴⁸ Gezgın, 2010: s. 128

çıkmuştur; bu bir başka İadmon'du, İadmon'un oğullarından birinin oğlu olan İadmon; demek ki Aisopos, İadmon'un malıydı. (134)

Rhodopis'i Mısır'a Samoslu Xanthos getirmişti: Sanatını icra etsin getirilmişti, ama önemli bir para karşılığında azat edildi. Bu parayı ona Mytineli bir adam, Skamandronymos'un oğlu ve şair Sappho'nun erkek kardeşi Kharaxoz sağlamıştı. Rhodopis özgürlüğünü böyle kazanmıştır; Mısır'da yerleşti ve çok alımlı bir kadın olduğu için büyük bir servet biriktirdi, şüphesiz bir Rhodopis için büyük, ama böyle bir piramit yaptırmaya yetecek kadar büyük değil. Onun servetinin onda biri ne kadardır, bunu bugün de isteyen görebilir ve böyle koca bir piramidi ona mal etmek büyük abartma olur. Rhodopis, Yunanistan'da hatırasını yaşatacak bir şey bırakmak istemiş, bunun için de kimsenin aklına gelmeyen bir armağan sunmayı tasarlamış, bir sunu ki, başka hiçbir tapınakta bulunmasın ve Delphoi'ye adını yaşatacak bir sunu göndermiştir. Servetinin onda birini ayırmış, bununla bütün bir öküzü kebab edecek şişler yaptırmıştır; servetinin bu iş için ayırdığı onda biri ile kaç tane yapılabilirdi o kadar şiş yaptırmış ve bunları Delphoi'ye göndermiştir; bunlar bugün de orada, hepsi bir arada, Khiosluların, mihrabın karşısında yaptırdıkları sunak yerinin arkasında durmaktadır. –Zaten Naukratis'te pek iç çekici zevk kadınları bulmak zor değildir. Bu sözünü ettiğimizin adı o kadar yayıldı ki, Yunanlılar içinde Rhodopis adını duymayan kalmadı; daha sonra Yunanistan'da Arkhidike adında birisi de dillere destan olmuştur, ama öbürü kadar değil. Kharaxos'a gelince, Rhodopis'i azat edip Mytilene'ye döndüğü zaman, Sappho kendisini tatlı tarafından epeyce azarlamıştır (135)''³⁴⁹

İskender'in sevgilisi olan Thais de bir hetairaydı. İskender'in ölümünden sonra II. Ptolemaios ile evlenmiş ve ondan dünyaya biri kız olmak üzere üç çocuk getirmiştir. Kızı Eirene yasal çocuk olarak kabul edilip Kıbrıs kralı ile evlendirilmiştir.³⁵⁰

Hetairalar her ne kadar evli kadınlar ve genç kızlara nazaran özgür olsalar da, onlar da vatandaş olarak kabul edilmiyordu ve Aspasia ve Thais'in aksine herhangi bir erkekle evlenmeleri Yunan yasalarınca yasaklanmıştı.

Arkaik ve Klasik dönem ressamlarınca hetairalar, özellikle symposion sahnelerinde çokca işlenmişlerdir. (Resim 85³⁵¹-86³⁵²-87³⁵³-88³⁵⁴)

Hetairalardan sonra ikinci sınıf fahişeleri oluşturan grup auletrides olarak tanımlanmaktaydı. Auletrideslerin en önemli meziyetleri bir müzik aleti çalmaları ve çok esnek bir vücuda sahip olmalarıydı, bu da onlara dans ederken ve cinsel birleşme

³⁴⁹ Herodotos, 2010; s. 183-184.

³⁵⁰ Akalın, 2003; s. 35.

³⁵¹ <<https://www.britannica.com/topic/phorbeia/media/457347/4346>> (28/05/2019).

³⁵² <<http://listverse.com/2018/03/17/10-various-moments-in-the-history-of-prostitution/>> (28/05/2019).

³⁵³ <<https://bryngreekclass.art.blog/2018/11/05/sex-in-the-symposium-female-power/>> (28/05/2019).

³⁵⁴

<<http://www.beazley.ox.ac.uk/XDB/ASP/recordDetailsLarge.asp?recordCount=1&id={CDEE5776-E1F3-4D42-B77F-6617F9B98EF6}&returnPage=&start=>>> (28/05/2019).

sırasında üstünlük sağlamaktaydı. Çaldıkları müzik aletleri başta flüt olmak üzere, zither olarak anılan bir telli çalgı türü ve davuldu.³⁵⁵ (Resim 89³⁵⁶)

Statü olarak köle sınıfına da dahil olsalar da istedikleri yerde yaşama hakkına sahiptiler. Yine hetairalar gibi onlar da yüksek ücret karşılığında symposionlarda görev almaktaydılar. İstedikleri zaman müşterilerini reddetme hakkına sahiptiler. Ayrıca özgürlüklerini satın alacakları parayı biriktirip kendileri kölelikten kurtulabildikleri gibi, hetaira sınıfına yükselebilecek eğitim ve donanıma sahip fahişelerdi.

Bu fahişeler içerisinde de adını günümüze kadar getirebilmiş kadınlar vardır. Bunlardan biri Lamia'dır. Lamia hem Mısır kralı Ptolemaios'un hem de Makedonya kralı Demetrios'un gözdesi haline gelmiştir. Hatta Demetrios'u o kadar etkilemiştir ki, kralın Lamia'nın sabun ihtiyacını karşılamak için Atina'ya ek vergi bile koyduğu söylenmektedir.³⁵⁷

Pergamon Krallığı'nın kuran Attalos Hanedanı'nın kurucusu olan Phileatairos'un annesi Paphlagonialı Boa'nın da bir auletrides olduğu söylenmektedir.

Hetairalar ile auletridesler bazen kalabalık symposionlarda birlikte görev aldıkları gibi, çalışmadıklarında da bir araya gelip tanrıça Aphrodite'e mesleklerinden duydukları memnuniyet için şükranlarını sundukları görülmektedir. Bu iki sınıfı oluşturan fahişelerin bu mesleği gönüllü yaptıkları ve mesleklerinden yana bir şikayetlerinin olmadığı bilinmektedir.

Antik genelevlerin demirbaşı olarak bilinen, hiçbir hakka sahip olmayan ve fahişeliğin en alt sınıfı oluşturan kadınlara ise deikteriades adı verilmekteydi. Atina genelevlerinde farklı zevklere hitap edebilsinler diye, genellikle farklı şehirlerden getirilmiş deikteriadesler çalıştırılıyordu. En fazla rağbet görenleri İonia kentlerinden gelenleri idi, özellikle Miletosluların ayrı bir yeri vardı. Yine Byzantion ve Trapezos gibi kentlerden de Atina genelevlerine kadınlar getirilip çalıştırılıyordu. Bu kadınların herhangi bir özellikleri ya da eğitimleri yoktu, sadece erkeklerin cinsel ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan vasıfsız kölelerdi Antik Yunan kültüründe.

³⁵⁵ Gezgin, 2010: s. 125.

³⁵⁶ <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0e/Symposium_scene_Nicias_Painter_MAN.jpg/660px-Symposium_scene_Nicias_Painter_MAN.jpg> (28/05/2019).

³⁵⁷ Gezgin, 2010: s. 125.

Deikteriadesler toplum tarafından dışlanmış kadınlardı. Bu kadınların tapınaklara, hatta Aphrodite tapınaklarına bile girmeleri hoş karşılanmazdı. Akadlardaki uygulamayı andıran bir uygulama Yunanlılarda da söz konusu olmuş, diğer kadınlardan ayrılmaları için deikteriadeslere çeşitli yaptırımlar getirilmiştir. Öncelikle saçlarını diğer kadınlardan farklı olarak sarı renge boyamak zorundaydılar, üzerlerine çok renkli, çiçekli elbiseler giyerek fahişe olduklarını ilan etmeleri gerekiyordu, hatta kimi zamanlarda ellerinde gül buketleri taşıyarak çok uzaktan bile mesleklerini diğer insanlara ifşa etmeleri söz konusuydu.³⁵⁸

Genelevler 24 saat açık oluyordu, en çok müşterinin geldiği zaman ise akşam saatleriydi. Gün içerisinde boş vakitlerini hazırlanmakla geçiren fahişeler, akşamları müşterilere hizmet vermekteydi. Günümüzde antik dünyanın genelevlerine dair çok az buluntu vardır. Ancak genelevlerin genellikle liman kentlerinde sayısının fazla olduğu bilinmektedir. Kadınlar, genellikle gemicilere hizmet vermişlerdir. Antik yazarlardan edinilen bilgilere göre, bu genelevler havasız, köhne ve sadece bir yatağın sığabileceği kadar dar odalardan oluşmaktaydı. Müşterilerin ödedikleri ücretin bir kısmı genelevi işleten kişinin cebine girerken, diğer kısmı vergi olarak alınmaktaydı. Yani, genelevde çalışan bir fahişenin kendi kendini geçindirmesi imkansız hale geliyordu. Bu yüzden fahişelik mesleğini icra eden ve hetairalar ya da auletridesler gibi vasıflara sahip olmayan fahişeler genelde sokaklarda çalışmayı tercih ediyorlardı.

Atina'da Kerameikos semtinde Z yapısı olarak tanımlanan mekanın genelev olarak kullanıldığı bilinmektedir. Şehre Thriasia Kapısı'ndan girince hemen Kerameikos'un ortasına girilirmiş antik çağda. Burası hem çömlekçilerin yoğunlaştığı bir bölge olduğu gibi hem de içerisinde bir mezarlığı barındırıyordu.³⁵⁹ Hetairalar gibi auletridesler de müşterilerini mezarlıkta buldukları gibi, bir de burada vasıfsız fahişelerin pazarlandığı, bugün Z yapısı olarak tarif edilen bir taverna vardı. Bu tavernanın birçok odaya ayrılması ve içinde Aphrodite için oluşturulmuş sunuların varlığı, bu yapının genelev olarak nitelendirilmesine neden olmuştur.³⁶⁰

³⁵⁸ Gezgın, 2010: s. 119.

³⁵⁹ Sennet, 2001: s. 30.

³⁶⁰ Göktürk Ömer Çakır, **Cinsiyet ve Antik Mimarlık-Antik Çağ'da Fahişelik ve Mekan**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Programı "Arkeolojik Yapı Araştırması. Yöntemler ve Kuramlar II" Yüksek Lisans Semineri, s. 8.

Olynthos'ta İyi Talih Villası olarak adlandırılan ve içinde hem genelev hem de kumarhane barındıran yapı günümüze kadar gelmeyi başaran genelevlerden olduğu düşünülmektedir. MÖ 4. yy'a tarihlenen villanın kuzeybatısında konumlanan andron bölümü Dionysiak sahnelerle süslü duvarlara sahiptir.

Antik dünyada liman çevreleri genelev işletmek için tercih edilen yerler olmuştur. Aylarca gemilerde kadın görmeden seyahat eden gemiciler ve yolcular genelevler için iyi kazanç anlamına gelmiştir. Myra kentinin Andriake Liman'ında MÖ 30 yılına tarihlenen Büyük ve Küçük olarak iki hamam yapısından birisinin Yunan genelevlerinden biri olarak hizmet verdiği düşünülmektedir.

Atina ve Sparta arasında MÖ 431 yılında başlayıp MÖ 404 yılına kadar süren Peloponnesos Savaşı'nda çok sayıda özgür vatandaşın ölmesi, nüfusun arttırılması için yeni uygulamaları beraberinde getirdi. Bu dönem içerisinde pallake olarak adlandırılan ve meslek olarak fahişelikten geçimlerini sağlamasalar da, bu meslek grubu içerisine dahil olan yabancı uyruklu kadınlar ortaya çıktı. Bu kadınlar metres olarak adlandırılmakta ve görevleri sadece çocuk doğurarak nüfusu arttırmaktı. Atinalı, soylu sınıfa dahil olan erkekler Peloponnesos Savaşı'nın kendilerine sunduğu bu özgürlüğü değerlendirmekte gecikmemişler ve kendileri için birden çok pallake edinmişlerdir. Hatta Sokrates'in de biri Atinalı olan yasal eşi ve diğeri pallake olarak anılan metresi ile birlikte yaşadığı Diogenes Laertios'un tarafından dillendirilmiştir.³⁶¹ Atina yasalarınca bir yabancı ile evlenmenin yasal bir geçerliliği olmadığından bu kadınlar sadece üreme ve zevk amaçlı tutulmuş kadınlardı. Ancak bu kadınlardan doğan çocuklar özgür sayılmakla birlikte, eğer bir vasiyet kapsamında kendilerine mal bırakılmamışsa onlar da yasal varis sayılmamaktaydılar.

2.3.2. Antik Roma'da Fahişelik

Antik Roma'da, Yunan toplumunda olduğu gibi evlilik cinsel haz ve aşk kavramlarından ayrı tutulan ve sadece soyun devamını sağlayan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir hanede biri erkek olmak üzere iki çocuk yeterli

³⁶¹ Nilay Ediz Okur, *Euripides Tragedyaları Işığında Klasik Çağ Atinası'nda Kadının Konumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Çağ ve Kùltürleri Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2010, s. 189.

görülmekteydi ve daha fazla çocuğun dünyaya gelmemesi adına erkekler, fahişeler ve kendi hemcinsleri ile cinsel ilişkilerini devam ettirmektedirler. Bu noktada fahişeler Roma toplumunun da olmazsa olmazı haline gelmiş ve soylu Romalı kadınlara uygulanan cinsel suç yaptırımlarından azade bir şekilde hayatlarına devam edebilmişlerdir.

Roma'da fahişelik lupa olarak anılmaktaydı. Lupa aynı zamanda kurt anlamına gelen bir kelimedir ki, Roma'nın mitolojik kurucuları olan Remus ve Romulus'u emziren ve büyüten hayvan olarak söylencelerde yerini bulmuştur. Yine aynı öyküde, kurt bu ikizleri tehlikeden korumak için lupanar denilen kurt ininde saklamıştır ve bu da Roma'daki genelevlerin adı olarak anılmaktadır.

Augustus Dönemi'nde Roma toplumunda aile kurumunu tehdit eden olayların yaşandığı ve bu yüzden Augustus'un kadınları sınırlayan yasaklamalar getirdiğine yukarıda değinilmişti. İşte tam bu noktada Romalı kadınların tepkisi de en az bu kısıtlamalar kadar büyük oldu ve toplum içerisinde rahat hareket edebilmek için kendi adlarını fahişe listelerine yazdırdılar. Evlilik dayatması ile karşı karşıya kalan genç kızlar da, devletin bu ısrarcı tutumuna tepki olarak aynı şeyi yapmışlardır. Romalılar, fahişeleri ilk kez fişleyen toplum olmuştur. Bu listelere adı yazılan bir kadının isminin, bu listeden bir daha silinmediği de bilinmektedir. Ancak kendi özgürlüğüne tekrar kavuşmak için soylu kadınların böyle bir hamleye başvurmaları, fahişelerin toplumda rahat bir yere sahip olduklarının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Hatta sonraları, zina suçu işleyen evli kadınlar da ceza almamak için kendilerini bu listeye yazdırmışlar ve yaşamlarına fahişe olarak devam etmeyi tercih etmişlerdir. Çünkü Augustus dönemi ile ortaya çıkan cinsel suçlardan ve bu suçların cezalarından fahişeler muaftılar.

Fişlenen ve devletin yasal olarak tanıdığı fahişelere meretrikes ismi verilmiştir. Kayıt altına alınmamış fahişeler ise prostibulae olarak anılmaktaydı; ancak Roma yasalarınca her fahişenin kendine aedile adı verilen devlet görevlilerine adlarını yazdırma yükümlülüğü vardı. Bu kayıtlar silinmediği için kendilerine başka hayat kurmak, özellikle de ileride bir evlilik yapma isteği olan fahişeler fişlenmeyi reddediyorlardı.³⁶²

³⁶² Gezgın, 2010: s. 136.

Fahişeler hem sivil hayattaki erkekler için hem de askerlik görevindeki erkekler için önemli bir yer edinmişlerdi. Roma'nın ilk kuruluşundan MS 197 yılına kadar bir erkek askerliği görev olarak icra ediyorsa, o erkeğin evlenmesi yasaklanmıştı. Askerlik mesleğine başlama yaşının 18/19 olduğu ve bu görevin 25 yıl sürdüğü hesaba katılırsa, bu noktada fahişelere önemli görevler düştüğü açıktır. Bu yüzden Romalı fahişelerin, genellikle ordugah çevrelerinde çok kalabalık gruplar halinde bulundukları bilinmektedir.³⁶³

Antik Yunan'da olduğu gibi Roma'da da fahişeler dans etmeyi, şarkı söylemeyi ve bir müzik aleti çalmayı bilirlerdi. Hatta içlerinde üst sınıflara hizmet edenleri şiirden ve edebiyattan da anarlardı. Ancak hetairalarda olduğu gibi büyük bir donanıma sahip oldukları söylenemez. Bu kadınların daha çok tensel arzuları yönetmede uzmanlaştığı ve gerek giysileri gerekse makyajları ile erkekleri kendilerine hayran bıraktıkları bilinmektedir.

Roma sokaklarında bir fahişe ile evli bir kadının ayrı tutulması çok önemliydi. Yukarıda da değinildiği gibi, Roma'da kadınlar da sokaklarda tek başlarına özgürce dolaşabilmekteydiler ve dokunulmazlığa sahiptiler. İşte bu noktada yine fahişelere kılık kıyafet konusunda bir sürü yükümlülükler getirilmiştir; ilk olarak bu kadınlar saçlarını ya sarıya ya da kırmızıya boyamak zorundaydılar ki, dışarıdan dikkat çeksinler ve evli kadınlardan ayrı tutulsunlar. Üstlerine erkek togası giymek zorundaydılar, asla stola giyemezlerdi. Ayrıca mor renk Roma dünyasında asaletin sembolü idi ve fahişelere yasaklanan şeylerden de biri mor renkli kumaşlardı. Yine evli kadınların giydiği ayakkabılar ya da saçlarını toplamak için kullandıkları fileler, fahişelere yasaklanmıştır. Yunan fahişeleri gibi onlar da çok renkli ve çiçekli kıyafetler giyerek ayaklarına sandalet geçirmek zorundaydılar. İnce transparan kumaşlar ve vücutlarını saran elbiseler serbest tutulmuştur.³⁶⁴ Bu katı kurallar da MS 2.yy'da kendiliğinden ortadan kalkmıştır.

Roma toplumunda fahişeler yaptıkları işe ve işlerini sergiledikleri yerlere göre çeşitli adlar almışlardı:

³⁶³ Kamil Doğançlı-Recep Altın, Roma İmparatorluğunda Asker Evlilikleri Yasağı, **TAD**, C. 37/ S. 64, 2018, s. 81.

³⁶⁴ Taşdöner, 2018: s. 420.

Doride: Kapı eşiklerinde çıılçıplak bir şekilde durup kendilerini müşterilerine beğendirmeye çalışan fahişelerdir.³⁶⁵

Lupae: Kurt gibi uluyarak sokaklarda kendilerine müşteri bulmaya çalışan fahişelerdir.³⁶⁶

Aeliciae: Venüs ve Priapos'a adanan fallus şeklindeki çörekleri satarak müşteri bulmaya çalışan bu fahişeler, fırıncı kızlar olarak anılırlardı.³⁶⁷

Bustuariae: Mezarlıklarda dolaşarak müşteri arayan bu fahişeler aynı zamanda ölü evlerinde ve mezarlarda ağıtçılık yaparlardı. Bunlar müşteri bulduklarında mezarlıklarda görevlerini yerine getirirlerdi. Bu yüzden fahişeler içerisinde en bakımsız sınıfı oluşturdukları düşünülmektedir.³⁶⁸

Scorta Erotica: Bu isimle anılan fahişeler, müşterilerini sadece sokaklarda ararlar ve fahişeler içerisinde en çok kabul görenleri idi.³⁶⁹

Blitidae: Bu fahişelerde özellikle taverna gibi eğlence mekanlarında dolaşırlar ve kendilerine burada müşteri ararlardı.³⁷⁰

Kopae: Eğlence mekanlarında, yine özellikle tavernalarda garsonluk yapan kadınlardı. Müşteri bulduklarında fahişelik yaptıkları da bilinmekteydi.³⁷¹

Gallinae: Tavuk anlamına gelen gallinae olarak anılan bu fahişeler ise aynı zamanda hırsızlık da yapmaktaydılar.³⁷²

Forariae: Kent dışındaki yollarda kendilerine taşralı müşteri arayan yine taşralı kadınlardan oluşan fahişelerdir.³⁷³

Bunlar dışında özel eğitime tabi tutulan fahişeler de söz konusuydu. Bunlar beş yaşından itibaren fahişe olarak yetiştirilmek için el konulan köle çocuklarından, evlilik dışı doğanlardan ve sokağa bırakılanlardan oluşmaktaydı. Beyaz tenin Roma dünyasında özel bir önemi olduğundan bu kız çocukları güneş ışığına çıkartılmazlardı. Her konuda eğitim alırlardı. Özellikle sevişme sanatı eğitimlerinin başında gelmekteydi. Bu kızların içerisinde lezbiyenlik eğilimi gösterenler de, ayrı bir bölüme alınıp eğitimlerine sevice olarak devam ederlerdi. Sonraları eşlerini

³⁶⁵ Gezin, 2010: s. 137.

³⁶⁶ Gezin, 2010: s. 137.

³⁶⁷ Gezin, 2010: s. 137.

³⁶⁸ Gezin, 2010: s. 137.

³⁶⁹ Gezin, 2010: s. 137.

³⁷⁰ Gezin, 2010: s. 137.

³⁷¹ Gezin, 2010: s. 137.

³⁷² Gezin, 2010: s. 137.

³⁷³ Gezin, 2010: s. 137.

yitirmiş Romalı soylu kadınlara ya da dullara eşlik etme ile görevlendirilirdiler. Bu kadınların ücretleri daha pahalı olup hetairalar gibi yemeklerde ve eğlencelerde erkeklere refakat edebilmektedirler.

Romalı fahişeler genellikle tiyatro, sirk ya da büyük kamusal alanların fornike denilen kemerlerinin altında müşterileri ile birlikte olmayı tercih ediyorlardı. Bu kemerler hem kendilerini kimsenin görmemesini sağladığı gibi, bu yapıların çevresinin kalabalık olması nedeniyle her daim müşteri bulmayı da kolaylaştırıyordu. Bunun dışında hamamlar, hem fahişeler hem de müşterileri için oldukça fazla tercih edilen mekanlardan biri haline gelmişti. Burada hem erkek hem de kadın fahişeleri bir arada bulmak mümkün olabilmektedir. Bu fahişelerin çoğu aynı zamanda masaj konusunda uzmanlaşmışlardı. Ephesos'taki Skolastika Hamamı'nın da fahişelerle müşterilerinin buluşma yeri olarak tercih edildiği düşünülmektedir.³⁷⁴ Yine Ephesos'ta Kuretlar Caddesi ile Mermer Cadde'nin köşesinde yer alan perystilli evin, 2.yy'da işletilen bir genelev olduğu ve "Aşk Evi" olarak anıldığı söylenmektedir. Bu konu hakkında arkeologlar görüş ayrılığına düşmektedirler. Kimileri sadece özel mülk olduğunu kimileri de bir kadın tarafından işletilen genelev olduğunu söylemektedir. Kazılar kapsamında bulunan ve bugün Efes Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Priapos heykelinin, tam bu ev içerisinden çıkarılması da, Roma dünyasında Priapos aynı zamanda fahişelerin koruyucu tanrısı olarak sayılmaktaydı, bu görüşü güçlendirmektedir. Tarihin ilk reklam panosu olarak günümüzde adından söz ettiren mermer üzerine kazınmış bir ayak izi ve kadın resminin de, bu genelev yapısının yabancıların dikkatini çekmesi amacıyla sokağa işlendiği düşünülmektedir. (Resim 90³⁷⁵) Ayrıca Celsus Kütüphanesi ile bu ev arasında gizli bir tünel tespit edilmiştir. Rivayete göre bu genelevi işleten kadının, Ephesoslu erkeklerin geneleve rahatlıkla girip çıkabilmesi için kütüphaneye büyük bağışlar yaparak bu tüneli inşa ettirdiği söylenmektedir. Ancak bu gizemin yorumlanma şekli gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Romalı erkeklerin yasal eşlerini duydukları sevgi bir zaaf olarak tanımlanmakta ve erkeklerin fahişeler ile geçirdiği zaman teşvik edilmektedir.

Roma kentinde sadece Augustus döneminde 46 tane kayıtlı lupanaria adı ile anılan genelev vardı.³⁷⁶ Ancak genelev deyince Antik dünyanın en önemli merkezi

³⁷⁴ Gezgin, 2010: s. 143.

³⁷⁵ <<http://ancientephesus.com/ephesus/brothel>> (28/05/2019).

³⁷⁶ Gezgin, 2010: s. 145

Pompei karşımıza çıkmaktadır. Vezüv Yanardağı'nın MS 79 yılında patlaması sonucunda Pompei'deki birçok yapı günümüze kadar tahrip olmadan gelebilmiştir. Roma'daki örneklerine nazaran Pompei'deki genelev yapıları oldukça geniş yapılmış ve dışarıdan lüks bir Roma villasını andırır niteliktedir. (Resim 91³⁷⁷) Bu mekanlar Pompei'de birbirine oldukça benzerlik göstermektedir. Bir avlu etrafında konumlanmış küçük odalar, kadınların erkeklerle hizmet sunabileceği şekilde tasarlanmıştır. İçlerinde sadece bir yatağın olduğu bu odalar da, ne yazık ki dar, havasız ve karanlık olup yaşamaya elverişli değildi. (Resim 92³⁷⁸) Olasılıkla kadınlar burada sadece erkeklerle birlikte oluyorlardı, bu odalarda yaşamlarını sürdürmüyorlardı. Her odanın önünde içerideki kadının adının ve ücretinin yazılı olduğu tabletler asılıydı. Erkek şehvetini arttırmak için duvarlara, oldukça ince ayrıntılara sahip fresklerde erotik sahneler işlenmiştir. (Resim 93³⁷⁹) Bu resimlerin bir diğer işlevinin de, kente gelen Latince bilmeyen yabancıların kadınlardan istedikleri hizmeti, bu resimler sayesinde rahatça anlatabilmeleri olmuştur. Yine yabancıların genelevleri rahatlıkla bulmasını sağlamak amacıyla, yollara genelevlerin yönünü belirten falluslar yapılmıştır. (Resim 94³⁸⁰)

Roma'da aile bütünlüğünün korunması için yasalar çıkaran Augustus'un kızı Julia da fahişelikte suçlanmış ve hatta babasının çıkardığı Lex Julia kanununun kapsamında Pandateria adasına sürgüne gönderilmiştir. Julia'nın evli olduğu halde başka erkeklerle ilişki yaşaması ve forumda düzenlenen içkili eğlencelere katılması sürgünün nedeni olarak bilinmektedir. Beş yıl sonra yurduna geri dönse de, Augustus tarafından bağışlanmamıştır. Öyle ki, Augustus öldükten sonra kızının cesedinin kendi mozolesine konmamasını vasiyet etmiştir.

Caligula (MS 37-41) da Lex Julia kanunları kapsamında kız kardeşleri Lespia ve Agrippinille'yi fahişelik yaptıkları gerekçesi ile sürgüne göndermiştir. Ancak, bu iki kız kardeş gerçekten bu suçu işledikleri için değil, Caligula'nın kendi erkine onları tehdit olarak görmesi yüzünden sürgün edilmişlerdi, yani kardeşleri İmparator Caligula'nın iftirasına uğramışlardı. Aslında Caligula'nın kendisi, Roma'nın

³⁷⁷ <http://www.pompeii.org.uk/popup_photogallery.php?struttura=1&img=1029> (28/05/2019).

³⁷⁸ <http://theconversation.com/the-grim-reality-of-the-brothels-of-pompeii-88853> (28/05/2019).

³⁷⁹ <<https://www.thesun.co.uk/news/2355219/pornographic-pompeii-wall-paints-reveal-the-raunchy-services-offered-in-ancient-roman-brothels-2000-years-ago/>> (28/05/2019).

³⁸⁰ <https://www.pompeiiinpictures.com/pompeiiinpictures/Streets/Via_dell_abbondanza_west_p2.htm> (28/05/2019).

sapkınlıkları ile anılan imparatorlarından biridir. Roma tahtında dört yıl kalmış ve bu süre içinde de Roma İmparatorluğu’nu, hayalini kurduğu Mısır Krallığı’na çevirmeye çalışmıştı. Mısır Krallığı’nda, firavunların tanrı oldukları inancı egemen olduğu için tanrının soyunun kirlenmemesi adına kardeş evlilikleri yapıyordu. Caligula’nın da kız kardeşi Drusilla ile evlilik hazırlıkları yaptığı ve aralarında bir aşk ilişkisi olduğu aktarılmaktadır.³⁸¹ Caligula ayrıca Romalı fahişelerle de ilişki yaşamaktan kaçınmamış ve bu fahişelerden Mnester ile olan ilişkisi en bilineni olmuştur. Ayrıca Caligula döneminde fahişelerden gelir vergisi alınmaya başlanmış ve bu dönem adeta fahişelerle birlikte olmak teşvik edilmiştir.³⁸²

Nero (MS 54-68) sarayda fahişelerle birlikte olmaktan çekinmeyen Roma imparatorlarından biri olmuştur, Domitianus (MS 81-96) da sırf fahişelere olan tutkusu yüzünden halk tarafından tepki görmüştür. Ancak fahişelerle ilişkisi en çok ün yapan imparatorun Elagabalus (MS 218-222) olduğu bilinmektedir, imparatorun fahişelere saray içinde çıplak dolaşmalarını şart koştuğu, hatta bununla yetinmeyip saray görevlilerinin de kendisine çıplak hizmet etmelerini istediği hakkında söylenenlerdendir.³⁸³

Clauidus’un (MS 10-54) eşi Messalina, Augustus’un kız kardeşi Octavia’nın torunun kızı olarak soylu bir ailede dünyaya gelmişti. Ancak psikoloji terimi olarak kendi adıyla anılan Messalina Kompleksi yüzünden, İmparator Claudius ile evlendikten sonra geceleri kendi rızasıyla genelevlerde çalışmaya başlamıştır. Messalina Kompleksi’nin diğer adı nemfomani olup dizginlemez cinsel arzuyu tanımlamaktadır. Messalina’nın hastalığı ile baş etme adına seçtiği yol genelevlerden geçmiştir. Hatta sabah olup da genelevlerin kapandığı saatlerde bile, buradan çıkmak istemezmiş, bu yüzden defalarca gittiği genelevlerden kovulduğu rivayet edilmektedir. Messalina hakkında en acımasız betimlemeyi, hiç kuşkusuz ki hiciv şiirlerin ustası Juvenal (MS 50-127), “Altıncı Taşlaması”nda yapmıştır:

*“Hele bakın, tanrılarla boy ölçüşen imparatoriçenin büyük ayıbına!
Kocası uykuya daldığında kulak verin Messalina’ya, bir bakın şu kötü kadına,
Pis kokan eski bir şilteyi nasıl da imparator sarayındaki görkemli yatağına
yeğliyor!
Ve başına çabucak örttüğü başlığıyla bu fahişe imparatoriçe,
Gecenin ilerlemiş saatinde böylesine gizlice,*

³⁸¹ Kısakürek-Kısakürek, 2018: s. 212

³⁸² Doğancı-Altın, 2018: s. 81

³⁸³ Gezgini, 2010: s. 148

*Roma'nın kapkaranlık yollarında nerelere gidiyor?
Sadece hizmetçisinin eşliğinde dalıyor ışıktanmamış bir sokağa,
Kömür rengi saçlarını saklamış sarı renkli bir peruğa,
İşte bak, şehvet kokan bir randevu evinin kapısına geliyor.
Orada Lycisca takma adını kullanarak kötüye,
Vuruyor duvarda paçavralar asılı bir pencereye,
Ve sessizce süzülüyor içeri, kendi odasına giriyor.
Altın gibi ışıldayan dolgun göğüsleri çıplak.
Ve asil Britannicus'u taşımış gergin beyaz karnını açarak,
Sevecenlikle karşılayıp konuklarını, kendini onlara nasıl bir arzuyla veriyor!
Sonra evin sahibi, kızlarına yol vermek için el çırpınca,
O da kederli bir tavır takınıp, son konuğu ile vedalaşınca,
En son kadın olarak odasını ve randevu evini terk ediyor.
Gene hizmetçisinin eşliğinde dönüyor geri, yorgun ama hala doyumsuz,
Yüzü isli sokak lambalarının ışığında biraz solgun, biraz huzursuz,
Pis kokulardan arınmadan, gene kocasının o görkemli yatağına dönüyor.”³⁸⁴*

Claudius'un Messalina'nın geceleri genelevde çalıştığından habersiz olduğu ya da imparatorluğun Messalina'ya ait bir drohoma olarak kendisine verildiği için sessiz kalmayı seçtiği düşünülmektedir. Gerçekten de Messalina senatör Silius'a aşık olup bu aşkı ulu orta yaşamaya başladığında bile imparator sessizliğini korumaya devam etmiş, ta ki Silius'un Messalina'nın ona duyduğu aşkı, imparator olmak için kullanmaya başlayana kadar. Sonunda Messalina, Bacchanalia Şenlikleri bitiminde Claudius'un emri ile öldürülmüştür.³⁸⁵

Roma'da tiyatro artistleri de fahişe olarak nitelendirilmekteydi. Tarihin bilinen ilk kadın mim sanatçısı Theodora da Roma'da fişlenen fahişeler arasındaydı. Giritli bir ailenin kızı olarak dünyaya gelen Theodora Konstantinopolis'te güzelliği ve erotik dansları ile ün yapmıştı. İmparator varisi Justinyen (482-565) de kendisine aşık olmuştu, hatta Theodora ile evlenmek istemişti. Ancak Roma kanunları açığı; bir kadın bir kez fişlendi mi hayatı boyunca fahişe olarak kabul ediliyor ve bir erkekle resmi bir evlilik yapması yasaklanıyordu. Kaldı ki, Theodora'nın bir de gayrimeşru bir çocuğu vardı. Justinyen, amcası İmparator Justin'i ikna ederek yasanın değiştirilmesini sağladı ve bir kadının fahişelik mesleğini icra etmekten vazgeçmesi halinde Roma vatandaşı ile evlenebilmesini sağlayan bir düzenlemeye

³⁸⁴ Jack Holland, **Mizojini Dünyanın En Eski Önyargısı Kadından Nefretin Evrensel Tarihi**, Çev: Erdoğan Okyay, İmge Kitapevi, Ankara, 2016, s.69-70

³⁸⁵ Gezin, 2010: s. 149-150

gidildi. Justinyen'in tahta geçmesi ile Theodora da Doğu Roma İmparatorluğu'nun kraliçesi oldu.³⁸⁶

2.4. EŞCİNSELLİK

Eşcinsellik kavramının kişinin kendi cinsine duyduğu duygusal ya da cinsel arzu olarak en geniş tanımını yapabilmekteyiz; bu da eşcinselliği sadece cinsel ilişki ile sınırlandırmamakta, duygusal bağ da bu kavram içerisinde kendisine yer edinebilmektedir. Her ne kadar bu kavram her iki cins için, yani hem erkek hem kadın için, geçerli olsa da, antik dünyadan elimize kalanlar ataeril kültürün izleri olduğu için kadınlar arası yaşananlar günümüzde çok az bilinmektedir. Kimi araştırmacılar, Neolitik Dönem öncesi toplumlarında toplumsal cinsiyet rollerinin henüz keşfedilmediğini, bu yüzden de cinsel ilişkilerde cinsiyet rollerine bakılmadığını dile getirmişlerdir. Neolitik Dönem sonrasında nihayete eren kadın ve erkeğin toplum içerisindeki cinsiyete dayanan rolleri sonucunda heteroseksüel ve tekeşli evliliğe dayanan aile kurumu ortaya çıktı. Kadın, erkeğin o öldükten sonra bile yaşamasını sağlayacak, malına mülküne sahip çıkacak varisini doğurmakla yükümlü hale geldi.

Bazı kaynaklarda eşcinsellikle ilgili en eski yazılı belge olarak Gılgamış Destanı geçmektedir. Gılgamış'ın Enkidu'nun ardından yaktığı ağıtın bir yoldaşa değil de bir sevgileye yakılabilecek türden bir ağıt olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

Mısır'da MÖ 2500 yıllarına tarihlenen ve Niankhkhnum ve Khnumhotep adlı iki soylu erkeğin gömüldüğü bir mezar Saqqara kentinde keşfedilmiştir. Mezarın freskinde Niankhkhnum ve Khnumhotep olduğu düşünülen iki erkek oldukça samimi bir şekilde betimlenmiştir. Bu mezarın iki sevgilinin mezarı olduğu düşünülmektedir. (Resim 95³⁸⁷)

Eşcinsellik ile ilgili en geniş kaynağı hiç kuşkusuz ki, Antik Yunan ve Roma toplumları vermektedir. Çünkü eşcinsellik her iki kültürde de özgür yaşanmış;

³⁸⁶ Banu Çakmak, Batı'da Feminist Tiyatronun Oluşum Süreci, **Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, Sayı:9, Kış 2013, s. 25.

³⁸⁷ <<https://www.ancient-origins.net/history/importance-evidence-heated-debate-homosexuality-ancient-egypt-004445>> (28/05/2019).

tanrıların gönül maceralarına yansımıştır. Kadınlarda ise Sappho kız öğrencileri için duyduğu aşk ile ün yapmıştır, günlük hayatın içerisinde Yunan kadını ise sadece kadınların katılımında olan festivallerde eşcinselliği deneyimleyebilmişlerdir. Adonia Bayramı'nda kadınların birbirleri ile yaşadığı cinsel birliktelik erkekleri pek memnun etmese de erkekler tarafından bir tehdit olarak görülmemiştir. Nihayetinde, sonucunda üremeye neden olacak bir birleşme söz konusu olmadığı için soyları saf kalıp başka bir döl tarafından kirletilmiyordu. Dionysos gizemleri ilk Roma'ya geldiğinde ve kadınlar arasında gizli kalan törenlerde cinsel deneyimlerin olması başlangıçta erkekler tarafından tepki görmemiştir, sonralarında bu törenlere erkeklerin de dahil olması sorun çıkaran nedenlerden biri olmuştur.

2.4.1. Yunan Toplumunda Eşcinsellik

Erkekler arasında gelişen ilişki Yunanlılara göre yaradılıştan geldiği için oldukça doğal ve olması gerekendi. Erkeklerin erkek bir atadan geldiğine inanan Yunanlılar, bundan dolayı erkeklerin birbirlerine tinsel ya da tensel hisler beslediklerini düşünmekteydiler. Bir erkeğin kendi cinsine duyduğu bağ, yaradılıştaki erkekliğin baskın olmasının göstergesiydi. Hatta Platon “Şölen” adlı kitabında bir erkeğin bir kadınla olan cinsel ilişkisinin sadece üreme amaçlı olduğunu, ama öte yandan bir erkekle kurduğu cinsel ilişkinin erkeğin hayatına anlam katmak olduğunu söyleyerek eşcinselliğin erkekler arasındakini anlamını ortaya koymuştur.³⁸⁸ Özellikle Yunan ideal erkek tasvirine hayat veren Apollon'un ölümlü erkeklere duyduğu aşklar, erkekler arasındaki ilişkinin toplumdaki yeri açısından bir göstergedir. Arkaik Dönem heykellerinde de koreler giyinik tasvir edilirken kurosar hep çıplak şekilde karşımıza çıkar. Apollon, Hermes gibi tanrılar da tasvirlerinin çoğunda çıplaktırlardır. Bu heykeller incelendiğinde o dönemde erkek heykellerinde oldukça mütevazı cinsel organların işlenmesinin bir kural haline geldiği, görülmektedir. Gündelik hayatta da erkek çıplaklığının kadın çıplaklığı kadar hoş görülmediği bilinmektedir, ancak bunun istisnaları olmuştur. Erkek çocukları gymnasionlarda beden eğitimi derslerini çıplak alıyorlardı. Yine düzenlenen spor yarışmalarına da çıplak katılıyorlardı. Sonuç olarak kadın bedeni saklanması

³⁸⁸ Halit Erdem Oksačan, **Eşcinselliğin Toplumsal Tarihi**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 68.

gerekenken, erkek bedeni ortaya koyulan, övünülen ve arzulanan haline gelmiştir. Sparta'da durum biraz farklılık göstermektedir, kız çocuklarının çıplaklıkları adeta teşvik edilmiştir, festivallerde genç kızların çıplak olarak toplumun karşısına çıktığı bilinmektedir. Yine spor oyunları Sparta'da sadece erkeklerin tekeline değildi ve kız çocuklarının çıplak bir şekilde spor yapabilme özgürlüğü, Atina gibi kent-devletlerinin nazarında ahlaksızlık olarak görülmüş ve eleştirilmiştir.

Fallus özellikle antik kültürde bereket ile özdeşleştirilmiş durumdaydı. Ayrıca Yunan kültüründe oldukça yaygın olarak kullanılan hermeler de erkek bedeninin toplumsal hayat içerisinde kabul görmesini kanıtlar niteliktedir. Hatta Uranos'un erkini deviren Kronos, bunu babasının fallusunu yani erkekliğini bir tırpanla keserek yapmıştır. Fallus burada adeta bir iktidar simgesi halinde kullanılmıştır.

Yunan evlerinde kadınlar kendilerine ayrılmış odada yaşarlardı demiştik, çocuklarda anneleri ile birlikte bu odalarda erkekler dünyasından bihaber yaşamaktaydılar. Nitekim erkek çocuklarının kadınlar ile belli bir yaşa kadar beraber büyümesi, eşcinselliğin kurumsallaşmasına neden oldu. Genç erkek, erişkin bir erkek ile kurduğu yatak arkadaşlığı ile toplumsal cinsiyet rolünü, sanatı, edebiyatı, siyaseti, askerliği ve avlanmayı öğrenebilme fırsatı yakalıyordu. Özellikle symposionlarda, erkeklere saki görevini evin genç erkek çocuklarının yapmasının da bu ilişkinin temellerini attığı yönünde görüşler de vardır. Symposionlarda yemek sonrası içilen içkinin etkisi ile erkeklerin birbirleri ile ya da orada bulunan fahişelerle birlikte olduğu bilinmektedir. Yunanlıların algısında kadın ya da erkek arasında bir fark söz konusu değildir; burada daha çok etkin ya da edilgen olma durumları ile bedensel güzellik ön planda tutulmuştur.

Yunanlılardaki bu geleneğin Girit kökenli olduğu düşünülmektedir. Girit'te benzer uygulama erkekliğe geçme ritüeline dönüşmüş, öyle ki belirli bir yaşa gelen oğlanın olgun bir erkek tarafından seçilmesi, oğlanın ailesi tarafından da destek görmüş ve bu verilen karşılıklı hediyeler ve kesilen kurbanlarla da kendini göstermiştir.³⁸⁹

Ancak Yunan kültüründe erkekler arasında yaşanan bu ilişki eşcinsellik olarak tanımlanmamıştır; eşcinsellik kelimesinin Yunan toplumunda bir karşılığı

³⁸⁹ Oksaçan, 2012: s. 79.

olmamıştır. Antik dönemlerde edilgen ve etkin olma durumu söz konusuydu. Quignard bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Yunanistan’da olsun, Roma’da olsun hiçbir zaman eşcinsellik söz konusu olmadı. ‘Eşcinsellik’ sözcüğü 1869 yılında ortaya çıktı. ‘Karşıcinsellik’ sözcüğü de 1890’da. Ne Yunanlılar ne Romalılar, eşcinsellik ile karşıcinsellik arasında hiçbir ayırım gözetmemişlerdi. Birbirinden ayırdıkları şey etkinlik ve edilgenlikti yalnızca. Phallos’u yani erkeklik organını (fascinus), bedendeki tüm öteki deliklerden (sprintrias) ayırıyorlardı. Oğlancılık, Yunanlılarda topluma kabul edilme kuralıydı. Pais (oğlan) ile arkadan birleştiğinde, erişkin erkeğin spermi, oğlan çocuğuna erkeklik aktarıyordu. Arkadan birleşmek anlamına gelen Yunanca eispein fiili, Latince de sözcüğü sözcüğüne inspirare (esinlenmek) fiiliyle karşılanır.”³⁹⁰

Toplumda kabul gören bu ilişkinin belli kuralları vardı hiç kuşkusuz ki; herşeyden önce bu ilişki soylular arasında olmaktadır. Burada genç ve toy erkek ile yaşlı ve deneyimli erkek ilişkisi söz konusudur. Akademi başkanlığı yapmış Filozof Straton yatak arkadaşlığına hazır olan erkeğin yaşı hakkında “on iki yaşında bir oğlanın tazeliği arzu uyandırır; ama on üçünde daha da hoştur. On dördünde açan aşk çiçeği daha da tatlıdır ve on beşinde cazibesi artar. On altı ilahi yaştır.” diyerek hem kendi hem de Yunanlı erkeklerin tercihlerini dile getirmiştir.³⁹¹ Olgun olan erkekler için ise bir sınırlamanın olup olmadığı bilinmemekte; genelde 30 yaşlarında erkeklerin oğlanlarla ilişki yaşadıkları kabul edilse de, Sokrates gibi 60 yaşını aşmış erkeklerin de bu ilişkilerde adlarının anılması bir sınırlama olmadığını göstergesidir.

Eşcinsellik tam anlamı ile bir yönelim olmamıştır Yunanlılar için. Bir oğlanla yatak arkadaşlığı yapan erkeklerin evli olduğu da unutulmamalıdır. Zaten bu ilişki uzun süren bir ilişki olarak görülmemiş, gencin eğitimi bitince son bulan türden olmuştur. Aksinin gerçekleşmesi iki taraf için de hoş olmayan sonuçlara neden olabilmektedir. Ayrıca aslında Yunan erkeğinin hayatında bu bir döngü olarak bile anılabilmektedir, ilk önce kendisi öğrenen oluyorken zaman geçtikten sonra bir öğretene dönüşüyordu. Erkeklerin öğrencilik olarak adlandırılan bu dönemi bitirdikleri zaman cinsel anlamdaki edilgenliklerinin de son bulması gerekiyordu. Sokaklarda fahişelik yapan erkeklerin vatandaşlıktan çıkarıldığı bilinmektedir. Platon da erkeklerin kadınsı tavırlar sergilemelerinin toplum tarafından çirkin bulunduğunu ve bu kişilerin sadece hazlarının esiri güçsüz kimseler olduğunu dile getirmiştir.³⁹²

³⁹⁰ Gezgın, 2010: s. 222.

³⁹¹ Gezgın, 2010: s. 234.

³⁹² Oksačan, 2012: s. 77.

Din, toplumların yaşam şekillerinin dışavurumunu oluşturmuştur. Özellikle pagan dinlerde, tanrılara insan özellikleri yüklenirken toplumun kendi değerleri söz konusu olmuştur. Ganymedes ile Zeus söylencesinde de her ne kadar Zeus'un Ganymedes ile cinsel birliktelik yaşayıp yaşamadığı tartışmalı olsa da, aradaki yaş farkı tam da Yunan toplumundaki erkekler arasında yaşanan ilişkinin sınırları içerisinde. Yine Eos, güzeller güzeli genç Tithonus'a aşık olmuş ve ölümlü aşkının sonsuz bir yaşamla yanında olmasını dilemiş tanrılar kralı Zeus'tan; ancak bu dilek eksik kalmış, Tithous ölümsüzlükle taçlandırılmış taçlandırılmasına ama her geçen gün yaşlanıyormuş ve uzun yıllar sonunda yaşlılıktan acı çeker hale gelmiş. Burada Eos'un Tithonus'u gençken görüp beğenmesi ve aşık olması tam da Yunan toplumundaki genç erkek sevgili anlayışına uygundur. Keza Apollon'un aşık olduğu erkeklerin de hepsi genç tasvir edilmiştir. Bu tanrıların hiçbir zaman yaşlı erkekler ile bir gönül ilişkisi yaşamaması toplumdaki algının ürünüdür. Etkin olan her zaman olgun ve güçlü olmak zorundadır.

Antik Yunan'da genç olan erkek eromenos olarak adlandırılırken olgun olan erkeğe de erastes denmiştir. Bu ikili arasındaki ilişkide roller kesinlikle değişmezdi, edilgen olan edilgen olarak kalmak zorundaydı.

Yunan söylencelerinde ve tasvirlerinde özellikle erkeksilikleri vurgulanan kahramanların da erkekler ile gönül maceraları olmuştur. Herakles'in Hylas'a duyduğu aşk bunlardan biridir. Dryopia kralının oğlu olan Hylas, babası Herakles tarafından öldürülünce, Herakles'in isteği üzerine onun himayesi altına girmiştir. Hylas ile Herakles söylencesinin başlangıcı yine Herakles'in kas gücüne atıfta bulunacak şekildedir. Argonautlar ile kürek çekme yarışması düzenler Herakles. Mysia sınırlarına kadar süren yarışta en son İason ile kalır; İason da pes eder sonunda ve galip Herakles olur. Ancak Khios Nehri içerisinde zafer kazanan Herakles'in de küreği kırıldığı için gemi Mysia'da konaklamak zorunda kalır. Herakles kendisine yeni bir kürek yapmak için ormanda ağaç aramaya çıkar. Bu sırada gözdesi Hylas da Pegai gölüne su getirmesi için gönderilir. Herakles döndüğünde Hylas'ı göremez, Hylas'ın gölden uzun süredir gelmediğini öğrenen kahraman adeta çıldırır, her yerde bağırarak Hylas'ı arar. Herakles bu durumdayken karşısına Polyphemos çıkar. Odysseia'da, Odysseus'un başına işler açan dev, bu kez bir insana yardım etmeye gönüllüdür. Birlikte Hylas'ı aramaya başlarlar, hatta yollarda karşılarına çıkan

Mysialılara da kendilerine yardım etmeleri için baskı yaparlar. Ancak hiçbir iz yoktur Hylas'tan. Çaresizlikten öfkeye kapılan Herakles'in, sevgilisi Hylas'ın bulunmaması halinde tüm Mysia halkını ölümle tehdit edecek kadar ileriye gittiği aktarılmaktadır mitosta. Hylas ile Herakles kavuşamazlar; çünkü Nympha Dryope ve kız kardeşleri de aşık olmuştur genç adama ve onu kendileriyle birlikte su altında bir mağarada yaşamaya ikna etmişlerdir. (Resim 96³⁹³) Genç, kadın bedeninin cazibesini tercih etmiş ve Herakles'i terk etmiştir. Bu mitosa dayanarak, Pegai yakınlarındaki Prusa'da her sene Hylas'a kurbanlar sunulmaktadır. Kurban töreninden sonra bir rahip çıkıp Herakles'e gönderme yapmak için üç kez "Hylas" diye bağırır ve sonrasında diğer rahiplerle birlikte ormanda Hylas aranırdı.³⁹⁴

Bir diğer söylence Akhilleus'a aittir. Troia Savaşı sırasında ölen Patroklos'un öcünü almak uğruna yaşamından bile olmuştur kahraman. Bazı yazarlara göre ikili arasında yaşanan, aşk olarak kabul görmüştür. Platon'da "Şölen" adlı eserinde bu konuya değinmiş ve Akhilleus'un ölüme koşmasının tanrılar nezdinde de takdir edildiğini ve onu ölümünden sonra Kutlular Adası'na göndererek ödüllendirdiklerini yazar. Ancak Platon, Askhylos'un Akhilleus'un Patroklos'a aşık olduğunu söylemesini de saçma bulmaktadır. Bunun nedeni olarak da Akhilleus'un bütün kahramanlarının en yakışıklısı olmasına ve Homeros'un anlatımına göre öldüğünde daha sakalları bile çıkmamış bir genç olduğuna bağlar.³⁹⁵ Ancak Akhilleus ile Patroklos'un Sossias Ressamı imzalı MÖ 500 yıllarına tarihlenen kylikteki tasviri biraz Platon'u yalanlar şeklindedir. Patroklos'un daha genç olduğunu vurgulamak amacıyla sakalsız tasvir edildiğini ve aynı mantık ile Akhilleus'un da ondan daha yaşlı olduğunun vurgulanması için sakallı olduğu görülmektedir. Patroklos bu eserde Akhilleus'un yarasını sarmaktadır. (Resim 97³⁹⁶)

Olgun erkeklerin gymnasionlara gidip kendilerine uygun eromenos bulmaları Yunan toplumunda gelenek haline gelmişti, hatta kadınsı özellikler göstermeden genç erkeğin erastes adayına cilve yapması ve ondan hediyeler kabul etmesi herhangi bir sorun teşkil etmiyordu. Ancak gencin, yani eromenos adayının, fazla kadınsı

³⁹³ <<https://www.theoi.com/Gallery/Z37.2.html>> (28/05/2019).

³⁹⁴ Graves, 2010: s. 779.

³⁹⁵ Platon, **Şölen**, Çev. Eyüp Çoraklı, Alfa Basın Yayım Dağıtım San ve Tic Ltd Şti, İstanbul, 2014, s. 54-55

³⁹⁶ <<https://www.smb.museum/en/museums-institutions/altes-museum/about-the-collections/collection-highlights.html>> (28/05/2019).

özellikler göstermesi de hoş görülmezdi. Genel olarak kabul gören bu geleneğin çocukları suistimal etmesini engellemek için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Solon zamanında çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. Özellikle bir erkek, ergenlik çağına girmemiş bir çocukla bu ilişkiyi yaşamaya kalkarsa ölüm cezasına çarptırıyordu. Çocukları kandırıp para karşılığı başka erkeklere pazarlamaya kalkanlar ise, vatandaşlıktan çıkarılıyorlardı. Bir diğer yasa da, oğlanların kölelerle cinsel birleşmesi halinde, kölenin öldürülmesini buyuruyordu.³⁹⁷ Platon, Sokrates'in arkadaşı Ktesippos'un aşık olduğu Lysis adlı genci görmek için Sokrates ile birlikte gymnasiona gittiğini söylemektedir.

Her ne kadar bu usta-çırak ilişkisine dayanan yatak arkadaşlığı, erastes olarak anılan erkeğin varsıl ve soylu bir vatandaş olması kuralına dayanmış olsa da, döneminde büyük saygı görmüş Sokrates de genç erkekler için oldukça tercih edilen bir öğretmen olmuştur. Ailesinin soylu olduğu bilinse de, Sokrates fakir bir yaşam sürmeyi tercih etmiştir; ancak yine de yaşadığı dönem içinde Perikles'in de evinin aranan misafirlerinden biri haline gelmiş ve yukarıda belirtildiği üzere Aspasia'nın da dostluğunu kazanmıştır. Genç erkekler arasında oldukça popüler bir yer edinen Sokrates'in en çok bilinen aşk hikayesi, Perikles'in yeğeni Alkibiades ile olandır. (Resim 98³⁹⁸) Alkibiades'in zekası ve yakışıklılığı ile ilk önceleri Sokrates'in hoşuna gitmiş olsa da, sonrasında ikili arasındaki ilişkinin seyrinin değiştiği bilinmektedir. Sokrates, Alkibiades ile tensel bir aşk yaşamayı reddetmiş ve onunla dostluk ve bilgelik ile sınırlı bir ilişki kurmayı denemiş; ancak Alkibiades'in ısrarcı tutumu uzun süre devam etmiştir. Bu durum da pasif olması gereken tarafın arzusu ortaya çıkmış ve kuralların bir nebze de olsa çiğnenmesi söz konusu olmuştur. Çünkü öğrenci durumunda olan bir gencin ısrarcı bir tutum sergilemesi ve bu ilişkiden haz alması onaylanan bir durum değildir. Olgun erkeğin öğreticiliğinin diyeti olarak genç erkek, bedenini ona sunardı. Hatta Alkibiades'in Sokrates'e duyduğu aşk yüzünden zaman zaman kıskançlık duyduğu ve bunu dışa vurduğu da olmuştur. Özellikle Sokrates ile ilgili elimizdeki en önemli eserleri kaleme alan Platon, yine Şölen adlı eserinde Alkibiades'in sarhoş bir şekilde symposiona biraz da geç katıldığını ve Agathon'un yanına oturan Sokrates'i gördüğünde öfkesini dile getirdiğini ve Sokrates'in de onun kıskançlıklarından yakınmasını yazmıştır:

³⁹⁷ Gezgini, 2010: s. 241

³⁹⁸ <<https://www.thegreatcoursesdaily.com/socrates-alcibiades-ambition/>> (28/05/2019).

"Ey Herakles! Bu da neydi! Sokrates bu! Yine pusu kurup uzanmışsın buraya. Hiç olmadığını düşündüğüm yerde ansızın ortaya çıkmayı huy edinmişsin. Ne diye geldin şimdi? Sonra Aristophanes'in, gülünç olan ya da gülünç olmak isteyen başka bir adamın yanı dururken ne diye yatıp uzandın buraya? Evdeki en güzel kişinin yanına uzanmak için yine ne dolaplar çevirdin?"

O zaman, "Gör bak Agathon, yardım et bana," demiş Sokrates. "Çünkü bu adamın aşkı az iş açmadı başıma. Ona vurulduğum andan beri hiçbir güzele bakamaz, hiçbir güzelle laflayamaz oldum. Yoksa beni kıskanıp içerler de olmadık işler yapar, sövüp sayar ve bir daha da düşmez iki eli yakamdan. Onun için bak, şimdi de bir olay çıkarmasın. Aramıza gir de zor kullanmaya kalkarsa kolla beni. Çünkü bu adamın deliliği ve aşığına bağlılığı beni çok korkutuyor."

"Şimdi seninle hiç uğraşamam ben," demiş Alkibiades de. "Bunların öcünü başka zaman alacağım senden. Şimdi Agathon," diye sürdürmüş, "şeritlerinden ver bana da bu adamın şu eşsiz kafasına dolayıp taç yapayım. Sonra seni taçlandırımda kendisini, senin gibi yalnızca geçen gün değil, her gün konuşmalarıyla tüm insanları alt eden adamı taçlandırmadım diye suçlamasın beni." Bunları der demez şeritleri eline alıp Sokrates'in başına dolamış ve geçip uzanmış."³⁹⁹

Sokrates her ne kadar çapkın bir profil sergilese de, O bedensel hazlardan uzak duran bir tavır takınmış ve beğendiği erkeklerle sadece felsefe üzerine bir paylaşımı yeğ tutmuştur. Diğer yetişkin erkeklere de bu konuda öğütler vermeyi ihmal etmemiş; bedensel hazların esiri olanların gymnasionlardan uzak durması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü Sokrates'e göre, Platon'un aksine, erkeklerin kendi arasındaki aşk da taşkınlığa neden olabilmekteydi. Nitekim günümüze kadar gelmeyi başaran ünlü Tyran Öldürenler Heykeli'ne (Resim 99⁴⁰⁰) ilham olan Aristogeiton ve Harmodios'un öyküsü de bunu kanıtlar niteliktedir.

Atina'da Peisistratos öldükten sonra MÖ 527 yılında tyranlık koltuğuna oğulları Hippias ve Hipparkhos geçmiştir. Babalarının başarılı politikalarını yürütemeyen Hippias ve Hipparkhos'a karşı halkın memnuniyetsizliği zamanla artmaya başlamıştır. Bu iki tyrana karşı MÖ 514 yılında bir suikast düzenlenmiş ve Hipparkhos öldürülmüştür. Aslında bu suikastın altında kötü yönetimden ziyade bir aşk hikayesi yatmakta olduğu düşünülmektedir. Bu olayın iki farklı varyasyonu vardır. Harmadios ile Aristogeiton arasında eromenos-erastes ilişkisi yaşanmaktayken tyran Hipparkhos da genç Harmadios'a ilgi duymaya başlamış ve bunu dile getirmiş. Reddedilince birinci varyasyona göre, Harmadios'un evli olmayan kız kardeşinin bakire olmadığını halk içinde dile getirerek, onun Athena

³⁹⁹ Platon, 2014: s. 150-151.

⁴⁰⁰ <https://www.livius.org/pictures/italy/rome/rome-baths_caracalla/harmodius-and-aristogeiton/> (28/05/2019).

için düzenlenen Panathenaia Şenliklerine katılmaması gerektiğini duyurmuş. Bu iftiranın ve aşağılanmanın karşısında Harmadios'un onuru kırılmış ve sevgilisi de Aristogeiton da öfkelenmişti. Panathenaia Şenlikleri sırasında iki sevgili tyranlara saldırmış ve Hipparkhos'u öldürmeyi başarmışlardı. Ancak Aristogeiton da Harmodios da öldürülmüşlerdi. İkinci varyasyonda ise, Hipparkhos'un taciz boyutuna gelen ısrarcı tavrının bu suikasta neden olduğu söylenmektedir. Her ne kadar bu aşk iki sevgilinin ölümüne neden olmuş olsa da, sonunda tyran yönetiminin ortadan kalkmasını sağlamış ve Atina'ya demokrasiyi getirmiştir.

MÖ 401 yılında Kyros'un Pers kralı olmak için Lidya'dan yola çıkmasını konu alan Ksenophon'un "Anabasis" adlı eserinde de erkekler arasındaki ilişki ile ilgili birkaç iz bulmak mümkündür. Kyros, ağabeyi Artakserkses'e karşı giriştiği iktidar mücadelesinde Yunan paralı askerlerini kullanmıştır. Ordunun en önemli kanadını, yani sağ kanadını yöneten Thessalia Menon hakkında Ksenophon'un aktardıkları dikkat çekicidir:

“(21)Thessalia’lı Menon’a gelince, büyük bir hırsla zenginleşmek istediği, daha çok şeye sahip olmak için komuta etmek istediği, kazançlarını artırmak için saygı görmek istediği, kimsenin gözünden kaçmıyordu. Kötü hareketlerinin cezalandırılmasından kurtulmak için en güçlülerle dost olmaya çalışıyordu. (22) Amaçlarına ulaşmak için en kestirme yolun, yalan yere yemin etme, yalan söyleme, kalleslik olduğuna inanıyor; içtenlik ve dürüstlüğü bönlük sayıyordu. (23) Hiç kimseyi sevmediği görülmüyordu ve birinin dostu olduğunu söyledi mi, ona tuzak kurduğu apaçıktı. Bir düşman ile hiçbir zaman alay etmiyor, ama sohbetlerde yakın arkadaşlarını hep alaya alıyordu. (24) Göz diktiği şey düşmanlarının malı değildi; çünkü tetik duran birinin malını almanın güç olduğunu düşünüyordu; ama güvensizlik duymadığı için bir dostun malına el koymanın çok kolay olduğunu, yalnız kendisinin bildiğini sanıyordu. (25) Yalan yere yemin ettiğini ve dürüst olmadığını bildiği herkesten, tepeden turnağa silahlıymış gibi korkuyordu; ama dindar ve doğru sözlü olanları korkak insanlarmış gibi sövmeye kalkışıyordu. (26) Dindar, içten ve adil olmakla övünen insanlar vardır. Menon, aldatmakta, yalan uydurmakta, dostlarını gülünç düşürmekte usta oluşuyla övünüyor. Birinin en iyi dostu olmak istedi mi, bu dostluğu kazanmak için kendisinden önce dostu olanlara iftira etmek gerektiğini düşünüyordu. (27) Askerlerin kendisine itaat etmesini sağlamak için onların kötü davranışlarına ortak olmaya çalışıyordu. Bir adam kendisini terk ederse, yararlandığı sırada onu kaybetmemiş olmasını iyi bir iş sayıyordu. (28) İyi bilinmeyen ayrıntılar bakımından Menon konusunda yanlışya düşmek mümkündür. Ama herkesin bildiği şey şudur: Aristippos’tan yabancı birliklerin komutanlığını elde ettiğinde henüz küçük bir delikanlıydı; yakışıklı gençlerden hoşlanan Ariaios ile yakın bir ilişki kurmuştu. Henüz tüysüz bir gençken Kharypos adında sakallı birini dost tutmuştu. (29) Generaller Kyros ile birlikte Kral’ın üstüne yürüdükleri için öldürülünce, Menon’da onlar gibi davranmış olduğu halde bağışlandı; ama meslektaşlarının ölümünden sonra Kral tarafından cezalandırıldı ve Klearkhos ile öbür generaller gibi boynu vurularak (görünüşe bakılırsa en çabuk ölüm biçimidir bu) öldürülmek yerine

*söylendiğine göre bir yıl aşağılık bir suçlu gibi sakat bırakılmış halde yaşadıktan sonra öldü.*⁴⁰¹

Ksenophon'un Menon hakkındaki düşünceleri oldukça olumsuzdur; ancak burada dönemin algısından azade bir şekilde Ksenophon'un Menon'un gençken yaşadığı erkek erkeğe ilişkiyi yargılayıcı bir şekilde dile getirmesi ilginçtir. Helenistik Dönem'e kadar Yunan dünyasında yargılanmayan etken ve edilgen arasında gerçekleşen ilişki yazarın gözünde Menon'un karakteri ile ilişkilendirilmiştir. Erastesin eromenosa çeşitli imkanlar sunması, bu ilişkide beklenen ve hatta olması gereken bir durumdu. Yine Ksenophon'un "Şölen" adlı eserine bakacak olursak da, yazarın bir erkeğin bir başka erkeğe duyduğu şehvet ile bir kadına duyulan şehvet arasında bir fark gözetmediği, aslında Menon ile ilgili bölümdeki iğneleyici dilinin, Menon'un şahsına beslediği olumsuz duygulardan kaynaklandığını düşündürmektedir. Yine yazarın oğlancılık üzerine görüşlerinde, bunun bir eğitim süreci olarak değerlendirdiği ve bu yüzden de doğallıkla karşıladığı bilinmektedir.

Anabasis'te yazarın dile getirdiği bir başka hikayede Olynthoslu Episthenes hakkındadır:

*"(7) Orduda, genç oğlanlara düşkün Olynthoslu Episthenes adında biri vardı. Elinde bir kalkan taşıyan ergenlik çağına gelmiş güzel bir çocuğun öldürülmek üzere olduğunu görünce Ksenophon'a koşup bu güzel çocuğun kurtarılmasını rica etti. (8) Ksenophon gidip Seuthes'i bularak çocuğu bağışlamasını istedi. Episthenes'in alışkanlığını söyleyip, eskiden, yakışıklı olmaktan başka nitelik taşımayan gençlerden bir bölük kurarak ve başlarına geçerek büyük yararlılıklar gösterdiğini anlattı. (9) Seuthes, "Episthenes, çocuğun yerine ölmeye razı olur musun?" diye sordu. Episthenes boynunu uzatıp, "Çocuk kendisinin yerine ölmemi istiyorsa ve bana bu yüzden gönül borcu duyacaksa vur." diye cevap verdi. (10) Seuthes, çocuğa kendisinin yerine Episthenes'i öldürmesini isteyip istemediğini sordu. Çocuk razı olmayıp ikisinin de bağışlanması için yalvardı. O zaman Episthenes çocuğu kucaklayıp, "Seuthes! Şimdi istersen gel çocuğun kimin olacağını saptamak için benimle dövüş, çünkü onu bırakmayacağım." diye haykırdı. (11) Seuthes gülmeye başladı ve başka işe baktı. Dağlardakilerin köylerden yiyecek sağlayamaması için orada konaklamaya karar verdi. Ovada biraz aşağıya inip ordugah kurdu. Ksenophon seçme birliği ile dağın eteğindeki en yüksek köyde konakladı; öbür Yunanlılar da oraya yakın bir yerde dağ Thrakları denen insanlar arasında açık ordugah kurdular.*⁴⁰²

⁴⁰¹ Ksenophon, **Anabasis-Onbinlerin Dönüşü**, Çev. Tanju Gökçöl, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2. Baskı, 1998, s. 79

⁴⁰² Ksenophon, 1998: s. 232

Yazarın bu anekdotundan anlaşılacağı üzere, erkeklerin genç erkeklere olan ilgisinin sadece sivil hayattaki gymnasion ile sınırlı olmadığını göstermektedir. Savaş zamanında da bu ilişkinin yaşanabileceği ve gayet doğal bir anlam taşıdığı görülmektedir.

Eromenos ve erastes arasındaki cinsel yakınlık vazo ressamlarınca da işlenmiş konulardan biri olmuştur. Özellikle bazı ressamların çizimlerinde seksüel yakınlık oldukça keskin bir şekilde vurgulanmıştır. Bu sayede, usta-çırak ilişkisi içerisinde cinselliğin yaşanmadığını savunan görüşler de bertaraf edilebilmektedir. (Resim 100⁴⁰³-101⁴⁰⁴-102⁴⁰⁵) Ressamların özellikle erastesin eromenosun penisi ile oynadığı sahneyi çok fazla tercih ettikleri görülmektedir.

Oğlancılığın eğitim temelli bir birlikteliğe dayanması dışında, Aristoteles'in aktarımına göre Girit'te Minos'un hızlı nüfus artışını engellemek adına erkekler arasındaki ilişkiyi özellikle teşvik ettiği bilinir.⁴⁰⁶ Girit'te eşcinsellik, nüfus kontrolü amacını taşıyan bir ilişki haline gelirken; Yunan'da öğrenci-öğretmen ilişkisi üzerinden şekillenmiştir. Bunun en iyi örneğini yine Yunan söylencesinde bulmak mümkündür. Apollon, Miletoslu Brankhos'a kendisi ile birlikte olmayı kabul ettiği takdirde, kahinliğin meziyetlerini öğreteceği vaadini vermiştir. Yine Aristoteles ile Büyük İskender, Elealı Zenon ile Parmenides arasındaki ilişkiler de felsefe konusunda bilgiyi amaç eden eromenos-erastes ilişkilerine örnek teşkil etmektedir.

Helenistik Dönem ile birlikte kadın üzerindeki baskının gittikçe azalması ve kadınların da toplumsal hayatta yer edinmesi söz konusudur ve yavaş yavaş oğlanlara duyulan ilginin azaldığı göze çarpmaktadır. Özellikle Büyük İskender döneminde, Yakınoğu ile ticari ilişkilerin kurulması ile üretim ilişkilerinin yeniden şekillendirilmesi gelir düzeyinde artışa neden olmuştur. Bunun getirisi de toplum algısında kadın bedeninin keşfedilmesi ve Knidos Aphroditesi ile başlayan estetik kavramı içerisine çıplak kadın bedenini dahil edilmesi şeklinde olmuştur.

Kadınlar arasındaki eşcinsel ilişkiler hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Thesmophoria Bayramı içerisinde kadınların birbirlerine çok sık olarak cinsellikle ilgili göndermeler yaptıklarını bilmekteyiz. Ancak bunun cinsel bir birleşme ile

⁴⁰³ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kiss_Briseis_Painter_Louvre_G278_full.jpg> (28/05/2019).

⁴⁰⁴ <<http://ancientolympics.arts.kuleuven.be/picEN/slides/P0217.jpg.html>> (28/05/2019).

⁴⁰⁵ <<https://www.ancient-origins.net/history/homosexuality-ancient-greece-0011232>> (28/05/2019).

⁴⁰⁶ Friedell, 2004: s. 104.

sonuçlanmadığı, şakaya maruz kalan kadının kendisini korumak adına diğer kadınları azarladığı bilinmektedir. Adonia Şenlikleri kadınlar için bir gecelik özgürlük olarak görülmüş ve erkeklerin kurallarının anlamını yitirdiği bir gece olarak algılanmıştır. Bu gecede kadınların birbirleri ile cinsel deneyimler yaşadığına dair rivayetler söz konusu olsa da, elimizde kesin bir veri mevcut değildir. Dionysos adına kutlanan şenliklerin başlangıçta sadece kadınlara ait olduğu ve şarap ile kendinden geçen kadınlar arasında her türlü şeyin yaşandığı söylenmektedir antik yazarlar tarafından. Ancak elimizde bununla da ilgili herhangi bir vazo resmi ya da fresk bulunmamaktadır. Kadınların birey olarak her haktan mahrum edildiği bir toplumda, bunu beklemek de olağandışı olurdu. Zaten kadınlar, dönemin filozoflarınca da eğitimsiz ve erkek zekasının çok altında zekaya sahip varlıklar olarak görülmüştür. Elimizde kadınlar arasındaki cinsel ilişki ile ilgili tek örnek MÖ 500 yıllarına tarihlenen ve Apollodoros Ressamı'na ait olduğu bilinen tondodaki sahnedir. Burada çıplak olarak resmedilmiş iki kadın bulunmaktadır. Biri diğerinin genital bölgesine dokunmaktadır. (Resim 103⁴⁰⁷)

Sappho'nun kurduğu okulda kız öğrencileri ile aşk yaşadığı ve bunu şiirlerine de taşıdığı bilinmektedir. Bu yüzden kadın ozanın yaşadığı Lesbos Adasının günümüzdeki lezbiyen kelimesinin ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir. Ancak Sappho'nun sadece kadınlardan hoşlandığı ya da kadınlarla günümüzdeki lezbiyen kelimesinin tam karşılığı olan bir ilişki yaşadığı da düşünülmemektedir. Onu daha çok biseksüel olarak değerlendirmek daha doğru olmaktadır. Kaldı ki, erkekler arasındaki Yunan dönemi ilişkileri de biseksüel olarak nitelendirilmektedir. Çünkü ister etkin olsun ister edilgen, erkekler de hemcinsleri ile ilişki yaşadıkları gibi karşı cins ile ilişkilerine devam etmişlerdir. Sappho'nun Phaon ismindeki bir kayıkçıya duyduğu aşk yüzünden intihar ettiğine dair bir hikaye günümüze kadar gelmiştir. Bunun bir söylenti mi, yoksa gerçek mi olduğu konusunda ne yazık ki, bir bilgiye sahip değiliz. Şairin kadınlara karşı duyduğu arzuyu sakınmadan kaleme döktüğü şiirlerinden bir bölümü günümüze kadar gelebilmiştir:

*“İşte böyle, Sappho, yoksa sevmem seni artık;
sevgili vücudunu kaldırı da yataktan,
çık, seyredeyim seni;
at üstünden Sakız yapısı elbiseni,
ve, el dokunmamış zambak misali çeşmede yıkan sularla;*

⁴⁰⁷ <<https://www.people.ku.edu/~jyounger/GenSxl.html>> (28/05/2019).

*Kleida'mız getirsin sedir'in rahihasını
sarı harmaniyelerle kızıl örtüler
sarılarlarken vücudunu
ve, işte, sen üstüne geçirirken şalını
çiçek açmış fidanlardan taçlar öreceğim o güzel saçlarına;
gel ama artık, tatlım
çıldırtdı beni güzelliğin;
sen de Priksina,
kızların hoşlandığı o içkiyi hazırlayınca kadar ben,
pişir közde kestaneleri;
gerçekten, ancak bir tanrı olabilir
tüm bunları sunan bize;
ve, bugün de, Midilli'ye, bu sevdiğimiz kente,
çocuklarına koşan anne misali
Sappho, kadınların en güzeli
söz verdi geleceğine
sevgili Atinalı kadın,
nasıl da unutabildin
o zaman ant içtiğin tüm bunları?''⁴⁰⁸*

Sappho'nun zaman zaman kadınları erkeklerden kıskandığı da göze çarpmaktadır ve bunu da yine şiirlerinden birinden görmekteyiz:

*“ona tatlı bir şeyler fısıldaşır ya da işve ile gülümserken
tanrılaşırçasına sana bakar erkeğin;
oysa, benim kalbim parçalanır göğsümün kafesinde
nasıl da sesim kısılır da kaybolur
kitlenir dilim, vınlar kulakçıklarım,
buğulanır gözlerim,
terlerim ve titreme kaplar beni,
ottan da yeşil kesilir
ve de yaklaşırım ölüme;
ama, böylesine isem de fakir, her şeye cesaretle girişmem gerek’’⁴⁰⁹*

2.4.2. Roma Toplumunda Eşcinsellik

Roma toplumundaki eşcinsellik algısı Yunan toplumun oğlancılığından oldukça farklı bir boyuta taşınmıştır. Burada kadın-erkek arasında yaşanan ilişkinin de farklılaşması neden olarak gösterilebilir; çünkü Yunan evlerinde kadın ve onun bakımına muhtaç olan çocukları, oikosun gynaikonitis ile sınırlandırılmış bir yaşam sürerdi. Roma evlerinde böyle bir ayrıma gidilmemiş ve kadınlar erkeklerle birlikte toplumun içine karışabilmiştir. Böylelikle çocukların da toplumsal cinsiyet rolleri öğrenmek için bir erastese ihtiyacı kalmamıştır. Roma'da edilgenler, toplumun sınıflı

⁴⁰⁸ Sappho, **Bütün Şiirleri**, Çev. Kriton Dinçmen, Yön Yayıncılık Ltd. Şti., 2. Baskı, 1997, s.145.

⁴⁰⁹ Sappho, 1997: s. 17.

bir hal almasından dolayı, artık köleler arasından seçilmeye başlamıştır. Bir kölenin tüm yaşamının sahibi olan soylu Roma vatandaşı onu cinsel anlamda da sömürme hakkına sahipti.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, Yunanlıların oğlancılık geleneği Romalıların katı eleştirilerine maruz kalmış ve yozlaşma olarak tanımlanmıştır. Yunan kültürünün Romalılar arasındaki etkisinin arttığı dönemde de özgür çocukların korunması yasal düzenlemelerle sağlanmış ve bu dönemde oğlancılık Roma kültüründe görülmeye başlanmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, hiçbir Roma vatandaşının edilgen olan olmaması şeklindeydi.

Roma'da cinselliğin çeşitli kurallara bağlandığı Lex Scantinia Yasaları'na (MÖ 149) göre, özgür doğan erkek ve kız çocuklarının edilgen olarak cinsel şekilde kullanılması yasaklanmıştır. Ancak kölelerin durumu hakkında korkunç bir hüküm eklenmiş; rızası olsun olmasın erkek ya da kadın köle pasif bir şekilde Romalının istediklerini yapacaktı. Bu yasada ayrıca, bir kölenin asla cinsel ilişki sırasında aktif bir rol oynamayacağı da belirtilmiştir. Roma'da Lex Scantinia Yasası ile ilgili bir dava kaydı olmadığı görülmektedir.⁴¹⁰ Lex Scantinia'nın halk arasında bir çekince yaratmadığı bilinmektedir. Gerçekten de, aynı yüzyıl içerisinde yaşamış (MÖ 2. yy) oyun yazarı Plautus, Forum Romanum'un insanlar tarafından cinsellik amacıyla kullanıldığından dem vurmaktadır:

*“Evli zengin aylaklar Bazilika etrafında takılırlar. Burada biraz geçkin de olsa epeyce bir fahişeye ve emeğini kiralayan ya da satan adamlara da rastlanır. Aşağı Forum'da saygın ve hali vakti yerinde yurttaşlar yürüyüşe çıkarlar: Daha gösterişli olanlar orta Forum'dadır. Eski Dükkanlar'ın etrafında tefeciler bulunur, kredi pazarlıklarını burada yaparlar. Vicus Tuscus'da ellerinden her iş gelen eşcinseller dolanır.”*⁴¹¹

Palatinus tepesindeki Ceres ve Kybele mağaraları da eşcinsellerin buluştukları gizli mağaralar arasında yer almaktaydı.⁴¹²

Romalılar, erkekler arasındaki ilişkiyi yasalar dahilinde olmasa da hoş görülürken, Yunanlılardaki gibi onlarda da kadınsılık yine tartışılan bir konu haline gelmiştir. MS 1.yy'da yaşayan Decimus Iunius Luvenalis, Satirler adlı yapıtında “kadınsı erkekler” olarak nitelediği eşcinselleri aşağılamaktan çekinmemiştir.

⁴¹⁰ Kısakürek-Kısakürek, 2009: s. 51.

⁴¹¹ Sennet, 2001: s. 97.

⁴¹² Oksaça, 2012: s. 105.

*“Yasalar ve buyruklar bir araya getirilecekse,
Hepsinden önce Scantina zikredilmeli:
Önce erkekleri dikkate al; çünkü çok şey yapıyorlar
Ama sayıları onları koruyor ve kalkanla birleşmiş asker alayları.
Kadını erkekler birbirleriyle iyi anlaşıyor.
Bizim cinsimizde böylesine iğrenç bir örnek yok”⁴¹³*

Her ne kadar “kadını erkekler” olarak eşcinseller katı yergilere maruz bırakılsalar da, onlar bedenlerini tıraşlayıp makyaj yaparak kendilerini ortaya koymaktan çekinmemişlerdir. Özellikle Seneca “Tartışmalar” adlı eserinde bu konuya değinmiş ve erkeklerin kadınlar gibi saçlarını maşa ile şekillendirmesinden ve seslerini inceltip konuşmalarından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.⁴¹⁴ Yine Seneca daha da ileriye giderek oldukça cinsiyetçi bir üslup ile “Ruh kadını olursa, bedeninin davranışlarında da gevşeklik görülür. Kadını bir söz bir erkeğe yakışmaz” ifadesini kullanmıştır.⁴¹⁵ Ancak yine de tüm bu eleştirilerine rağmen Seneca söz kölelere geldiğinde, onların rızası olmadan bile yaşananları kendi içinde meşru görmüştür. Eşcinselliği namussuzlukla eş tutan devlet adamı, “Namussuzluk özgür kişiler için suç, köleler için zorunluluk, azatlılar için ise görevdir (Controversiae, IV, Praefat. 10)” demiştir.⁴¹⁶

MS 50’de dünyaya gelen ve Neron tarafından azat edilmiş bir köle ve Seneca gibi Stoacı olan Epiktetos’un eşcinsellik ile görüşleri o kadar sert değildir. O kadın bedeni ile erkek bedenine duyulan arzu arasında bir fark gözetmemiştir.

Iuvenelis, Roma Devletinin ahlaki bir çöküş içerisinde olduğunu “Satirler” eserinde sık sık vurgulamıştır. Toplumun yozlaşmasında şaire göre eşcinseller kadar kadınlar da suçludur; kadınlar da toplumun ahlaki değerleri dışına çıkmaktaydılar. Şair Roma’ya dışarıdan gelen yabancıların da bu yozlaşmanın bir parçası olduğunu düşünmüş ve özellikle Yunanlıları suçlamıştır:⁴¹⁷

*“Katlanamıyorum, Ey Romalılar,
Yunanlılara ait bir Roma’ ya; gerçi ne de büyük bir kısmımız süprüntü
Achalardan
(oluşmakta)?
Ne zamandır Syria’lı Orontes, Tiber nehrine sızmakta
Hem dilini hem geleneklerini hem de flütüyle beraber eğri harp tellerini
Aynı zamanda soylarına özgü zilli teğlerini de kendileriyle beraber sürüklediler*

⁴¹³ Oksačan, 2012: s. 102.

⁴¹⁴ Oksačan, 2012: s. 104.

⁴¹⁵ Oksačan, 2012: s. 102.

⁴¹⁶ Hasan Malay, **Çağlar Boyu Kölelik**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2010, s.147

⁴¹⁷ Figen Şahin, **Bir Satir Yazarı Olarak Iuvenelis’in Roma’ya Bakışı** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Çağ ve Kültürleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2012, s. 386.

*Ve kendilerini satmaları buyrulmuş fahişe kızlarını da Circus'a getirdiler.
Git (Circus'a), rengarenk başlık giymiş barbar bir fahişeden tatmin olan sen de,
Senin çiftçi Romalın Yunan çarıkları almakta, Ey Romulus,
Ve yağ sürülmüş boynunda Yunan madalyonları taşımakta.*⁴¹⁸

Yine yozlaşmanın halk içerisinde sınıf gözetmeksizin görüldüğüne dikkat çekerken, devleti yönetenlerinin de aynı şekilde davrandıklarını dile getirmiştir.⁴¹⁹

Iuvenelis eşcinselliği bu kadar yererken Vergilius, Roma'nın kurucusu olarak kabul edilen Aeneas'ı konu aldığı "Aeneas Destanı"nda yer alan Nisus ve Euryalus'un dostluk ilişkisinde aşk temasını işlemiştir. Euryalus güzeller güzeli bir delikanlı olarak betimlenir ve Nisus da ona aşıktır; hatta Euryalus öldürölünce intikamı almak için kendi de ölümü göze almıştır. Yunanlıların Akhilleus ve Patroklos ikilisinin benzeri bir ilişki Nisus ve Euryalus arasında kendini göstermiştir. Aeneas Destanı'nın iki aşığı yüzyıllar sonrada kendini unutturmamış, 19. yy sanatının heykellerinden biri olmuşlardır. (Resim 104⁴²⁰)

Edebi eserlerde bu kadar yer edinen eşcinsellik kendini vazolar üzerinde de göstermiştir. Özellikle MS 1. yy'a tarihlenen eserlerden, cinsel birleşmenin resmedildiği iki gümüş vazo günümüze kadar gelebilmiştir. Birinci vazoda, etkin rol oynayan kişi sakallı tasvir edilmiş, edilgen olanın daha genç olduğu göze çarpmaktadır. (Resim 105⁴²¹) İkinci eserde ise edilgen olan taraf neredeyse çocuk yaşlarındadır. Lex Scantinia dikkate alınacak olursa, bu çocuğun köle olması muhtemeldir. (Resim 106⁴²²) Bu kölelerin çocukken zarif ve yakışıklı olanlardan özellikle seçildiği ve uzun süre genç kalmaları için kısırlaştırıldıkları bilinmektedir. Bunun dışında fresklerde de eşcinsel sahneler rastlanmaktadır. Özellikle Pompei'de MÖ 79 yılına tarihlenen bir duvar resminde iki adam ve bir kadının konu alındığı erotik bir tasvir söz konusudur. (Resim 107⁴²³)

Roma'da kadınlar arasındaki eşcinsellik herhangi bir yasal yaptırıma tabi tutulmamıştır. Kadınlar arasındaki aşk ile ilgili elimizde çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Romalılar da cinselliği erkek üzerinden değerlendirdikleri için kadın eşcinselliği üzerine çok fazla bir belge elimize gelememiştir. Ancak

⁴¹⁸ Şahin, 2012: s. 88.

⁴¹⁹ Şahin, 2012: s. 86.

⁴²⁰ <http://cartelen.louvre.fr/pub/fr/image/606_s0002303.004.jpg> (28/05/2019).

⁴²¹ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Warren_Cup_BM_GR_1999.4-26.1_n3.jpg> (28/05/2019).

⁴²² <<http://www.arkeo-tr.com/galeri/2018/01/warren.cup650x.jpg>> (28/05/2019).

⁴²³ <<https://www.cnnturk.com/fotogaleri/kultur-sanat/erotik-sanat-tarihi?page=2>> (28/05/2019).

Pompei'deki birkaç duvar resmi yine bu konuda bize bilgi vermektedir. (Resim 108⁴²⁴) Erkekler dünyası içinde kadınların kendi aralarında yaşadığı cinsellik zararsız görüldüğü için, bunun üzerine tartışmalara gerek duyulmamıştır. Ovidius, “Dönüşümler” adlı eserinde doğada hiçbir cinsin dışısının başka bir dişi için arzu duymadığını belirterek, kadın eşcinselliğini yok saymayı tercih etmiştir. Ancak Romalılarda, bir kadının kocası öldükten sonra başka erkeklerle ilişki yaşaması, toplumsal açıdan hoş görülmediği için, özellikle soylu kadınlara cinsel hizmet vermek daha çocuk yaşta yetiştirilmeye başlanan kadın kölelerin olduğu da bilinmektedir.

Roma'da her ne kadar kanunlar, cinselliğe sınırlandırmalar getirmiş olsa da, imparatorların bunu pek önemsemedikleri görülmektedir. Özellikle Nero'nun (MS 54-68) Roma devleti yasalarını hiçe sayan bir yaşam sürdüğü bilinmektedir. Evli kadınları, genç çocukları ve hatta Vesta Rahibeleri'ni bile baştan çıkarmakta sorun görmeyen imparator, daha da ileriye gitmiştir. Sporus adındaki bir delikanlıyı hadım ettirerek onunla evlenmiştir. Ayrıca Neron'un yine azatlık kölesi Doryphoros ve özgür oğlanlarla olan ilişkileri de bilinmektedir.⁴²⁵

Domitianus (MS 81-96) döneminde Lex Scantinia yasasının yeniden gündeme geldiği bilinmektedir. Böylelikle eşcinsel ilişkiler yeniden cinsel suç kapsamına girmiştir.

Hadrianus (MS 117-138) Bithynialı Antinous ile Klaudiopolis gezisi sırasında karşılaşmıştır. Antinous'un imparator ile ilk karşılaşmasında 12-14 yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. Hadrianus genci bundan sonra yanında ayırmamış ve ilişkilerini gizlememiştir. Ancak Mısır seyahatleri sırasında (MS 132) Antinous'un Nil Nehri'ne düşerek boğulduğu bilinmektedir. Genç sevgilisinin ölümünden sonra Hadrianus ona bağlılığını göstermek amacıyla, öldüğü kıyıda Antinopolis kentini kurmuş, adına sikkeler bastırmış ve Tivoli'deki evini gencin heykelleri ile donatmıştır. Hatta Antinous ile Adonis arasında bir ilişki kurup onun tanrılığını bile ilan etmiştir. Antinous'un intihar ettiği ya da öldürtüldüğü ile ilgili rivayetler de söz konusudur. O dönemde Doğu Akdeniz'de yaygın olan bir inanışa göre, çeşitli ritüelleri uygulayıp bir kişi intihar ederse, onun yaşamı sevgilisine eklenirmiş. Antinous'un öldüğü

⁴²⁴ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pompeii_-_Terme_Suburbane_-_Apodyterium_-_Scene_V.jpg> (28/05/2019).

⁴²⁵ Gezin, 2010: s. 248.

dönemde, Hadrianus'un hasta olduğu için bu ihtimal de söz konusu edilmiştir. Sonraları Antinous, kendi ölümü ile başkalarına hayat veren tanrı Osiris ile aynı saygıyı Romalılardan görmüştür.⁴²⁶ (Resim 109⁴²⁷)

Caracalla (211-217) yönetiminde despotluğu ile nam salmıştır. İmparatorun aşkı keşfetme seçtiği yolda yine şiddet içermektedir. Akhilleus ile Patraklos arasında yaşanan ilişkinin bir aşk ilişkisi olduğunu kabul eden ve Patraklos'un ölümünden sonra Akhilleus'un neler hissettiğini öğrenmek isteyen Caracalla, Troia'ya ziyareti sırasında aşk yaşadığı azatlık kölesi Festus'u sırf aşk acısı çekmek için öldürtmüştür.⁴²⁸

Elegabalus'un (218-222), tahta geçtikten sonra beş evlilik yaptığı ve bunların ikisinin erkeklerle olduğu bilinmektedir. Her ne kadar özgür bir erkeğin cinsel ilişki sırasında pasif bir tutum sergilemesinin kanuni ve ahlaki müeyyideleri olsa da, özellikle imparatorluğun erken dönemlerinde daha yaygın olmak üzere erkekler arası evlilikler görülmekteydi. Bu evliliklerin taraflar arası herhangi bir bağlayıcılıkları bulunmamaktaydı ve yasal olarak da geçerlilikleri yoktu. Ancak yine de, erkeklerin kendi aralarında bağı güçlendirmek için bu evlilikleri yapmak istedikleri görülmektedir. Elegabalus'un da aşık olduğu köle Hierocles ile erkek evliliğini yapmıştır. Diğer evliliğini ise Smyrnalı Zoticus ile gerçekleştirmiştir.

Ancak MS 313 yılında Milano Fermanı ile birlikte Roma'da yeniden kanunlarda ahlaki düzenlemeler gündeme gelmiştir. Lex Scantinia yasasında ilk önce eşcinsellik için ölüm cezası uygun görülürken sonraları hafifletilerek para cezasına dönüştürüldü. Ancak daha önce değinildiği gibi cezanın uygulanıp uygulanmadığı tartışmalıdır. Hristiyanlığı devletin dini haline getiren I. Konstantin zamanında eski cezaya dönüldü. Bu dönemde yine erkekler arasında yapılan evlilikler de yasaklandı. Yasal olarak oldukça ağır yaptırımlarla birlikte, toplum içinde eşcinselliğin devam ettiği ve yasaların da eskiden olduğu gibi sıkı bir şekilde uygulanmadığı görülmektedir.

⁴²⁶ Sennet, 2002: s. 111-112.

⁴²⁷ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Antinous_Pio-Clementino_Inv256_n3.jpg> (28/05/2019).

⁴²⁸ Gezin, 2010: s. 251.

SONUÇ

İnsan tarih sahnesine çıktığı andan itibaren sürekli bir değişimin hem nedeni hem de sonucu haline gelmiştir. Başlangıçta kadın bedeni içinde başlayan yolculuğunun gizemine kapılmış, ona tanrısal bir özellik yüklemiş ve yaşamın kadınla başladığına inanmıştır. Ancak kadın cinselliği zamanla kontrol edilmesi gereken bir sorun haline gelmiştir. Özellikle soyun erkekten türediği görüşünün hakim olması ile birlikte, erkeğin soyunun “saf” kalabilmesi adına, kadın ev içinde bir hapishaneye tutsak edilmiştir. Antik kaynaklarda, kadın cinselliği her ne kadar görünmez olsa da, özellikle Yunanlılarca kadının cinsel birleşme sırasında daha fazla haz aldığı düşüncesinin egemen olduğunu bilmekteyiz. Bu konuyla ilgili en önemli kanıtı da, yine Yunan mitolojisi içerisinde almaktayız. Hera ile Zeus’un arasında, cinsel birleşme sırasında kadının mı erkeğin mi daha fazla zevk aldığı konusunda bir tartışma yaşanır. Kendi aralarında uzlaşa sağlamayan bu iki tanrı Teiresias’a danışmaya karar verirler. Söylenceye göre Teiresias, hayatının bir bölümünde bir lanet nedeniyle kadın olarak yaşamıştır ve iki cinsiyet konusunda deneyime sahiptir. Teiresias’ın cevabı kadınların erkeklerden çok daha fazla hazza sahip olabildiği yönündedir. İşte tam da bu yüzden Yunanlılar kadını ve cinselliğini devamlı denetleme yoluna gitmişlerdir. Onu hem sosyal hayattan mahrum bırakmış hem de ev içerisinde bile androna sokmama yoluna gitmişlerdir. Erkeğin de ev içerisindeki otoritesini yitirmemesi adına evlendiği kadınla ilişkisini salt çocuk sahibi olma ile sınırlandırmışlardır. Yunanlılar arasında aşk evliliğinden bahsetmek bu yüzden çok zordur. Erkeğe kadına duyulacak aşkın onu zayıf kılacağı hatta felakete sürükleyeceği yönünde telkinler toplum tarafından devamlı yapılmıştır. Yegane amacı, özellikle erkek çocuk doğurmak olan kadın izole bir yaşam sürerken, eğitimden mahrum bırakılmış, toplumsal hayata karışamamış ve silik bir hayat yaşamaya mecbur edilmiştir.

Dönemin yazar ve filozoflarınca kadının eksikliğinin biyolojik temelli olduğu yönünde birçok tez ortaya atılmış ve kadın zekasının erkek zekasının çok gerisinde olduğu bile söylenmiştir. Erkeğe kadını eğitme rolü bile verilmiştir. Evlilik kurumu içerisinde böylelikle mutlak otorite haline gelen erkekle arasındaki eşitsizlik böylece giderek artmaya başlamıştır. Kleisthenes’in MÖ 507 yılında Atina’da demokratik bir

yönetimin inşasına başladı. Buna bağlı olarak, özgür Atinalı erkekler siyaset içerisinde kendilerine bir yer edinmeye hak kazanmışlardır. Ancak kadının durumunda bir değişiklikten söz edilmemektedir.

Ev içine kapatılmış kadının yetiştirdiği erkek çocuğunun eksikliklerini gidermek de yine erkeklere düşmüş ve erkek çocukları kendilerinden yaşça büyük erkeklerin hem sevgilisi hem de öğrencisi olmak durumunda bırakılmışlardır. Kadın erkeğin yarım kalmış hali olarak görüldüğü için erkekler arası yaşanan ilişki, erkekler dünyasında olması gereken gibi algılanmıştır. Erkek bedeni de, tanrısal olarak görülmüş ve heykellerde ve vazo resimlerinde her detayı idealize edilerek çıplak bir şekilde tasvir edilmiştir. Yine Aphrodite ve fahişeler dışında aynı eserlerde, kadınların giysiler içerisinde tasvir edilmesi uygun görülmüştür.

Roma'nın ilk dönemlerinde tarım toplumu olmasının bir yansıması olarak geniş aile yapısından söz edilmektedir. Pater familias olarak anılan aile reisinin otoritesi mutlak; sadece kölelerin değil aile bireylerinin de yaşamı ona tabiidir. Pater familias ile evli olan kadın da Mater familias olarak anılıp saygı görmekteydi. Roma toplumunda hane içinde kadın ve erkeğin daha eşit bir yaşam sürdüğü göze çarpmaktadır. Ancak kamusal ve siyasal alanda kadınların çalışmaları kesinlikle sınırlandırılmış, bu iki alanın tamamen erkeklere ait olduğu düşüncesi kabul edilmiştir. Gayri resmi bir şekilde kadınların, özellikle kraliçelerin politik kararların alınmasında etkin rol oynadıkları bugün Roma siyasal yapısı incelendiğinde karşımıza çıkmaktadır.

Romalılar cinsellik konusunda oldukça özgür bir tutum sergilemişlerdir. Cinsellikle ilgili sınırlandırmalar oldukça azdır; soyun babadan türediğine inanılan ataerkil yapının gereği ile evli kadınların başka erkeklerle ilişkiye girmeleri, özgür erkeklerin Romalı olma şerefine leke sürecektir edilgen bir davranış sergilememeleri yasaklanmıştır. Ayrıca Roma'nın en önemli tanrıçalarından biri Ocak Tanrıçası Vesta'nın rahibelerine tecavüz suçu da ölüm cezasına neden olmaktadır. Zaman zaman cinselliğin sınırlandırılmasına yönelik yasalar çıksa da, zina konusu dışında, yasaların işlevsel olmadığı görülmektedir. Hristiyanlıkla birlikte Roma'nın toplumsal yapısında değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu yeni dinin getirdiği kurallar, özellikle eşcinselliği ve evlilik dışı ilişkileri yasaklamıştır.

KAYNAKÇA

Akalın, Ayşe Gül. Eski Çağ'da Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:33, 2003, ss.17-47

Akurgal, Ekrem. **Anadolu Uygarlıkları**, Net Turistik Yayınlar A.Ş., İstanbul, 2007

Arsılanlar, Asil. **Karia Bölgesinin Arkaik ve Klasik Dönemlerinde Ana Tanrıça Kültürleri** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2017

Ateş, Mehmet. **Mitolojiler ve Semboller**, Aksiseda Matbaası, İstanbul, 2001

Atılğan, Duygu Kocabaş. Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili, **Yedi:Sanat, Tasarım Ve Bilim Dergisi**, Yaz 2013, ss.15-27

Aydingül, Şengül G. **Tunç Çağı'nın Gizemli Kadınları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006

Ay, Oktay. Helenlerde İktidar ve Hegomanya Bağlamında Cinsellik, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı:2, 2007, ss. 89-94

Batman, Nurcan. Cumhuriyetten İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Roma'da Yaşanan Siyasi ve İdari Yapıdaki Değişim ve Dönüşümler, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, Sayı:2, 2016, ss.884-895

Bayladı, Derman. **Mitoloji Sözlüğü Klasik Mitologyada Tanrılar-Olaylar-Kahramanlar**, Say Yayınları, İstanbul, 2005

Bingöl, Orhan. Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi** 16 (Özel Sayı I): 108-114, 2014, ss.108-114

Bonnefoy, Yves. **Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitoloji Sözlüğü**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000

Cömert, Bedrettin. **Mitoloji ve İkonografya**, De Ki Basım Yayım, 2010

Çakmak, Banu. Batı'da Feminist Tiyatronun Oluşum Süreci, **Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, Sayı:9, 2013, ss.23-33

Çelik, Serkan. **Apollon ve Müzik** (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008

Duva, Özlem. Mitostan Logosa Yargının Cinsiyetlendirilmesi ve Hukukun Eril İnşası, **Ankara Barosu Dergisi**, 2015, Sayı:4, ss.29-43

Doğancı, Kamil ve Recep Altın. Roma İmparatorluğunda Asker Evlilikleri Yasağı, **TAD**, C. 37/ S. 64, 2018, ss.71-95

Dürüşken, Çiğdem. **Antik Çağ'da Yaşamın ve Ölümün Bilinmezliğine Yolculuk Roma'nın Gizem Dinleri**, Sanat ve Arkeoloji Yayınları, İstanbul

Dürüşken, Çiğdem. **Roma Dini**, Ege Yayınları, İstanbul, 2003

Emir, Başak. **Antik Çağda Kadınların Dinsel Ritüelleri –Thesmophoria Örnek İncelemesi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2012

Erhat, Azra. **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001

Erişgin, Özlem Söğütlü. Roma Toplumunda Kadının Konumu, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2013, ss.1-31

Evecen Arzu ve Filiz Nurhan Ölmez. Antik Çağ Giysi ve Donatılarında Ekinsel Göndermeler, **Art-E**, Sayı:14, 2014 ss.366-388

Fazlıoğlu, İsmail. **Eski Çağda Dokuma**, Ege Yayınları, İstanbul, 2001

Friedell, Egon. **Antik Yunan'ın Kültür Tarihi**, Çev.Necati Aça, Dost Kitabevi Yayınları, 2004

Gezgin, İsmail. **Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010

Gezgin, İsmail. **Fallusun Arkeolojisi**, Sel Yayınları, İstanbul, 2012

Gönül, Hale. **Batı Anadolu'daki Antik Yunan Konutu Araştırmalarında Başlıca Konu ve Sorunlar** (Yayımanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008

Graves, Robert. **Yunan Mitleri**, çev. Uğur Akpur, Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler, Say yayınları, İstanbul, 2010

Gürgen, İlknur. **Aphrodite'nin Kökenleri**, Recep Yıldırım Anı Kitabı, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2017, ss. 447-457

Herodotos, **Tarih**, çev. Müntekim Ökmen ,Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010

Hesiodos. **Eseri ve Kaynakları**, çev.Sabahattin Eyüboğlu-Azra Erhat, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977

Holland, Jack. **Mizojini Dünyanın En Eski Önyargısı Kadından Nefretin Evrensel Tarihi**, çev. Erdoğan Okyay, İmge Kitapevi, Ankara, 2016

Homeros. **Homeros İlahileri**, Çev. Ayşen Eti Sina, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2008

Homeros. **İlyada**, çev. Azra Erhat-A. Kadir, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2008

Işın, Gül. Evren, Tanrı ve İnsan Yaratılışlarında Çift Cinsiyetlilik, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı:40, 2014, ss.98-102

Kılıç, Yusuf ve Ebru Uncu. Eski Mezopotamya İnanç Sisteminin Yunanlılara Etkisi (İstar-Aphrodite Örneği), **History Studies International Journal of History**, Cilt:3, Sayı:1, 2011, ss.183-201

Kısakürek, Arda ve Evin Esmen Kısakürek. **Bizimkiler Roma Anadolu Merkezli Dünya Tarihi**, 2009

Xenophon. **Anabasis-Onbinlerin Dönüşü**, çev. Tanju Gökçöl, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998

Malay, Hasan. **Çağlar Boyu Kölelik**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2010

Oksačan, Halit Erdem, **Eşcinselliğin Toplumsal Tarihi**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2012

Okur, Nilay Ediz. **Euripides Tragedyaları Işığında Klasik Çağ Atinası'nda Kadının Konumu** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010

Özmen, Seher Selin. Anadolu'da Ana Tanrıça Kybele Kültü, **Uluslar Arası Sosyal Bilimler Dergisi Humanitas**, 2016, ss.381-397

Platon. **Şölen**, çev. Eyüp Çoraklı, Alfa Basın Yayın Dağıtım San ve Tic Ltd Şti, İstanbul

Roberts, Nickie. **Batı Tarihinde Fahişeler**, çev. Gülden Şen Sabah Kitapları San ve Tic A.Ş., İstanbul, 1998

Rodgers, Nigel. **Antik Yunan, Arkeoloji, Sanat ve Tarih Tutkunları İçin 1000 Fotoğraf Eşliğinde Kapsamlı Bir Araştırma**, çev. Ülkü Evrim Uysal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015

Sağlam, Naile. Antik Dünyanın Savaşçı Kadınları:Amazonlar, **Aktüel Arkeoloji**, Sayı:2, 2007, ss.8-15

Sappho, **Bütün Şiirleri**, çev. Kriton Dinçmen, Yön Yayıncılık Ltd. Şti., 1997

Sappho. **Şiirler**, çev. Azra Erhat, Cengiz Pektaş, Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık, 1999

Sennet, Richard. **Ten ve Taş**, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2002

Sevin, Veli. **Anadolu Arkeolojisi**, Der Yayınları, İstanbul, 2003

Sina, Ayşen. Eleusis'te Demeter Kültü ve Kadın Ritüelleri, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi**, 2004, ss.37-57

Sina, Ayşen. Eski Çağ'da Atina'da Şenlikler, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl:2, Sayı:1, ss. 42-59

Söylemez, Hüseyin. **Antik Roma'da Yaşam ve Roma Ailesinin Bir Günü**, (Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Antalya, 2015

Sözen, Dilara. Antik Roma Sosyal Yaşamında Kadının Giyim Kuşamı, **TABVLA Dergisi**, Sayı:2, 2012, ss.18-23

Strabon, **Geographika**, çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2009

Şahin, Figen. **Bir Satir Yazarı Olarak Iuvenelis'in Roma'ya Bakışı** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012

Takımcı, Meltem Çağlayan. **Antik Çağda Bayramlar ve Festivaller** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016

Taşdöner, Kevser. Principatus Dönemi Sosyal Düzenin Yeniden Yapılandırılmasında Kadın Algısı, **Journal of History School**, Yıl:II Sayı:XXXVII, Aralık 2018, ss. 405-426

Thomson, George. **Eski Yunan Toplumu Üzerine İncelemeler Tarihöncesi Ege**, çev. Celal Üster, Homer Kitabevi, 2007

Turak, Özgür. Boğa ve Trident:Poseidon Üzerine Bir İnceleme, **Masrop E-Dergi**, Cilt 12, Sayı 1, 2018, ss.35-48

Uğurlu, Elif. Heykeltıraş Praxiteles, **Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:3, 2002, ss.377-399

Uslu, Laleş. **Antik Yunan'da Kadın Betimleri ve Kadının Sosyal Statüsü**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2018

Uslu, Laleş. Antik Yunan'ın Sıradışı Kadınları:Filozoflar, **Sosyal Bilimler Dergisi/The Journal of Social Science**, Yıl:5, Sayı:24, 2018, ss.429-441

Yörükan, Turhan. **Yunan Mitolojisinde Aşk Ünlü Kahramanların Aşk Öyküleri Üzerine Bir İnceleme**, Babil Yayınları, Ankara, 2005

Yücel, Çağatay. Dionysos Bayramları ve Şenlikleri, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2015, Sayı:4, ss.151-163

İNTERNET KAYNAKLARI

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=5284&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=5284&html=ages_detail_t.html&layout=web) (11/02/2019)

[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=5244&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=5244&html=ages_detail_t.html&layout=web) (27/02/2019)

https://www.academia.edu/35213766/YUNAN_M%C4%B0TOLOJ%C4%B0S%C4%B0NDEN_ROMA_M%C4%B0TOLOJ%C4%B0S%C4%B0NE_GE%C3%87EN_D%C4%B0N%C4%B0_KAVRAMLAR_%C3%9CZER%C4%B0NE_B%C4%B0R_%C4%B0NCELEME_A_REVIEW_OF_THE_ELAPSING_TERMS_FROM_GREEK_MYTHOLOGY_TO_ROMAN_MYTHOLOGY, s.3 (30/03/2019)

https://www.asu.edu/cfa/Backup/wwwcourses/art/SOACore/Willendorf_portfolio.htm (24/05/2019)

https://www.konyakultur.gov.tr/images/uploads/files/Catalhoyuk_Brosuru.pdf (24/05/2019)

<http://arkeofili.com/catalhoyukte-eksiksiz-bir-kadin-heykelcigi-bulundu/> (24/05/2019)

<https://tr.redsearch.org/images/3254804#images-3> (24/05/2019)

<http://www.atlasdergisi.com/arsiv/kitaplar/50-simgeyle-anadolu-tarihi/50/4/2> (24/05/2019)

<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=7686> (24/05/2019)

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/10074,izmir-heykel-katalogu.pdf?0>
(24/05/2019)

<https://www.ancient.eu/image/9052/hermitage-replica-of-the-statue-of-zeus-at-olympia/> (24/05/2019)

http://www.ancientgreece.co.uk/gods/explore/ath_sto.html (24/05/2019)

<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=7930> (24/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/L11.2.html> (24/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/K1.10.html> (24/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/K12.13.html> (24/05/2019)

<https://joyofmuseums.com/museums/europe/greece-museums/olympia-museums/archaeological-museum-of-olympia/statue-of-zeus-and-ganymede/>
(28/05/2019)

http://sites.psu.edu/245spring2015/wp-content/uploads/sites/21459/2015/04/640px-Ganymedes_Zeus_MET_L.1999.10.14.jpg (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Cult/HeraCult2.html> (28/05/2019)

<https://www.britannica.com/topic/Poseidon/media/471736/31594> (28/05/2019)

<https://www.britannica.com/topic/Poseidon/media/471736/21561> (28/05/2019)

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/10074,izmir-heykel-katalogu.pdf?0>
(28/05/2019)

<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=1712> (28/05/2019)

<https://www.ancient.eu/article/640/the-temple-of-apollo-at-didyma/> (28/05/2019)

https://www.academia.edu/9985703/Cellinis_Perseus_and_Medusa_the_Public_Face_of_Justice_in_Medicean_Florence (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/P23.2.html> (28/05/2019)

<https://museum.classics.cam.ac.uk/collections/casts/relief-eleusis-demeter-triptolemos-and-persephone> (28/05/2019)

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/456308> (28/05/2019)

http://kutahyamuzesi.gov.tr/wp-content/uploads/2015/12/Anadolu-Hekate-Korpusu-ve-M%C3%BCzelerde-Hekate_Eserleri_zerinde_al_malar.pdf (28/05/2019)

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=460416&partId=1 (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/S6.6.html> (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/S6.1.html> (28/05/2019)

<https://www.ancient.eu/image/8700/statue-of-artemis-from-mytilene/> (28/05/2019)

<http://13classicswithallaker.pbworks.com/w/page/727183/The%20Niobid%20Painter> (28/05/2019)

<http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR-73048/korunan-alar.html> (28/05/2019)

<http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR-73048/korunan-alar.html> (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/K6.3.html> (28/05/2019)

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-105507/efes-2014-kazilarindan-2600-yillik-heykelcik.html> (28/05/2019)

<https://www.aktuelarkeoloji.com.tr/efes-artemis-tapinagi-0> (28/05/2019)

<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/Eklenti/59078,izmir-tanitim-brosuru-turkce--2014-pdf.pdf?0> (28/05/2019)

<http://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezioni/musei/museo-pio-clementino/Cortile-Ottagono/apollo-del-belvedere.html> (28/05/2019)

<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=1264> (28/05/2019)

<https://www.ancient.eu/article/785/athena-parthenos-by-phidias/> (28/05/2019)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Head_of_Hermes,_Alcamenes,_5th_century_BC_Agora_Museum_Athens,_080639.jpg (28/05/2019)

<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=3923> (28/05/2019)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hermes_ithyphallicus_Herm_520_BC,_NAMA_3728_102564.jpg (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/K12.14.html> (28/05/2019)

<https://www.britannica.com/topic/Hermes-Carrying-the-Infant-Dionysus> (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/K12.3.html> (28/05/2019)

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=459916&partId=1&searchText=dionysos+statue&museumno=1861%2C0725.2&page=2 (28/05/2019)

<https://www.mfa.org/collections/object/statuette-of-dionysos-sabazios-152102>
(28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/T60.5.html> (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/T60.1.html> (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/S10.4.html> (28/05/2019)

<https://www.ancient.eu/image/3093/goddess-nisaba/> (28/05/2019)

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=33323001&objectId=1355376&partId=1
(28/05/2019)

<https://www.ancient.eu/image/7204/goddess-astarte-votive-plaque/> (28/05/2019)

<http://journal.phaselis.org/wp-content/uploads/2016/11/Pha.16016.pdf> (28/05/2019)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Neues_Museum,_Berlin_2017_051.jpg
(28/05/2019)

<https://www.museoarcheologiconapoli.it/en/room-and-sections-of-the-exhibition/sculptures-of-roman-campania/> (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/S10.7.html> (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/S10.9.html> (28/05/2019)

https://ncartmuseum.org/art/detail/statue_of_aprodite_anadyomene_cyrene_type
(28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/S10.3.html> (28/05/2019)

https://www.google.com/url?sa=i&source=images&cd=&ved=2ahUKEwjBraDRnL3iAhUH66QKHZz7D84Qjhx6BAgBEAM&url=http%3A%2F%2Fdosim.kulturturizm.gov.tr%2Fmuze%2F61&psig=AOvVaw1bq_3v4KKvdM48N8PDpLZR&ust=1559098487333426 (28/05/2019)

<https://tediki.files.wordpress.com/2011/08/knidos1.pdf> (28/05/2019)

<http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/tr/tr-aphrodite.html#prettyPhoto> (28/05/2019)

<https://www.greekmyths-greekmythology.com/myth-aphrodite-adonis/> (28/05/2019)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Priapos_-_Ephesus_Archaeological_Museum.jpg (28/05/2019)

<https://www.ancient.eu/image/8684/statue-of-hermaphroditus-from-pergamon/>
(28/05/2019)

<https://hiveminer.com/Tags/3rdcenturybce%2Cgreek/Recent> (28/05/2019)

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sculpture_of_Eros_and_Psyche_-_Ephesus_Museum_-_Efes_\(Ephesus\)_-_Turkey_\(5754986320\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sculpture_of_Eros_and_Psyche_-_Ephesus_Museum_-_Efes_(Ephesus)_-_Turkey_(5754986320).jpg) (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/S6.8.html> (28/05/2019)

<https://www.archaeology.org/issues/182-1507/trenches/3364-trenches-villa-of-the-mysteries> (28/05/2019)

<https://www.patreon.com/posts/ancient-greek-2-15362375> (28/05/2019)

<http://hautedeliciousak23.blogspot.com/2015/12/greek-fashion-history.html>
(28/05/2019)

<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/Eklenti/59078,izmir-tanitim-brosuru-turkce--2014-pdf.pdf?0> (28/05/2019)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amazonomachy_Halicarnassus_BM_1014.jpg (28/05/2019)

<https://www.ancient-origins.net/history-ancient-traditions/roman-engagement-and-wedding-rings-joining-hands-and-hearts-007644> (28/05/2019)

<http://www.arkeorehberim.com/2015/02/alyattes-tumulusunde-ask-kzlarinn-emegi.html> (28/05/2019)

<http://www.pilloledistoria.it/3766/storia-antica/pittura-storia-bellissima-etera-frine-nuda-davanti-giudici?lang=en> (28/05/2019)

http://www.classicalathensgoldenage.com/pericles_aspasia.htm (28/05/2019)

<https://www.britannica.com/topic/phorbeia/media/457347/4346> (28/05/2019)

<http://listverse.com/2018/03/17/10-various-moments-in-the-history-of-prostitution/>
(28/05/2019)

<https://bryngreekclass.art.blog/2018/11/05/sex-in-the-symposium-female-power/>
(28/05/2019)

<http://www.beazley.ox.ac.uk/XDB/ASP/recordDetailsLarge.asp?recordCount=1&id={CDEE5776-E1F3-4D42-B77F-6617F9B98EF6}&returnPage=&start=> (28/05/2019)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0e/Symposium_scene_Nicias_Painter_MAN.jpg/660px-Symposium_scene_Nicias_Painter_MAN.jpg
(28/05/2019)

<http://ancientephesus.com/ephesus/brothel> (28/05/2019)

http://www.pompeii.org.uk/popup_photogallery.php?struttura=1&img=1029
(28/05/2019)

<http://theconversation.com/the-grim-reality-of-the-brothels-of-pompeii-8885>
(28/05/2019)

<https://www.thesun.co.uk/news/2355219/pornographic-pompeii-wall-paints-reveal-the-raunchy-services-offered-in-ancient-roman-brothels-2000-years-ago/>
(28/05/2019)

https://www.pompeiiinpictures.com/pompeiiinpictures/Streets/Via_dell_abbondanza_west_p2.htm (28/05/2019)

<https://www.ancient-origins.net/history/importance-evidence-heated-debate-homosexuality-ancient-egypt-004445> (28/05/2019)

<https://www.theoi.com/Gallery/Z37.2.html> (28/05/2019)

<https://www.smb.museum/en/museums-institutions/altes-museum/about-the-collections/collection-highlights.html> (28/05/2019)

<https://www.thegreatcoursesdaily.com/socrates-alcibiades-ambition> (28/05/2019)

https://www.livius.org/pictures/italy/rome/rome-baths_caracalla/harmodius-and-aristogeiton/ (28/05/2019)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kiss_Briseis_Painter_Louvre_G278_full.jpg (28/05/2019)

<http://ancientolympics.arts.kuleuven.be/picEN/slides/P0217.jpg.html> (28/05/2019)

<https://www.ancient-origins.net/history/homosexuality-ancient-greece-0011232> (28/05/2019)

<https://www.people.ku.edu/~jyounger/GenSx1.html> (28/05/2019)

http://cartelen.louvre.fr/pub/fr/image/606_s0002303.004.jpg (28/05/2019)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Warren_Cup_BM_GR_1999.4-26.1_n3.jpg (28/05/2019)

<http://www.arkeo-tr.com/galeri/2018/01/warren.cup650x.jpg> (28/05/2019)

<https://www.cnnturk.com/fotogaleri/kultur-sanat/erotik-sanat-tarihi?page=2> (28/05/2019)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pompeii_-_Terme_Suburbane_-_Apodyterium_-_Scene_V.jpg (28/05/2019)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Antinous_Pio-Clementino_Inv256_n3.jpg (28/05/2019)

RESİMLER

Resim1- Willendorf Venüsü-MÖ 28.000/25.000-Avusturya-Viyana Doğa Tarihi Müzesi

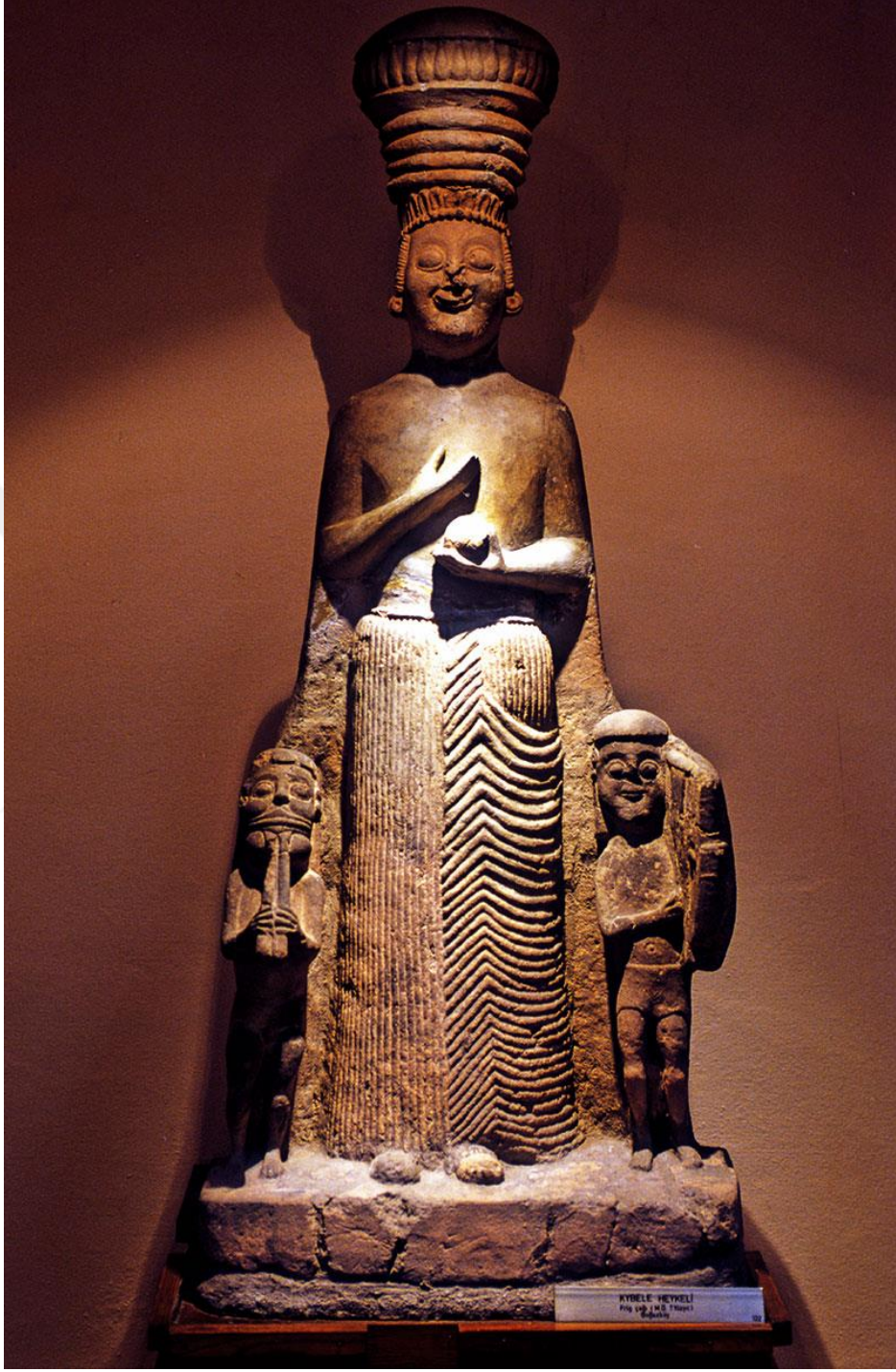
Resim 2-Kadın Figürini- MÖ 6000-Çatalhöyük-Anadolu Medeniyetler Müzesi

Resim 3-Kadın Figürini-MÖ 8000/5500-Çatalhöyük

Resim 4- Hitit Dönemi Kadın Figürini-Kultepe-MÖ 1800/1700--Anadolu Medeniyetler Müzesi

Resim 5-Kybele-MÖ 6. yy.-Boğazköy-Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi

Resim 6-Kybele ve Attis-MÖ 2 yy-Venedik Arkeoloji Müzesi

Resim 7- Kybele Steli-Helenistik Dönem-Efes-İzmir Arkeoloji Müzesi

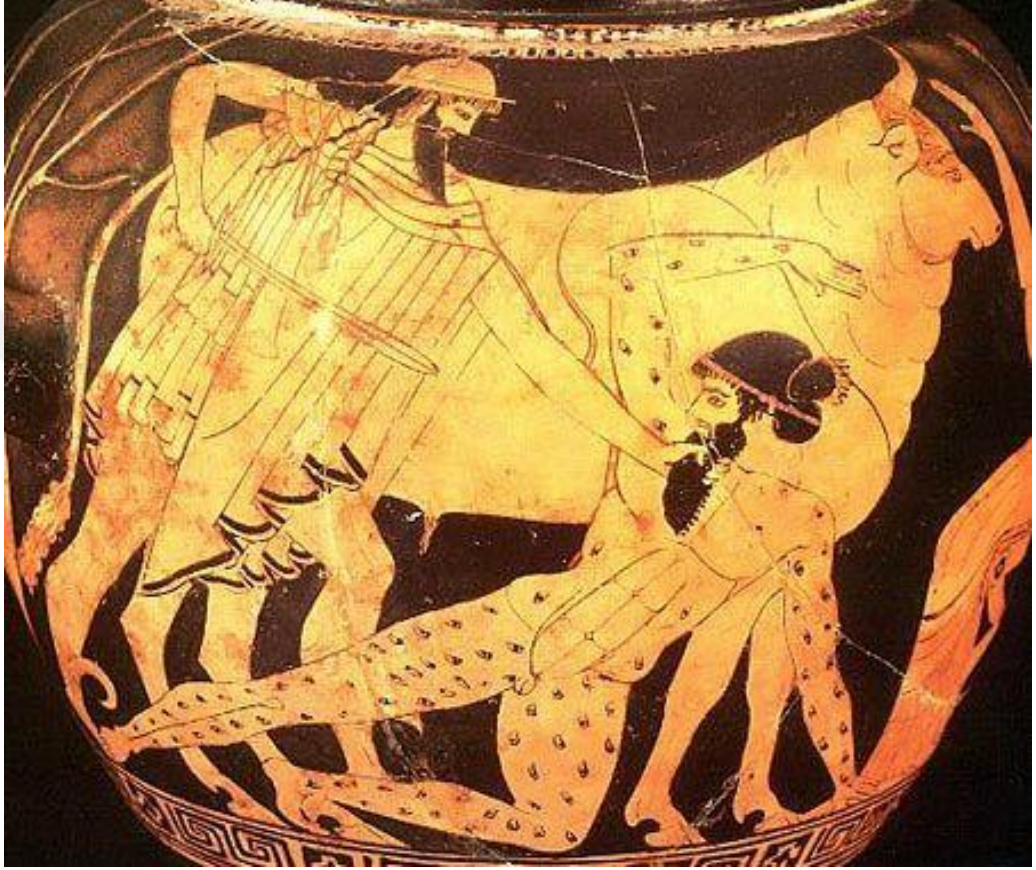
Resim 8- Zeus- MÖ 430 (kopya)-Olympia

Resim 9- Athena'nın Doğuşu-MÖ 555/550-British Museum

Resim 10-Hieros Gamos-MÖ 6.yy-Silenus Tapınağı

Resim 11-Hermes'in Argos'u Öldürmesi-MÖ 5. yy- Kunsthistorisches Museum

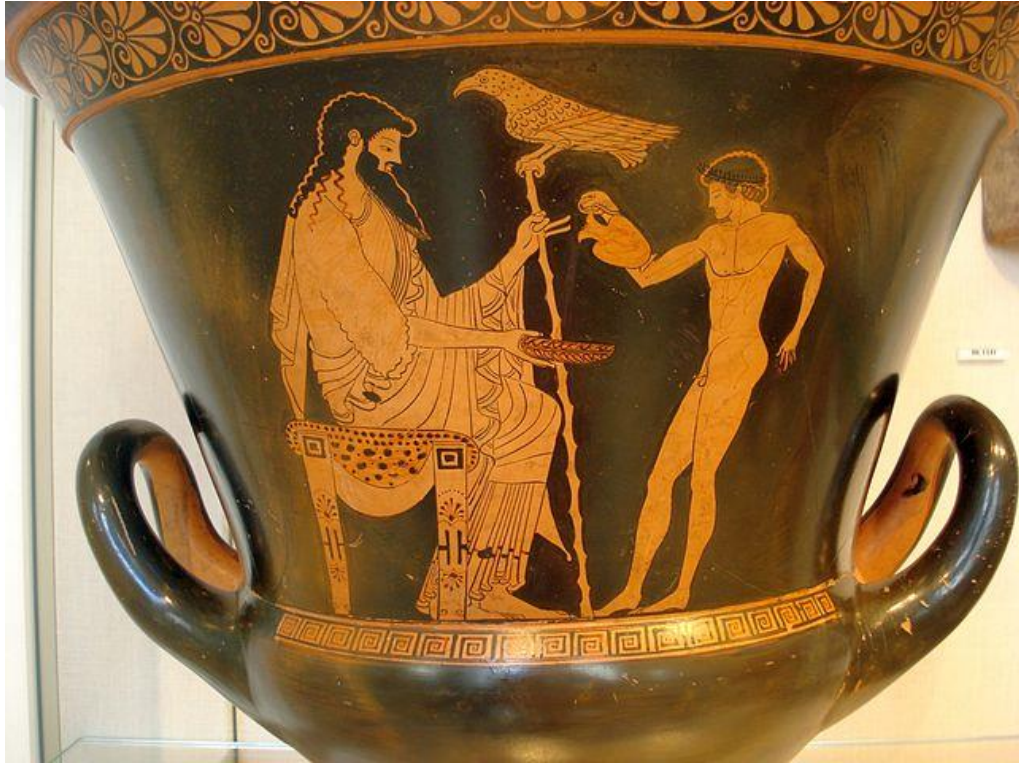
Resim 12-Zeus ve Europe-MÖ 340-The J. Paul Getty Museum

Resim 13-Dionysos'un Doğumu-MÖ 405/385- National Archaeological Museum of Taranto

Resim 14-Zeus ve Ganymedes-MÖ 470--Olympia Museum

Resim 15-Zeus ve Ganymedes-MÖ 490-480- New York

Resim 16- Hera-MS 2.yy(Roma Kopyası)-Louvre Müzesi

Resim 17-Poseidon-Melos Adası-Atina Arkeoloji Müzesi

Resim 18-Poseidon, Amphitrite,Triton-MÖ 150-Berlin Müzesi

Resim 19-Poseidon, Demeter Kabartması-Antoninler Dönemi-Smyrna
Agorası-İzmir Arkeoloji Müzesi

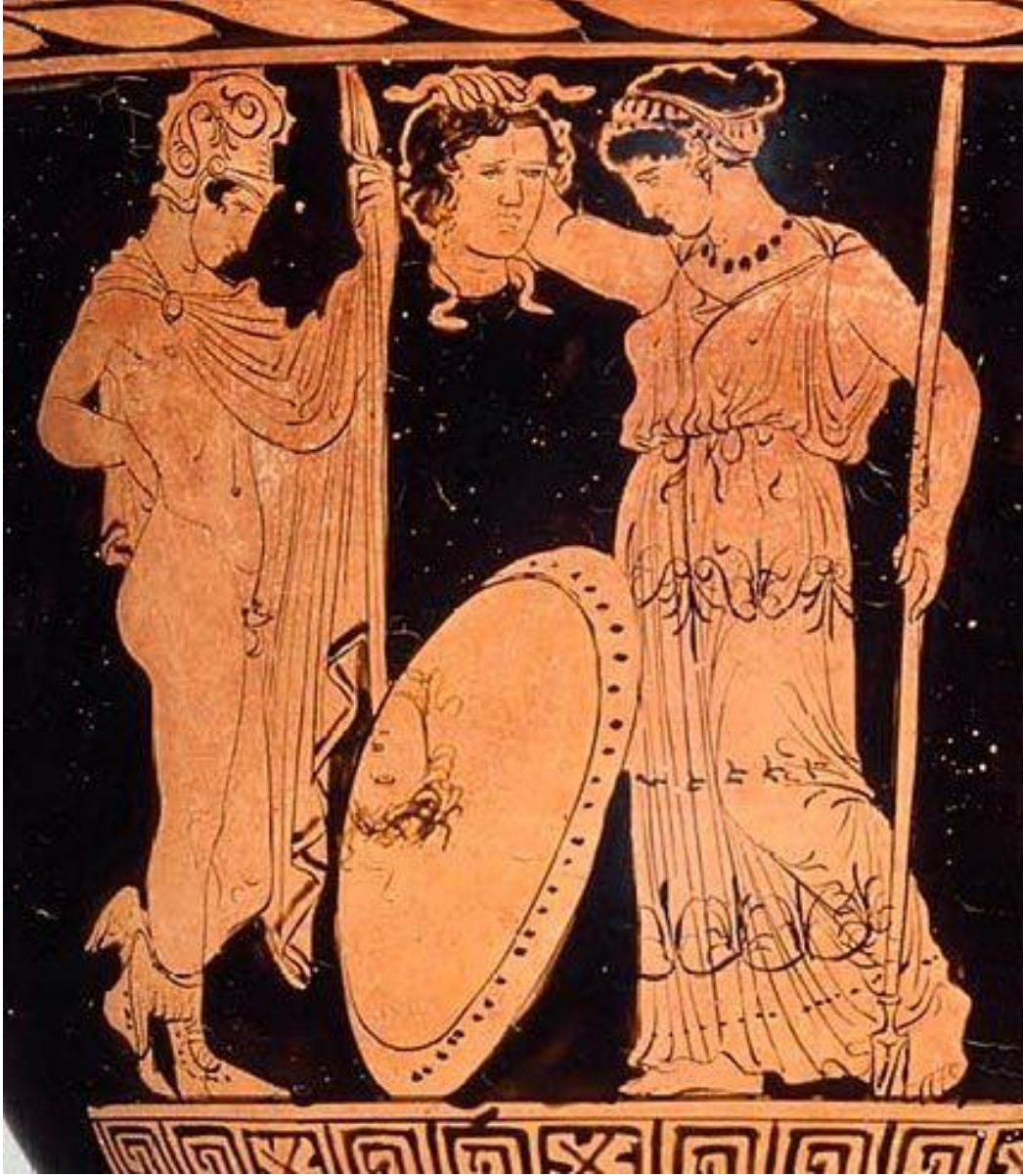
Resim 20-Medusa-MS 117/138-Efes Hadrianus Tapınağı

Resim 21-Medusa-Didim Apollon Tapınağı

Resim 22-Medusa'nın Başını Tutan Perseus-Benvenuto Cellini(1545-1554)

Resim 23-Perseus, Athena, Medusa'nın Başı-MÖ400/385-Apulian Kırmızı Figür-Tarporley Ressamı-Krater-Museum of Fine Arts, Boston

Resim 24-Demeter,Triptolemos, Persephone-MÖ 440-Eleusis-Eleusis Arkeoloji Müzesi

Resim 25-Hekate-Afyon Arkeoloji Müzesi

Resim 26-Hekate-Kütahya Arkeoloji Müzesi

Resim 27-Demeter-MÖ 350-Knidos-British Museum

Resim 28-Artemis-Roma kopyası (Orijinal heykel MÖ 4.yy)-Vatikan Müzesi

Resim 29-Artemis-Roma kopyası (Orijinal heykel MÖ 4.yy)-Louvre Müzesi

Resim 30-Artemis-Lesbos Adası-Roma kopyası(Orijinal heykel MÖ 4.yy)-İstanbul Arkeoloji Müzesi

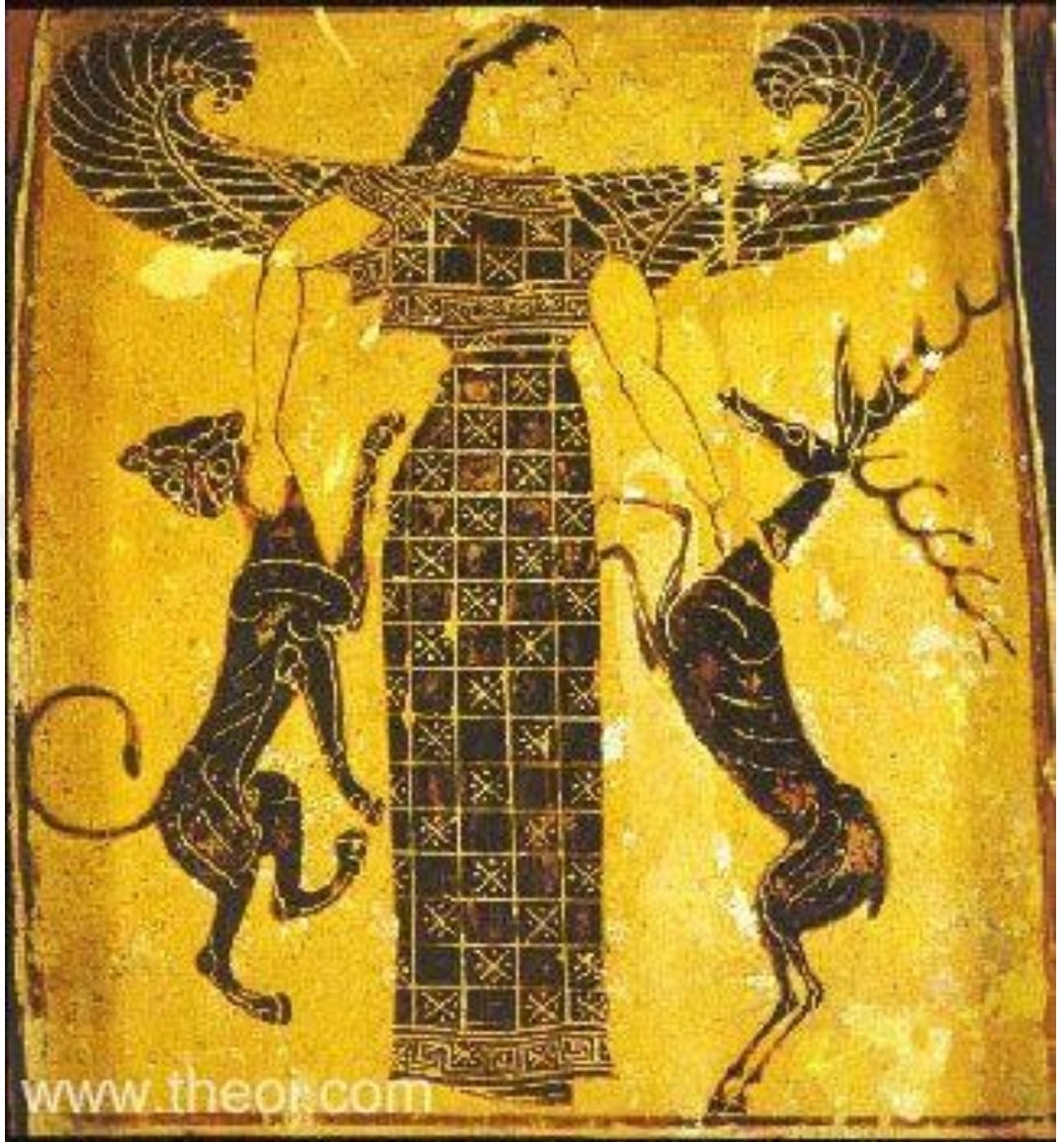
Resim 31-Artemis ve Apollon Niobe'nin Çocuklarını Öldürmesi-MÖ 460

Resim 32-Niobe(Ağlayan Kaya)-Spil Dağı-Manisa

Resim 33-Kybele Anıtı-Manisa

Resim 34-Artemis Potnia Theron-MÖ 570/560-Floransa Ulusal Arkeoloji Müzesi

Resim 35-Artemis Potnia Theron-MÖ 650-Efes

Resim 36-Artemis Potnia Theron-Louvre Müzesi

Resim 37-Büyük Artemis Heykeli –Roma kopyası-1.yy-Efes Arkeoloji Müzesi

Resim 38-Güzel Artemis-Efes Arkeoloji Müzesi

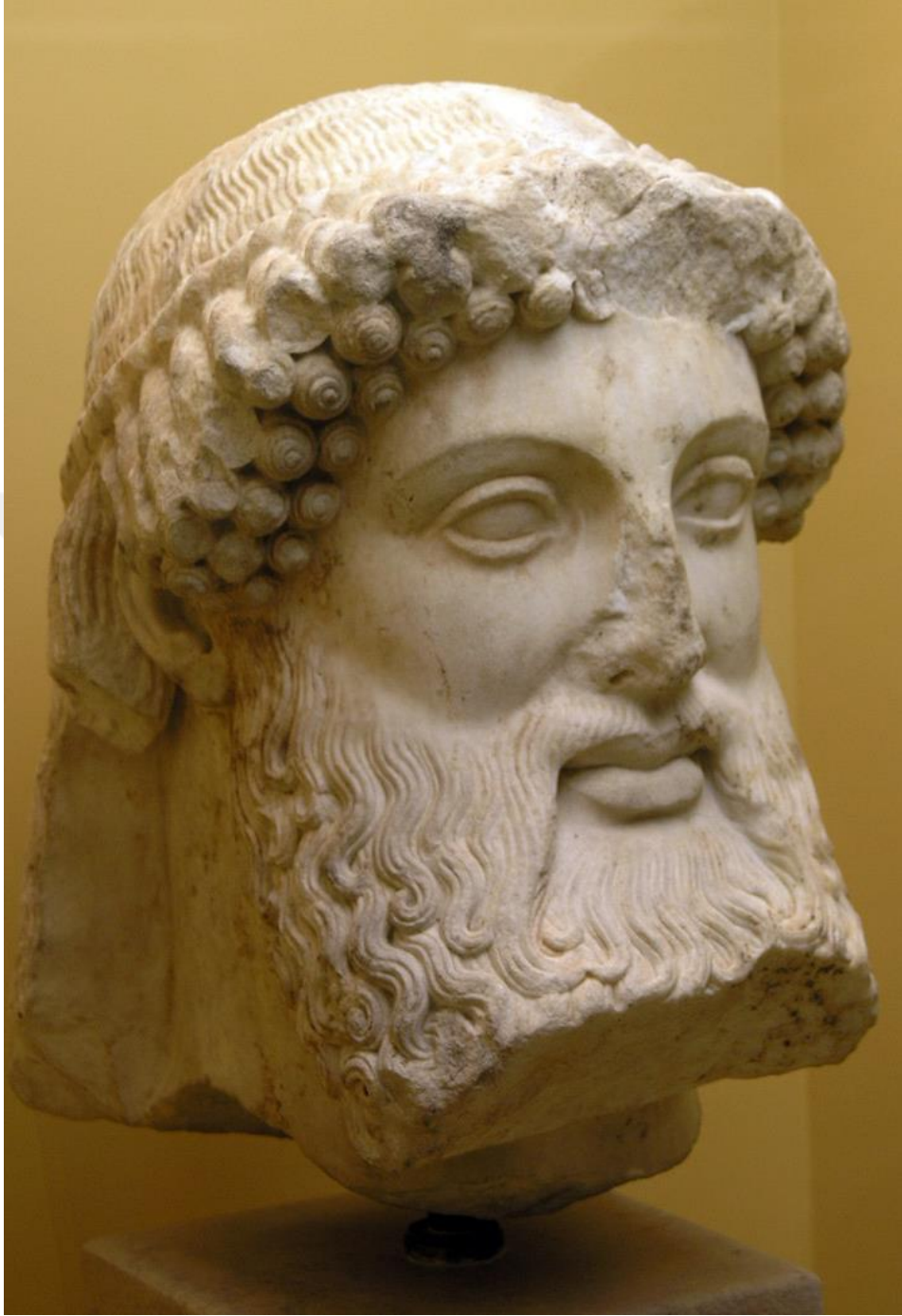
Resim 39-Belvedere Apollonu-Roma kopyası(Orijinal heykel MÖ 5.yy Leokhares tarafından yapılmıştır)-Vatikan Müzesi

Resim 40-Lyra çalan Apollon-2.yy-Vatikan Müzesi

Resim 41-Athena Parthenos-Roma kopyası(Orijinal heykel Pheidias tarafından yapılmıştır)-Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi

Resim 42-Hermes-MÖ 5.yy-Atina Agorası

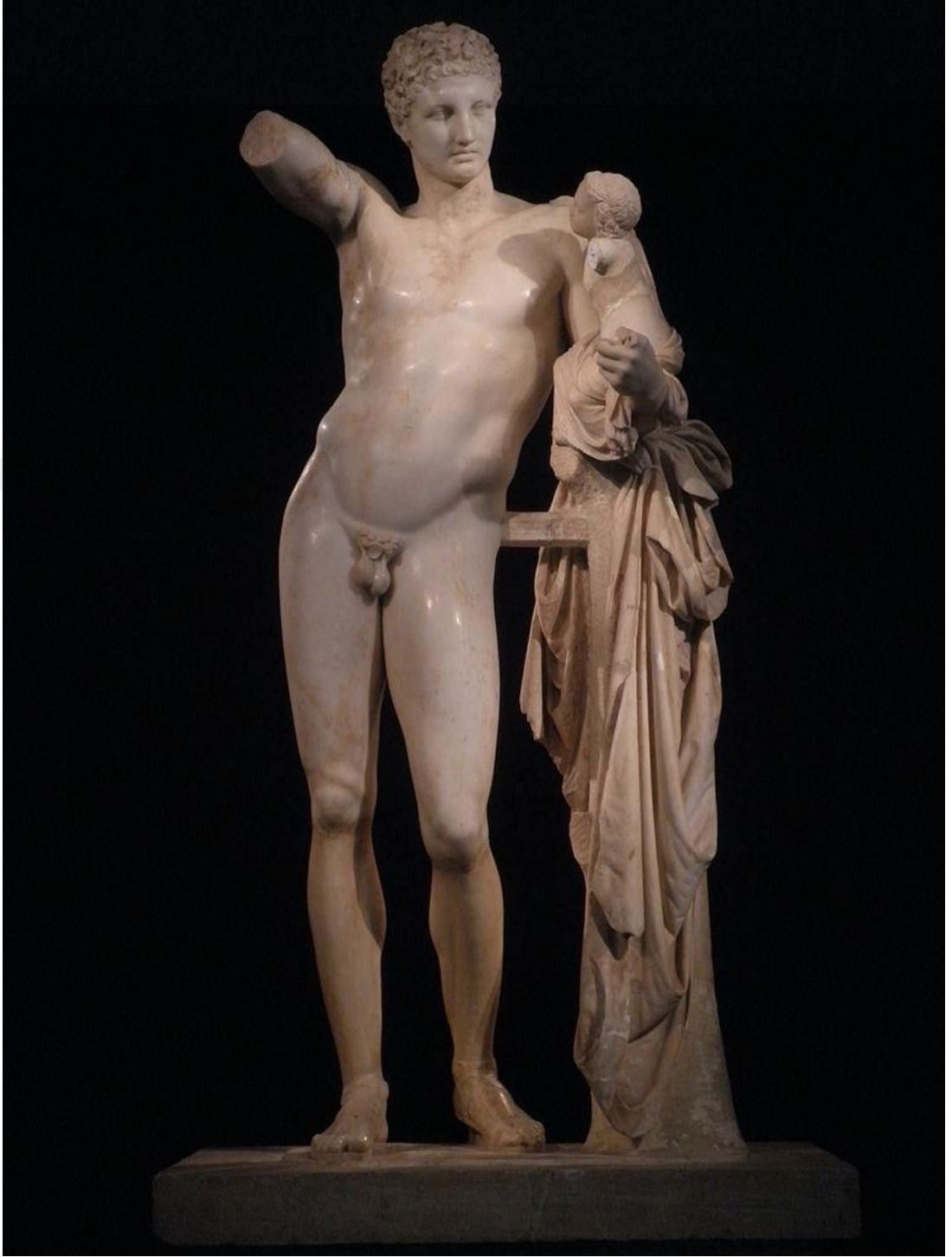
Resim 43-Sandaletini Bağlayan Hermes-Roma kopyası-Antalya Müzesi

Resim 44-Herme-MÖ 520-Sifnos Adası-Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi

Resim 45-Dionysos'un doğumu-MÖ 405/385-Kırmızı Figür-Volütlü Krater-Taranto
Ulusal Arkeoloji Müzesi

Resim 46-Hermes ve Dionysos-Roma kopyası(Orijinal heykel Praxiteles tarafından MÖ 4.yy'da yapılmıştır.)-Yunanistan Olympia Arkeoloji Müzesi

Resim 47-Dionysos ve Satyr-MÖ 490/480

Resim 48-Dionysos-Roma kopyası(Orijinal heykel MÖ 3.yy)-Cyrene Dionysos Tapınağı-British Museum

Resim 49-Dionysos-1.yy-Myrina

Resim 50-Satyr-MÖ 510/500

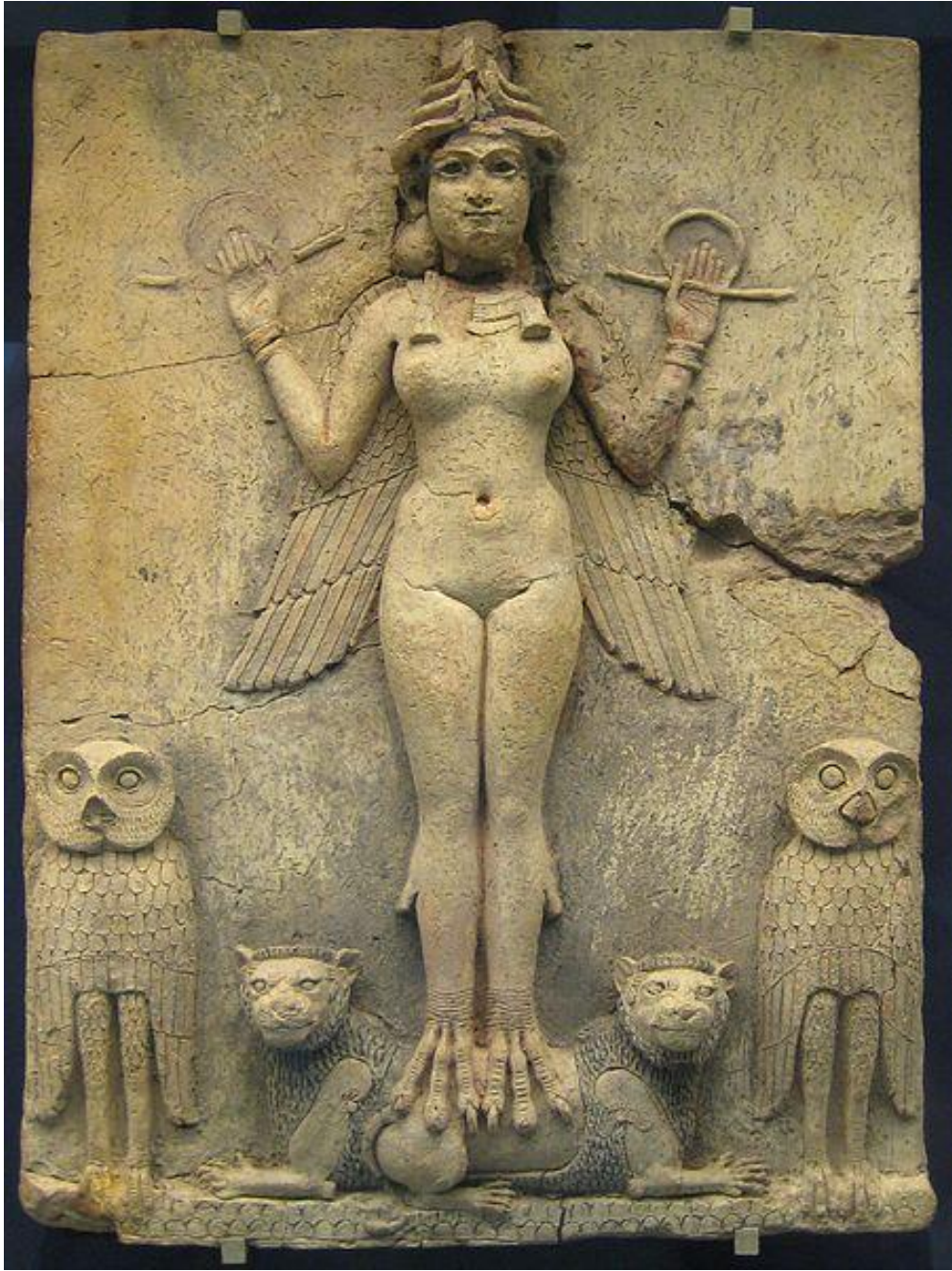
Resim 51-Mainad ve Satyr-MÖ 490/480-Attika Kırmızı Figür-Kylix-Harvard Art Museums

Resim 52-Aphrodite, Pan ve Eros-MÖ 100-Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi

Resim 53-İnanna-MÖ 2430-Berlin Eski Yakın Doğu Müzesi

Resim 54-İştar-MÖ 1800/1750-Burney Rölyefi-British Museum

Resim 55-Astarte-MÖ 6.yy-Tharros 11. Mezar (Sardunya Adası)-British Museum

Resim 56-Aphrodite-MÖ 5.yy (Kopya)-Berlin

Resim 57-Aphrodite-MÖ 5.yy-Kıbrıs-Neues Museum (Berlin)

Resim 58-Sosandra Aphroditesi-MS 1 yy

Resim 59-Aphrodite-Roma Kopyası (Orijinal heykel MÖ 420/410)-State Hermitage Museum

Resim 60-Aphrodite-Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi

Resim 61-Aphrodite Anadyomene (Cyrene Tipi)-MÖ Geç 1.yy-MS 2 yy

Resim 62-Praxiteles Aphroditesi

Resim 63-Knidos Aphrodite Tapınağı

Resim 64-65-66-Knidos Erotik Kandilleri

Resim 67-Aphrodisias Aphroditesi

Resim 68-Aphrodisias Aphroditesi

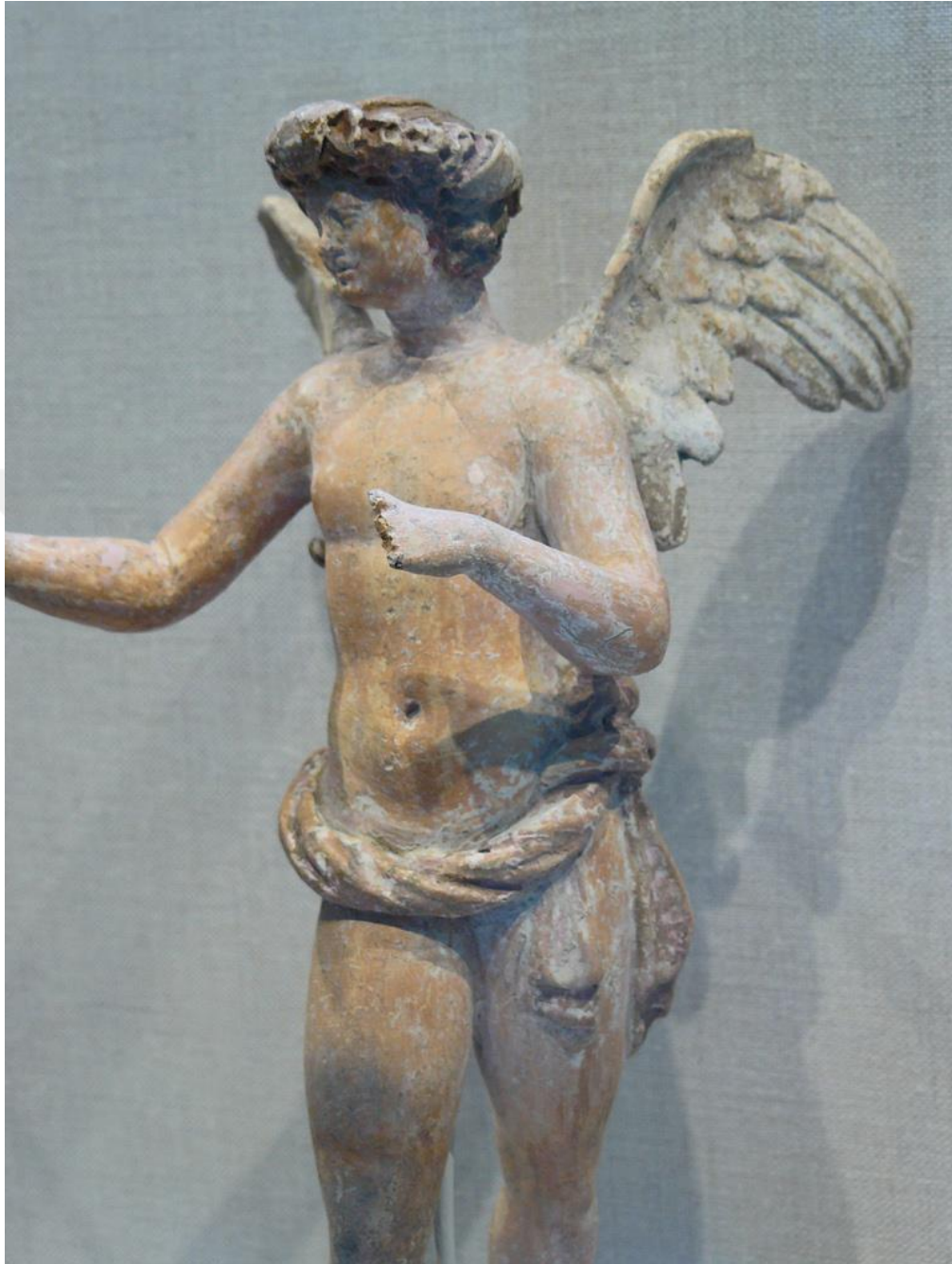
Resim 69-Aphrodite ve Adonis-MÖ 410-Louvre Müzesi

Resim 70-Hermaphroditos-MÖ 3.yy-Pergamon-İstanbul Arkeoloji Müzesi

Resim 71-Priapos-MS 2.yy-Efes Arkeoloji Müzesi

Resim 72-Eros-MÖ 200/150-Myrina-Metropolitan Museum of Art

Resim 73-Eros ve Psykhe-MS 1.yy-Efes Arkeoloji Müzesi

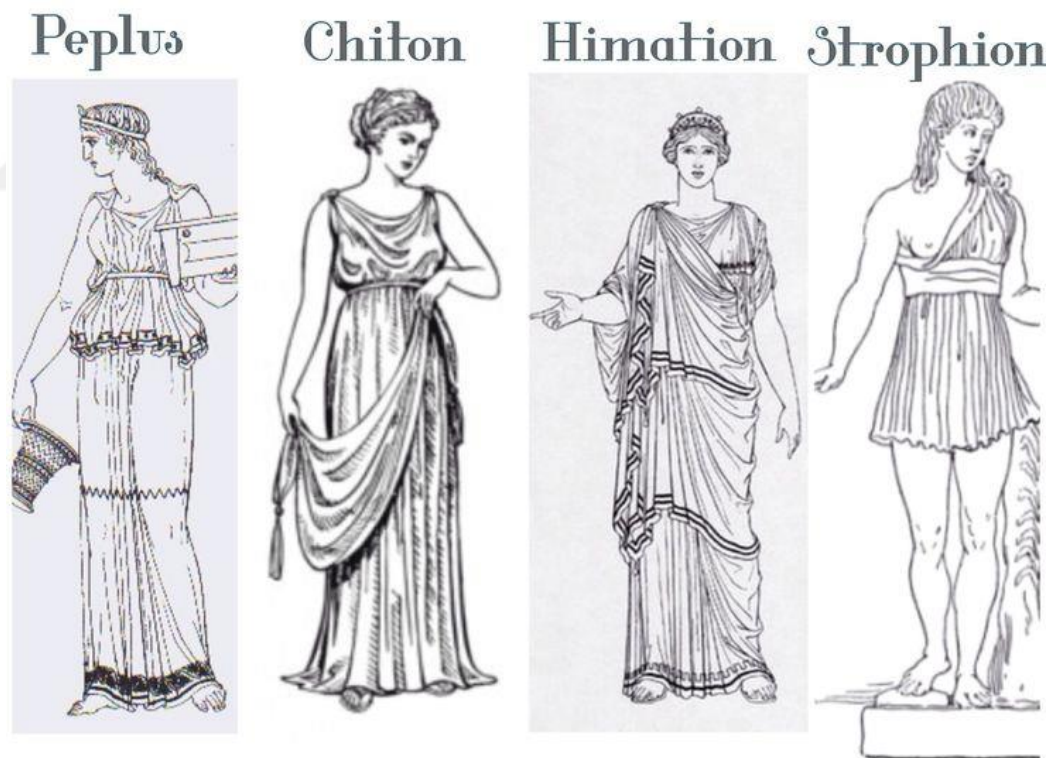
Resim 74-Diana-MS 1.yy

Resim 75-Gizemler Evi

Resim 76-Peplos, Chiton ve Himation

Resim 77-Peplos, Chiton, Himation ve Strophion

Resim 78- Sappho Başı-Roma Dönemi-İstanbul Arkeoloji Müzesi

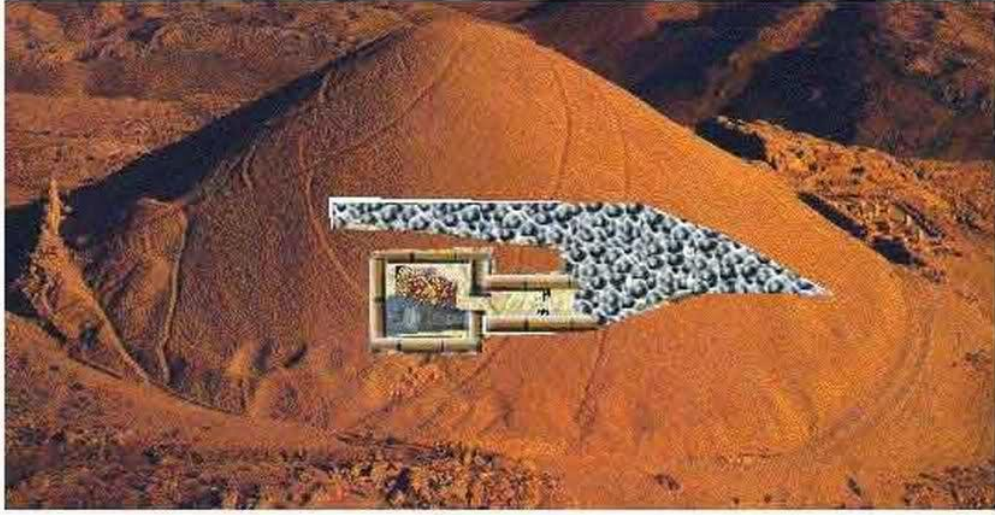
Resim 79-Kyme Amazonu- MÖ 4.yy-İzmir Arkeoloji Müzesi

Resim 80-Herakles ve Hippolyte-Bodrum Mousoleion Frizi-MÖ 4.yy-British Museum

Resim 81-Roma Döneminde Nışan Yüzüğü

Resim 82-Alyattes Tümülüsü

Resim 83-Phrne'nin Mahkemesi-Gerome-1861

Resim 84-Aspasia ve Pericles

Resim 85-Dans Eden Hetaira-MÖ 530

Resim 86-Hetaira-MÖ 500

Resim 87-Hetaira-MÖ 430

Resim 88-Symposion sahnesi-MÖ 490/480

Resim 89-Auletrides ve symposion sahnesi-MÖ 420

Resim 90-Ephesos

Resim 91-Pompei Genelev Yapısı

Resim 92-Pompei Genelev Odası

Resim 93-Pompei Genelev Freskleri

Resim 94-Genelev Yön İşareti

Resim 95- Niankhkhnum ve Khnumhotep Mezar Freski

Resim 96-Hylas ve Nymphalar-MS 3yy

Resim 97-Akhilleus ve Patroklos-MÖ 500-Altes Museum

Resim 98-Alkibiades-Roma kopyası

Resim 99- Aristogeiton ve Harmodios-MÖ 509

Resim 100-Eromenos ve Erastes-MÖ 480

Resim 101-Eromenos ve Erastes-MÖ 5.yy

Resim 102-Symposion sahnesi-MÖ 475

Resim 103-Lezbiyen Sahnesi-MÖ 475

Resim 104- Nisus ve Euryalus-1827

Resim 105-Homoseksüel Sahne-MS 1. Yy

Resim 106-Homoseksüel Sahne-MS 50

Resim 107-Pompei Biseksüel Fresk-MÖ 79

Resim 108-Pompei Lezbiyen Fresk

Resim 109-Antinous